RIM

REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ nr. 1-2 (111-112) / 2009

DIN SUMAR

- 60 de ani de la înfiinţarea NATO
- Preliminariile „Primăverii de la Praga”
- Operaţiile navale din Marea Baltică în timpul primei conflagraţii mondiale
- John Eppler, spionul Abwehr-ului, petrolul românesc şi planurile de anexare a Basarabiei

REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicaţia este editată de Ministerul Apărării Naţionale, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară, membru al Consorţiului Academiilor de Apărare şi Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator naţional al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO – Tratatul de la Varşovia

COLEGIUL DE REDACŢIE

• General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară

• Colonel (r) dr. PETRE OTU, directorul ştiinţific al Institutului pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară

• Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, London University

• Prof. univ. dr. MIHAI RETEGAN, Universitatea Bucureşti

• IULIAN FOTA, consilier prezidenţial

• Dr. SERGIU IOSIPESCU, cc. şt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară

• Prof. univ. dr. ALESANDRU DUŢU, Universitatea „Spiru Haret"

• Prof. univ. dr. MARIA GEORGESCU, Universitatea Piteşti

• Comandor (r) GHEORGHE VARTIC, cc. şt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară

SUMAR

• 60 de ani de la înfiinţarea NATO
- NATO în timpul Războiului Rece – *cc. şt. dr. MIRCEA SOREANU, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară* 1
- România în Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord – *as. cc. SIMONA SOARE, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară* 13

• Istoria Războiului Rece
- Preliminariile „Primăverii de la Praga" – *cc.şt. CERASELA MOLDOVEANU, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară* 17
- 1968. Praga văzută de la Bucureşti – *academician MIRCEA MALIŢA* 30

• Relaţii internaţionale
- România şi recunoaşterea independenţei Bulgariei – *FLORICA POPESCU, Radio România Regional* 40
- Noi consideraţii cu privire la negocierile româno-iugoslave pentru Porţile de Fier – *dr. CIPRIAN BENIAMIN BENEA, Universitatea din Oradea* 45

• Operaţii militare
- Profesionalism, onoare şi umanitarism pe teatrul de operaţii din Bulgaria, în cel de-al Doilea Război Balcanic – *lector univ. dr. ION GR. IONESCU, Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir"* 52
- Operaţiile navale din Marea Baltică în timpul primei conflagraţii mondiale – *căpitan comandor dr. OLIMPIU MANUEL GLODARENCO, directorul Muzeului Marinei Române* 57

• Numele lor au rămas în istorie
- Destine de marinari. Mihail şi Ferdinand Drăghicescu, tată şi fiu – *dr. MARIANA PĂVĂLOIU, comandor (r) dr. MARIAN SÂRBU, Muzeul Academiei Navale „Mircea cel Bătrân"* 61

• File de documente secrete
- John Eppler, spionul Abwehr-ului, petrolul românesc şi planurile de anexare a Basarabiei de către sovietici în anii 1939-1940 – *dr. EMANUEL CONSTANTIN ANTOCHE, dr. MATEI CAZACU, Franţa* 70
- Noi dezvăluiri privind guvernul şi armata constituite de legionari în exil la Viena – *dr. TIBERIU TĂNASE, Academia Naţională de Informaţii* 80

• Istoria recentă în viziunea analistului politic
- Terorismul şi capcanele martirajului feminin. Implicaţii psihologice şi strategice – *maior SIMONA ŢUŢUIANU, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară* 85

• Memorialistică
- Amintiri din cariera unui diplomat – *ambasador ELIEZER PALMOR, Israel* 94

• Semnal, recenzii – *SERGIU IOSIPESCU, CERASELA MOLDOVEANU, ALEXANDRU OŞCA, PETRE OTU, ANAMARIA COSTACHE, PETER SZASZ* 100

• Revista a fost inclusă în baza de date a Consiliului Naţional al Cercetării Ştiinţifice în Învăţământul Superior, fiind evaluată la categoria „B".
• Abonamentele se fac prin unităţile militare, pentru cititorii din armată (4 lei x 6 = 24 lei/an), precum şi prin oficiile poştale şi factorii poştali (6 lei x 6 = 36 lei/an). Sumele se depun în contul nr. RO46TREZ7015005XXX000147 deschis la Trezoreria Statului, sector 1, Bucureşti pentru U.M.02526 Bucureşti, cod fiscal: 4221098.
• Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet SA, Piaţa Presei Libere nr. 1, sector 1, Bucureşti, România la P.O. BOX 33-57, la fax 0040-21-2226407 sau 2226439
• Poziţia revistei în lista-catalog a publicaţiilor este la numărul 5017
ISSN 1220-5710

NATO ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI RECE

cc. şt. dr. MIRCEA SOREANU,
Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord – **NATO** (**North Atlantic Treaty Organization**) a apărut după cel de-al Doilea Război Mondial, inițial ca o organizație politică urmărind organizarea lumii postbelice prin gestionarea situațiilor de criză şi prevenirea apariției sau a activării focarelor de risc[1].

Deşi în Europa fuseseră instaurate două sfere importante de influență, dominate de foştii aliați, URSS şi SUA, imediat după încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale nu se anticipa o lume bipolară. Totuşi, Armata Roşie continua să staționeze în teritoriile ocupate din Europa Centrală şi de Est, areal împărțit în patru zone militare comandate de mareşali sovietici – Gheorghi Jukov (Germania de Est), Konstantin Rokossovski (Polonia), Ivan Koniev (o parte din Austria, Ungaria şi Cehoslovacia) şi Feodor Tolbuhin (România şi Bulgaria).

Deşi Aliații îşi începuseră dezarmarea şi repatrierea ostaşilor care luptaseră pe front, Armata Roşie deținea la sfârşitul anilor '40 aceleaşi efective ca în 1941, anul ofensivei germane conform planului Barbarossa. Şi aceasta prin menținerea serviciului militar la trei ani şi a înaltelor comandamente militare. Cele 200 de divizii sovietice, spre deosebire de 1941, erau dotate cu tehnică modernă de luptă şi beneficiau de un corp de ofițeri deținător al unei valoroase experiențe din lupta împotriva Wehrmachtului. Totuşi, toate acestea, ca şi deosebirea pronunțată în ceea ce priveşte factorul ideologic, nu au constituit la începutul perioadei postbelice motive de mare îngrijorare pentru puterile occidentale.

Semnalul de alarmă fusese tras prin discursul de la Fulton (Missouri, SUA) al marelui om de stat Winston Churchill, la 5 martie 1946: „*De la Stettin, la Marea Baltică, până la Trieste, la Marea Adriatică, o cortină de fier a coborât de-a curmezişul continentului*". Pentru prima oară era folosită sintagma atât de sugestivă „Cortina de Fier". Tratatul de la Paris (10 februarie 1947) a fost acceptat de pragmaticii occidentali cu toate consecințele sale – nefaste doar pentru țările europene ocupate de Armata Roşie. Occidentalii continuau să considere Germania ca principala amenințare pentru siguranța lor. Astfel, primul tratat postbelic, Tratatul Dunker, încheiat la 4 martie 1947 între Franța şi Marea Britanie, conținea prevederea că semnatarele îşi vor uni forțele împotriva Germaniei, în cazul unei agresiuni din partea acesteia. Viitorul Secretar General al NATO, Lord Ismay (1952-1957), va face celebra declarație prin care scopul NATO era „*de a ține pe ruşi afară, pe americani înăuntru, iar pe germani jos*".

Însă Uniunea Sovietică, vizând statutul de putere dominantă în Europa, nu s-a mulțumit cu roadele victoriilor obținute împotriva Germaniei, continuându-şi politica brutală de expansiune, devenind din ce în ce mai periculoasă prin agresivitatea ei.

Marile proiecte strategice ale Rusiei imperiale, precum ocuparea Strâmtorilor de la Marea Neagră, aflate sub jurisdicția Imperiului Otoman, sau cotropirea Iranului, pentru a pătrunde la porturile de la Golful Persic şi Golful Oman, vizau aşa-zisele „mări calde". Aceste proiecte amenințau în mod direct Canalul Suez şi rutele maritime către Indii. Stalin, ale cărui trupe pătrunseseră în Iran cu acordul Aliaților în al Doilea Război Mondial, a organizat o revoltă „populară" în Azerbaidjanul – cu centrul la Tabriz – şi Kurdistanul iraniene, care a putut fi înăbuşită abia în decembrie 1946.

Uniunea Sovietică făcea presiuni asupra Turciei pentru a-şi impune controlul asupra Strâmtorilor, iar în războiul civil din Grecia, formațiunile militare comuniste erau victorioase, fiind sprijinite de țările comuniste învecinate. Aliații au fost nevoiți să riposteze, sfera lor de influență fiind încălcată în mod brutal – Grecia

intra sub protecția Marii Britanii în urma „acordului de procentaj" din octombrie 1944 dintre Churchill şi Stalin –, consecința fiind că oceanul planetar nu ar mai fi reprezentat o imensă zonă de dominație anglo-saxonă.

Preşedintele Harry Truman cerea aprobarea Senatului SUA, în 12 martie 1944, pentru un ajutor de 400 milioane de dolari destinat Turciei şi Greciei, acest ajutor constituind doar o parte a noii concepții strategice americane, denumită Doctrina lui Truman: „*politica Statelor Unite trebuie să fie un sprijin pentru popoarele libere, care s-au opus clar încercărilor de subjugare prin minorități înarmate sau prin presiuni exterioare*". Secretarul de Stat, George Marshall, în discursul ținut la Universitatea Harvard, în 5 iunie 1947, promitea ajutor țărilor europene pentru refacerea economiei lor. Desigur, pe lângă finanțarea economiilor distruse de război şi colaborarea economică – vitale pentru continentul european greu încercat de vicisitudinile războiului – Planul Marshall avea şi o uriaşă semnificație politică[2], propaganda americană având o acoperire mai mult decât credibilă. Pentru stânga politică din Europa de Vest, Planul Marshall a reprezentat stoparea realizării unui sistem politic de tip socialist în Occident, după un debut promițător în 1945. Americanii îi asigurau astfel pe europeni că nu vor fi lăsați singuri în fața amenințării sovietice şi că SUA promovează o politică economică eficientă pentru refacerea Europei.

Țările satelite ale Uniunii Sovietice, ocupate şi comunizate, au refuzat, de voie, de nevoie, acest plan generos, ceea ce a fost interpretat ca o limpezire a apelor, fiind deja evidentă granița blocului sovietic, aşa-zisul lagăr – şi la propriu şi la figurat – comunist. Stalin a contraatacat reînființând Cominternul cu o altă denumire, Cominformul (22-27 septembrie 1947), care avea ca obiective dirijarea solidarității ideologice a țărilor ocupate de Armata Roşie şi refuzul Planului Marshall, care nu ar fi avut niciun temei în fața ajutorului internaționalist dirijat de la Moscova. Propaganda sovietică confirma ideea unei lumi bipolare, pe arena mondială operând, după cum sublinia Andrei A. Jdanov, cu sintagmele „*blocul imperialist şi antidemocratic*", respectiv Aliații occidentali, şi „*blocul atiimperialist şi democratic*"[3], dominat de Uniunea Sovietică.

După ce îşi trasaseră drumul spre refacerea economică, democrațiile europene trebuiau să-şi făurească garanții de securitate. Ministrul de Externe britanic, Ernest Bevin, a anunțat, la 22 ianuarie 1948, că se duc tratative, la inițiativa britanică, între Marea Britanie, Franța, Olanda, Belgia şi Luxemburg, pentru crearea unei Uniuni Occidentale. Miniştrii Apărării din aceste state au semnat la 17 martie 1948 Tratatul de la Bruxelles, prin care a fost înființată Organizația de Apărare a Uniunii Occidentale. Tratatul, încheiat pentru o perioadă de 50 de ani, avea prevederi privind colaborarea economică, socială, culturală şi apărarea colectivă.

Sovietizarea Europei de Est şi Centrale, refuzul Planului Marshall, controversele din ONU şi deconspirarea rețelei de spionaj sovietice din America de Nord, extinsă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, au deteriorat complet imaginea Uniunii Sovietice în rândurile americanilor. La 11 iunie 1948, Rezoluția Vandenberg este adoptată de Senatul SUA, sprijinind „*dezvoltarea grupărilor colective regionale şi a altora pentru autoapărarea individuală şi colectivă, de acord cu țelurile, principiile şi prevederile Cartei ONU*", deci modul de asociere privitor la securitatea colectivă, regională sau de alt tip. Ca urmare a măsurilor luate de americani, de intensificare a integrării economice a zonelor de ocupație ale Germaniei aflate sub controlul Aliaților, incluzând Berlinul de Vest, şi a prevederilor tratatului de la Bruxelles, Stalin a trecut la Blocada Berlinului[4], la 24 iunie 1948, ceea ce constituia o încălcare a *statu-quo*-ului postbelic în Germania. Riposta americană a fost podul aerian spre Berlinul de Vest, operațiune logistică fără precedent, al cărei strălucit succes a permis berlinezilor din zona occidentală să supraviețuiască.

La 6 iulie 1948 au început la Washington convorbiri între reprezentanții SUA, Canadei şi ai țărilor semnatare ale Tratatului de la Bruxelles. La 10 decembrie au fost inițiate în mod oficial negocierile, iar la 24 decembrie a fost stabilit proiectul textului acordului. La 1 martie 1949, la negocierile pentru alianță a fost invitată Norvegia, iar la 15 martie încă patru state – Danemarca, Islanda, Italia şi Portugalia –, au primit unda verde pentru faza finală a tratativelor de la Washington. Tot aici, cele 12 state – SUA, Canada, Marea Britanie, Franța, Belgia, Olanda, Luxemburg, Norvegia, Danemarca, Islanda, Italia şi Portugalia – au semnat **Tratatul Nord-Atlantic** la 4 aprilie 1949[5]. Era invocat art. 51 din Carta ONU care atestă dreptul natural la apărare individuală şi colectivă. Această alianță de apărare colectivă a asigurat securitatea statelor membre prin acordarea de garanții reciproce şi a instaurat pacea în Europa, descurajând orice formă de agresiune şi întreținând relații stabile cu alte

țări. Neputând să-şi îndeplinească planurile agresive, sovieticii au fost nevoiți să înceteze blocada Berlinului, la 9 mai 1949.

În Germania, fostele zone de ocupație americană, britanică şi franceză au fost unificate, la 7 septembrie 1949 fiind proclamată oficial Republica Federală Germania. O lună mai târziu, la 7 octombrie 1949, în zona de ocupație sovietică a fost proclamată Republica Democrată Germană.

Agenția TASS a făcut o declarație la 25 septembrie 1949, confirmând o explozie nucleară ce a avut loc în Uniunea Sovietică. Monopolul atomic american luase sfârşit. La 6 octombrie, preşedintele Truman semna Legea de ajutor reciproc în domeniul Apărării (*Mutual Defense Assistance Act* – MDAA). Ca urmare a dezvoltării arsenalelor de nimicire în masă se va ajunge la ideea descurajării, consacrată prin sintagma „distrugerea reciproc asigurată", ceea ce implica constituirea triadei nucleare – aeriană, terestră (rachete intercontinentale) şi navală (submarine) – şi asigurarea capacității de supraviețuire a forței de represalii.

Guvernul francez a elaborat un proiect de făurire a unei oganizații comune franco-germane care să controleze producția de oțel şi exploatarea cărbunelui din cele două țări. Planul Schuman, după numele ministrului de Externe al Franței, Robert Schuman, a fost publicat la 9 mai 1950 şi a constituit primul pas în crearea Uniunii Europene. În acelaşi timp, era reglementată utilizarea industriei grele din Europa Occidentală în beneficiul NATO.

Planul realizat de marele arhitect al integrării europene, Jean Monnet, a fost publicat la 24 octombrie 1950 şi a fost denumit Planul Pleven, după numele primului-ministru francez René Pleven, care l-a prezentat în fața Adunării Naționale Franceze. Planul prevedea crearea unei armate europene unificate, cuprinzând şi contingente germane, care urma să acționeze în cadrul NATO. Jean Monnet sublinia că „*atât cărbunele, cât şi oțelul erau cheia spre puterea economică, deci şi spre arsenalul armamentului de război. Această dublă putere le dădea o imensă încărcătură simbolică pe care noi am utilizat-o, asemănătoare celei atribuite astăzi energiei nucleare*"[6].

Un rol important la edificarea unui Occident liber şi prosper l-a avut cancelarul RFG Konrad Adenauer (1949-1963), care a deținut şi portofoliul Externelor (1951-1955)[7]. Adenauer a contribuit la reclădirea unei Germanii democratice, pentru care a obținut un statut egal cu cel al Aliaților, patria sa transformându-se din obiect al relațiilor internaționale în subiect al lor. În cei 14 ani în care cancelar a fost Adenauer, s-a conturat miracolul economic german.

▪ **Konrad Adenauer**

Agresiunea Coreei comuniste împotriva Coreei de Sud, la 25 iunie 1950, a întărit convingerea țărilor vest-europene că numai NATO le poate apăra de amenințarea sovieticilor şi a aliaților lor. La 25 iulie 1950, la Londra, a avut loc prima şedință a Consiliului Permanent al Supleanților, rezolvând probleme privind ajutorul militar dat de americani aliaților europeni. În septembrie 1950, şedința Consiliului Nord-Atlantic de la New York a hotărât formarea forțelor armate integrate cu conducere unitară. Astfel, Consiliul Alianței Nord-Atlantice a creat prima funcție militară a Alianței – comandantul suprem al forțelor aliate din Europa (SACEUR) – în care a fost numit generalul Dwight Eisenhower, erou al celui de-al Doilea Război Mondial, când îndeplinise funcția de comandant suprem al Aliaților în Europa.

La 20 decembrie 1950, la întrunirea Uniunii Occidentale de la Bruxelles, a fost desființată Organizația Militară a Uniunii Occidentale, trecându-se jurisdicțiile din acest domeniu în NATO. Comandamentul suprem al forțelor aliate din Europa, cu sediul la Roquencourt, nu departe de Paris, şi-a început activitatea la 2 aprilie 1951, în cadrul său

▪ **Generalul Dwight Eisenhower**

începându-şi oficial misiunea generalul Dwight Eisenhower. A continuat-o până la sfârşitul lui aprilie 1952, când a fost propus de Partidul Republican candidat prezidenţial (a devenit preşedinte din ianuarie 1953).

Tratatul de la Paris, semnat la 18 aprilie 1951, între Franţa, RFG, Italia, Belgia, Luxemburg şi Olanda, a pus bazele Comunităţii Europene a Cărbunelui şi Oţelului, având la origine Planul Schuman. Foştii inamici din timpul celui de-al Doilea Război Mondial îşi coordonau de acum producţia de oţel şi de cărbune, resurse cheie pentru industria de război.

Propaganda sovietică a iniţiat o campanie de mare anvergură pentru a preveni colaborarea europeană în domeniul Apărării, sub lozinca unificării Germaniei şi neutralizării ei. Presiunile sovietice au grăbit elaborarea unui prim plan de apărare a Europei Occidentale, pregătit de Eisenhower, prevăzând o zonă de apărare în regiunea dintre Rin şi Cortina de Fier, din care urmau să facă parte şi trupe din RFG.

La 20 septembrie 1951, în cursul întrunirii Consiliului Nord-Atlantic (NAC) de la Ottawa, s-a ajuns la o înţelegere între membrii Alianţei privind formularea ofertei de aderare pentru Grecia şi Turcia. La 18 februarie 1952 a avut loc prima extindere a NATO, fiind deplasată limita estică a flancului sudic al NATO din Italia către Grecia şi Turcia, care intrau în mod oficial în Alianţă.

NATO îşi declara astfel deschiderea faţă de acele ţări care aderau la principiile călăuzitoare ale Alianţei.

La 20-25 februarie 1952 a avut loc în Lisabona a noua întrunire a Consiliului Nord-Atlantic. S-a hotărât restructurarea Alianţei, care devine o organizaţie permanentă, cu sediul la Paris. Au fost create noi instituţii, precum Consiliul Reprezentanţilor Permanenţi, Secretariatul Internaţional. Grupul Permanent al Comitetului Militar se întrunea în continuare la Washington. Postul de secretar general al NATO, creat tot atunci, reprezentând conducătorul civil al Alianţei, a fost acordat Lordului Hastings Ismay (1952-1957).

Comandamentul Suprem aliat a devenit operaţional la 10 aprilie 1952 şi şi-a stabilit Cartierul General la Norfolk, Virginia (SUA).

Tratatul de înfiinţare a Comunităţii Europene de Apărare a fost semnat la Paris, la 27 mai 1952, de miniştrii de Externe din Franţa, Italia, Belgia, Luxemburg, Olanda şi RFG. Tratatul prevedea ca orice atac îndreptat împotriva oricărei ţări semnatare urma să fie considerat un atac împotriva tuturor ţărilor aparţinând NATO.

Operaţia „Mainbrace", care a avut loc în septembrie 1952, a constituit cea mai mare desfăşurare de forţe navale ale NATO, la ea luând parte 200 de nave, 50 000 de militari, având ca obiectiv apărarea Danemarcei şi Norvegiei.

Consiliul Atlanticului de Nord a adoptat, în octombrie 1953, emblema NATO, ce cuprinde un cerc – simbolul unirii, solidarităţii şi cooperării – şi semnul busolei, constituind însemnul direcţiei şi căii comune către pace.

Conferinţa din Bermude, de la începutul lui decembrie 1953, a avut drept scop coordonarea politicii SUA, Marii Britanii şi Franţei faţă de ofensiva diplomatică sovietică. SUA şi Marea Britanie s-au dovedit a fi principalii adepţi ai Comunităţii Europene de Apărare.

Secretarul de stat al SUA, J. Dulles, a prezentat oficial, în ianuarie 1954, Noul program (*New Look*). Forţele convenţionale ale URSS, Republicii Populare Chineze şi a sateliţilor lor deţinând o superioritate covârşitoare, SUA nu puteau reacţiona la o eventuală agresiune decât printr-un contraatac cu arme nucleare, ţintind centrul forţelor militare şi economice ale inamicului.

Negocierile cvadripartite ale miniştrilor de Externe privind Germania, din ianuarie şi februarie 1954, au pus în evidenţă cererea insistentă a URSS de desfiinţare a NATO. La refuzul puterilor occidentale, guvernul sovietic a propus chiar SUA, Marii Britanii şi Franţei, la 31 martie 1954, ca URSS să fie primită în Alianţa Nord-Atlantică, dar la 7 mai

marile puteri occidentale au respins cererea sovietică, făcută din raţiuni de propagandă.

După cum s-a arătat, la 18 februarie 1952, Grecia şi Turcia intraseră oficial în Alianţa Nord-Atlantică. În ianuarie 1953, Iugoslavia lui Tito a încheiat cu Turcia şi Grecia un tratat de prietenie şi cooperare militară, iar la 9 august, cele trei ţări au semnat, la Bled, un tratat de alianţă, cooperare politică şi asistenţă militară, cunoscut ca Pactul Balcanic. Astfel că Iugoslavia era considerată, într-o anumită măsură, stat asociat Alianţei Nord-Atlantice.

La Manilla, la 6 septembrie 1954, a fost înfiinţat SEATO – Tratatul Asiei de Sud-Est.

Între 28 septembrie-3 octombrie 1954 s-a desfăşurat la Londra Conferinţa celor Nouă Mari Puteri, respectiv SUA, Canada, Marea Britanie şi cele şase ţări constituind Comunitatea Europeană a Cărbunelui şi Oţelului – Franţa, Italia, Belgia, Luxemburg, Olanda şi RFG. Ca urmare a negocierilor purtate la Londra, la 23 octombrie, s-au semnat Înţelegerile de la Paris, pregătindu-se a doua extindere a NATO, prin invitaţia făcută RFG. Această ţară era recunoscută ca stat suveran, încheindu-se astfel regimul de ocupaţie de pe teritoriul Germaniei Occidentale. Forţele armate ale SUA şi Marii Britanii urmau să rămână în Europa atât timp cât era necesar.

La 24 februarie 1955 a fost semnat Pactul de la Bagdad între Irak, Iran, Marea Britanie, Pakistan şi Turcia, membru asociat fiind SUA. La 19 august 1959, pactul a devenit Organizaţia Tratatului Central (CENTO), cu sediul la Ankara.

A doua extindere a NATO a avut loc în mod oficial la 5 mai 1955, prin aderarea RFG. Exista opinia că, fără armata Germaniei Occidentale, ar fi fost imposibil de a opune unei invazii sovietice suficiente forţe convenţionale. Replica imediată a Moscovei a fost crearea, la 14 mai 1955, a Pactului de la Varşovia[8], format din Uniunea Sovietică, Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, România, Ungaria şi RDG. Astfel se definitivase conturarea celor două tabere ce se confruntau în Războiul Rece.

Nikita Hruşciov a ajuns la concluzia că restaurarea neutralităţii şi suveranităţii Austriei – ocupată de forţele învingătoare în cel de-al Doilea Război Mondial – ar fi prevenit un „Anschluss" cu RFG. În acelaşi timp, prin retragerea forţelor de ocupaţie ar fi fost întrerupte liniile directe de comunicaţie între Germania Occidentală şi Italia. Prin semnarea Tratatului de stat cu Austria, la 15 mai 1955, Uniunea Sovietică îşi retrăgea de aici forţele de ocupaţie, dar, în acelaşi timp, îşi pierdea dreptul de a-şi păstra forţele militare în Ungaria şi România, aceste forţe având rolul – conform prevederilor Tratatului de Pace de la Paris (1947) – de a asigura liniile de comunicaţii ale unităţilor Armatei Roşii din Austria. Crearea Pactului de la Varşovia înlătura, astfel, această limitare a ariei de ocupaţie a ţărilor lagărului comunist. Tot ca urmare a Pactului de la Varşovia, a fost creată armata RDG, în această ţară staţionând şi cea mai puternică prezenţă militară a Armatei Roşii din afara graniţelor sovietice. Din punct de vedere propagandistic, Moscova putea de acum clama intenţiile sale de pace prin desfiinţarea simultană a NATO şi a Pactului de la Varşovia, ceea ce, evident, ar fi condus rapid la instaurarea dominaţiei Moscovei asupra întregii Europe.

Prima reuniune a parlamentarilor din ţărilor aparţinând NATO a avut loc la 18-23 iulie 1955, din noiembrie 1966, aceasta luând numele de Adunarea Parlamentară NATO.

Încă din secolul al XIX-lea, una dintre zonele strategice de maximă importanţă era Canalul Suez. După abolirea monarhiei din Egipt (1953), această ţară a devenit liderul mişcării naţionaliste arabe, fiind condusă de generalul Muhammad Nagib, care a fost înlăturat apoi printr-o lovitură de stat de Gamal A. Nasser. Navele de luptă egiptene au blocat Golful Akaba şi, implicit, portul sudic israelian Eilat, ceea ce constituia un *casus belli*. Nasser sprijinea pe ascuns insurgenţii din Algeria, colonie franceză la acea vreme, în timp ce departamentele maritime algeriene fuseseră declarate teritoriu protejat de Tratatul de la Washington. Atacarea sa putea fi urmată de aplicarea art. 5 al tratatului, care prevedea: „*Părţile convin că un atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre ele, în Europa sau în America de Nord, va fi considerat un atac împotriva tuturor şi, în consecinţă, sunt de acord că, dacă are loc asemenea atac armat, fiecare dintre ele, în exercitarea dreptului la autoapărare individuală sau colectivă recunoscut prin Articolul 51 din Carta Naţiunilor Unite, va sprijini Partea sau Părţile atacate prin efectuarea imediată, individual sau de comun acord cu celelalte Părţi, a oricărei acţiuni pe care o consideră necesară, inclusiv folosirea forţei armate, pentru restabilirea şi menţinerea securităţii zonei nord-atlantice*".

Nasser le-a cerut SUA şi Marii Britanii să finanţeze construcţia barajului de la Assuan. Fiind refuzat, liderul egiptean a anunţat, la 26 iunie 1956, naţionalizarea Canalului Suez. Deşi Moscova era

ocupată cu rezolvarea problemelor din lagărul comunist, occidentalii nu au putut să profite din cauza neînțelegerilor dintre americani şi anglo-francezi[9].

În Polonia, la Poznan, în 28 iunie 1956, au avut loc mişcări de stradă împotriva regimului comunist. La 1 noiembrie, conducătorul Ungariei comuniste, Imre Nagy, a declarat neutralitatea Ungariei şi ieşirea ei din Pactul de la Varşovia. Reprimarea a fost sângeroasă, intervenția armată sovietică (4 noiembrie) zdrobind revoluția ungară.

În înțelegere cu Marea Britanie şi Franța, Israelul a început atacul în Peninsula Sinai, la 29 octombrie 1956. Marea Britanie şi Franța au somat ambele părți beligerante să păstreze o anumită distanță față de Canalul de Suez. În fapt, această somație era valabilă numai pentru armata egipteană, pentru că armata israeliană nu ajunsese încă în zonă.

La 31 octombrie, Nasser a respins ultimatumul Franței şi Marii Britanii, care i-au declarat război şi au debarcat trupe în zona Canalului. Însă SUA s-au împotrivit acțiunii aliaților lor, votând – pentru prima şi ultima dată – alături de URSS împotriva aliaților în Consiliul de Securitate. Mareşalul Bulganin a amenințat că URSS va ataca Londra şi Parisul cu rachete, Franța şi Marea Britanie anunțând la 5 noiembrie că îşi retrag contingentele din zona Canalului de Suez. Pentru orice eventualitate, aviația strategică a SUA intrase în stare de extremă urgență, pentru a-şi proteja aliații atlantici.

▪ **Generalul de Gaulle**

Poziția americană din timpul crizei Suezului a devenit un pretext pentru politica generalului francez Charles de Gaulle, care zece ani mai târziu va dispune retragerea Franței din structura militară integrată a Alianței Nord-Atlantice, iar SUA vor rămâne singure în fața agresiunii sovietice în lumea a treia, sau în conflictul din Vietnam.

Pentru prima dată în lume, o rachetă balistică intercontinentală a fost lansată cu succes, în octombrie 1957. Cu ajutorul ei, sovieticii au lansat sonda spațială Sputnik 1. Drept contramăsură, la jumătatea lunii octombrie 1959, SUA deținеau deja submarine atomice dotate cu rachete Polaris.

Charles de Gaulle, în septembrie 1958, pe când era prim-ministru în ultimul guvern al celei de-a „patra republici franceze", a trimis preşedintelui american, Dwight Eisenhower, şi primului-ministru britanic Harold Macmillan un memorandum propunând crearea unui Directorat tripartit. Acesta ar fi aşezat Franța pe picior de egalitate cu Statele Unite şi Marea Britanie, ar fi inclus Algeria – unde francezii luptau cu insurgenții arabi – în zona acoperită de NATO şi ar fi oferit Parisului, printre altele, posibilitatea de a decide asupra utilizării armei nucleare. Fiind refuzat, de Gaulle a trecut la făurirea unei apărări independente pentru Franța. La 11 martie 1959, Franța şi-a retras flota din Marea Mediterană de sub comanda NATO, iar în iunie 1959 şi-a retras permisiunea pentru staționarea armelor nucleare străine pe teritoriul Franței. La 13 februarie 1960, Franța a executat cu succes prima explozie a unei încărcături nucleare în Sahara.

În mai 1960 a avut loc reuniunea reprezentanților celor patru mari puteri, care s-a încheiat cu un eşec. Şi aceasta şi pentru că la 1 mai un avion american U-2, ce fotografia bazele sovietice de rachete intercontinentale, a fost doborât de apărarea antiaeriană în zona oraşului Sverdlovsk.

Noul preşedinte american John F. Kennedy, ales în 1960, a avut de înfruntat de la începutul mandatului său ieşirile dure ale liderului sovietic Nikita Hruşciov. Acesta cerea, pe un ton imperativ, un acord privind Berlinul de Vest până la sfârşitul anului. SUA considerau *casus belli* orice încercare de blocadă sau de lichidare a independenței sectoarelor vestice ale Berlinului. Drept urmare, Hruşciov a cerut est-germanilor să închidă această „poartă dosnică" spre lagărul socialist şi, în noaptea de 12/13 august, Berlinul de Vest a fost înconjurat cu sârmă ghimpată, care ulterior a fost înlocuit cu un zid de beton – dovadă materială a sistemului nedemocratic comunist.

Hruşciov a trecut la o acţiune şi mai periculoasă, în Cuba construindu-se rampe de lansare pentru rachete, care puteau lovi sud-estul SUA. Între 22 octombrie şi 20 noiembrie 1962, a avut loc criza cubaneză. Preşedintele Kennedy, având dovezi incontestabile, a ordonat blocada maritimă a Cubei, până când sovieticii au acceptat să demonteze instalaţiile incriminate. Sovieticii au obţinut – prin intermediul negocierilor între fratele preşedintelui, Robert Kennedy, care se afla în fruntea Departamentului de justiţie, şi ambasadorul sovietic la Washington, A. Dobrânin – ca rachetele americane Jupiter cu rază medie de acţiune să fie retrase din Turcia.

În timpul crizei cubaneze, România a făcut primul pas important către o politică de autonomie faţă de colosul de la Răsărit. Este vorba de întrevederea ministrului de Externe român, Corneliu Mănescu, cu secretarul de stat Dean Rusk (4 octombrie 1963). După unele surse, Rusk i-ar fi dat lui Mănescu garanţii că România nu va fi ţinta unui atac american, cu condiţia de a nu avea amplasate pe teritoriul său arme nucleare. Mănescu l-a asigurat pe Rusk că România nu deţine astfel de arme de distrugere în masă, invitând autorităţile americane să verifice această situaţie la faţa locului.

SUA au elaborat o nouă concepţie strategică denumită, în martie 1961, la propunerea lui Robert McNamara, secretarul Apărării, „reacţie flexibilă" (*flexible response*). Forţele armate americane trebuiau să fie pregătite a răspunde oricăror agresiuni, chiar simultane, rezultând principiul „două războaie şi jumătate" – purtarea concomitentă a două războaie mari, în Europa sau în Extremul Orient şi încă un aşa-zis război mic.

Pentru a preîntâmpina o catastrofă nucleară, SUA şi Uniunea Sovietică au semnat la Geneva, la 20 iunie 1963, un acord prin care între Washington şi Moscova a fost instalat un „telefon roşu".

La 10 martie 1966 a fost făcută cunoscută, în mod oficial, decizia Franţei de a ieşi din structurile militare ale Alianţei Nord-Atlantice. La întrunirea Consiliului Nord-Atlantic (NAC) de la începutul lunii iunie 1966, de la Bruxelles, s-a hotărât dislocarea Comandamentului Suprem al Forţelor Aliate din Europa (SHAPE) de la Rocquencourt, lângă Paris, la Casteau, la nord de Mons în Belgia, noul sediu fiind inaugurat la 16 octombrie al aceluiaşi an. Sediul Consiliului Nord-Atlantic al secretarului general şi al altor organe centrale a devenit Bruxelles.

▪ **J.F. Kennedy**

La încheierea şedinţei Consiliului Nord-Atlantic de la Paris, din decembrie 1966, a fost semnat un acord privind înfiinţarea unui sistem de apărare antiaeriană în Europa (*NATO Air Defence Group Environment - NADGE*), corespunzător sistemului nord-american NORAD.

O lovitură de stat a avut loc în Grecia, la 21 aprilie 1967, inaugurându-se dictatura militară denumită „a coloneilor". Regele Constantin a fost silit să ia calea exilului. Importanţa strategică deosebită a Greciei în zona mediteraneeană a făcut ca noul regim să primească în continuare sprijin militar american.

Situaţia din Orientul Apropiat, ca urmare a Războiului de şase zile[10] între Israel şi Siria, Iordania şi Egipt, a fost examinată la Consiliul Atlanticului de Nord de la Luxemburg, la 14 iunie 1967. Există unele surse care informează despre un ajutor în armament şi muniţie acordat Israelului de către SUA şi Marea Britanie.

La sesiunea Grupului pentru Planificare Nucleară, din august 1967, s-a decis înfiinţarea Forţelor Maritime Permanente din Atlantic (*Standing Naval Force Atlantic-STANAVFORLANT*), corespunzând concepţiei reacţiei flexibile. În cursul anului 1968 au fost elaborate principiile de formare a Forţelor Aliate de Reacţie Rapidă în Europa (*Allied Command Europe Mobile Force - AMF*).

Raportul Harmel (după iniţiatorul său, ministrul de Externe belgian Pierre C.J.M. Harmel)

reliefa, în decembrie 1967, faptul că securitatea militară şi politica de destindere (*détente*) nu sunt contradictorii, ci ar fi complementare. În iunie 1968, prin „Semnalul de la Reykjavik", miniştrii de Externe din ţările Alianţei Nord-Atlantice cereau ţărilor membre ale Pactului de la Varşovia ca, împreună cu cele membre NATO, să treacă la „reducerea reciprocă şi echilibrată a forţelor armate" (*Mutual and Balanced Force Reductions - MBFR*), sintagmă care va constitui pentru următoarele două decenii ideea forţă a tuturor iniţiativelor de pace ale Alianţei Nord-Atlantice.

La 20-21 august 1968 a avut loc invadarea Cehoslovaciei de către cinci state ale Pactului de la Varşovia: Uniunea Sovietică, Polonia, RDG, Bulgaria şi Ungaria. România nu se afla printre statele agresoare, iar liderul de la Bucureşti, Nicolae Ceauşescu, a condamnat vehement această agresiune în faţa unei mari adunări populare din Piaţa Palatului[11].

Consiliul Nord-Atlantic a denunţat, la 15-16 noiembrie 1968, invadarea Cehoslovaciei, considerând-o contrară principiilor fundamentale ale Cartei ONU. Reacţia a fost mult mai puternică în rândul clasei politice din Europa Occidentală, Uniunea Sovietică devenind şi în faţa cercurilor de stânga un stat agresor, iar partidele comuniste occidentale pierzându-şi în mod decisiv electoratul, ca şi o bună parte dintre liderii cei mai influenţi.

Secretarul de stat D. Rusk a reacţionat la informaţiile privind o concentrare de forţe sovietice la graniţa cu România şi l-a convocat pe ambasadorul URSS la Washington, Dobrânin, căruia i-a cerut să nu invadeze România, caz în care urmările ar fi fost greu de prevăzut.

A luat fiinţă în acea vreme „Gruparea europeană" (EUROGROUP), formată din Belgia, Danemarca, Grecia, Islanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Portugalia, RFG şi Turcia (14 noiembrie 1968), în care se reuneau miniştrii Apărării. În cadrul EUROGROUP a fost formată, în 1976, „Grupa independentă pentru programul european" (*Independent European Programme Group - IEPG*), care urmărea cooperarea în domeniul livrărilor de armament între Aliaţi.

Cea mai mare schimbare în politica externă americană a fost realizată începând din 1969, odată cu instaurarea administraţiei preşedintelui Richard Nixon, sprijinit de consilierul său şi apoi secretarul de stat, din august 1973, Henry Kissinger.

Guvernul vest-german, condus din 1969 de Willy Brandt, a semnat o înţelegere istorică cu reprezentanţii Uniunii Sovietice privind renunţarea la exercitarea forţei în relaţiile bilaterale şi recunoaşterea graniţelor de pe Oder şi Neisse (12 august 1970). Această nouă politică germană faţă de sovietici, în special, a fost denumită *Ostpolitik*, fiind sprijinită de americani şi de ceilalţi aliaţi atlantici. În cadrul politicii sale de destindere (*détente*), noua administraţie americană declara că perioada de confruntare cu Uniunea Sovietică a luat sfârşit. La sesiunea din decembrie 1969 a Consiliului Nord-Atlantic de la Bruxelles s-a emis „Proclamaţia privind relaţiile dintre Est şi Vest", convenindu-se că obiectivul politic primordial este reducerea tensiunii dintre cele două blocuri militare. La Roma, la sesiunea din mai 1970, Consiliul Nord-Atlantic a aprobat „Declaraţia privind reducerea reciprocă şi echilibrată a forţelor armate".

Prima înţelegere dintre Est şi Vest de după anul 1949 a fost semnată la 3 septembrie 1971 şi este cunoscută sub numele de „Acordul celor patru mari puteri privind Berlinul".

Miniştrii de Externe ai SUA şi Uniunii Sovietice au semnat la Washington, în 1971, „Acordul privind măsurile de reducere a pericolului de izbucnire a unui război nuclear", iar în mai 1972, cu ocazia vizitei preşedintelui Richard Nixon la Moscova, au fost semnate primele două tratate de reducere a înarmării, denumite ABM/SALT I (*Strategic Arms Limitation Talks*). „Protocolul privind acordul de reducere a sistemelor de apărare antirachetă", semnat de americani şi sovietici la începutul lui iulie 1974, reducea la unul singur cele două

▪ Henry Kissinger, consilierul lui Richard Nixon pe probleme de securitate naţională

sisteme de apărare antirachetă prevăzute de acordul ABM.

Noul preşedinte american Jimmy Carter şi liderul sovietic Leonid Brejnev au semnat, la 18 iunie 1979, la Viena, „Acordul de reducere a armelor strategice de atac" (SALT II). Deşi nu a intrat niciodată în vigoare, Senatul american refuzând să-l ratifice după invazia sovietică din Afganistan, ambele superputeri au respectat acordul, în linii generale.

Trei state arabe – Egiptul, Iordania şi Siria –, au atacat Israelul la 6 octombrie 1973. Războiul de „Yom Kipur" s-a sfârşit la 24 octombrie cu victoria Israelului, deşi iniţial cele trei ţări arabe înregistraseră succese importante. Dintre membrii NATO, doar Portugalia a sprijinit podul aerian instituit de SUA, în beneficiul Israelului, punând la dispoziţie baza aeriană din Azore.

Situaţia americană a devenit gravă după creşterea brutală a preţului ţiţeiului, în decembrie 1973, ca urmare a monopolului OPEC şi a folosirii „aurului negru" ca o armă politică, în special împotriva aliaţilor Israelului, dar şi a celor care nu susţinuseră eficient lumea arabă.

În continuare, Orientul Apropiat s-a dovedit a fi zona cea mai sensibilă pentru Alianţa Nord-Atlantică. La 15 iulie 1974, guvernul arhiepiscopului Makarios din Cipru a fost răsturnat, de această lovitură de stat nefiind străin „guvernul coloneilor" de la Atena. Vechiul contencios între Grecia şi Turcia fusese astfel redeschis. Armata turcă a ocupat mai mult de o treime din teritoriul cipriot, în nordul insulei, pretextând protejarea etnicilor turci din ostrovul Afroditei. Nu s-a ajuns la un conflict militar între cele două ţări NATO pentru că „guvernul coloneilor" a căzut, însă noul premier grec, Constantin Karamanlis, a retras forţele greceşti din structura militară integrată a NATO (14 august 1974). Paradoxal, revenirea Greciei pe calea democraţiei a întrerupt aripa sudică a Alianţei Nord-Atlantice.

O altă lovitură militară de stat a avut loc în Portugalia, la 25 aprilie 1974, fiind înlăturată guvernarea autoritară a lui Marcello Caetano, succesorul lui Antonio Salazar. În Spania, alt conducător autoritar, Francisco Franco, a murit în 1975. Conducerea ţării a revenit regelui Juan Carlos, care a instaurat un regim democratic şi şi-a îndreptat ţara către intrarea în Alianţa Nord-Atlantică, Spania devenind oficial membră a Alianţei la 30 mai 1982.

Conferinţa de Securitate şi Cooperare în Europa (CSCE) a fost pregătită pentru trei tipuri

▪ **Richard Nixon**

tematice fundamentale, denumite şi „cele trei coşuri": a) securitatea în Europa, relaţiile dintre state şi modalităţile de făurire a încrederii; b) colaborarea economică, ştiinţifică, tehnologică şi în domeniul mediului; c) colaborarea în domeniul umanitar, al contactelor umane, schimburi de informaţii, culturale şi educaţionale. La 31 iulie-1 august 1975 şefii de stat şi de guvern din 35 de ţări au semnat „Actul final de la Helsinki". În discursul diplomatic a reapărut sintagma „drepturile omului", consilierul preşedintelui Carter în problemele securităţii, Zbigniew Brzezinski, subliniind că respectarea drepturilor omului şi controlul înarmărilor sunt legate organic.

Uniunea Sovietică a început, în 1976, să-şi amplaseze rachete dotate cu trei capete/încărcături atomice de tip SS-20 Saber. Consiliul Nord-Atlantic a respins, la 9-10 decembrie 1976, propunerile Pactului de la Varşovia referitoare la renunţarea de a folosi primul arma nucleară şi limitarea participării la Alianţă. Motivul invocat sublinia că toate ţările semnatare ale „Actului final de la Helsinki" trebuie să renunţe la ameninţarea cu utilizarea oricărui tip de arme – inclusiv a celor nucleare – în conformitate cu Carta ONU şi dispoziţiile CSCE.

Pentru a contracara programul de înarmare sovietic, Consiliul Nord-Atlantic a lansat la 10-11 mai 1977, la Londra, Programul de apărare pe termen lung, iar la 5-6 decembrie 1978 a fost aprobat *Airborne Warning and Control System* (AWACS) – Sistemul aeropurtat de supraveghere şi control. La întrunirea Comisiei Nord-Atlantice

▪ **Jimmy Carter**

de la Bruxelles, în prezența miniștrilor de Externe şi ai Apărării din țările membre NATO, a fost aprobată „decizia pe două direcții" (*dual-track*). Astfel, la 12 decembrie 1979, s-a decis atât modernizarea forțelor nucleare cu rază medie de acțiune şi amplasarea lor în Europa – 108 rampe de lansare pentru rachetele Pershing 2 şi 464 de rampe de lansare pentru rachetele de croazieră Tomahawk GLCM (*Ground Launchead Cruise Missile*) –, cât şi sporirea eforturilor pentru controlul înarmărilor.

Răspunsul Moscovei la propunerea NATO privind soluționarea diferendelor pe calea negocierilor a fost dat la numai două săptămâni, la 27 decembrie 1979, când Armata Roşie a invadat Afganistanul. Replica preşedintelui Carter față de Uniunea Sovietică a fost dură – embargoul asupra relațiilor economice, contactelor ştiințifice, tehnice, culturale şi sportive. În iulie 1980, preşedintele Carter anunța prin Directiva nr. 59 o nouă doctrină militară. Interesele americane constau în existența sistemului pluralist democratic, a principiilor comerțului liber, în respectarea drepturilor politice ale omului ş.a. Noua doctrină se baza pe nou-createle Forțe de intervenție rapidă (*Rapid Deployment Forces*-RDF). De asemenea, respingea concepția de trecere treptată de la războiul convențional la cel nuclear, armele nucleare putând fi utilizate când va decide partea atacată.

Tensiunile Est-Vest au atins niveluri nemaiîntâlnite de la criza rachetelor din Cuba în timpul primului mandat al preşedintelui american Ronald Reagan (1981-1985). În ianuarie 1981, la numai câteva zile de când devenise preşedinte în exercițiu, Reagan a declarat că Uniunea Sovietică reprezintă un imperiu al răului. Reagan şi consilierii săi au realizat că lupta pentru respectarea drepturilor omului constituie un instrument eficace pentru a distruge comunismul. Pe de altă parte, preşedintele Reagan a anunțat modernizarea triadei strategice americane în octombrie 1982, iar la 23 martie 1983 a făcut publică „Inițiativa strategică de apărare" (*Strategic Defensive Initiative-SDI*). Această declarație a eliminat „pendulul" – avansul tehnicii militare americane, care era echilibrat după câțiva ani de sovietici, urmând apoi o altă noutate tehnică americană ş.a.m.d. Occidentul a preluat complet inițiativa şi nu se mai mulțumea doar să răspundă la politica agresivă a lagărului comunist. Pentru liderii sovietici a devenit clar că noua cursă a înarmării având ca țintă un armament sofisticat ar fi dus la prăbuşirea economiei Uniunii Sovietice. Şi, într-adevăr, resursele Uniunii Sovietice se vor dovedi insuficiente pentru a menține tempoul în „cursa înarmării" nucleare cu SUA, care vor deveni unica superputere mondială.

La inițiativa preşedintelui american, au început negocieri cu sovieticii la Geneva, la 30 noiembrie 1981, privind sistemele nucleare cu rază medie (*Intermediate-range Nuclear Force* – INF) şi la 30 iunie 1982 negocieri START (*Strategic Arms Reduction Talks*) privind reducerea efectivului de arme nucleare strategice. La sfârşitul anului 1983, Uniunea Sovietică a renunțat brusc la negocieri.

După intrarea, în mod oficial, a Spaniei în NATO (30 mai 1982), un nou moment important l-a constituit întrunirea Consiliului Nord-Atlantic, la 10 iunie 1982 emițându-se „Declarația de la Bonn" privind noul program al NATO, denumit „Alianța pentru pace şi libertate" (*Alliance Programme for Peace and Freedom*). Noul program Nord-Atlantic prevedea continuarea tratativelor pentru dezarmare, atât în domeniul nuclear, cât şi în cel convențional, dar, în acelaşi timp, cerând imperativ respectarea drepturilor omului şi a celor juridice.

În acelaşi timp, administrația Reagan a dispus ca sistemele americane Pershing 2 şi rachete de croazieră să fie amplasate în Europa Occidentală şi în special în RFG. Ele urmau să lovească pe agresori în cazul unui atac al trupelor Pactului de la Varşovia împotriva Germaniei Occidentale. Astfel, la 23 noiembrie 1983 a început desfăşurarea de către NATO a forțelor nucleare cu rază medie de acțiune (INF), livrându-se componente ale rachetelor de croazieră cu lansator terestru (GLCM) către Marea Britanie. Simularea unui atac atomic în noiembrie 1983 de către NATO a produs panică

la Kremlin, iar liderul Iuri Andropov urmărea cu îngrijorare crescândă evenimentele.

La 8-9 decembrie 1983, miniştrii de Externe ai ţărilor membre NATO au emis „Declaraţia de la Bruxelles" propunând stabilirea de relaţii echilibrate între Vest şi Est. La 31 mai 1984, miniştrii de Externe au dat publicităţii „Declaraţia de la Washington privind relaţiile Est-Vest", care a fost completată, la câteva zile, cu ocazia reuniunii reprezentanţilor statelor puternic industrializate (G-7) la Londra, cu o nouă ofertă de control asupra înarmărilor. Se poate spune că Occidentul ieşise învingător în confruntarea cu propaganda comunistă.

Perioada de escaladare a conflictului dintre NATO şi Pactul de la Varşovia a luat sfârşit după ce la Kremlin puterea a fost preluată de Mihail Gorbaciov (11 martie 1985). În ziua următoare, sovieticii au reluat negocierile de la Geneva privind controlul înarmărilor. După dezastrul de la Cernobâl din 26 aprilie 1986 (când reactorul 4 nuclear a făcut explozie), şi ca urmare a negocierilor pozitive de la Geneva, Consiliul Nord-Atlantic întrunit la Halifax, la 29-30 mai 1986, a invitat Uniunea Sovietică să i se alăture, în demersul nou şi ambiţios privind promovarea păcii, a securităţii şi a dialogului dintre Est şi Vest.

După 28 de ani de când fusese numit ministru de Externe al Uniunii Sovietice, Andrei Gromâko – denumit ironic de occidentali „Mr. Niet" –, o adevărată redută a Războiului Rece, a fost înlocuit cu Eduard Şevardnadze. Atât Gorbaciov, cât şi Şevardnadze gestionaseră în trecut problemele agriculturii şi nu erau legaţi de complexul militaro-industrial sovietic.

Dar meritul decisiv în încheierea Războiului Rece îi revine preşedintelui Ronald Reagan, care, la 13 noiembrie 1986, a părăsit tratativele de la Reykjavik cu sovieticii privind „Iniţiativa de Apărare Strategică" *(Strategic Defence Initiative* - SDI*)*, după ce Gorbaciov ceruse reducerea SDI la o cercetare ştiinţifică de laborator.

Confruntaţi cu probleme economice din ce în ce mai grave, sovieticii au prezentat, la 23 iulie 1987, la Geneva, la o zi după discursul lui Mihail Gorbaciov, propunerea variantei zero duble. Urmau să fie distruse toate rachetele americane şi sovietice cu rază medie de acţiune, ceea ce reprezenta acceptarea propunerilor americane, iar la 8 decembrie 1987, la Washington, Ronald Reagan şi Mihail Gorbaciov au parafat înţelegerea (acordul INF). Acest acord elimina posibilitatea escaladării nucleare şi anihila planurile agresive sovietice

▪ **Ronald Reagan**

îndreptate împotriva Europei Occidentale. La 15 mai 1988 a început retragerea trupelor sovietice din Afganistan.

Mihail Gorbaciov, la sesiunea Adunării Generale a ONU din 7 decembrie 1988, a anunţat reduceri unilaterale ale efectivelor forţelor convenţionale în Europa.

Negocierile finale privind Forţele armate convenţionale în Europa (*Conventional Armed Forces in Europe* – CFE) au început la Viena, la 2 februarie 1989.

În lagărul comunist a început o criză care se va desfăşura după principiul dominoului. Mai întâi, la 5 aprilie 1989, s-a ajuns la un acord la Varşovia între guvern şi opoziţie, întruchipate de „Solidaritatea", având ca finalitate acceptarea de alegeri democratice şi sistem politic pluralist.

La 10 septembrie, Ungaria a deschis graniţa sa vestică – tot mai numeroşi est-germani putând să ajungă în RFG –, ceea ce a condus, la 9-10 noiembrie, la căderea regimului Honecker din RDG şi apoi a Zidului Berlinului. Regimul comunist s-a prăbuşit în Europa fără a se recurge la forţă, cu excepţia României.

La Malta a avut loc atât de comentata întâlnire între preşedintele american George Bush şi liderul sovietic Mihail Gorbaciov, iar la 19 decembrie 1989 a avut loc prima vizită la sediul NATO a unui înalt demnitar din Europa Centrală şi de Est – Eduard Şevardnadze, care s-a întâlnit cu secretarul general Manfred Wörner şi cu reprezentanţii permanenţi ai ţărilor membre NATO.

A urmat căderea regimului politic din România, la 22 decembrie, Nicolae Ceauşescu fiind executat la 25 decembrie, după ce în multe oraşe din ţară avuseseră loc mari vărsări de sânge.

Victoria supremă a NATO a fost reprezentată prin dezintegrarea rapidă a Pactului de la Varşovia.

La Budapesta (februarie 1991), ţările membre au decis dizolvarea structurilor militare ale Pactului. La 1 iulie 1991 a fost desfiinţat în totalitate şi pentru totdeauna Pactul de la Varşovia.

Cuvinte-cheie: *NATO, Planul Marshall, Lord Hastings Ismay, SEATO, SHAPE, criza rachetelor, Pactul de la Varşovia, Ronald Reagan, Mihail Gorbaciov.*

---

[1] Cf. *NATO Handbook*, NATO Office of Information and Press, 1110 Brussels, Belgium, 2001.

[2] Gerard Bossuat, *L'Europe Occidentale à l'heure américaine, 1945-1952* (*Plan Marshall et l'unité européene 1945-1952*), Editions Complexe, Paris, 1992. Pierre de Senarclens, *De Yalta au rideau de fer. Les grandes puissances et les origines de la guerre froide*, Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, Paris, 1993.

[3] Lilly Marcou, *Le Kominform. Le Communisme de guerre froide*, Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, Paris, 1977, p. 330.

[4] Cf. Alexander Tchoubarian, *The European Idea in History in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A View from Moscow*, Frank Cass, Newbury, 1994, p. 153-161.

[5] Jiri Fidler, Petr Mareš, *Istoria NATO*, cuvânt înainte de Václav Havel, Institutul European, Bucureşti, 2005. Vezi I. Meyers, *American Aid to NATO Allies in the 1990's. The Dutch Case*, Gröningen, 1994.

[6] Dirk Spierenburg, Raymond Poidevin, *The History of the High Authority of the European Coal and Steel Community*, Londra, 1994, p. 3-5; vezi Jean Monnet, *The Path to European Unity*, ed. Douglas Brinkley şi Clifford Hockett, Macmillan, Londra, 1991.

[7] Richard Hiscocks, *Germany Revived. An Appraisal of the Adenauer Era*, Gollancz Ltd, Londra, 1969.

[8] Dennis Deletant, Mihail E. Ionescu, *Romania and the Warsaw Pact 1955-1989. Selected documents,* Politeia – SNSPA, Bucureşti, 2004; Laurenţiu Cristian Dumitru, *Constituirea Pactului de la Varşovia ca instrument imperial de control sovietic asupra Europei de Est*, în „Revista de Istorie Militară", nr. 3-4 (101-102), 2007, p. 14-20.

[9] Cf. „Crises of the 50's – Political and Military Aspects", Proceedings of the Romanian-Israeli seminar, Tel-Aviv, Israel, June 20th 2006, editors Col. (Res) Dr. Shaul Shay, Lt. Col. Pini Harpaz.

[10] General dr. Mihail E. Ionescu, *„Războiul de şase zile" şi relaţiile dintre Moscova şi Bucureşti,* în „Revista de Istorie Militară" nr. 1-2 (75-76), 2003, p. 13-20; idem, *„Războiul de şase zile" şi relaţiile României comuniste cu Occidentul*, în „Revista de Istorie Militară" nr. 3-4 (101-102), 2007, p. 30-43; Colonel (r) dr. Shaul Shay, *Evaluarea israeliană a poziţiei sovietice în ajunul izbucnirii „Războiului de şase zile*", în „Revista de Istorie Militară" nr. 3-4 (101-102), 2007, p. 44-47.

[11] Petre Otu, *Noaptea roşie a Cehoslovaciei*, în „Dosarele istoriei", an III, nr. 8(24), 1998, p. 20-21; Ioan Chiper, *Guvernul român mai curajos decât orice guvern din Apus*, în „Dosarele istoriei", an III, nr. 8 (24), 1998, p. 50; colonel Mircea Serediuc, *August 1968. România şi intervenţia „frăţească" în Cehoslovacia*, în „Revista de Istorie Militară", nr. 2 (66), 2001, p. 21-25; locotenent-colonel dr. Mihai Macuc, *Disidenţe în Pactul de la Varşovia – România şi Cehoslovacia*, în „Revista de Istorie Militară", nr. 1-2 (75-76), 2003, p. 27-35.

NATO AND THE COLD WAR

The North Atlantic Treaty, signed in Washington in April 4th 1949, set up an Alliance for collective defence as defined in Article 51 of the UN Charter. The fourth of April 2009 marked the 60th anniversary of the Treaty. The article points out the principal developments in the evolution of NATO in the light of significant world events, the pathway between the beginning of Cold War, the collapse of the communist regimes in Europa, figurativelly represented by the fall of the Berlin Wall, and the dissolution of the Warsaw Pact.

60 de ani de la înființarea NATO

ROMÂNIA ÎN ORGANIZAȚIA TRATATULUI ATLANTICULUI DE NORD

as. cc. SIMONA SOARE,
Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară

Revoluția din decembrie 1989 a reprezentat desprinderea României din blocul comunist şi din Pactul de la Varşovia. Sfârşitul Războiului Rece şi colapsul Uniunii Sovietice au avut efecte profunde asupra sub-sistemului relațiilor internaționale al României, înainte de toate prin faptul că aceasta nu mai acționa într-un subsistem hegemonic. Anii '90 au oferit României şansa fără precedent de a se alătura lumii occidentale, prospere economic şi sigure din punct de vedere al securității convenționale, prin aderarea la Uniunea Europeană şi la NATO. Cu toate acestea, prima parte a anilor '90 a fost marcată de profundă incertitudine şi insecuritate. Aceasta este perioada în care se dizolvă atât Pactul de la Varşovia cât şi CAER, iar România este prinsă în „zona-tampon"[1] creată între puterile occidentale şi nou-creata Federație Rusă. Pe de o parte, România se reorientează în prima parte a aceleiaşi perioade către Occident, racordându-se la comunitatea statelor democratice. La 6 februarie 1991, ministrul de Externe român anunța disoluția Pactului de la Varşovia cu şase zile înainte de anunțul oficial dat publicității de Moscova[2]. Pe de altă parte, România era pusă în situația de a fi lipsită de protecția oferită de relația strategică privilegiată cu o mare putere, o constantă a politicii de securitate națională a României încă de la independența din 1878[3]. Este evidentă anxietatea României de a se desprinde complet de constrângerile hegemoniei sovietice şi de a profita de fereastra de oportunitate ce se deschidea de a se alătura şi sincroniza cu statele foste comuniste din Europa Centrală (Grupul de la Vişegrad) care aveau deja în vedere să devină membre ale NATO şi ale UE. Deşi orientarea spre democrație părea foarte clar conturată, în condițiile strategice ale începutului anilor '90 o relație tensionată sau conflictuală cu Moscova ar fi contrazis profund interesele de securitate ale României.

Deşi, în 1991, NATO nu îşi schițase politica de lărgire spre Est, Secretarul General al Alianței, Manfred Wörner, dădea semnale pozitive cu privire la interesul NATO de lărgire spre Est[4]. Mai mult decât atât, politicile UE şi ale NATO față de statele foste comuniste din Europa Centrală şi de Est aveau să se stabilizeze treptat până în 1995, când România îşi înaintează cererea de aderare la NATO şi la UE, sub impactul temerilor că statele foste comuniste ar putea deveni gazde ale unei întregi serii de amenințări la adresa securității şi dezvoltării economice a celor două organizații internaționale şi a statelor membre[5].

România şi-a exprimat formal şi public intenția de a deveni membru al NATO în vara anului 1993, când ministrul român al Apărării Naționale, Nicolae Spiroiu, a declarat în fața unei comisii NATO că România doreşte să devină membră a Alianței Nord-Atlantice. De asemenea, în 1993, România a devenit membră a Consiliului Europei. Totodată, în 1994, întrebat într-un interviu acordat CNN International dacă România urmăreşte să devină membră a NATO sau mai degrabă doreşte un parteneriat strategic/alianță cu Rusia, preşedintele român Ion Iliescu a declarat că Bucureştiul avea în vedere „ambele posibilități"[6].

Începând din octombrie 1991, politica de securitate națională a României a început treptat să se schimbe, orientându-se de la contactele exploratorii cu NATO, către un angajament mai comprehensiv față de Alianță. În octombrie 1991, preşedintele român Ion Iliescu i-a trimis Secretarului General al NATO, Manfred Wörner, o scrisoare în care se *„afirma dorința României de a se angaja în relații strânse de cooperare cu NATO, întrucât aceasta este singura organizație capabilă politic şi militar să asigure stabilitatea şi securitatea democrațiilor europene emergente"*[7]. Acesta este primul semnal al faptului că politica de securitate

şi politica externă a României începeau încet, dar sigur, să fie orientate către interese geostrategice pragmatice şi să se orienteze către o politică democratică. Influenţată puternic de percepţia cooperării dintre Rusia şi statele occidentale, România se considera parte a „zonei gri" caracterizată de un vacuum de putere (hegemonică)[8]. În consecinţă, în calitate de stat-tampon, securitatea României – lipsită acum de garanţiile de securitate ale Pactului de Securitate – depindea de stabilirea unor relaţii privilegiate cu una dintre marile puteri prezente în regiune (strategie urmată de România de la independenţa sa dobândită în 1878[9]), precum şi hotărârea sa de a deveni membră a Alianţei Nord-Atlantice.

În 1994, *Conceptul Integrat privind Securitatea Naţională a României* a identificat clar aderarea la NATO (şi la UE) ca obiectiv de securitate naţională şi politică externă[10]. Această decizie a fost precedată în octombrie 1993 de propunerea americană lansată României de a se alătura noului Parteneriat pentru Pace lansat de NATO. România era deja membră încă din 1991 a Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică, mecanism creat de NATO în vederea edificării unei punţi de securitate între aliaţi şi statele foste comuniste din Europa Centrală şi de Est, de unde proveneau principalele ameninţări la adresa Alianţei. Cererea de aderare la NATO a României a fost înaintată Alianţei în iunie 1995, după ce Declaraţia de la Snagov a fost semnată de toate forţele politice reprezentate în Parlament – ceea ce semnala puternica susţinere politică internă şi largul consens al forţelor politice româneşti în privinţa aderării la NATO (şi în UE). Eforturile României de integrare în NATO şi în UE au fost din multe puncte de vedere complementare.

În ianuarie 1994, România este primul stat fost comunist din Europa de Est care se alătură Parteneriatului pentru Pace, după ce statele din Grupul de la Vişegrad au refuzat să îl semneze. Nevoia României de obţinere a unor garanţii de securitate se resimţea în condiţiile unui mediu strategic marcat de conflicte etnice şi instabilitate socială şi politică mare. Astfel, această perioadă este caracterizată de eforturile României de a-şi construi un profil de partener credibil şi util al NATO şi de viitor membru activ, contributor la eforturile de sporire a securităţii Alianţei. Strategia României de aderare la NATO s-a axat pe trei factori:

a. reformele interne – După Summitul de la Madrid al Alianţei şi lansarea criteriilor de aderare la NATO, România a lansat procesul de reforme interne, printre care restructurarea forţelor armate a fost una dintre cele mai provocatoare. Reformele au vizat spectre diferite ale vieţii, de la consolidarea democraţiei şi a statului de drept în plan politic, la trecerea la economia funcţională de piaţă în plan economic, la reforma militară. Aceasta din urmă viza următoarele componente centrale: trecerea la o armată profesionistă, controlul civil-democratic asupra armatei; planificarea integrată a apărării, modernizarea armatei române şi înzestrarea ei cu echipamente noi şi moderne în vederea asigurării interoperabilităţii şi compatibilităţii cu forţele NATO; modernizarea şi restructurarea resurselor umane şi a managementului financiar în armată.

La nivelul politicii externe, România şi-a construit profilul unui stat a cărui poziţie geostrategică reprezintă un avantaj pentru întreaga Alianţă; mai mult decât atât, treptat profilul strategic al României s-a schimbat de la rolul asumat în 1994 de factor de stabilitate regională, către cel de pilon al stabilităţii regionale (conform Strategiei de Securitate Naţională, 1999) şi, în final, către cel de exportator de securitate şi stabilitate regională (conform Strategiilor de Securitate Naţională, 2001 şi 2006);

b. relaţiile externe – S-au concentrat asupra intereselor statelor membre NATO, în consolidarea unui profil geostrategic al României ca factor şi pilon de securitate în regiunea Europei de Sud-Est, a Balcanilor şi a Mării Negre; participarea, ca membru *de facto* la toate operaţiunile Alianţei în afara zonei de responsabilitate, inclusiv în campania din Kosovo;

c. relaţiile cu Rusia – Au avut o însemnătate deosebită şi continuă să aibă până în prezent. România a urmat o politică de normalizare a relaţiilor cu Federaţia Rusă (cu care s-a şi semnat tratatul de bază în 2003), susţinând după aderare iniţiativele din cadrul Consiliului NATO-Rusia şi continuând să vadă în Rusia un partener necesar asigurării securităţii regionale şi internaţionale.

Deşi la Summitul NATO de la Madrid din 1997, România nu a fost invitată să adere alături de celelalte state din Europa Centrală, comunicatul final conferă României un statut privilegiat între statele candidate – stat candidat favorit – datorită progreselor pe calea reformelor pe care le-a înregistrat ţara noastră. La Summitul NATO de la Washington din 1999, României îi este oferit primul Plan de Acţiune pentru Aderare (MAP). Astfel, impactul factorului extern asupra reformelor interne ale României a fost nu numai unul profund, ci unul

într-adevăr transformațional. În privința reorientării politicii de securitate şi a gândirii strategice a României, factorul extern a reprezentat într-adevăr motorul schimbării fundamentale produse în țară. Deşi România a înregistrat obstacole în implementarea MAP-urilor, la Summitul NATO de la Praga din noiembrie 2002, ea este invitată să adere la Alianța Nord-Atlantică, documentele de ratificare fiind depuse în martie 2004 când țara noastră devine oficial membru cu drepturi depline al NATO.

Începând cu anul 2002, politica externă a României se redefineşte în raport cu acest nou statut, fiind marcată de nevoia de consolidare a profilului țării ca stat membru responsabil şi activ. Odată devenită membră NATO, securitatea convențională a României este garantată. Mai mult decât atât, deciziile în termenii politicii de securitate se împart acum între forumul intern de luare a deciziilor şi cel multilateral, internațional reprezentat de Alianță[11] – datorită sistemului apărării şi securității colective al NATO bazate pe principiul indivizibilității securității membrilor. Astfel, principalele obiective ale României în calitate de membru NATO sunt:

• consolidarea Alianței, bazată pe un parteneriat transatlantic solid, şi eficientizarea acesteia astfel încât să fie capabilă să răspundă adecvat noilor amenințări şi riscuri la adresa securității;

• îndeplinirea responsabilităților de membru al NATO legate de participarea la operațiunile şi misiunile Alianței. Din acest punct de vedere, remarcăm două principale direcții:

a. continuarea contribuțiilor semnificative ale României la misiunile Alianței din afara spațiului euroatlantic, precum FIAS, Misiunea NATO din Irak, KFOR, Active Endeavor etc.

b. completarea profilului strategic al României de furnizor de trupe pentru misiunile şi operațiunile Alianței cu un nou rol asumat de România de stat donator în domeniul reconstrucției post-conflict, al recuperării timpurii, al managementului crizelor şi prevenirea conflictului, asistenței umanitare şi pentru dezvoltare etc. Din acest punct de vedere, Ministerul Afacerilor Externe român a preluat deja inițiativa pregătirii de resurse umane înalt calificate şi specializate în aceste domenii care pot fi apoi dislocate de statul român în misiuni specifice şi cu care România poate contribui semnificativ la misiunile Alianței;

• promovarea rolului NATO de furnizor de stabilitate, promotor al reformelor şi cooperării regionale în vecinătatea imediată a României – îndeosebi în Balcanii de Vest şi Regiunea Extinsă a Mării Negre; ca stat de frontieră, România sprijină extinderea spre est a Alianței, susținând aderarea Georgiei şi Ucrainei la NATO, precum şi către Balcanii de Vest[12] – ca motor al stabilității pe termen lung; din acest punct de vedere, integrarea statelor din Balcanii de Vest în Parteneriatul pentru Pace reprezintă un important progres pe calea stabilizării prin reconciliere, consolidare democratică şi integrare în comunitatea euroatlantică;

• promovarea activă a consolidării parteneriatului Republicii Moldova cu NATO, ca parte a unei viziuni a apartenenței Chişinăului la comunitatea euroatlantică;

• consolidarea rolului şi a implicării NATO în Regiunea Extinsă a Mării Negre;

• dezvoltarea parteneriatelor NATO cu UE şi ONU. Astfel că România susține consolidarea cooperării NATO cu ONU, îndeosebi în regiunea Balcanilor de Vest, dar şi în alte regiuni. De asemenea, la Summitul NATO de la Bucureşti, aliații s-au pronunțat în sprijinul consolidării capabilităților de apărare europene şi a consolidării parteneriatului strategic NATO-UE;

• susținerea procesului de transformare a NATO; susținerea procesului NATO de stabilire a parteneriatelor globale aşa cum a fost el convenit la Summitul de la Riga din 2006;

În perioada 2-4 aprilie 2008 a avut loc Summitul NATO de la Bucureşti, care s-a bucurat de cea mai largă participare din istorie. La summit au fost reprezentate 26 de state membre, 23 de state partenere, înalți oficiali ai organizațiilor internaționale şi ai statelor contributoare la operațiunile NATO în Afganistan. La summit s-au decis următoarele:

– Croația şi Albania au fost invitate să adere la NATO, în timp ce Macedonia urmează să fie invitată să adere imediat ce se va identifica o soluție în privința numelui;

– Ridicarea cooperării cu Bosnia-Herțegovina şi Muntenegru la nivelul de Dialog Intensificat, în timp ce Alianța şi-a exprimat disponibilitatea de a lărgi cadrul cooperării cu Serbia, inclusiv până la nivelul de Dialog Intensificat pe baza unei cereri din partea Belgradului;

– Aliații au susținut faptul că Georgia şi Ucraina urmează să devină membre NATO, şi au însărcinat miniştrii de Externe ai statelor membre să decidă acordarea MAP-ului celor două state la întâlnirea din decembrie 2008;

– Recunoaşterea importanței strategice a Regiunii Extinse a Mării Negre pentru securitatea euroatlantică şi consolidarea responsabilității regionale în acest sens;

– Soluționarea conflictelor înghețate regionale trebuie să se bazeze pe principiile integrității teritoriale, ale suveranității şi ale democrației;

– În privința ISAF, Aliații s-au pronunțat în favoarea necesității sporirii contribuției militare a statelor membre la această operațiune şi au adoptat un plan comprehensiv de stabilizare a Afganistanului pe cinci ani;

– În privința apărării antirachetă, Aliații au hotărât, în baza principiului indivizibilității securității, că sistemul american de apărare antirachetă va fi complementat de un sistem al Alianței dezvoltat în zona Europei de Sud-Est şi care urmează să fie ulterior conectat cu cel american;

– În domeniul securității energetice, Aliații au identificat domeniile de acțiune ale NATO: schimbul de informații, promovarea cooperării internaționale şi regionale, sprijinirea protecției infrastructurii critice, gestionarea consecințelor unui eventual dezastru[13].

Dacă strategiile României de dinainte de 2002 erau unele transformaționale în sensul plierii pe criteriile de admitere în NATO şi UE, după aderare caracterul transformațional al acestora este înlocuit de eforturile României de a-şi contura profilul de țară membră a celor două instituții internaționale. În continuare, baza acestui proces îl constituie reformele interne, însă Strategia de Securitate Națională din 2007 este în acest sens o strategie de tranziție prin care România face trecerea de la statutul de candidat la cel de membru şi încearcă identificarea rolului optim pe care țara noastră îl poate juca în Alianță.

Cuvinte-cheie: *Grupul de la Vişegrad, parteneriat strategic, Parteneriat pentru Pace, Summit NATO.*

[1] Vezi Serghei Karaganov, în *Mejdunarodnaja jizni*, nr. 6, 1990, p. 92. Autorul argumentează că, în 1990-1991, Uniunea Sovietică este încă o superputere, iar sistemul internațional este încă bipolar, dar că regulile jocului s-au schimbat radical în sensul în care vechea balanță de putere europeană (teritorială) determină politica internațională şi dictează crearea unei zone-tampon în Europa de Est, între Rusia şi Occident (NATO). De asemenea, autorul argumentează, că această zonă-tampon nu poate intra decât în sfera de influență a Rusiei.

[2] Sabina Fatti, Armand Goşu, „Evenimentul Zilei", 26 iulie 2004.

[3] Vezi, de pildă, Andrei Miroiu, Simona Soare, „Strategia de Securitate Națională a României: 1877-2006", în Marian Zulean şi Alexandra Ghica (coord.), *Politica de Securitate. Concepte, Instituții, Procese*, Iaşi, Editura Polirom, 2007.

[4] Interviul Secretarului General al NATO, Manfred Wörner, publicat în „România Liberă", 5 iulie 1991.

[5] Vezi *Russia's Wrong Direction: What the United States Can and Should Do*, Council of Foreign Relations, Independent Task Force Report nr. 57, 2006, pp. 17-28, disponibil online la http://www.cfr.org/content/publications/attachments/Russia_TaskForce.pdf. Aceasta este o idee legată de teama istorică referitoare la faptul că o Europă de Sud-Est slabă şi divizată ar putea reprezenta o tentație pentru marile puteri europene care să concureze pentru controlul acesteia. De asemenea, vezi *EU Country Strategy Paper 2007-2013: Russian Federation*, aprilie 2006, p. 11, disponibil online la http://ec.europa.eu/comm/external_ relations/russia/csp/2007-2013_en.pdf. Pentru o estimare a faptului că securitatea UE era legată inexorabil de cea a fostelor state comuniste, vezi Concluziile Consiliului de la Copenhaga, 1993, disponibile online la http://ec.europa.eu/enlargement/glossary/terms/accession-criteria_en.htm.

[6] Vezi „România Liberă", 2 martie 1994. De asemenea, „Evenimentul Zilei", 3 noiembrie 2006.

[7] Pentru mai multe informații vezi http://nato.mae.ro/index.php?lang=en&id=22413.

[8] Vezi Legea 51/1991 privind Siguranța Națională.

[9] Vezi Andrei Miroiu, Simona Soare, *op.cit.*

[10] Vezi *Concepția Integrată privind Securitatea Națională a României*, adoptată în aprilie 1994 de Consiliul Suprem de Apărare al Țării.

[11] Vezi Andrei Miroiu, Simona Soare, *op.cit.*

[12] La Summitul NATO de la Bucureşti, Aliații au reafirmat importanța strategică a Balcanilor de Vest şi au dat asigurări că Georgia şi Ucraina urmează cu certitudine să devină membre ale NATO – fără a se specifica însă un interval de timp în acest sens. Vezi http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html.

[13] Pentru o prezentare detaliată a concluziilor Summitului NATO de la Bucureşti vezi http://www. summit bucharest.ro/ro/doc_201.html.

ROMANIA AND THE NORTH-ATLANTIC TREATY ORGANISATION

This paper presents the chronology of Romania's path to NATO membership and also seeks to estimate the policy changes operated at the national level by Romanian authorities under the influence of the external factor represented by the different accession criteria that Romania had to meet in order to become a member of NATO. The paper is mainly descriptive in character and does not approach the subject matter from an either political or a doctrinal/theoretical perspective. Instead, the paper aims to underline the objectives of Romania's foreign and security policy during the candidacy period as well as after being invited to join NATO, as well as the transition between the two that marks Romania's current foreign and security policies.

PRELIMINARIILE „PRIMĂVERII DE LA PRAGA”

cc. şt. CERASELA MOLDOVEANU,
Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară

1. Preliminariile politico-militare ale invaziei din Cehoslovacia

Au trecut mai bine de patru decenii de la înăbuşirea brutală a mişcării reformatoare „Primăvara de la Praga” de către cele cinci ţări partenere ale Tratatului de la Varşovia.

Încercarea de reformare a unui sistem, din interiorul său, de creare a „socialismului cu faţă umană”, care a reaprins speranţa a milioane de oameni din ţările aflate în blocul comunist că socialismul poate fi reformat, că ideologia comunistă ar putea fi compatibilă cu libertatea, cu speranţa într-o viaţă mai bună, mai liberă, mai democratică, a eşuat sub şenilele tancurilor sovietice. Criza cehoslovacă s-a produs atunci pe fondul unui un an plin de evenimente şi deosebit de agitat sub aspect social, politic şi militar. Un val de schimbări, dar şi de revolte, în special ale studenţimii, a cuprins, treptat, continentul european, dar şi SUA şi America Latină. Invazia din Cehoslovacia a avut loc în contextul acestor frământări generalizate care au antrenat şi cele două blocuri politico-militare, NATO şi Tratatul de la Varşovia.

SUA, cel mai important membru al alianţei euroatlantice, se aflau angajate din anul 1964 într-un război îndelungat, de uzură, cu Vietnamul. O parte tot mai numeroasă a opiniei publice americane se pronunţa tot mai frecvent şi mai puternic pentru încetarea ostilităţilor. Unii opozanţi erau animaţi de considerente morale, alţii de considerente financiare, deficitul american al balanţei de plăţi şi slăbiciunea dolarului în acel an erau legate, în bună măsură, de enormele cheltuieli antrenate de războiul din Vietnam[1]. Tot în cadrul Alianţei Nord-Atlantice, Franţa produsese în martie 1966 o situaţie de criză, prin decizia preşedintelui de Gaulle de a a-şi retrage trupele din forţele militare ale NATO, deşi, „rămânea fidelă Alianţei”. Decizia Franţei a ridicat o serie de probleme grave, deoarece implica evacuarea bazelor americane şi canadiene stabilite în Franţa, precum şi imposibilitatea survolului avioanelor NATO pe teritoriul francez. Mai mult, Franţa constituia şi o importantă cale de comunicare pentru aprovizionarea bazelor americane din Germania Federală cu oleoducte, stocuri de utilaje, linii de transport etc., care, de asemenea, trebuiau evacuate[2]. Dacă la gestul Franţei adăugăm nonapartenenţa Elveţiei şi Austriei la NATO, s-a produs o separare între partea de nord şi de sud a Europei atlantice. Politica lui de Gaulle părea să slăbească capacitatea de rezistenţă a NATO, cel puţin pe plan psihologic. Încordarea în cadrul relaţiilor franco-americane s-a accentuat în perioada următorilor ani, cunoscând o perioadă de maxim în timpul „Războiului de şase zile” dintre Israel şi ţările arabe, când generalul de Gaulle s-a situat în mod deliberat de partea arabilor. Această stare tensionată, reflectată şi în politica militară a NATO, s-a menţinut şi în cursul anului 1968.

Tot în această perioadă, în interiorul blocului politico-militar al Tratatului de la Varşovia, situaţiile tensionate erau menţinute atât de perpetuarea conflictului sino-sovietic, pornit la începutul anilor ’60 şi aflat în plină desfăşurare, cât şi de atitudinea nonconformistă, rebelă chiar, a unor ţări din interiorul Pactului. Evenimentele din Cehoslovacia, din anul 1968, au însemnat un moment de criză, poate cea mai gravă a Tratatului de la Varşovia, cu un impact şi consecinţe deosebite asupra evoluţiei

ulterioare a acestuia, dar şi asupra contextului european în ansamblu. Acestea s-au derulat tocmai într-o perioadă în care se discutau aprins problemele reorganizării structurilor Tratatului de la Varşovia, prin care Uniunea Sovietică dorea să-şi impună propria concepţie, a unei integrări cât mai depline sub o comandă unică. Guvernul de la Bucureşti şi-a manifestat cu ocazia diverselor întruniri oficiale ale membrilor şi structurilor din interiorul Tratatului, diferenţe de opinii în ce priveşte deciziile politico-militare impuse de Moscova. Aceste divergenţe s-au manifestat încă din anii 1965-1966, când România s-a opus înfiinţării unor noi structuri în cadrul Pactului de la Varşovia, între care un comitet militar şi un stat major al Forţelor Armate Unite, percepute ca noi instrumente de dominaţie sovietică (la reuniunea Comitetului Politic Consultativ, 18-20 ianuarie 1965, Varşovia). Partea română a propus variante noi, aflate în contradicţie cu cele propuse de partea sovietică, referitoare la elaborarea şi adoptarea unor noi statute pentru Forţele Armate Unite, Consiliul militar al Forţelor Armate Unite, şi Sistemul unic de apărare antiaeriană, precum şi a schemei de organizare de principiu a organelor de conducere ale Comandamentului Suprem al Forţelor Armate Unite şi a Comitetului Tehnic, pe tot parcursul anului 1966.

Situaţia din Cehoslovacia devine un subiect de discuţie tot mai aprins începând cu următoarele întâlniri din cadrul Tratatului, la care România, din cauza insubordonării şi stilului rebel de a se manifesta, nu a mai fost invitată.

Acest tratament aplicat României s-a menţinut şi la desele întâlniri la nivel înalt care au urmat în acelaşi an şi în care s-a dezbătut îndelung situaţia, considerată drept o „contrarevoluţie", din Cehoslovacia: la Budapesta în aprilie 1968, la Moscova în luna mai, Varşovia în iulie, Bratislava în august şi tot în august la Moscova. Discuţiile referitoare la problema cehoslovacă, derulate în cadrul lor, nu au fost cunoscute părţii române. Aşa cum s-a mai afirmat, România nu a fost invitată din cauza poziţiei exprimate în mai multe rânduri privind dreptul fiecărui partid de a-şi conduce activitatea internă şi externă, neamestecul în treburile interne ale altui stat. După Consfătuirea de la Moscova din mai 1968, nici conducerea cehoslovacă nu a mai fost invitată să participe, deşi principalul punct pe ordinea de zi erau evenimentele care priveau direct destinul acestei ţări.

Cehoslovacia era o componentă sigură a planurilor strategice şi economice ale Uniunii Sovietice, iar în constelaţia puterilor existente, Moscova nu putea admite nicio ezitare în spaţiul Europei Centrale. Confruntată cu posibilitatea extinderii „microbului" cehoslovac, în condiţiile în care Iugoslavia nu mai răspundea de mult apelurilor Moscovei, iar România devenise nesigură de când regimul Ceauşescu îşi arătase disponibilitatea de a continua politica „naţionalistă", iniţiată de Gheorghiu-Dej, conducerea de la Kremlin a întreprins numeroase demersuri pentru a-l eradica. Demersurile sovietice au fost dirijate în mai multe direcţii: găsirea aliaţilor, organizarea unor conferinţe internaţionale în cadrul cărora cât mai multe voci să evidenţieze pericolul contrarevoluţiei puse la cale de forţele imperialiste şi chiar pregătirea măsurilor de ordin militar.

Aliaţii nu au fost greu de găsit. Todor Jikov, Walter Ulbricht şi Wladyslaw Gomulka manifestau o îngrijorare sporită faţă de evoluţia evenimentelor din spaţiul cehoslovac, ultimii temându-se de puterea de influenţare a acestora asupra propriilor naţiuni[3]. „Încă de la început, conducerea de partid şi de stat a U.R.S.S. a fost puţin neliniştită de alegerea lui Al. Dubček în funcţia de prim-secretar al C.C. al Partidului Comunist din Cehoslovacia", afirma Jaroslav Sedivy, redactor şef al revistei „Mezinárodni Vztahy", lector al C.C. al P.C. din Cehoslovacia. Cauza acestei nelinişti a fost generată de faptul că Dubček a considerat vizita lui L. Brejnev la Praga, în decembrie 1967, ca „inoportună", liderul sovietic fiind invitat nu de C.C. sau de Prezidiul C.C. al P.C. din Cehoslovacia, ci de A. Novotny, prin Ambasada sovietică la Praga. Dubček a apreciat atunci că „o asemenea vizită este anormală între partide frăţeşti şi nu face altceva decât să servească propagandei occidentale în calificarea Cehoslovaciei ca satelit al U.R.S.S"[4]. Probabil că Brejnev a fost destul de contrariat de aplombul şi curajul lui Dubček, mai ales că liderul de la Kremlin nu considera că aerele de emancipare ale acestuia ar fi păcălit în vreun fel Occidentul. După alegerea lui Al. Dubček ca prim-secretar al C.C. al P.C. din Cehoslovacia, L. Brejnev l-a invitat pe acesta la Moscova. Liderul sovietic a cerut scuze lui Dubček pentru vizita inoportună la Praga în decembrie 1967, dând vina pe Ambasada sovietică în R.S. Cehoslovacia, care, în informările transmise a denaturat esenţa „neînţelegerilor" din conducerea de partid cehoslo-

vacă. Al. Dubček l-a asigurat pe Brejnev că orientarea politicii cehoslovace rămânea ferm socialistă, dar a arătat că „interesele unității naționale cer să se pună un accent mai mare pe o poziție proprie, derivând din condițiile specifice ale țării...”.[5]

Se cunoaşte că, începând cu luna martie şi, mai târziu, în mai, în iulie şi la începutul lui august, țările din blocul sovietic au organizat întâlniri ale conducătorilor lor, la care au fost auzite critici la adresa comuniştilor din Cehoslovacia. Pe lângă aceasta, în perioada ianuarie-august 1968, conducerea de partid sovietică a discutat despre Cehoslovacia, cel puțin, de şaisprezece ori. La apelurile ei „prieteneşti” ultimative, Dubček a răspuns prin promisiuni şi asigurări că în viitorul apropiat se va produce o remediere a situației, care nu a avut loc însă niciodată în forma dorită de Brejnev. La Consfătuirea de la Moscova, din 8 mai 1968, s-a luat în calcul pentru prima dată, în mod public, posibilitatea unei intervenții armate pe teritoriul Cehoslovaciei, deşi acordul unanim pentru această intervenție s-a dat mult mai târziu. De la această întâlnire se conturează principiile ce vor sta la baza Doctrinei Brejnev, prin care U.R.S.S. va promova o politică care pretindea guvernelor socialiste ale statelor satelit să îşi subordoneze propriile interese naționale intereselor blocului comunist (prin acțiuni militare dacă era necesar). Membrii delegației sovietice, în frunte cu Brejnev, au fost deosebit de duri, acuzând conducerea cehoslovacă de lipsă de fermitate şi angajare în stoparea fenomenului contrarevoluționar. O mențiune trebuie făcută în cazul János Kádár: liderul maghiar a insistat pentru epuizarea tuturor mijloacelor politice în soluționarea crizei cehoslovace. Dacă „ele îşi vor fi dovedit inutilitatea” abia atunci era oportună intervenția armată.

Din *Raportul Comitetului Politic* cu privire la întâlnirea de la *8 mai 1968* a primilor secretari ai partidelor frățeşti din cinci țări socialiste, din care redăm un fragment, reiese clar necesitatea impunerii cu forța armelor a ordinii comuniste[6]: „Conducerea sovietică poate spune, deocamdată, despre Dubček că este cu siguranță un om slab, naiv, neexperimentat. Dar este posibil să fie vorba de mai mult, să umble cu şiretlicuri, în adâncul sufletului lui să fie altfel. La cele spuse de tovarăşii cehoslovaci au răspuns tovarăşii Brejnev, Podgornâi, membru al Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S. şi Kosâghin, preşedinte al Consiliului de Miniştri. Întrucât după întâlnirea de la Dresda situația

▪ Liderul comunist de la Kremlin, Leonid Brejnev, a luat decizia intervenției în Cehoslovacia

Cehoslovaciei s-a deteriorat, tovarăşul Brejnev şi ceilalți au vorbit şi mai tăios, mai dur. În această privință, convorbirea a făcut cât două convorbiri de la Dresda. Conducătorii sovietici au prezentat întreaga panoramă a contrarevoluției, au arătat că această conducere de partid cehoslovacă este nehotărâtă, nu este unitară, stă cu mâinile în sân, în timp ce contrarevoluția atacă, ocupă o poziție după alta, pentru ca, în cele din urmă, să izoleze regimul fără vărsare de sânge, apoi să-l răstoarne. Pentru ilustrarea deteriorării situației, partea sovietică a afirmat: mediile de informare acționează, în continuare, împotriva partidului; presa se amestecă în treburile interne poloneze, ponegreşte liderii P.M.P.; la demonstrația de 1 Mai forțele contrarevoluționare au fost organizate; granițele de vest sunt deschise, zilnic intră liber câte 40-50 mii de turişti. Un fenomen nou este şi creşterea rapidă a manifestărilor antisovietice. Pentru consolidarea situației, tovarăşul Brejnev a urgentat organizarea manevrelor propuse de Iakubovski, comandantul suprem al Forțelor Armate Unite ale statelor din Tratatul de la Varşovia, pe cât posibil în jurul datei de 10-12 mai. P.C.U.S. este de părere că prezența unităților militare ale țărilor membre ale Tratatului de la Varşovia ar încuraja forțele sănătoase, ar trezi armata populară cehoslovacă, ar umili duşmanul”.

După cum rezultă din însemnările generalului A.M. Maiorov[7], preparativele militare pentru inva-

▪ Todor Jivkov manifesta îngrijorare față de evoluția evenimentelor din spațiul cehoslovac

darea Cehoslovaciei au început în luna aprilie 1968. Potrivit, însă, lui Anatoli F. Dobrânin, ambasadorul sovietic la Washington, încă de la 21 martie 1968, Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice a luat în discuție posibilitatea unei intervenții militare. Deşi a dispus măsuri pentru reprimarea „Primăverii de la Praga", conducerea de la Kremlin nu luase şi decizia politică de a interveni cu armele. Ea mai spera ca problemele să poată fi rezolvate pe alte căi şi a amânat până la începutul lunii august luarea unei hotărâri definitive[8]. Ideea a fost adusă în discuție de Piotr I. Şelest, liderul Partidului Comunist Ucrainean şi spijinită de Iuri Andropov, în acel moment şeful K.G.B.-ului[9]. Lucru confirmat şi de telegrama trimisă la 10 mai de ambasadorul român din capitala sovietică, I. Obradovici, care informa: „Conducătorii celor patru partide au fost convocați brusc la Moscova, venirea lor fiind o surpriză chiar pentru ambasadorii țărilor respective... Presupunerile ce se fac converg spre aceea că în cadrul întâlnirii s-au stabilit măsuri de aplicat contra Cehoslovaciei: presiuni politice colective; constrângeri economice coordonate; amenințări de ordin militar prin deplasarea de trupe la frontierele Cehoslovaciei cu Polonia, R.D. Germană şi U.R.S.S.; în ultimă instanță, pătrunderea şi rămânerea trupelor în Cehoslovacia, sub pretextul manevrelor militare comune"[10].

Abordarea evenimentelor din Cehoslovacia nu era unitară în cadrul „nucleului dur", din care făceau parte U.R.S.S., Polonia, R.D.G., Ungaria. Pe cât de înverşunat era liderul polonez, Wladislaw Gomulka, care, într-o întrevedere cu ambasadorul sovietic, Aristov, la 21 mai, afirma: „nu trebuie să nu observăm transformarea Cehoslovaciei într-o republică burgheză", cerându-i chiar să fie instalate forțe sovietice pe teritoriul cehoslovac, la fel ca în R.D.G. şi Ungaria, liderul maghiar, J. Kádár, se afla în contrast cu acesta, susținând că „nu amenință încă pericolul unei contrarevoluții în Cehoslovacia... Este adevărat că şi-au făcut apariția elemente anarhice, dar manifestările lor sunt temporare, iar Cehoslovacia nu se va abate de la calea comunismului"[11]. Mai mult, Kádár va afirma în fața lui Gomulka: „cu greu îşi poate imagina P.C.C. fără Dubček"[12]. De aceeaşi parte cu Polonia se situa R.D.G., care, prin liderul său, W. Ulbricht, a luat poziții deosebit de tranşante şi virulente atât în întâlnirile comune din cadrul consfătuirilor Pactului, cât şi în presa germană. Tema discursurilor anti-Dubček erau: lipsa de unitate în conducerea P.C.C., abandonarea în „brațele capitaliştilor"[13], posibila alianță cu R.F.G., mergându-se până la falsificarea realității, când ziarul „Berliner Zeitung" din 9 mai a publicat ştirea că la Praga circulă „tancuri şi militari americani şi vest-germani", când, de fapt, acestea reprezentau recuzita unui film despre podul de la Remagen[14]. Se presupune că decizia de a interveni în Cehoslovacia a fost influențată în mare măsură şi de liderul est-german, care s-a dovedit cel mai fervent inamic al „Primăverii de la Praga". Singura țară care avea o poziție ezitantă, chiar protectoare față de echipa reformatoare cehoslovacă a rămas Ungaria. Chiar şi aşa, în final, aceasta va fi de acord să participe cu trupe la invazia cehoslovacă din august 1968.

Imediat după Consfătuirea de la Moscova, îngrijorarea în legătură cu o eventuală acțiune militară împotriva Cehoslovaciei se face simțită şi în „Departamentul politic al Secretariatului O.N.U.", unde „nu se exclude posibilitatea intervenției militare a U.R.S.S. în Cehoslovacia"[15]. O telegramă din 10 mai, expediată de Gh. Diaconescu, şeful Reprezentanței române la O.N.U., semnala că unul din funcționarii români „a fost martorul unei discuții în cabinetul directorului american J. Stoessinger[16], în care s-a relatat intervenția făcută de subsecretarul general american, Bunch, la U Thant, secretarul general al O.N.U., referitoare la luarea

în considerare de către O.N.U. a problemei cehoslovace”[17]. Telegrama reproducea şi opiniile a doi funcţionari sovietici din cadrul Departamentului politic al Secretariatului O.N.U. (Belousov şi Karaulov), care, aflând despre discuţia menţionată, şi-au exprimat părerea că U Thant ar fi putut obţine informaţii mult mai precise din partea subsecretarului sovietic, Nestorenko, care era la curent cu problema: „Belousov a remarcat că misiunea sovietică a primit de la Moscova instrucţiuni în care se precizează poziţia conducerii sovietice, că U.R.S.S. are răspunderea soartei socialismului în lume şi, ca atare, nu-i sunt indiferente evenimentele din Cehoslovacia. În prezent, a spus el, în această ţară este în joc însăşi soarta cuceririlor revoluţionare ale clasei muncitoare cehoslovace... În orice caz, conducerea sovietică nu va ezita nici-o clipă să trimită trupe pentru restabilirea situaţiei”. Căutând să justifice această afirmaţie, el a spus că „în U.R.S.S. exista convingerea profundă a maselor că sunt răspunzătoare de soarta socialismului în lume şi nu pot accepta instaurarea în Cehoslovacia a unui regim străin şi duşmănos socialismului...”.

Aceste declaraţii erau, de fapt, un pretext pentru intervenţia armată. Evenimentele alunecau pe o cale tot mai periculoasă şi într-un context în care Moscova avea informaţii că „americanii privesc conflictul dintre U.R.S.S. şi Cehoslovacia ca pe o „afacere de familie a ţărilor comuniste, în care nu intenţionează să se amestece”. Cel puţin aceasta era părerea ambasadorului american la Moscova, exprimată colegului său austriac Wodak, care, la rândul său, o împărtăşise colegului român, la 24 iulie 1968[18]. Aşa cum se stabilise la Consfătuirea de la Moscova din mai, între 20-30 iunie 1968 s-a desfăşurat pe teritoriul cehoslovac o aplicaţie, cu exerciţii militare ample, cu numele de cod „Sumava” (ea trebuia să aibă loc în perioada 5-20 aprilie), care, în esenţă, a devenit o formă *sui-generis* de presiune politică, la care România nu a fost invitată să participe. Au fost prezenţi totuşi doi observatori, un locţiitor al şefului Marelui Stat Major şi comandantul trupelor de transmisiuni[19]. Prin acceptarea desfăşurării aplicaţiei pe propriul teritoriu, liderii cehoslovaci au dorit să dovedească că ţara lor este alături de ceilalţi membri ai Tratatului de la Varşovia. Demn de remarcat că activitatea de organizare, pregătire şi desfăşurare a fost condusă exclusiv de către sovietici, partenerii mai mici fiind informaţi selectiv. Odată finalizată aplicaţia, majoritatea unităţilor sovietice care au participat la aceasta, au rămas în continuare pe teritoriul cehoslovac, cu scopul nemărturisit de a fi folosite în cazul unei intervenţii armate împotriva acestei ţări.

▪ Wladislaw Gomulka se temea că Cehoslovacia s-ar putea transforma într-o „republică burgheză”

La următoarea întrunire a celor cinci de la Varşovia, din 14-15 iulie, participanţii au adresat o scrisoare comună C.C. al Partidului Comunist din Cehoslovacia, prin care s-a cerut oficial stoparea procesului de liberalizare, atrăgând atenţia faptului că: „noi nu putem fi de acord ca forţele duşmănoase să abată ţara dumneavoastră de pe calea socialismului şi să creeze primejdia ruperii Cehoslovaciei de comunitatea socialistă. Aceasta nu este numai o chestiune care vă priveşte pe dvs. Aceasta este o chestiune comună a tuturor partidelor comuniste şi muncitoreşti şi a statelor unite prin alianţă, colaborare şi prietenie. Aceasta este o chestiune a ţărilor noastre, care s-au unit în Tratatul de la Varşovia”[20]. Scrisoarea „celor cinci” constituia un avertisment, care îi viza pe toţi cei care se abăteau de la cauza comunismului şi socialismului, dar şi o ameninţare voalată cu intervenţia. Emiterea acestei scrisori oficiale marchează, în acelaşi timp, intrarea Cehoslovaciei într-o nouă etapă, caracterizată prin sporirea presiunilor „celor cinci” în plan politico-diplomatic şi militar, prin înmulţirea contactelor cu partea cehoslovacă, dar şi prin chemarea rezerviştilor sovietici sub arme[21]. Punctul de vedere al C.C. al P.C. din Cehoslovacia,

▪ Liderul est-german Erich Honecker a fost cel mai fervent inamic al Primăverii de la Praga

venit a doua zi, la 18 iulie, a fost caracterizat de presa vremii „măsurat în formă, conciliant şi persuasiv în conţinut”[22]. Reacţia liderilor de la Praga o cunoaştem şi din telegrama ambasadorului român la Varşovia, T. Petrescu, datată 11 iulie 1968[23]. Ambasadorul român avusese o discuţie cu colegul său cehoslovac şi acesta îi declarase că „cele cinci scrisori au un conţinut aproape similar... Prezidiul C.C. al P.C. din Cehoslovacia a analizat cele cinci scrisori şi a răspuns fiecăruia dintre autorii lor că P.C. din Cehoslovacia este oricând gata să discute pe cale bilaterală cu fiecare din cele cinci partide toate problemele ce interesează ambele părţi. P.C. din Cehoslovacia este de acord şi cu ideea unei întâlniri multilaterale la nivel înalt, dar numai în cazul în care pe ordinea de zi a întâlnirii vor figura şi alte probleme, nu numai situaţia politică actuală din R.S. Cehoslovacă”. Ambasadorul cehoslovac ţinuse să precizeze că „iniţiativa celor cinci scrisori şi a convocării unei întâlniri la nivel înalt a celor cinci şi a P.C. din Cehoslovacia aparţinuse P.C.U.S.”. Partea finală a telegramei merită însă toată atenţia: „La mulţi tovarăşi din Prezidiul P.C. din Cehoslovacia – afirmase ambasadorul cehoslovac – începe să se contureze părerea că presiunile exercitate într-un mod făţiş şi de-a dreptul provocator de către P.C.U.S. urmăresc în fond să îngreuieze în mod deliberat situaţia conducerii partidului pentru a o determina să solicite ajutor Uniunii Sovietice în rezolvarea problemelor actuale. Or, a spus ambasadorul cehoslovac, ştiind unde ţintesc tovarăşii sovietici, noi luăm măsuri de a nu solicita sub nici o formă ajutor politic sau militar din partea U.R.S.S.”

La mijlocul lui iulie 1968, conflictul cehoslovaco-sovietic a ajuns la o ruptură deschisă atunci când conducerea lui Dubček a respins în mod public „scrisoarea celor cinci partide comuniste şi muncitoreşti” adresată Comitetului Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia, care fusese semnată la o şedinţă separată la Varşovia. Dubček a înţeles abia atunci că Brejnev şi ceilalţi conducători comunişti nu s-au lăsat convinşi de „onestitatea” intenţiilor lui şi că doresc să intervină imediat în forţă împotriva „contrarevoluţiei”. Cehoslovacia s-a trezit într-o izolare internaţională perfectă.

La 19 iulie, Kremlinul i-a convocat pe liderii praghezi la o întâlnire, care urma să aibă loc la Moscova, Kiev sau Lvov. Precauţi şi simţindu-se în pericol, echipa lui Dubček nu a acceptat nici data, nici locurile propuse, aşa încât, întâlnirea a avut loc în satul slovac Čierna nad Tissu, în perioada 29 iulie-1 august. Cum s-au desfăşurat discuţiile şi ce hotărâri s-au luat în acele zile aflăm mai multe din telegrama ambasadorului român la Sofia, N. Blejan, expediată la 6 august 1968[24]: „Ambasada R.S. Cehoslovace a primit o informare de la Praga cu privire la convorbirile bilaterale de la Čierna nad Tissu, în care conducătorii sovietici au avut o atitudine dură, au ameninţat cu intervenţia armatei sovietice... L. Brejnev a vorbit cu Dubček în termeni foarte duri, subliniind de mai multe ori că U.R.S.S. şi celelalte ţări socialiste din grupul celor cinci nu vor permite instaurarea democraţiei burgheze în R.S. Cehoslovacă. Al. Dubček a respins cu hotărâre pretenţiile sovietice de a se amesteca în treburile interne ale R.S. Cehoslovace sub paravanul prevenirii contrarevoluţiei. În trei reprize, dialogul direct între Al. Dubček si L. Brejnev a fost deosebit de dur. Tonul dur şi ameninţările directe ale sovieticilor au intimidat pe unii membrii ai delegaţiei P.C. din Cehoslovacia. Unii dintre ei s-au raliat poziţiei sovieticilor şi s-au desolidarizat de Al. Dubček. În această situaţie, Al. Dubček a

fost nevoit să accepte ideea consfătuirii de la Bratislava, cu condiția ca la aceasta să nu se discute decât problemele internaționale. L. Brejnev a cerut în mod expres ca întâlnirea de la Bratislava să aibă loc înainte de vizita în R.S. Cehoslovacă a tovarăşilor Nicolae Ceauşescu şi I. B. Tito".

Întâlnirea de la Bratislava a avut loc în ziua de 3 august. Textul declarației care urma să fie dat publicității fusese pregătit încă de la întâlnirea de la Čierna nad Tissu, iar prezența celorlalte patru țări socialiste fusese pur formală. Aceasta reafirma ataşamentul nemăsurat față de doctrina marxist-leninistă şi declara război împotriva ideologiei „burghezo-moşiereşti" şi a tuturor forțelor „anti-socialiste". Uniunea Sovietică şi-a declarat intenția de a interveni în orice țară a Pactului de la Varşovia, dacă se va stabili un sistem burghez multi-partid. Conținutul declarației date publicității în seara de 4 august, a fost apreciat de participanții la o demonstrație din Praga drept „un balast de fraze şi cuvinte vechi". „Sub lozinca luptei împotriva imperialismului nu s-a spus lucrurilor pe nume în ceea ce priveşte neamestecul, dreptul de a construi socialismul conform tradițiilor şi condițiilor specifice fiecărei țări, dreptul de a promova o politică externă proprie etc."[25].

Evoluția evenimentelor din Cehoslovacia era privită cu simpatie şi înțelegere de regimul de la Bucureşti, identic procedând şi liderul iugoslav Iosip Broz Tito. Pe aceste coordonate se înscriu vizita lui Tito din 9-11 august şi a lui Ceauşescu din 15-17 august la Praga, precum şi semnarea Tratatului româno-cehoslovac, ce au fost percepute la Moscova drept o încercare de constituire a unei „Mici Înțelegeri" socialiste[26]. Făcând referire la poziția adoptată de către cele trei state, Leonid Ilici Brejnev o cataloga drept „cârdăşie dunăreană"[27]. Cei doi şefi de stat prezenți la Praga i-au încurajat pe conducătorii cehoslovaci în acțiunea lor, le-au promis sprijinul, dar i-au şi prevenit de potențialul pericol al unei intervenții militare în Cehoslovacia. Cel care a anunțat pericolul a fost chiar N. Ceauşescu, care, la rândul său, fusese informat de ofițeri ai Securității române. Se pare că DIE – Serviciul de spionaj al Securității, prin colonelul Ion Bichel, a aflat despre posibila intervenție militară în Cehoslovacia, Iugoslavia şi România de la un ofițer polonez, ce fusese refugiat în 1939 cu familia, în România. Acesta face prima declarație de acest gen la 20 iulie, pe care o reconfirmă la 4 iulie. O astfel de acțiune se datora nemulțumirii Kremlinului

▪ Janos Kádár, primul secretar al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar a fost mai rezervat, considerând că „Cehoslovacia nu se va abate de la calea comunismului"

față de politica lui Dubček, Ceauşescu şi Tito. Un colectiv restrâns din Statul Major al Comandamentului Tratatului de la Varşovia lucra la elaborarea planului de detaliu, ofițerul polonez făcând parte, se pare, din colectiv. Invazia trebuia să se desfăşoare în etape, mai întâi Cehoslovacia, după care, la intervale de două-trei săptămâni, urmau România şi Iugoslavia[28].

Informația a fost adusă la cunoştință lui Nicolae Ceauşescu, acesta fiind impresionat de cele auzite. Cum peste câteva zile urma să viziteze Cehoslovacia, el a cerut să-i fie pregătit un rezumat de circa o pagină, pe care urma să o predea lui Dubček. De reținut este faptul că Ion Stănescu, şeful Securității române la acea dată, şi generalul Ion Ioniță, ministrul Forțelor Armate, l-au sfătuit pe Nicolae Ceauşescu să-şi anuleze vizita în Cehoslovacia. După opinia celor doi, ea ar fi apărut ca un nou gest de frondă al Bucureştilor, ceea ce ar fi sporit iritarea Moscovei. În plus, exista riscul ca invazia să-l surprindă pe Ceauşescu în Cehoslovacia. Liderul român nu a dat curs acestei sugestii, declarând că doreşte să-l informeze pe Dubček despre invazie. După unele informații, ce se cer confirmate, Ceauşescu ar fi fost dezamăgit de

▪ **Tancurile sovietice au pătruns în capitala Cehoslovaciei**

atitudinea liderului cehoslovac, declarând la întoarcere: „ăsta nu ştie nimic, dar nici nu crede".

De altminteri, la avertismentul iminent al unei intervenţii militare, Svoboda sau Dubèek ar fi spus: „Să vină, că îi primim cu flori". O astfel de atitudine, pasivă, a conducerii cehe nu a făcut decât să favorizeze intervenţia. Toate acţiunile diplomatice şi militare desfăşurate în perioada premergătoare intervenţiei au urmărit nu numai încercarea de a restabili situaţia pe cale paşnică, dar au fost şi un test al U.R.S.S. de a proba trăinicia şi coeziunea Tratatului de la Varşovia, pe de-o parte, precum şi de a testa reacţia statelor occidentale, îndeosebi ale SUA, pe de altă parte. Când au fost convinşi că toate circumstanţele le sunt favorabile, Moscova a dat semnalul pătrunderii trupelor celor cinci state în Cehoslovacia, în noaptea de 20/21 august 1968[29].

Aşa cum fusese planificat, în noaptea de 20/21 august 1968, începând cu ora 23.20 a început acţiunea de trecere a graniţei cehoslovace, în operaţiunea ce a căpătat numele de cod „Dunărea". Trupe din cinci ţări ale Tratatului de la Varşovia au invadat, pe calea aerului şi pe uscat, Cehoslovacia. Corpul expediţionar însuma aproape 300 000 de oameni, era sprijinit de 7 500 de tancuri şi transportoare blindate şi de 1 500 de avioane de transport, vânătoare şi elicoptere. Forţa militară era constituită din 23 de divizii ale armatei sovietice, sprijinită de o divizie maghiară, două est-germane, una bulgară şi două poloneze. Ele pretindeau că au intervenit la cererea comuniştilor cehi, pentru a salva socialismul în această ţară a Europei Centrale, unde regimul impus cu 20 de ani mai devreme de U.R.S.S., printr-o lovitură de stat, se clătina. Celelalte două ţări membre ale Pactului de la Varşovia (România şi Albania) nu au fost solicitate să contribuie cu trupe, Albania luând în urma evenimentelor (în septembrie) decizia de a ieşi din alianţă, ca urmare a diferenţelor ideologice şi a poziţiei izolaţioniste adoptate de guvernul lui Enver Hodja. Forţele sovietice şi aliaţii lor au argumentat intervenţia cu ajutorul „doctrinei Brejnev" care pretindea că „atunci când forţe care sunt ostile socialismului încearcă să deturneze către capitalism dezvoltarea unor ţări socialiste, acest fapt nu devine numai o problemă a ţării în discuţie, dar şi o problemă şi o preocupare a tuturor ţărilor socialiste"[30]. În mod implicit, doctrina fondată de şeful statului sovietic rezerva chiar conducerii Uniunii Sovietice dreptul de a defini „socialismul" şi „capitalismul" în conformitate cu propriile interese.

În acţiunea de ocupare a oraşului Praga, urmau să fie luate sub control principalele instituţii de stat, paralizându-se astfel întregul sistem al puterii statale. Această funcţie a fost îndeplinită, în special, de unităţile de desant aerian. Armata a 38-a, cu unităţile atribuite ei, aflată sub comanda generalului sovietic, Maiorov, trebuia să ocupe Slovacia şi Moravia în 24 de ore. Focul putea fi deschis numai la ordinul ministrului Apărării şi, deşi fusese greu să se prevadă toate urmările unei invazii neaşteptate, marea responsabilitate revenea în chip nemijlocit comandantului. În cazul deteriorării situaţiei, adică a unei împotriviri active a armatei cehoslovace, fusese conceput un plan special. Mareşalul Greciko şi-a luat rămas bun de la

ministrul Apărării al R.S.C., M. Dzur, prin intermediul lui Pavlovski, cu o frază care a intrat în istorie: „Transmite-i lui Dzur, i-a spus el lui Pavlovski, că dacă va fi tras numai un singur foc de armă împotriva noastră, îl voi spânzura în primul plop”[31]. Prin acțiuni ingenioase şi bine planificate, trupele Pactului de la Varşovia au luat sub control, în doar câteva ceasuri, cele mai importante obiective politico-strategice din Cehoslovacia, precum şi principalele localități.

Intervenția sovietică a lăsat totuşi în urmă 72 morți şi peste 700 de răniți. În rapoartele sale către Moscova, din 1968, Maiorov nu a ascuns că invadarea teritoriului cehoslovac de către militarii aliați a provocat reacția negativă a populației, iar în Slovacia, dat fiind specificul memoriei istorice a națiunii, aceasta s-a arătat extrem de îngrijorată la o nouă sosire a ungurilor. Amintirile lui A. I. Maiorov redau starea de spirit din mediul militar cehoslovac şi, mai larg, din cadrul societății, în toamna anului 1968. Conform opiniilor martorilor, unii dintre militarii sovietici „nu ştiau că se aflau la Praga, ci credeau că sunt în Germania”. Singurul lucru de care erau convinşi, era faptul că ei veniseră să înăbuşe contrarevoluția. Soldații ruşi nu înțelegeau de ce oamenii îi priveau cu ură, căci ei sosiseră să elibereze Berlinul ca în 1945. Explicația potrivit căreia cehii, ca şi ei, doreau să trăiască în socialism, însă pe placul lor, a rămas fără răspuns. Muzeul Național din Praga a păstrat, pentru multă vreme, urmele rafalelor de automat, trase în ziduri de soldații care luaseră clădirea drept Reichstagul din Berlin. Potrivit mărturiilor corespondentului de atunci al „Izvestiei”, B. Orlov, mulți dintre militarii Armatei sovietice au suferit o adevărată traumă sufletească, confruntându-se cu atitudinea atât de dușmănoasă a populației[32].

În noaptea invaziei, Prezidiul Republicii Cehoslovace a declarat că trupele invadatoare au intrat în țară fără cunoştința Cehoslovaciei. Imediat după invazie a fost convocat în secret al XIV-lea Congres al Partidului Comunist şi aici s-a subliniat faptul că nimeni nu a cerut intervenția. Cu toate acestea, ziarele centrale sovietice au publicat o cerere nesemnată, care se pretindea că ar fi fost trimisă de Cehoslovacia prin care s-ar fi solicitat „asistență imediată, inclusiv armată”[33]. Comunicatul Agenției sovietice TASS declara: „activişti de partid şi de stat din Cehoslovacia au adresat U.R.S.S. şi altor state aliate rugămintea de a acorda poporului frate cehoslovac un ajutor neîntârziat, inclusiv cu forțe armate. Apelul a fost determinat de pericolul pe care forțele contrarevoluționare, în cârdăşie cu forțele externe ostile socialismului, îl prezintă pentru orânduirea socialistă”. Propaganda sovietică era pregătită pentru a justifica în acest fel intervenția armată, argumentație pe care au încercat să o folosească ca bază juridică şi în cadrul disputelor de la ONU. Într-o declarație, din 22 august 1968, a ambasadorului sovietic Adam Malik, reprezentant permanent în Consiliul de Securitate, el argumenta astfel: „Semnatarii Pactului de la Varşovia au fost animați doar de dorința de a asigura securitatea statelor lor. Este ilogic şi absurd, din punct de vedere juridic, de a susține că acordarea unei asistențe de către statele socialiste Cehoslovaciei este o ingerință în treburile interne ale acestei țări. Este vorba de un caz de legitimă apărare individuală şi colectivă. Nici un articol din Carta ONU nu justifică interpretarea legitimei apărări individuale şi colective ca un act de ingerință. Actele țărilor socialiste nu sunt îndreptate nici contra independenței politice, nici contra integrității teritoriale a Cehoslovaciei. Ca urmare, ele nu cad sub incidența prevederilor art. 2 al Cartei, care stabileşte principiile cărora trebuie să se conformeze statele membre ale ONU”[34].

Sub aspect tactic, această amplă operație a fost o reuşită deplină, acest lucru fiind uşurat şi de faptul că armata cehoslovacă şi populația au primit ordin să nu opună rezistență. Forțele armate cehoslovace numărau 225 000 de militari, erau relativ bine înzestrați, dar se găseau dislocate pe întregul teritoriu al țării şi aveau, în plus, misiunea să acopere granițele cu Germania de Vest şi Austria. De asemenea, conducerea de la Praga nu luase nicio măsură de ridicare a capacității de luptă, deoarece nu dorea să fie acuzată de provocări, mai mult chiar, liderii cehoslovaci au fost duşi la Moscova pentru a fi „prelucrați”, chiar în ziua de 21 august. De altfel, unitățile militare cehoslovace fuseseră blocate în cazărmi, în timp ce o mare parte din depozite, cu prioritate cele de muniții şi carburanți, au fost şi ele blocate. Introducerea rapidă a unui număr uriaş de militari în Cehoslovacia nu a fost însoțită de crearea unei baze materiale necesare (calculele privind ajutorul serviciilor corespunzătoare ale Armatei Populare Cehoslovace nu s-au dovedit a fi reale, nu de puține ori primirea oaspeților neinvitați fiind sabotată). „Lipsa de spațiu şi aglomerația erau cumplite. Totul se păstra la grămadă şi dezordonat, în special armele cu muniția şi cu grenadele,

fapt care s-a aflat la originea câtorva evenimente excepționale, soldate cu moartea soldaților”[35], și-a amintit un fost ofițer sovietic despre situația de la una din cazărmile cehoslovace.

Populația civilă a adoptat însă o rezistență pasivă, în variate forme și a manifestat cerând retragerea trupelor invadatoare[36]. În Praga și alte orașe, populația cehoslovacă a întâmpinat soldații cu argumente și reproșuri. Invadatorilor li s-a refuzat orice ajutor sau asistență, inclusiv mâncare și apă. Pancarte și desene graffiti pe pereții clădirilor sau pe străzi denunțau invadatorii, liderii sovietici și colaboraționiștii suspectați. Peste tot erau expuse și purtate fotografii ale lui Dubček și Svoboda. Un protest radical a avut loc pe 19 ianuarie 1969, când studentul Jan Palach și-a dat foc în Piața Wenceslas din Praga în semn de opoziție față de noua suprimare a liberei exprimări. Referitor la atmosfera și starea de spirit a populației pragheze, este edificatoare scrisoarea trimisă de o femeie din Cehoslovacia, membră a P.C.C., către prietenii ei din Franța, pe care îi imploră să facă public conținutul acesteia, pentru ca evenimentele din Cehoslovacia să fie reflectate în mod obiectiv în afara țării. Ca atare, în numărul din 10 septembrie 1968, ziarul „Le Figaro” publica *„O scrisoare din Praga”*, o mărturie istorică ce arunca o lumină inedită asupra intervenției armate, chiar din interiorul evenimentelor. Interesantă este unda de optimism și de umor care însoțește relatarea, deși, rapiditatea cu care s-a produs invazia, a produs o stare de ilaritate și neverosimil: „Azi noapte, pe 21 august, am fost trezită de zgomote puternice, făcute de mașini și avioane. Mi-am spus în sinea mea: «Dumnezeule, până și democrația asta trebuie să aibă nişte limite, nu este normal ca oamenii să fie treziți la 2 noaptea!» Și mi-am propus ca a doua zi să mă plâng la administrație, am închis fereastra și m-am dus la culcare. La 6 dimineața, soneria de la intrare suna ca apucată. Am ieșit să deschid și prietena mea, căpitan M., a năvălit în apartament, plângând și strigând «Suntem ocupați!». Să spun sincer, inițial am crezut că este o glumă. Am fugit spre fereastră și am văzut tancurile sovietice ce rulau pe stradă, unul după altul, cu armele pregătite de tragere și cu soldați așezați pe tancuri țintind cu automatele ferestrele... O oră mai târziu, fiul meu s-a trezit din cauza zgomotului și când i-am spus că suntem atacați, m-a întrebat: «Sunt vest-germanii?». «Nu, sunt frații noștri aliați!»”

În continuare, aceasta conturează starea de spirit generală, relatând despre atacurile armate ale sovieticilor, de multe ori nefondate, care s-au soldat cu victime umane, despre atitudinea confuză și înfricoșată a soldaților sovietici, care nu înțelegeau situația reală și, implicit aversiunea cehoslovacilor față de ei, dar și despre încercarea cetățenilor praghezi de a-și continua existența pe aceleași coordonate zilnice (ducându-se în fiecare dimineață de la lucru, ducându-și copiii la școală sau ieșind la cumpărături), despre solidaritatea care-i unea cu autoritățile statului ce fuseseră arestate. Singurele lor arme era această rezistență pasivă, pigmentată cu afișe și fluturași lipiți pe pereți sau aruncați din diverse clădiri, cu afișarea ostentativă a însemnelor naționale sau pur și simplu, prin ignorarea militarilor invadatori.

Un alt mod pașnic de rezistență, menit să bulverseze inamicul, l-a constituit eliminarea pancartelor cu numele localităților și străzilor, care a îngreunat mult desfășurarea și dispunerea forțelor în obiective de supraveghere sau luptă. Un slogan apărut pe fluturașii volanți, relata cu umor negru: „Circul sovietic s-a întors... la Praga. Nu hrăniți și nu le dați apă ocupanților. Nu-i provocați!”. Dar cel mai important fapt ce transpare din rândurile epistolei sale era tenacitatea unui popor care dorea să-și continue existența cât mai aproape de normalitate, într-o țară ocupată, sub amenințarea zilnică a tancurilor și armelor îndreptate asupra lor, în care instituțiile statului, presa, radioul, libertatea însăși, erau confiscate de „frații aliați”: „Transmisiunile noastre nu sunt ilegale, așa cum susțin posturile de radio străine. Sunt posturi legale, care din cauza invaziei sunt forțate să emită clandestin. Congresul PCC nu este ilegal. «Frații» noștri sunt cei care forțează autoritățile legitime ale statului, Președinția, Guvernul, Parlamentul, organele de presă să funcționeze conspirativ. Și Partidul Comunist este obligat să se ascundă într-o țară suverană și aliată. Dar noi continuăm să mergem la lucru! Ziarele apar deși tipografiile și magazinele de ziare sunt sub ocupație. Radioul funcționează. Zece transmisii în zece regiuni cehe și slovace emit non-stop...”.

În pofida prognozelor extrem de optimiste ale ambasadei sovietice, care au oferit pe parcursul mai multor luni o imagine denaturată a stării de spirit colective și a raportului de forțe din cadrul conducerii de partid, „forțele sănătoase” nu au reușit

să dobândească majoritatea în Prezidiul C.C. al P.C. din Cehoslovacia: preşedintele Svoboda a refuzat să recunoască guvernul marionetă al „prietenilor Moscovei". Atât Adunarea Naţională a Republicii Socialiste Cehoslovace, cât şi Congresul al XIV-lea al P.C. Cehoslovac, care a avut loc la sfârşitul lunii august (unicul congres din istoria partidului care s-a desfăşurat ilegal), au condamnat agresiunea[37]. Iată o telegramă din 25 august de la ambasadorul român la Praga, I. Obradovici, prin care informează C.C. al P.C.R. despre *Aide-Mémoire*-ul adresat celor cinci state din Tratatul de la Varşovia[38]: „Guvernul Republicii Socialiste Cehoslovace care, prin notele sale anterioare, a prezentat cereri de principiu, este nevoit să constate că, până în prezent, n-a fost realizată promisiunea dată preşedintelui Republicii, Ludwig Svoboda, de către comandantul armatelor ce ocupă R.S. Cehoslovacă, general de armată I.G. Pavlovski, conform căreia trebuia împiedicată, imediat, dezarmarea unităţilor cehoslovace, părăsite spaţiile unde se află dislocată armata cehoslovacă, toate comunele şi oraşele mai mici trebuiau eliberate, iar în marile oraşe unităţile de ocupaţie urmau să fie dislocate numai în parcuri şi locuri unde nu deranjează transportul. Conform acestei promisiuni, trebuiau eliberate şi deblocate sediile organelor de stat cehoslovace, cât şi sediile tuturor organelor de partid. Trebuie asigurată eliberarea imediată a băncilor şi a altor instituţii necesare desfăşurării normale a vieţii economice. Trebuiau luate măsuri pentru a se ajunge la situaţia normală, când întreaga aprovizionare a armatelor de ocupaţie se va face din surse şi cu mijloace proprii. Concomitent, s-a promis că forţele de ocupaţie se vor feri să folosească armele împotriva întregii populaţii. Guvernul R.S. Cehoslovace, plecând de la cerinţele sale şi fără a dori sub nicio formă să-şi aducă prejudicii, trebuie să reamintească stăruitor necesitatea realizării promisiunilor, comunicate direct preşedintelui Republicii, deoarece neîndeplinirea nici măcar a unor asemenea măsuri de bază creează o atmosferă încordată".

Într-un buletin informativ al agenţiei române de presă, AGERPRES, din 31 august 1968 se relatează modul cum la Praga viaţa îşi reia cursul pe un făgaş aproape de normalitate, în urma unor măsuri stabilite de comun acord între autorităţile statului şi comandamentul armatelor de ocupaţie: „Începând de aseară, autorităţile cehoslovace au început să pună în aplicare un ansamblu de măsuri pe linia acordului intervenit cu comandamentul armatelor străine. Este vorba în primul rând de înlăturarea din vitrine, de pe ziduri a tuturor afişelor şi lozincilor ostile forţelor de ocupaţie, operaţie în urma căreia tancurile, maşinile blindate şi trupele ar urma să se retragă din Praga (acorduri similare au intervenit şi în alte oraşe). Făcând un tur al oraşului îţi dai seama că de partea cehoslovacă se fac toate eforturile în acest sens. Şefii instituţiilor, întreprinderilor, unităţilor de deservire au primit indicaţii să cureţe faţadele imobilelor respective. Echipe speciale circulau ieri după-amiază şi seara prin oraş, în acest scop. Au intrat în funcţiune şi forţele de miliţie cehoslovace care patrulează neîntrerupt, încercând să preîntâmpine apariţia de noi afişe. Ultima citadelă rămâne totuşi Piaţa «Vačlav». Dar şi aici operaţia de despresurare este în curs. Au rămas în mare parte doar lozinci care exprimă sprijin şi încredere în conducătorii cehoslovaci, tablourile acestora. Este greu de spus însă că de partea forţelor străine s-ar fi întreprins «măsuri de reciprocitate», în afară de dispariţia astă-noapte a coloanei de blindate de lângă Banca de Stat şi de micşorarea numărului de tancuri din faţa Şcolii de Război, restul pare neschimbat. O serie de instituţii, între care CTK, redacţiile ziarelor, rămân ocupate. Războiul afişelor nu pare să se fi încheiat totuşi definitiv. Aseară trupele străine au declanşat o operaţie de acoperire a unor străzi centrale cu exemplare ale unui nou ziar «Zapravy», cu broşuri care încearcă să-i convingă pe cehoslovaci de binefacerile intervenţiei, de primejdia din care a fost salvată Cehoslovacia socialistă. Viaţa acestor materiale a fost însă scurtă. Puţinii praghezi care mai erau pe străzi la acea oră le adunau şi le dădeau foc. În rest, viaţa reintră pe făgaşul normalizării. Azi s-au deschis cinematografele. Unele restaurante anunţă că şi-au reluat programul obişnuit".

Momentele emoţionante ale revenirii în ţară a membrilor guvernului cehoslovac au fost redate şi de ziariştii români Romulus Căplescu şi Dumitru Tinu, care urmăreau pas cu pas evenimentele încă de la începutul acestora, transmiţând de la faţa locului:[39] „Întreaga Pragă a salutat azi, printr-o grevă sonoră de 15 minute, reîntoarcerea delegaţiei de la Moscova. Străzile sunt înţesate de oameni care îşi transmit unul altuia ultimele ştiri şi comentează cu aprindere evoluţia situaţiei din ultimele 24 de ore. Bucuria populaţiei de a avea din nou în mijlocul ei pe conducătorii aleşi şi de a vedea

retrăgându-se tancurile şi maşinile blindate ale ocupanţilor este amestecată cu îngrijorarea pentru ce va urma, cu teama ca să nu se fi mers prea departe la Moscova pe linia compromisului. În acest sens, sunt semnificative afişele noi apărute pe străzi în cursul dimineţii care, în esenţă, spun: «Cerem în mod categoric retragerea trupelor de ocupaţie. N-avem nevoie de voi. Treburile noastre ni le vom rezolva singuri». De azi dimineaţă, Praga a încetat să mai aibă înfăţişarea unui oraş ocupat. La adăpostul restricţiilor de circulaţie prelungite de astă-noapte până la 6 dimineaţa, cea mai mare parte a tancurilor şi blindatelor s-au retras în afara perimetrului Pragăi. În unele puncte-cheie, cum ar fi Ministerul de Interne, radioul, şcoala de ofiţeri, redacţiile ziarelor, au mai rămas doar grupuri mici de infanterişti. Strada era blocată până acum, la ambele capete, de baraje formate din tancuri. Strada pe care se afla C.T.K. a fost redată circulaţiei începând de azi dimineaţă".

La consfătuirea comandanţilor supremi de la Moscova, din 12 octombrie, generalul Maiorov s-a aflat printre puţinii, care au propus retragerea unei părţi a militarilor, grăbind, în acelaşi timp, crearea unui contingent permanent şi încheierea tratatului privind condiţiile de şedere ale acestuia. Propunerea a fost susţinută la eşaloanele superioare, şi, la sfârşitul lui noiembrie, 25 de divizii ale Pactului de la Varşovia au părăsit Cehoslovacia[40]. Împotrivirea multor mii de cehi, la început pasivă, cu timpul, s-a transformat într-o rezistenţă activă, acţiunile stradale de protest continuând multe luni după plecarea trupelor invadatoare. Din memoriile lui Maiorov aflăm că în ajunul anului nou, în 1969, erau aşteptate proteste de amploare. În dimineaţa zilei de 31 decembrie, primindu-se informaţia potrivit căreia se pregătea o grevă politică generală, comandanţii sovietici le-au ordonat militarilor să se pregătească pentru luptă. Unele unităţi au părăsit locurile unde erau dislocate de obicei, instalându-se la periferiile Pragăi. Însă ziua a trecut fără tulburări. O situaţie mult mai explozivă s-a ivit în Praga câteva săptămâni mai târziu, după autoincendierea studentului Jan Palach, care protesta astfel împotriva ocupaţiei sovietice. Militarii au fost iarăşi aduşi în stare de luptă. Trebuie observat că orice excese de acest gen ofereau Moscovei pretextul de a spori pretenţiile sale şi, mai ales, de a insista în înlăturarea din conducerea cehoslovacă a figurilor indezirabile.

Înăbuşirea procesului democratic în 1968 a provocat, ca şi in 1948, un val de emigrări, estimat la 70 000 de oameni imediat şi 300 000 în total, pe care doar închiderea frontierelor în 1969 a putut-o opri, în general oameni cu o înaltă calificare tehnică cărora ţările vestice le-au permis şederea şi unde s-au integrat fără probleme. În timpul aşanumitului „proces de democratizare" ce a urmat intervenţiei militare, peste 326 000 membri ai P.C.C., în special intelectuali, au fost excluşi din partid. Peste 300 000 persoane au fost îndepărtate din viaţa publică, alte 350 000 fiind retrogradate din funcţii şi supuse unor sancţiuni disciplinare. Conducerile Uniunii Sovietice şi Cehoslovaciei au statuat pe baze juridice regimul prezenţei militare sovietice în această ţară, forţele sovietice procedând la retragere abia după 1989.

După căderea comunismului, au fost inculpate treisprezece persoane dintre conducătorii cehi prosovietici aflaţi la putere în 1968. Doar trei au fost judecate pentru înaltă trădare, fără însă a fi condamnate: Milos Jakes şi Jozef Lenart, pentru încercarea de legalizare a intrării armatelor de ocupaţie, prin crearea unui „guvern de ţărani şi muncitori", şi Karel Hoffmann, pentru ordinul de oprire a emisiunilor Radio-TV în zilele dramatice ale invaziei.

Cuvinte-cheie: *Cehoslovacia, Brejnev, Dubček, partide frăţeşti, intervenţie militară, invazie, rezistenţă.*

---

[1] Vezi Jean Baptiste Duroselle, André Kaspi, *Istoria relaţiilor internaţionale, 1948-până în zilele noastre,* vol. II, Edit. Ştiinţelor Sociale şi Politice, p. 201.

[2] Marie-Christine Kesller, *La politique étrangère de la France. Acteurs et processus,* Paris, Presses des Sciences Po, 1998, p. 235.

[3] Mihai Retegan, *Contrarevoluţia bântuie nestingherită*, în „Magazin Istoric", 1998, 32, nr. 7, p. 21-27.

[4] Williams Kieran, *The Prague Spring and its aftermath: Czechoslovak politics 1968-1970,* Cambridge University Press, Cambridge, 1997, p. 239.

[5] *Ibidem*, p. 243.

[6] Arhivele Naţionale Istorice Centrale, vezi pe larg, *Raportul Comitetului Politic* cu privire la

întâlnirea de la *8 mai 1968* a primilor secretari ai partidelor frățești din cinci țări socialiste, dosar 43/ 1968, f. 1-36.

[7] Comandant al Armatei 38 sovietică, în august 1968 a fost unul din principalii executanți ai operației militare de introducere a trupelor în Cehoslovacia.

[8] *Interviu cu generalul (r) Ion Gheorghe şeful Marelui Stat Major al Armatei (1968-1974),* „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române", nr.1/ 2005, f. 36.

[9] Aleksandr S. Stâkalin, *Primăvara de la Praga în viziunea generalului A.M. Maiorov*, în „Document", 1/2005, p. 27; Laurențiu Constantiniu (traducere).

[10] Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), Telegrame Praga/1968, telegrama 73128/ 10 mai 1968.

[11] Mihai Retegan, *1968. Din primăvară până în toamnă*, Edit. RAO, Bucureşti, p. 134.

[12] Apud, *Ibidem.*

[13] Mihai Retegan, *op.cit.*, p. 135.

[14] AMAE, Fond Telegrame Berlin (mai-iulie 1968), telegrama 12 389/9 mai 1968.

[15] Mihai Retegan, *op.cit.*, p. 125.

[16] Analist politic american, scriitor; în perioada 1967-1974 a funcționat la ONU ca şef (director) al diviziei de politică externă.

[17] AMAE, Fond Telegrame Praga/1968, telegrama 70 129, 10 mai 1968.

[18] AMAE, Telegrame Praga/1968, telegrama 71234/24 iulie 1968.

[19] Vezi pe larg, Alexandru Oşca, Teofil Oroian, Gheorghe Nicolescu, Vasile Popa (editori), *Tentația libertății. Operația „Sumava" – un simplu pretext"*, Editura Militară, Bucureşti, 1999.

[20] Apud, „Scânteia", 19 iulie 1968.

[21] Constantin Olteanu, Alesandru Duțu, Constantin Antip, *România şi Tratatul de la Varşovia,* Editura Pro Historia, Bucureşti, 2005, p. 66.

[22] *Ibidem.*

[23] AMAE, Fond Telegrame Varşovia/1968, telegrama 12 532/11 iulie 1968.

[24] AMAE, Fond Telegrame Bulgaria/1968, telegrama 43 567/ 6 august 1968.

[25] H. Gordon Skilling, *Czechoslovakia's Interrupted Revolution*, Princeton University Press, Princeton, 1976, p. 157-159.

[26] Petre Otu, *„Stimăm mult şi prețuim sprijinul dumneavoastră"*, în „Dosarele Istoriei", nr. 5(21)/1998, p. 41-47.

[27] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* Edit. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1998, p. 507.

[28] Neagu Cosma, Ion Stănescu, *În anul 1968 a fost programată şi invadarea României.* Informații inedite din interiorul Serviciilor Speciale ale României, Bucureşti, 1999, p. 56.

[29] Petre Otu, *Noaptea roşie a Cehoslovaciei,* în „Dosarele Istoriei", nr. 8/1998, p. 20.

[30] Mircea Serediuc, *August 1968. România şi intervenția „frățească" în Cehoslovacia*, în „Revista de Istorie Militară", nr.2/2001, p. 21-26.

[31] Aleksandr S. Stâkalin, *Primăvara de la Praga în viziunea generalului A.M. Maiorov*, în „Document", 1/2005, p. 26-33.

[32] *Ibidem.*

[33] H. Gordon Skilling, *op.cit.,* p. 201.

[34] R. J. Dupuy, M. Bettati, *Le pacte de Varsovie,* Édition A. Colin, Paris, 1969, p. 86.

[35] Aleksandr S. Stâkalin, *op.cit.*

[36] Constantin Olteanu, Alesandru Duțu, Constantin Antip, *op.cit.*, p. 68.

[37] Aleksandr S. Stâkalin, *op.cit.*

[38] Fond Telegrame Praga/1968, Telegrama nr. 70 124/25 august 1968.

[39] Agerpres, 27 august 1968.

[40] Aleksandr S. Stâkalin, *op.cit.*

THE PREMISES OF THE „PRAGUE SPRING"

The Prague Spring movement produced a serious split inside The Warsaw Pact, which jeopardized the whole communist block itself. The attempt to renew and open a rigid system, like the communist one, by the Czechoslovak team, led by Dubček, generated to Moscow a great dissatisfaction. The soviet leaders decided to action strongly, in order to remove such a danger, capable to include all the communist states. The peaceful attempts to solve this situation was carry out in some high level meetings, between march-august 1968, with no results. Only Tito, the Yugoslav leader and the Ceauşescu, the Romanian leader had situated, from the beginning, on the Prague team side. Because the Romanian leader opinion regarding the non-interference in internal issues of other states was very well known, Ceaușescu has not been invited to participate in most of the meetings and also to prepare the invasion of Czechoslovakia.

1968. PRAGA VĂZUTĂ DE LA BUCUREŞTI

academician MIRCEA MALIȚA

Prin cele *Zece zile din august 1968* pe care le parcurg, încerc să ordonez şi să dau sens informațiilor de care dispuneam atunci în legătură cu ocuparea Cehoslovaciei de către trupele a cinci țări din Pactul de la Varşovia (URSS, Polonia, R.D. Germană, Ungaria şi Bulgaria) din poziția pe care o ocupam în sistemul diplomatic românesc şi cu datele pe care le-am dobândit ulterior.

20 august 1968. Normalitate

Preocupările mele din această zi erau consacrate pregătirii delegației române la Adunarea Generală a ONU, care în fiecare an începea în prima jumătate a lui septembrie. Mai era programată la Geneva o Conferință a țărilor neposesoare de arme nucleare. Tratatul de neproliferare era subiectul zilei, căci modul de redactare al acestui proiect SUA-URSS scosese la iveală diferențe de vederi între România şi superputerile care îl concepuseră. Europa era şi ea un subiect actual pentru că inițiasem o dezbatere internațională sub egida Asociației de Drept şi Relații Internaționale referitoare la posibila Conferință europeană ce era la orizont, dar ea a fost amânată de evenimente în 1969. Nimic din acestea nu lăsa loc unor îngrijorări deosebite privind relațiile ceho-sovietice. Aveam în minte Conferința Tratatului de la Varşovia, o întâlnire la vârf ce s-a ținut la Sofia în martie 1968, unde tot neproliferarea ocupa spiritele. Relațiile între Brejnev şi Dubček păreau normale, deşi „primăvara de la Praga" prindea contur. Fusesem contrariat de faptul că Jivkov îmi dăduse personal un sfat în legătură cu amendamentele româneşti la tratatul de neproliferare cum că „fiecare broască trebuie să orăcăie în balta ei".

În calitate de ministru adjunct la Ministerul Afacerilor Externe mă ocupam de problemele ONU şi nu de cele bilaterale, în care se încadra vizita recentă a lui Ceauşescu la Praga, dar eram la curent cu atenția ce se dădea evoluției politice din Cehoslovacia. Cum aveam Direcția de Tratate în subordine, reuniunile Tratatului de la Varşovia mă obligau să particip la pregătiri şi să asist la şedințele Consiliului, pentru aria juridică şi politică, nu şi pentru cea militară.

Pentru orizontul meu, evenimentele din noaptea acelei zile au fost astfel, ca şi pentru alții, un fulger coborât nu chiar din senin, dar dintr-un cer întunecat, iar întrebările care mă frământau priveau în primul rând explicația acestui act grav pentru întreaga situație internațională, care contrazicea rațional interesele pe care URSS le avea față de problemele în curs privind Tratatul neproliferării. Inițiativa estică a Conferinței europene, relațiile cu SUA, şi, în plus, relațiile din cadrul blocului sovietic şi al Tratatului de la Varşovia, folosit de ei acum în mod abuziv, erau zdruncinate din temelii.

Dar mai urgentă decât răspunsul la această întrebare, pe care îl voi dobândi în oarecare măsură mai târziu, era semnificația actului sovietic pentru România.

21 august. Şoc şi ripostă

În cursul nopții, conducerea de partid şi de stat se întruneşte şi analizează situația. Ceea ce făcuseră sovieticii era o lovitură dată politicii de independență şi suveranitate prin care România căuta de la începutul deceniului să reducă, parțial şi în limita posibilului, constrângerile pe care le practica URSS în relațiile cu țările care, ca rezultat al celui de-al Doilea Război Mondial şi al acordului cu SUA, căzuseră în zona sa de influență şi dominație. Se adaugă însă un factor nou: afirmarea dreptului hegemonului regional de a interveni brutal şi prin forță militară în treburile interne ale statelor din această zonă. Deşi existau mai multe precedente, ca evenimentele de la Budapesta cu 12 ani în urmă, de data aceasta nu o răscoală sau o revoluție aduseseră trupele sovietice, ci doar semnele unei reforme „cu față umană". Pentru însăşi existența sa, România nu putea rămâne pasivă la comiterea unui act posibil a se repeta mâine la adresa ei. În lista „diferențelor de poziții" internaționale se adunaseră destule instanțe, care, cu aceeaşi logică, puteau fi invocate de URSS ca primejdioase pentru comunitatea socialistă. Deşi semnalele posibilității unui atac împotriva României au apărut prima dată în cursul zilei, un simplu raționament logic includea posibilitatea ca planul sovietic să nu se fi limitat la Cehoslovacia, ci să aibă în continuare actul doi: România. Riposta drastică a României este cunoscută. Un mare miting la Bucureşti îşi exprimă la 21 august indignarea şi dezaprobarea față de invazia Cehoslovaciei, sunt organizate gărzi patriotice de voluntari în toate instituțiile şi locurile de muncă, se afirmă cu tărie apărarea integrității teritoriale față de orice atac exterior. Opinia internațională salută acest gest. Societatea românească aderă cu un entuziasm sincer. Ce se degaja din această formă a reacției românești, echivalentă cu o mobilizare generală? În primul rând este tratarea cazului cehoslovac ca unul ce ne privea şi ca o reacție la ceva ce ni s-ar fi putut întâmpla nouă. Era o expresie de solidaritate maximă cu încercatul popor cehoslovac. Dar, în al doilea rând, era şi un mesaj către sovietici: să nu vă imaginați că veți veni la noi ca în plimbare, nu veți fi primiți cu flori (aluzie la o declarație a unui personaj de la Praga), ci cu foc. Sovieticii trebuiau să înțeleagă că pe plan internațional costul unui atac asupra României va fi mai mare, căci ar prelungi, cu un ecou crescut, chiar pentru un timp scurt de război real, o criză pe care ei vroiau s-o muşamalizeze repede şi cu costuri mici.

În aceeaşi zi este convocat de urgență Consiliul de Securitate. Malik, ambasadorul URSS la New York, atacă în cuvântări prelungite relevanța motivelor invocate şi competența CS (Consiliul de Securitate). Se bazează pe faptul că SUA nu vor reacționa într-un mod prea viguros. În această privință sunt instructive memoriile ambasadorului SUA, George Ball. El relatează chemarea lui la Casa Albă, unde l-a găsit pe preşedintele Johnson, înştiințat de sovietici de intervenția în Cehoslovacia în timpul nopții, „dezamăgit, dar într-o formă de detaşare sardonică". Au discutat, Rusk fiind de față, implicațiile actului pentru relațiile americano-sovietice. În final, preşedintele i-a spus lui Ball: „George, chestiunea este acum în mâinile tale, fă ce ai de făcut". Iar Rusk a explicitat mandatul dat ambasadorului astfel: „asta înseamnă să-ți pui ciocul de vultur, să te duci la Consiliul de Securitate şi să faci iad pentru ruşi". Era fără îndoială vorba de o ripostă limitată, care să nu deranjeze negocierile în curs. Preşedintele era sarcastic şi deranjat. Plănuise să anunțe chiar în acea zi că va răspunde invitației sovietice şi că va merge la Moscova la începutul lunii octombrie, vizită ce măsura intensitatea atinsă de negocierile lor bilaterale. Nu încape nicio îndoială că SUA nu ar fi intervenit mai mult decât verbal la actul sovietic. Ca şi în cazurile precedente, se aplica înțelegerea SUA-URSS de a nu interveni în treburile zonei celeilalte, de a elimina confruntările între alianțe, ca un corolar al pactului tacit de a nu recurge niciuna la armele atomice. Nu întreprinseseră americanii recent o intervenție militară în Republica Dominicană pentru a impune un regim de dreapta? Nu va include U Thant dezaprobarea sa în Raportul său din 1968 către Adunarea Generală față de ambele intervenții, sovietică şi americană, în acelaşi paragraf? Cu toate aceste limitări era util să se manifeste o condamnare fermă în ochii opiniei publice americane şi care să nu dea apă la moară, la apropierea alegerilor, oponentului republican Nixon. Să arate partenerilor săi cât de important este scutul ce americanii li-l oferă în alianța vestică. Dar şi să vadă pe sovietici plătind un cost ridicat pe plan politic în sistemul internațional. În CS, dezbaterea este aspră. Sovieticii spun că se opun oricărei încercări a imperialiştilor „de a se amesteca în treburile interne şi în relațiile dintre țările socialiste", iar americanii că „sovieticii caută să impună cu forța un sistem represiv odios pentru poporul şi conducerea Cehoslovaciei". În răspuns,

Ball citează faptul că printre „imperialiştii" care se opun şi deplâng actul sovietic se află Papa de la Roma, preşedintele Iugoslaviei şi cel al României şi partidele comuniste din Italia şi Franţa.

22 august

Examinam ce se întâmplă la ONU, terenul meu preferat de observaţie. Hajek ceruse în scrisoarea către CS, în ziua precedentă, încetarea fără întârziere a ocupaţiei ilegale a Cehoslovaciei, Adunarea Naţională de la Praga declarase că este o violare a dreptului internaţional, a Tratatului de la Varşovia şi a egalităţii între naţiuni, iar la ONU, Canada, prin ambasadorul său G. Ignatieff şi Marea Britanie prin Lordul Caradon, danezii prin ambasadorul Borch, Franţa prin ambasadorul Bérard anunţau un sprijin activ pentru rezoluţia ce se pregătea. Îi vedeam în faţa ochilor pentru că îmi erau toţi cunoştinţe apropiate. Malik imobilizase consiliul timp de trei ore prin dezbaterea cererii de a se permite reprezentantului R.D.G. să ia cuvântul, ceea ce nu se admite. În şedinţa de noapte, rezoluţia întruneşte 10 voturi din 12, dar cade prin opoziţia URSS care are drept de veto. La ora 4 dimineaţa (23 august) se încheie astfel faza CS a crizei cehoslovace, dar dezbaterea continuă, problema rămânând pe ordinea de zi. Este ziua în care şocul iniţial este absorbit şi odată faptul împlinit, toţi protagoniştii fac primul bilanţ, cu privirea spre viitor. Cel mai categoric răspuns fusese dat de România, iar altul venise dintr-o reacţie la ONU mai aspră decât se aşteptase Moscova, combinată cu opinia generală exprimată într-o rezoluţie susţinută ferm de occidentali şi de latino-americani şi în mai mică măsură de Lumea a treia şi de arabii concentraţi pe conflictul israelo-arab. Sovieticii înţeleg desigur că operaţia are un cost şi daune mai mari pentru ei decât cele scontate iniţial.

23 august

Ziua Naţională a României a fost sărbătorită la noi în ţară sub semnul inacceptării actului sovietic împotriva Cehoslovaciei, a mobilizării întregii naţiuni pentru apărarea patriei şi sprijinirea conducerii sale, iar în străinătate Chou En-Lai participă la recepţia oferită de ambasada României şi anunţă, odată cu condamnarea agresiunii sovietice, solidaritatea cu România şi sprijinul Chinei. În aceeaşi zi, în ziarele americane se face publică ştirea – circulată în cercuri restrânse până atunci – a masării de trupe sovietice la frontierele României. Diplomaţilor români li se cereau clarificări sau confirmări. Este adevărat? Vi s-a dat ultimatum pentru schimbarea conducerii? În acelaşi timp se înmulţeau sfaturile de a fi prudenţi şi de a încerca să potolim şi să calmăm tensiunea.

Primeam şi circulam ştirile de la New York, dădeam instrucţiuni diplomaţilor din sistemul ONU. Tuturor reprezentanţilor români, conform dispoziţiei lui I. Gh. Maurer, li se interzicea referirea în discuţiile oficiale publice la criza cehoslovacă sau comentarea poziţiei noastre.

La CS se discută o nouă rezoluţie privind însărcinarea unui reprezentant al Secretarului General care să analizeze criza cehoslovacă şi să raporteze concluziile lui. Lumea se întreabă dacă va cere cuvântul şi reprezentantul României. Reprezentantul iugoslav, ambasadorul Vratuşa, situat pe o poziţie asemănătoare faţă de Cehoslovacia, luase cuvântul şi utilizase termeni tari: agresiune şi violarea dreptului internaţional. Consemnul superior la noi era neparticiparea la lucrările CS.

Acord astăzi o deosebită importanţă acestei zile în evoluţia strategiei româneşti. A fost opera unui cerc foarte restrâns de persoane, dar paşii erau elaboraţi cu grijă de Maurer şi în parte de Bodnăraş. Ei au fost sfetnicii aproape exclusivi ai lui Ceauşescu. Acesta, mai emotiv şi mai tânăr decât cei doi bărbaţi politici, avea un raţionament mai puţin nuanţat şi prudent decât ei. Cunoscând mai bine pe Maurer, care este autorul strategiei româneşti de diplomaţie în perioada finală a lui Dej şi cea incipientă a lui Ceauşescu (1960-1970), îi regăseam gândirea şi stilul în tratarea crizei cehoslovace.

A constituit acţiunea sovietică o ameninţare la adresa noastră? Desigur. Putea fi concepută ca o demonstraţie de forţă sau un act de intimidare, putea fi însă o ameninţare directă, dusă până la pragul executării ei posibile. Şi într-un caz şi în altul o replică fermă era necesară. Ziua de 21 arătase că România nu este înfricoşată de actul sovietic (în primă ipoteză) şi convingea pe sovietici că este o pradă greu de subjugat (a doua ipoteză). Era normal ca în a treia zi URSS să fi constatat că această reacţie a complicat schema acţiunii sale, că a scos la iveală urmările ei negative. Nota de plată depăşea deja nivelul admis. Dar dacă se adăuga şi o săptămână de lupte violente pe teritoriul României, calendarul revenirii la normalitatea cerută de proiectele externe majore ale URSS s-ar fi îmbotmolit.

Odată ce riposta României reliefa virulența amenințării sovietice, s-ar fi putut spune că prima confruntare s-a consumat, fiecare parte utilizând potențialul de care dispunea. Evident, exista o diferență: obiectivele Rusiei Sovietice se exprimau în țări ocupate, iar noi nu puteam decât mări costurile acestei întreprinderi până la nivele incomode sau chiar prohibitive.

În ce ar fi putut consta pasul doi? Întrucât nu numai noi, ci întreaga comunitate internațională nu putea furniza un ajutor Cehoslovaciei şi pentru că aceasta însăşi nu dădea semne că îl caută sau că îl poate folosi, rămânea sarcina de a încerca prin mijloace diplomatice (contacte, convorbiri, negocieri) de a convinge Uniunea Sovietică să renunțe la luarea în calcul a unei acțiuni mai violente față de noi şi să se enunțe clar acest fapt.

La 23 august soseşte la New York ministrul de Externe al Cehoslovaciei. Nu merge la sesiunea CS, dar se întâlneşte cu ambasadorul român Diaconescu, care-i predă o comunicare venită de la O. Sick, vicepremierul cehoslovac, aflat atunci la Bucureşti. Îi spune ambasadorului că nu înțelege bine sensul acestui mesaj prin care Svoboda îi cere să desiteze CS de problema cehoslovacă. Să ceară deci scoaterea problemei din agendă? L-a scris sub presiune? E trimisă de altcineva pentru a-l deruta? Astfel începe o „dramă Hajek" care va continua să se desfăşoare în zilele următoare.

24 august

Confirmarea reluării liniei diplomatice prudente şi moderate se produce în aria de care mă ocupam în dimineața zilei, când ambasadorul român face o vizită la U Thant. Urma să-i înmâneze o Declarație românească oficială asupra crizei. U Thant a întrebat: „să fie făcută document al CS sau este pentru informarea mea"? E pentru informarea dvs. a spus ambasadorul, anunțând astfel pe Secretarul General că România nu doreşte să întrețină focul dezbaterii publice.

Diplomații români îşi puseseră antenele la lucru, culegeau reacții şi înregistrau atitudini relative la criză şi la situația României. De la Washington, ambasadorul Cornel Bogdan informase deja asupra convorbirilor cu secretarul de stat Charles Bohlen şi cu liderul majorității din Senat, din care desprinsese prioritatea ce se acordă în SUA relațiilor cu URSS şi plasarea soluției crizei în cadrul celuilalt bloc. Ideea unui sprijin direct, chiar şi declarativ, pentru România era încă departe.

Partea română nu avea iluzii privind sprijinul extern dacă evenimentele ar fi reclamat acest lucru. Iar Ceauşescu s-a lămurit deplin asupra acestui fapt la întâlnirea din 24 august cu Tito. Înțelegea şi mai bine realismul liniei de conduită pe care i-o schițaseră încă din 22/23 Maurer şi Bodnăraş. În relațiile cu Cehoslovacia, Tito juca un rol paralel cu al lui Ceauşescu. Ambii făcuseră vizite în Cehoslovacia în luna august, ambii sprijineau pe Dubček, ambii simpatizau (fie şi parțial) cu încercările de reformă. La insistențele lui Bodnăraş, care era de față şi descria schița unei strategii româneşti în caz de atac deschis, Tito, după ce enumeră problemele sale, declară clar că în această situație Iugoslavia nu ar putea primi soldați români refugiați pe teritoriul său decât dezarmați complet. În rest, Iugoslavia evită în prezent orice exagerare şi atitudine provocatoare la adresa Uniunii Sovietice. Sfatul său era: „Nici un pretext, nici un fel de pretext pentru ca Uniunea Sovietică să ia măsuri militare". „Noi vrem să avem relații bune cu Uniunea Sovietică" a spus Tito. Ceauşescu afirmă că acționa deja în acest spirit.

Hajek ține cuvântarea sa la Consiliul de Securitate în termeni aspri, rezolvând astfel dilema sa, care va reizbucni înainte de sfârşitul zilei. Se anunță că Dubček şi Cernik sunt la Moscova, în delegația cehă condusă de Svoboda şi că aceasta, într-o declarație la Moscova, a cerut Consiliului de Securitate să înceteze dezbaterea asupra Cehoslovaciei.

25 august

Ceauşescu primeşte pe Basov, ambasadorul URSS, în legătură cu răspunsul Biroului Politic al PCUS la scrisoarea părții române. Convoacă Comitetul Executiv, îl informează asupra convorbirii cu Basov şi a întâlnirii cu Tito. Ceauşescu se situează pe o poziție de recunoaştere a autorităților legale din Cehoslovacia şi afirmă că România nu susține o convocare a Adunării Generale a ONU decât dacă „guvernul legal şi preşedintele cer acest lucru". Comitetul Executiv trebuia să înțeleagă cuvintele de ordine ale strategiei care intrase într-o fază nouă. „Suntem hotărâți să facem totul ca să acționăm să se evite orice încordare, deşi într-un şir de probleme avem păreri deosebite, inclusiv în problema cehoslovacă, am căutat să punem un accent deosebit tocmai pe relația de prietenie cu Uniunea Sovietică". Nu am vrut să lăsăm impresia că „trebuie pusă în discuție problema dintre partidele şi popoarele român şi sovietic" .

Corneliu Mănescu este trimis la New York, unde soseşte în această zi. El este preşedinte în exerciţiu al Adunării Generale, poziţie obţinută în precedenta sesiune, dar cu mandat valabil şi pentru Adunările generale de urgenţă, care ar fi putut fi convocate. De aceea, prezenţa sa era privită cu mare interes. Mănescu era un om caracterizat de tenacitate şi disciplină. Oricât l-ar fi atras reintrarea în scenă într-o problemă arzătoare, nu s-a abătut de la instrucţiunile sale sau de la politica externă pe care o fixa eşalonul superior. Corneliu Mănescu reuşise în cei şapte ani de când era ministru să creeze un corp diplomatic, disciplinat, să-l doteze cu o bună pregătire (prin cursurile postuniversitare de la Universitatea din Bucureşti), cu contacte ştiinţifice ce-i îmbunătăţeau profesionalitatea (prin Asociaţia de Drept şi Relaţii Internaţionale), şi să obţină o anumită autonomie faţă de alte instituţii (inclusiv secţiile Comitetului Central). Pentru el „conducerea" era singura autoritate, iar altor pretendenţi li se refuza imixtiunea în treburile ministerului.

Vizita la New York era comentată în mod diferit: venise pentru Adunarea de urgenţă care ar fi denunţat intervenţia sovietică sau pentru gestionarea crizei? Venise pentru a cere sprijin pentru România, care avea sabia lui Damocles deasupra capului sau pentru a cere sfaturi? Din ceea ce se vede din programul său, un singur obiectiv era valabil: calmarea şi normalizarea situaţiei, care favorizau obiectivele României în această fază. La plecarea lui Mănescu mi se încredinţează sarcina de a-i ţine loc ca ministru interimar.

26 august

Sursele documentare româneşti şi străine plasează unele evenimente citate de noi, la date ce diferă între ele cu una-două zile, probabil din confuzia datorată fusului orar şi datării succesive a momentului producerii evenimentului, a redactării raportului şi a înregistrării la destinaţie.

Noile răspunderi mă aduceau în inima crizei care nu se încheiase. Politica externă şi deci diplomaţia era condusă de I. Gh. Maurer. El, care introducea măsura şi calmul în elaborarea politicii şi temperarea ieşirilor pe care Ceauşescu le avea (nu uitam scena de la Sofia, când îi pusese mâna pe braţ ca să coboare tonul şi să oprească cuvintele nemiloase la adresa sovieticilor) era acum îngrijorat şi sever. Veghea ca planul lui să se termine cu bine, dar atitudinea sovietică rămăsese incertă şi tot aşa normalizarea situaţiei în Cehoslovacia ocupată. Raporturile cu el erau clare: nu numai că elabora şi explica politica externă, dar o şi superviza în materie de acţiuni în detaliu. În atenţie aveam acum evoluţia internă a Cehoslovaciei, iar punctele de observaţie cele mai semnificative pentru depăşirea crizei erau SUA şi ONU.

Corneliu Mănescu s-a instalat la New York şi desfăşura un program de întâlniri, majoritatea din ele la sediul Misiunii. Prima întâlnire a avut-o cu Hajek. Acesta i-a înfăţişat lui Mănescu problemele şi dilemele sale. Fusese instruit iniţial de „rezistenţii" cehoslovaci din conducere, primise apoi dispoziţii contradictorii. A stat în cumpănă cu privire la obiectul iniţial, acela de a apăra poziţia Cehoslovaciei în Consiliul de Securitate, a ezitat şi nu s-a dus direct acolo, a amânat intervenţia şi până la urmă a ţinut-o. Mănescu i-a descris concis şi clar poziţia română, care ţine seama de organele legale ale Cehoslovaciei. Au loc „tratative" la Praga, n-are rost să dezbatem în Consiliul de Securitate o situaţie ce se mişcă de la o zi la alta. Tot aşa nu are rost să vorbim de Adunare de urgenţă până nu este cerută de autorităţile legale. Hajek vedea acum că lucrurile intraseră într-o fază nouă pe care nu o sesizase la timp. Dar atitudinea lui Mănescu ca şi exprimarea sa continuau să aibă aceleaşi sentimente de prietenie pentru Hajek şi de solidaritate cu cauza sa.

A doua persoană a fost ambasadorul Malik, la cererea acestuia. Malik i-a înfăţişat pe un ton militant şi ofensiv conflictul său cu imperialiştii din Consiliul de Securitate. C. Mănescu a evitat să intre în polemică cu Malik asupra poziţiei celor două ţări şi a trecut direct la poziţia română în relaţiile cu URSS (menţinerea prieteniei care nu exclude diferenţa de păreri) şi la rolul ONU în situaţia creată. În calitatea sa de preşedinte al Adunării Generale nu crede că în prezent Adunarea Generală de Urgenţă ar trebui convocată aşa cum unii o cer. Din acel moment, Malik a devenit atent şi deosebit de interesat. Puţine lucruri erau mai nedorite de URSS ca o nouă sesiune şi mai amplă decât a CS, care să dezbată criza şi să cheme la bară pe cei ce au cauzat-o. Dar şi pentru Mănescu discuţia era importantă; ea confirmase punctul slab al sovieticilor în această fază. Întrevederea s-a terminat mai cordial decât începuse.

În după-amiaza zilei, Mănescu îl vizitează pe U Thant. Lucraseră cot la cot trei luni de zile în 1967 şi se stabilise o relaţie cordială între ei (cu un

bemol introdus de dorința lui Mănescu, ce se credea îndreptățit de reuşita mandatului său de preşedinte să candideze la postul de Secretar General al ONU la următoarele alegeri).

U Thant examina cu interes posibilitatea unei Adunări de Urgență, împotriva căreia se pronunțase Mănescu în prezentarea poziției române. Dar îi dădea dreptate că totul depinde de oficialitățile de la Praga. U Thant îi semnalase din primul moment lui Malik că intervenția viola Carta Națiunilor şi amenința destinderea ce se anunțase (îi mai spusese că „l-ați făcut pe Nixon preşedinte". „Ce se va alege de neproliferare?") şi aprecia poziția critică şi fermă a României.

În cursul acelei zile, Hajek are parte de noi dezvoltări ale situației. Primise de la Svoboda din Moscova, aflat în convorbiri, informația că negocierile cu sovieticii continuă şi că ar fi important ca Hajek să facă o declarație că dezbaterile din Consiliul de Securitate nu contribuie la reglementarea paşnică a problemei. Hajek a cerut imediat sfatul lui U Thant asupra modalităților de a anunța oficial acest lucru. Au căzut de acord împreună că o declarație în acest sens ar putea fi făcută din partea Misiunii Permanente a Cehoslovaciei. Ceea ce s-a şi întâmplat. „S-a anunțat că guvernul cehoslovac consideră că dezbaterea din Consiliu nu contribuie la soluționarea acestei importante probleme şi că cere delegației sale să nu continue participarea la discuții".

Tot în finalul zilei, se anunță că tratativele între reprezentanții cehoslovaci (Svoboda, Dubček şi alții 15) şi sovietici (Brejnev, Kosâghin, Podgornâi şi alții opt), care începuseră pe 23 august, s-au încheiat prin semnarea Protocolului de la Moscova. Acesta prevedea în speță oprirea reformelor, întărirea cenzurii şi confirmarea staționării trupelor sovietice.

27 august

În acest lanț de întrevederi la New York importantă este şi întâlnirea lui Mănescu cu Ball. Mănescu îl informează asupra poziției româneşti. În privința poziției americane, Ball comentează faptul că în cursul evenimentelor normalizarea ar fi însemnat revenirea lui Dubček şi retragerea sovietică. Dacă schimbările impuse Cehoslovaciei vor însemna înăsprirea regimului, procesul de destindere cu SUA va avea de suferit. Dacă sunt lăsați să vadă că plătesc un preț mic pentru intervenție, sovieticii ar putea trece la România.

▪ U Thant, secretarul general al Organizației Națiunilor Unite

De aceea, Washington-ul a făcut cunoscut Moscovei că o asemenea acțiune ar fi privită ca foarte serioasă de SUA, ea creând pentru preşedinte o situație foarte grea. Altfel ce ar putea face SUA? Un ultimatum militar şi un nou război mondial atomic? La întrebarea lui Mănescu: când le-ați comunicat sovieticilor poziția în privința României, Ball a spus: acum câteva zile, poate trei.

Întâlnirea lui Mănescu cu Vratuşa, ambasadorul Iugoslaviei la ONU, un diplomat respectat, i-a permis primului să aibă un tablou al opiniei grupului celui mai numeros la ONU, acela al țărilor nealiniate. Necesitatea unei Adunări de Urgență în problema cehoslovacă nu era egal împărtăşită. Un ambasador arab, relata Vratuşa, spunea că „nu e de acord cu URSS, dar ne dă arme". Latinoamericanii erau însă doritori să fie convocată şi opinia occidentală îi era de asemenea favorabilă. România şi Iugoslavia, suspectate de Brejnev ca pregătind împreună cu Cehoslovacia „cârdăşia dunăreană", aveau o bază largă de idei comune, în ciuda apartenenței la grupări diferite, fapt reflectat în relațiile lor la ONU. Acum ambele împărtăşeau prevalența moderației.

Bérard a fost un alt interlocutor al zilei. Franța devenise, prin vizita lui De Gaulle din 1968, un partener solid al României, iar în politica ei externă

aceasta se bucura de o atenție specială. În memoriile sale, Bérard descrie întâlnirea cu Mănescu şi remarcă tonul moderat al acestuia şi privirea spre viitor, fără ca să lipsească inadmisibilitatea intervenției. El consideră că strategia României iese din faza demonstrațiilor de forță şi intră în aceea a acomodării la realități, punând diplomația în față.

În fine, ultimul pe agenda zilei era cel cu care începuse Mănescu programul său new-yorkez. După comunicatul de la Moscova, Hajek dădea şi mai multă dreptate lui Mănescu. Acesta îi sugerează din nou să scoată acum din calculele sale Consiliul de Securitate şi să sfătuiască pe alții să nu ceară Adunare Generală de Urgență. Îl îmbărbătează pentru perioada care urma, ce îi va crea probleme şi îl asigură de simpatia prietenilor săi români.

În cartea sa de memorii din 1978, U Thant scrie despre întâlnirea sa cu Hajek în 26 august şi sfârşitul misiunii acestuia: „Un tragic episod în istoria modernă ia sfârşit. Preşedintele Svoboda este încă preşedinte al Cehoslovaciei, despre Alexander Dubček se spune că face de unul singur grădinărit, iar Jiri Hajek are un post didactic la Universitatea Carol". În 1981 l-am întâlnit pe Hajek în casa prietenului nostru comun Jacques Freymond, la Geneva, de față fiind şi filosoful de Rougement. Împreună cu alți profesori şi istorici, masa de seară s-a transformat într-un simpozion privind starea lumii. Niciunul nu era însă deținătorul unei experiențe personale mai dramatice ca Jiri Hajek.

28 august

Mă aflam cufundat în problemele curente şi în gestiunea ministerului. N-aveam cum să ştiu că în această zi Rusk invită de urgență la el pe ambasadorul Uniunii Sovietice, Dobrânin. În cartea sa de memorii, Dobrânin relatează că a fost întâmpinat de Rusk, cu care era obişnuit să trateze amical problemele comune. Dar Rusk, omițând introducerile amiabile, trece subit şi preocupat la subiectul ce se referea la „mişcările de trupe sovietice de-a lungul frontierelor României, în ultimele 24 de ore". Rusk mai ceruse cu câteva zile în urmă, la 23 august, explicații lui Dobrânin despre zvonurile alarmante din ultimele ore – care nu izvorăsc din surse româneşti –, privind o intervenție în România. Rusk l-a făcut să înțeleagă ce ar însemna o incursiune în România după intervenția în Cehoslovacia. Dar Dobrânin răspunsese că sunt ştiri fără bază, şi că el nu ştie nimic despre o pretinsă intervenție sovietică. Este de presupus că Ball făcea referire la această discuție în întâlnirea cu Corneliu Mănescu. Dar Rusk revine la subiect în 28 august cu un zel sporit. „În numele umanității, vă cerem să nu invadați România, întrucât consecințele pot fi impredictibile". De data aceasta mesajul era direct. Nu rămânea niciun dubiu că ceea ce ar putea figura printre consecințe erau negocierile ce se purtau între SUA şi URSS. Cita neliniştea preşedintelui pus într-o situație dificilă. A cerut răspuns şi explicații fără întârziere.

Dobrânin a informat Moscova şi a propus calmarea situației printr-o negare oficială a intenției de a ataca România. Ceea ce s-a şi întâmplat. El a primit delegarea şi a dat un răspuns lui Rusk că URSS nu are o asemenea intenție. Este, se pare, prima dată când SUA primeşte o asigurare oficială, cerută după insistențe repetate. La ranch-ul său din Texas, unde se afla în vacanță, preşedintele Johnson era deranjat în plină campanie electorală, în care fantoma lui Nixon creştea în fața votanților şi îi strica planurile. Urgența lui Rusk venea din iritarea lui de a vedea un subiect nedorit ce revine mereu în presă.

29 august

Ambasadorul C. Bogdan este invitat la Rusk. Întâlnirea se înscrie în cursul evenimentelor pe care nu le cunoşteam în detaliu. Nu consemnează nimic scris la cererea lui Rusk. Vine să raporteze ministrului a doua zi, înainte de înapoierea acestuia la Bucureşti. Dubček se reîntoarce la Praga, păstrându-şi calitatea ca şi Svoboda. Se spune la ONU „Dubcek vine şi ruşii rămân". Sunt îndeplinite cerințele minimale menționate de Ball? Jumătate da, iar pentru cealaltă jumătate se anunța doar începerea demersului cehoslovac pentru retragerea unităților sovietice din centrul Pragăi şi din sediile de presă, radio şi televiziune. Democrații numesc pe Hubert Humphrey candidatul lor la postul de preşedinte, care va fi înfrânt apoi de Richard Nixon (În fine, un preşedinte pe care l-am cunoscut personal înaintea alegerii).

30 august

În sfârşit am senzația încheierii crizei. Zece zile din care cinci am stat în scaunul ministerial, o şansă de a mă afla mai aproape de un centru al

furtunii. De ce Cehoslovacia şi nu România? Dacă parcurgem lista „abaterilor” româneşti care au neliniştit şi iritat pe sovietici, vedem că este incomparabil mai mare decât cea a cehoslovacilor. Noi votam la ONU uneori diferit de bloc, ei nu. Poziţiile noastre în marile probleme semănau uneori mai mult cu cele ale nealiniaţilor, ale lor nu. În CAER nu acceptam formula deciziilor „supranaţionale”, ei da. Menţineam relaţiile cu Israelul, ei nu, ca întregul bloc. Stabilisem relaţii diplomatice cu Germania Federală, ei nu, ca întregul bloc. Atunci prin ce au atras ei mânia hegemonică? Am luat pe rând firele posibile ale dosarului de acuzare, aşa cum ar fi stat în faţa decidenţilor. Presa era considerată în Occident ca un element provocator major. Până şi U Thant spunea că presa cehoslovacă a declanşat criza. A publicat injurii şi ofense adresate sovieticilor şi ruşilor ca naţiune asiatică şi înapoiată. Cine cunoaşte psihologia rusă va şti că jignirea este intolerabilă. În contrast, nicio insultă nu apărea în presa română la adresa oricărei ţări cu care întreţineam relaţii şi în mod special cele ce vizau Uniunea Sovietică sau ţările socialiste. În acest ultim caz, criticile se ocupau exclusiv de idei, opinii sau activităţi. Dar ţinând de domeniul psihologiei şi al percepţiei, acest argument al presei nu era suficient de greu.

Mai mult a cântărit ieşirea la iveală a unor atitudini politice. În acordul tacit al superputerilor, fiecare se asigură că în sfera sa de dominaţie există state-prietene. Se presupunea că în acestea domneşte o stare de ordine şi stabilitate. Haosul şi slăbiciunea conducerii în a-l combate este un argument cu greutate. Imposibil de a formula o asemenea acuzaţie României, care la capitolul autoritate şi ordine păcătuia poate prin exces. În plus, de aceste trăsături era legată cerinţa unităţii, greu de realizat într-un stat federal şi sfâşiat de grupări aflate în competiţie.

Dar exista vreun alt domeniu care să trezească interesul Uniunii Sovietice? Da, geografia. Cehoslovacia era la graniţa cu Germania şi Austria, un avanpost şi chiar un miez al şirului de ţări socialiste care coborau una după alta de la graniţa sovietică la cea iugoslavă. România înconjurată de ţări socialiste nu are o locaţie de interes strategic asemănător. Este ştiut că, pentru marile puteri, **geopolitica** este un ghid de acţiune internaţională. Intervine deci factorul militar. Or, militarii sovietici aveau ca obiectiv instalarea în Cehoslovacia a unui important centru de rachete. Existau acorduri comune în acest domeniu de la începutul anilor ’60, dar apoi, în 1965, un tratat bilateral prevedea ca URSS să depoziteze focoase nucleare în trei localităţi cehoslovace. Lucrările au început, au suferit şi întreruperi, dar darea în folosinţă era pentru anul 1969. Militarii sovietici, nerenunţând la avantajele locaţiei, au început să se preocupe de securitatea acestor arme. Subliniau cu orice prilej, în cursul manevrelor comune, că frontierele vestice ale Cehoslovaciei sunt fragile şi permeabile. Asigurarea acestor frontiere, combinată cu pretenţia de a avea parteneră o ţară ce susţine ordinea constituiau argumentele militarilor. Şi dacă este adevărat că în URSS decizia de a ocupa Cehoslovacia se află în cumpănă, între două grupări, una moderată şi alta partizană a forţei, militarii au făcut ca opiniile celei de-a doua să prevaleze, aruncând sabia lui Brennus pe talgerul balanţei.

Ambasadorul Bogdan informează pe ministrul român la New York asupra întrevederii sale cu Rusk, care era acum în posesia unei dezminţiri clare venite din partea lui Dobrânin asupra intenţiei atribuite sovieticilor de a interveni în România. Astfel, ministrul care revenea la Bucureşti se afla în posesia unui rezultat important pentru condu-

▪ Corneliu Mănescu fusese ales preşedinte al celei de-a XII-a sesiuni a Adunării Generale a Organizaţiei Naţiunilor Unite, la 19 septembrie 1967

cerea țării. Deşi nu îl obținuse direct, ci prin intermediul ambasadorului său, Mănescu ştia că atitudinea lui Rusk se datorează şi relației personale stabilite cu el la începutul anilor '60, numeroaselor discuții amicale şi sincere care le-au avut neîntrerupt după ce Mănescu a fost invitatul lui Rusk într-o călătorie (în care l-am însoțit) de cunoaştere a SUA în 1964. Iar temele lor nu se reduceau la relațiile româno-americane, ci şi la marile probleme actuale, ce includeau războiul din Vietnam.

Continui încercarea de bilanț a crizei cehoslovace în momentul în care se termină sarcina mea interimară la venirea ministrului (în ziua următoare era la biroul său) şi când revin la problemele mele, în special cele legate de începerea sesiunii a XXIV-a a Adunării Generale.

Reflecția mea se oprea la o altă întrebare: existau sau nu semne premonitorii ale intervenției din 20 august în Cehoslovacia şi dacă da, de ce nu le-am decelat? Retrospectiv şi cu o informație împrospătată, constat că ele au existat.

Să începem cu luna august. La 9 august, Tito merge în vizită în Cehoslovacia, iar la 15 august încep consultările Ceauşescu-Dubček. Aflând de această succesiune îngrijorătoare, Ulbricht se intercalează între ele cu scopul de a tulbura „cârdăşia dunăreană" şi de a marca pregătirile intervenției. De ce au fost invitați Tito şi Ceauşescu de către Dubček? Relații bilaterale, desigur, dar mai ales o ocazie pentru Dubček să explice celor ce vor să înțeleagă că socialismul nu e trădat în Cehoslovacia şi că el îl apără. Desigur era teama că tonul critic la adresa Cehoslovaciei se îndreaptă spre un deznodământ tragic: intervenția militară. Creşterea tensiunii putuse fi măsurată de la întrunirile febrile ale celor 5 sau 6 țări, cei 5 fără sau cu Cehoslovacia, dar toate ocupându-se exclusiv de ea, plus întâlniri bilaterale. Kádár şi Dubček (Komarno 13 iulie), reuniunea celor 5 (Varşovia, 14 iulie), scrisoare comună a celor 5 către Dubček (15 iulie), întâlnirea celor 6 (Cierna nad Tissou, 29 iulie), (Bratislava, 2-3 august), din nou Dubček-Kádár (Komarno, 21 august). Se ştie acum că cei 5 (Moscova, 18 august în continuarea şedinței Biroului Politic sovietic) decid intervenția comună în Cehoslovacia.

Pe linie militară au avut loc manevrele Pactului de la Varşovia: „Sumava" (Cehoslovacia, 20 iunie), în urma cărora trupele sovietice nu se retrag la timp, protestul cehoslovac la 15 iulie, manevre prelungite de altele – „Vara posomorâtă" şi apoi de „Dunărea" –, inițiate la Moscova la 23 iulie, tot pe sol cehoslovac (alerta era programată la 9 iulie, iar desfăşurarea în august). Manevrele „Dunărea" ale Tratatului de la Varşovia începuseră atunci când la intervenția din 20/21 au intrat 29 de divizii, 7 500 tancuri şi 1 000 avioane, după estimările vremii. La aceste manevre participau toate țările tratatului. Dar România, deşi fusese pregătită cu o divizie înscrisă în proiectul inițial, a anulat participarea ei şi a trimis obişnuita grupă redusă de ofițeri observatori. Aceştia au aflat – prea târziu – că militarii celorlalte țări fuseseră informați anterior asupra scopului vizat de manevre, convertit peste noapte în intervenție armată.

Deci semne fuseseră suficiente şi ar fi putut fi „citite" de cunoscătorii detaliilor mici şi grăitoare. Cum urmărirea problemei nu cădea în sarcinile mele directe, găseam o justificare a surprizei mele. Dar nu-mi puteam ierta altă vină, aceea de a nu fi detectat un proces semnificativ început sub ochii noştri la Sofia. Obosiți să tot răspundă românilor în chestiunea neproliferării şi văzând că Cehoslovacia nu este încă atrasă spre punctul de vedere românesc, sovieticii au convocat, la sfârşitul întâlnirii de vârf de la Sofia, o întâlnire confidențială a celor şase țări care nu ridicau obiecții la Tratat. Din acest moment, Tratatul a cunoscut o fractură: 6+1 (România). În cursul verii, formula a fost aplicată numeroaselor reuniuni în care acum cele 5 chemau la ordine pe a 6 (Cehoslovacia). La un moment dat, când s-a dovedit a fi incorigibilă, reuniunile s-au redus la 5 (fără Cehoslovacia). La mijlocul lunii iulie, cele 6 devin 5, iar reuniunile alternează cu 5 şi 6, terminând cu intervenția celor 5 în august. Ce elaborată schemă de pregătire, cât de bine gândită schemă de izolare şi pedepsire a Cehoslovaciei se desfăşoară din martie (Sofia), pe tot parcursul verii, până la atingerea unui punct culminant, menținut permanent ca obiectiv în față! Câtă stăruință în elaborarea treptată a unei proceduri neconsensuale (de la 7 la 5), până la a strecura o acțiune fracționară sub titlul unitar al Tratatului de la Varşovia sau al comunității socialiste. Cele cinci formau în limbajul lui Raymond Aron „o Sfântă alianță", a cărei doctrină era bazată pe dreptul „ajutorului dezinteresat" acordat oricărui guvern comunist amenințat de „contrarevoluție". În fond, doctrina Brejnev de mai târziu.

Toate aceste considerente mă făceau să înțeleg mai bine meritul diplomației româneşti în acest deceniu, care obținuse o uşurare a constrângerilor ce se exercitau într-un bloc (şi apoi într-o alianță) creat şi consacrat de hegemonii sistemului

binar rezultat din cel de-al Doilea Război Mondial. Chestiunea câştigării unei libertăţi mai mari de mişcare, aspiraţie legitimă din punct de vedere al afirmării demne a identităţii proprii în sistemul internaţional ce privea limba, cultura şi valorile, a intereselor economice şi a asigurării unui program propriu de dezvoltare, ţineau însă seama de existenţa limitelor şi a liniilor ce nu puteau fi transgresate. Erau excluse orice implicaţie nerealistă a ieşirii din bloc, a părăsirii alianţei, aşa cum nu putea fi eludată geografia care ne situa într-un spaţiu geografic şi politic dat. Ca urmare, limbajul nostru oficial şi public nu admitea nicio aluzie la „intangible", dar nici expresii de duşmănie, denigrare sau injurii la adresa vecinilor noştri. Mai mult decât atât, cunoşteam şi aplicam felul în care ne apăram poziţiile proprii diferite de acelea ale blocului nostru. Într-o asemenea situaţie ne prezentam ideea noastră ca o propunere pentru o acţiune comună, care serveşte mai bine interesele tuturor şi o încadram în principiile de bază pe care le susţineam toţi. Aşa procedasem şi în cazul votului exprimat la ONU (spre deosebire de ceilalţi) în problema denuclearizării Americii Latine sau al voturilor date în favoarea ţărilor în curs de dezvoltare (ONU – 1963, Conferinţele pentru comerţ şi dezvoltare de la Geneva – 1964, New Delhi – 1968). Susţinerea sistematică a suveranităţii, independenţei, neamestecului în treburile interne nu era o invenţie românească, afirmam noi, ci principii ferme ale ţărilor socialiste, ce se impuneau mai mult ca oricând în lupta împotriva imperialismului (occidental fireşte) care le încălca. Iar relaţiile ce le dezvoltam cu ţările occidentale pe plan economic le puneam sub semnul coexistenţei paşnice, susţinută de sovietici.

Intervenţia în Cehoslovacia punea la încercare această strategie. Dar ea nu a fost părăsită nici în evenimentele din august 1968.

Critica României se făcea din interiorul unei alianţe pe care nu o denunţau. Obiectam împotriva unei erori a sistemului din care nu intenţionam să ieşim. (Mai grav decât o crimă, e o eroare, spunea Talleyrand). Reacţia din 21 august şi afirmarea dreptului de apărare pentru orice încălcare a teritoriului, aveau trăsături care puteau crea impresia adoptării unei politici noi, militante, dar din 22 încă şi sigur din 23, se apelează din nou şi se manifestă strategia României care a funcţionat în tot cursul Războiului Rece. Eliminarea oricărei provocări, afirmarea apartenenţei la o comunitate (din care nu puteam ieşi), a unei conduite prescrise de principiile ei fundamentale care ne dădeau dreptul, exersat cu prudenţă, şi la o opinie separată mă făceau să consider că strategia diplomatică română a funcţionat şi în august 1969. Şi dacă s-a făcut gestul de fermitate la 21 august, imediat după aceea cu o promptitudine remarcabilă, s-a trecut la aplicarea strategiei ce fusese elaborată opt ani în şir. Cu rezultatele ce se vedeau acum, la 30 august, când şi pe plan internaţional procesul de normalizare era dorit de toţi. Chiar dacă criza produsese răni ce se vor vindeca încet, ea conţinea învăţăminte, experienţe şi costuri care vor fi plătite pe intervale mai mari de timp şi făcea din 20 august un punct de răscruce în sistemul internaţional. Vor trece două decenii pentru ca semnalul primăverii de la Praga să fie preluat în întreaga sferă a unui bloc sau mai degrabă lagăr.

Cuvinte-cheie: *ONU, URSS, hegemon regional, miting, ocupaţia ilegală a Cehoslovaciei, ameninţarea sovietică, Corneliu Mănescu, U Thant, ambasadorul George Ball, diplomaţia românească.*

1968. PRAGUE SEEN FROM BUCHAREST

Former Deputy Minister at the Ministry of Foreign Affairs and academician, Mircea Malița evokes events from behind the curtains of the diplomatic practices, between 20 August 1968, the day Czechoslovakia was invaded by the five states of the Warsaw Treaty, and 30 August 1968, when the paths to normalization of the situation opened, by trying to answer questions like: were there premonitions of the Czechoslovakian intervention? Why Czechoslovakia and not Romania, which of the two had more "rebellious" attitude towards the hegemonic power? Was there, however, such an intent? In what extent did the Romanian-American relations influence Romania's safety?

In the author's vision, the Romanian diplomacy has the merit to have made a contribution to relieving the crisis, balancing gracefully from militancy to caution and balance. On August 21 the gesture was firmly made and immediately afterwards, with remarkable promptness, Romania moved to implement the Strategy that worked throughout the Cold War.

ROMÂNIA ŞI RECUNOAŞTEREA INDEPENDENȚEI BULGARIEI*

FLORICA POPESCU,
Radio România Regional

Evenimentele anului 1908 au deschis o nouă etapă în istoria zbuciumată a Sud-Estului european. Bătrânul continent a redevenit centrul de gravitație al relațiilor internaționale, iar în Balcani, la limita dintre sferele de influență ale Austro-Ungariei şi Rusiei țariste, s-a situat punctul de conflict cel mai sensibil al echilibrului dintre Marile Puteri. Declanşarea revoluției Junilor Turci, în luna iulie, a determinat importante mutații în activitatea diplomatică din regiune, în atitudinea Marilor Puteri față de spațiul sud-est european. Mişcarea Junilor Turci, liberali otomani care se opuneau politicii despotice instituite de sultanul Abdul Hamid al II-lea, şi-a propus să creeze un stat modern pe bazele unei conştiințe otomane. Iar rapiditatea cu care aceştia au ajuns la putere a surprins pe toată lumea.

Atitudinea Marilor Puteri față de noul regim a fost diferită. Germania, adânc implicată în afaceri cu oamenii fostului sultan, a fost profund nemulțumită de ascensiunea Junilor Turci, dar a acționat prudent pentru a nu periclita privilegiile deja obținute în domeniul economic. Marea Britanie se afla într-o situație delicată. Spera, pe de o parte, ca reforma Imperiului Otoman să reuşească, oferind stabilitate acestei părți a Europei, iar pe de altă parte era îngrijorată de impactul pe care l-ar fi putut avea modelul constituțional otoman asupra lumii islamice. În acest context, diplomația românească a urmărit cu atenție orice modificare în raporturile de forțe din Balcani care, în opinia factorilor de decizie de la Bucureşti, ar fi putut aduce prejudicii poziției internaționale a statului, punând în pericol chiar integritatea sa teritorială.

Revoluția Junilor Turci a deschis drumul unei serii de schimbări profunde în Imperiul Otoman. Intenția acestora a fost de a moderniza țara prin transformarea ei într-un stat european şi scoaterea acesteia de sub tutela Marilor Puteri. Speranțele noilor lideri de la Constantinopol au fost spulberate în scurt timp de şeful diplomației austro-ungare, baronul Aehrenthal. Prin obținerea unor succese pe plan extern, acesta a urmărit să consolideze structurile interne ale Dublei Monarhii, amenințate atât de mişcările de emancipare ale națiunilor oprimate, cât şi de tendințele separatiste ale autorităților ungare. Pentru Viena, spațiul sud-est european reprezenta singura posibilitate de a-şi realiza ambițiile imperiale de expansiune teritorială. Dar acest spațiu se afla şi în atenția noului ministru de Externe al Rusiei, Alexander Izvolski, stăpânit de visul de extindere a dominației Petersburgului spre Constantinopol şi în Balcani, prin sprijinirea tuturor popoarelor slave şi dezvoltarea lor sub protecția autorităților țariste.

* Studiu prezentat la Conferința Internațională cu tema: „100 years of Independent Bulgarian State: state building traditions", Sofia (Bulgaria), 13-17 octombrie 2008.

Fost ambasador în Rusia, Aehrenthal era decis să profite de slăbiciunea temporară a adversarei, după înfrângerea suferită în războiul purtat cu Japonia în 1905 şi să renunțe la vechiul principiu convenit cu Rusia, cel al menținerii *statu quo*-ului în Balcani, zonă în care Austro-Ungaria urma să preia inițiativa[1].

Cele două Mari Puteri au inițiat, prin noii lor miniştri de externe, proiecte vizând întărirea dominației lor în Balcani, respectiv, proiectarea unor linii de cale ferată care urmau a se intersecta în sangeacul Novi-Pazar. Ceea ce, după cum constata şi ministrul român la Viena, Alexandru Em. Lahovary, dovedeau „*divergența adâncă dintre cele două politici de la care se inspirau*”[2]. Au fost paşi în direcția unui compromis ruso-austro-ungar pe baza anexării Bosniei, Herțegovinei şi a sangeacului Novi-Pazar de către monarhia habsburgică în schimbul unui acord privind modificarea regimului Strâmtorilor, prin care flota militară rusă să obțină dreptul de a trece prin Bosfor şi Dardanele. Detaliile acestui acord de principiu au fost definitivate în septembrie 1908, la Buchlau, în timpul întrevederii dintre Aehrenthal şi Izvolski. Realizarea proiectelor balcanice ale celor două Mari Puteri puteau provoca grave complicații internaționale, determinând redeschiderea Chestiunii Orientale. Acesta a fost şi motivul pentru care Izvolski nu dorea ca Aehrenthal să acționeze în această direcție fără a fi notificat din timp, pentru a putea întreprinde demersurile necesare pe plan diplomatic[3].

Viena nu a avut însă răbdare. Şi a profitat de situația tulbure de la Constantinopol, de entuziasmul Rusiei şi al ministrului său de Externe, aflat într-un turneu prin marile capitale pentru obținerea asentimentului puterilor europene în privința modificării statutului Strâmtorilor, precum şi de sincronizarea acțiunii sale cu proclamarea independenței Bulgariei. Pentru a-şi duce la bun sfârşit proiectele, Aehrenthal a folosit drept diversiune eforturile Sofiei de a-şi câştiga independența față de Poartă. Eforturi care au fost tot mai vizibile în vara lui 1908. Atunci au fost întreprinse mai multe sondaje diplomatice în capitalele europene pentru a afla care era poziția Marilor Puteri față de proclamarea independenței Bulgariei. Agentul diplomatic român la Sofia, Nicolae Mişu, a informat Bucureştiul despre demersurile omologului său bulgar la Petersburg, care sonda terenul pentru a afla dacă Rusia ar fi dispusă să ajute Bulgaria în cazul unui conflict cu Imperiul Otoman. Diplomatul român observa că „*domnul Izvolski ar fi fost foarte iritat de acest demers şi a invitat pe domnul Țokov a comunica guvernului bulgar că o aventură ar fi periculoasă pentru Bulgaria care, în orice caz, nu numai că ar pierde orice simpatie în Rusia, dar nu va avea nici cel mai mic sprijin moral din partea guvernului țarului*”[4].

În acest context, la 23 septembrie/6 octombrie 1908, Austro-Ungaria a anunțat anexarea Bosniei şi Herțegovinei, provincii otomane care i-au fost date spre administrare prin tratatul de la Berlin din 1878. Decizia Vienei a provocat violente reacții în Serbia, aliată a Rusiei, care s-a simțit direct amenințată. Cele două provincii anexate aveau o populație numeroasă de origine sârbă, iar Rusia era „*frământată de gândul că acțiunea Austro-Ungariei întunecă prestigiul puterii slave în Balcani*”[5]. Prin anexarea Bosniei şi Herțegovinei, diplomația vieneză a urmărit, pe de o parte, să împiedice Serbia să reunească popoarele sud-slave într-un singur stat, iar pe de alta, să intimideze națiunile asuprite din monarhie, care luptau pentru eliberare[6].

Cu doar o zi înainte, Bulgaria şi-a proclamat independența. Coordonarea dintre cele două evenimente a fost posibilă datorită unui acord prealabil între Ferdinand al Bulgariei şi guvernanții monarhiei habsburgice. Deciziile Vienei şi ale Sofiei au modificat raportul de forțe din Balcani şi au declanşat o nouă criză diplomatică. La Bucureşti, autoritățile au privit cu neliniște deschiderea unei noi etape în spinoasa Problemă Orientală. Aceste preocupări au fost surprinse de publicistul Mihail Valerianu: „*Cine a urmărit cu atenție tot ce s-a scris şi s-a discutat în România în ultimele luni, cu privire la politica externă a țării, s-a putut convinge că în spiritul multora, de la foşti, actuali şi viitori miniştri şi până la cel din urmă român, domneşte o confuzie completă, dar că toți simt nevoia de a se agita, de a cere, de a protesta, foarte puțini sunt însă luminați asupra rolului pe care România va avea şi va trebui să-l joace în marile evenimente internaționale ce ne aşteaptă*”[7]. Există mai multă indignare față de Austria decât față de Bulgaria, îi scria regele Carol I surorii sale, Maria de Flandra, la auzul acestor veşti. Aehrenthal era făcut „*responsabil de provocarea dificultăților care cu*

greu pot fi depăşite; şi este fatal faptul că evenimentele bulgăreşti au coincis cu anexarea Bosniei. (...) Ceea ce s-a întâmplat nu mai poate fi revocat şi Turcia se va găsi în faţa unui fapt împlinit. Avem simpatie pentru proclamarea independenţei Bulgariei, dar nu putem să recunoaştem aceasta faţă de Marile Puteri, ceea ce am pus să i se spună şi lui Ferdinand"[8]. Marele Nicolae Iorga scria despre bulgari în presa vremii: „*Sunt vrednici, prin muncă, prin patriotism, prin credinţă faţă de tradiţia istorică, de ceea ce au astăzi. Dar inima ne sângeră când ne gândim cum ne prinde pe noi acest mare fapt*"[9]. Deşi sublinia că România nu era un stat balcanic, ministrul de Externe, Ion I. C. Brătianu, declara în plenul Camerei Deputaţilor că „*nu este mai puţin adevărat că nimeni, dar nimeni, nici mare, nici mic, nu este mai aproape interesat la tot ce se întâmplă în Peninsula Balcanică, nici Austro-Ungaria, nici Rusia, nici o putere mare nu poate să urmărească cu interes mai viu şi mai legitim ceea ce se întâmplă în această peninsulă. Şi care este punctul nostru de vedere în politica Peninsulei Balcanice? Noi suntem în primul rând interesaţi la liniştea şi echilibrul ei; voim echilibrul pe baza* ***statu quo****- ului teritorial şi voim paşnica ei dezvoltare fără jignirea nici unui interes şi nici unui drept legitim al nostru*"[10].

Neliniştea resimţită la Bucureşti era explicabilă. Mai vechea rivalitate austro-rusă era resuscitată. Austro-Ungaria îşi vedea materializate unele din proiectele sale balcanice. Mai mult, Sofia era atrasă în sfera de influenţă a Vienei, care intenţiona „*a netezi drumul Bulgariei prin Macedonia la Salonic şi a face din o Bulgarie mărită un tampon viguros contra Rusiei în Balcani*"[11]. În acest timp, Rusia îşi vedea tot mai îndepărtate speranţele de dominaţie în zonă şi la Strâmtori[12].

Bulgaria era pregătită să-şi apere cu arma în mâini independenţa proclamată unilateral. Dar autorităţile de la Sofia căutau însă să evite responsabilitatea unui conflict cu Imperiul Otoman. Cu atât mai mult cu cât Marile Puteri nu concepeau ca o naţiune mică să-şi rezolve singură problemele şi nu admiteau ca asemenea schimbări să se facă fără asentimentul lor. Diplomaţia de la Sofia a încercat să găsească modalitatea cea mai puţin dureroasă de recunoaştere a independenţei bulgare, folosindu-se în acest scop de divergenţele de opinii dintre Marile Puteri[13].

Temerile legate de pericolul unui conflict armat în Balcani nu s-au dovedit reale. În marile capitale domnea convingerea că va putea fi găsită o soluţie paşnică pentru aplanarea crizei diplomatice apărute. În ianuarie 1909, noul ministru român la Viena, Nicolae Mişu, îi telegrafia mai puţin experimentatului său coleg de la Sofia, Alexandru Iacovaky, rămas să asigure interimatul Agenţiei diplomatice a României, pentru a-l linişti, dându-i asigurări că „*neliniştea care se observă în Balcani va fi trecătoare şi că temerea despre putinţa izbucnirii unui război este exclusă*"[14].

Rămânea însă o problemă majoră, cea a recunoaşterii oficiale a Bulgariei şi a noului titlu al lui Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha, cel de „ţar al bulgarilor". Era vorba de un titlu pretenţios, de natură să provoace dispute şi suspiciuni pe plan internaţional. La sfârşitul lui ianuarie 1909, când între cancelariile occidentale se purta o intensă corespondenţă legată de situaţia din Balcani, ţarul nerecunoscut al bulgarilor întreprindea tradiţionala sa călătorie pioasă la Coburg pentru a se închina la mormântul mamei sale. La întoarcere avea programată o întâlnire cu regele Carol I al României. Între timp, Ferdinand a aflat de decesul Marelui Duce Vladimir şi după rugăminţi insistente a obţinut acordul împăratului Rusiei de a participa la funeralii. A fost întâmpinat cu mult fast şi această primire protocolară a lui Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha a fost văzută de autorităţile de la Sofia drept o recunoaştere de fapt a independenţei Bulgariei. Pentru a evita astfel de speculaţii, Izvolski a trimis Marilor Puteri o telegramă circulară în care preciza că onorurile personale făcute „principelui" bulgar nu trebuiau percepute ca o recunoaştere a independenţei.

În contextul acestui statut internaţional nedefinit al Bulgariei, urma să aibă loc întrevederea deja stabilită dintre Ferdinand şi regele Carol I. Era o vizită care punea probleme delicate guvernului român, care nu ştia cum să-l întâmpine pe suveranul bulgar. Din fericire, vizita la Petersburg a uşurat mult situaţia guvernului. Aşa cum îi declara noul prim-ministru, Ion I.C. Brătianu, agentului diplomatic bulgar la Bucureşti, Hristofor Hesapciev, „*România, ca un stat mic, nu poate prelua iniţiativa recunoaşterii independenţei Bulgariei, însă noi, în orice caz, îl vom întâmpina pe suveranul dumneavoastră în acelaşi mod în care va fi primit la Petersburg*[15].

La sfârşitul lunii februarie, venind din Rusia, Ferdinand al Bulgariei s-a oprit la Bucureşti, unde a fost primit cu întregul ceremonial regal. Suveranul bulgar a avut discuţii atât cu regele Carol I, cât şi cu primul ministru Ion I.C. Brătianu[16]. Carol i s-a adresat cu titlul de „Sire şi Maiestate", fapt care l-a impresionat plăcut pe Ferdinand[17]. Potrivit aceluiaşi Hesapciev, orgoliosul suveran bulgar era „*mulţumit din cale-afară de primirea călduroasă ce i s-a făcut*". „*Onorurile care i-au fost acordate ţarului nostru* – remarca diplomatul bulgar – *atât de rege, cât şi de guvernul acestuia, în situaţia sa internaţională neclară de atunci, au născut ecouri de simpatie în mediile politice şi diplomatice, care le-au găsit foarte naturale în contextul relaţiilor bilaterale călduroase manifestate deseori între Bulgaria şi România; în aceste onoruri au văzut recunoaşterea personală a calităţii regale a şefului de stat bulgar. (...) Însă, în ciuda acestui fapt, guvernul român a făcut tot posibilul pentru a se evita în străinătate interpretarea că România a recunoscut, oficial, noua situaţie internaţională a Bulgariei*"[18].

Deşi a înţeles foarte bine această problemă delicată, prin telegrama sa de mulţumire, la părăsirea României, Ferdinand al Bulgariei l-a pus pe Carol I într-o situaţie dificilă, deoarece, conform obiceiului, regele trebuia să răspundă la telegrama acestuia prin menţionarea inevitabilă a titlului său regal, suveranul bulgar urmărind clar acest scop. Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha a fost afectat de reţinerea regelui Carol în a-i răspunde la telegrama de mulţumire şi multă vreme şi-a manifestat insatisfacţia. „*Pentru a face să se simtă încruntarea sa total deplasată* – observa Hesapciev – *el s-a abţinut să-l felicite pe rege cu ocazia aniversării solemne, la 7 aprilie, a 70 de ani de la naşterea sa, ceremonie la care a participat şi o misiune specială germană, în frunte cu prinţul moştenitor german, care i-a predat regelui, ceremonios, bastonul de feldmareşal german*". Instrucţiunile date de Ferdinand al Bulgariei ministrului său la Bucureşti au fost precise: „*Vă veţi mulţumi doar să-i spuneţi ministrului Brătianu, ca venind din partea mea, urările mele de bine pentru bunăstarea regală*"[19].

Recunoaşterea oficială a independenţei Bulgariei şi a titlului lui Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha a avut loc chiar în momentul aniversării lui Carol I. Pe 8/21 aprilie 1909, România recunoştea noul statut internaţional al statului vecin, fapt ce a prilejuit trimiterea unor telegrame de către regele Carol I către Ferdinand, precum şi de către Ion I.C. Brătianu către omologul său bulgar, Aleksandăr Malinov. „*În numele guvernului român, rog pe Excelenţa Voastră să binevoiască a primi expresia marii plăceri cu care noi am aflat de încoronare, rezultat al stăruinţei Voastre. Mai rog pe Excelenţa voastră să binevoiască a prezenta M.S. Ţarului urările şi felicitările noastre respectuoase către întreaga Familie a Suveranului şi către poporul bulgar, cu care România e legată prin sentimente de sinceră prietenie*"[20].

Ca o expresie imediată a recunoaşterii noii situaţii, prin acte reciproce, în iulie 1909, reprezentanţele diplomatice ale celor două ţări au fost ridicate la rangul de legaţie. A fost o consecinţă a decretului din 21 mai 1909, prin care agenţiile diplomatice ale Bulgariei din străinătate au fost transformate în legaţii. Legaţia de la Bucureşti, ca şi legaţiile din celelalte state balcanice, era de gradul al III-lea, ceea ce însemna că titularul ei era numai ministru plenipotenţiar, fără a fi în acelaşi timp şi trimis extraordinar, aşa cum erau miniştrii care conduceau legaţiile de rangurile I şi II. Cu toate acestea, colonelul Hesapciev şi-a prezentat, în iulie 1909, scrisorile de acreditare ca trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar[21]. Ceremonia a avut loc la reşedinţa de vară a regelui de la Sinaia, printr-un protocol românesc deosebit, foarte pitoresc, pe fundalul măreţiei ţinutului muntos, de care îşi aducea aminte secretarul Legaţiei bulgare de la Bucureşti, Petăr Neikov: „*Caleaşca regală cu patru cai, înhămaţi doi câte doi, cu vizitii în costume naţionale (vechii surugii români) ne-a dus încet, printre rânduri de turişti eleganţi, la Peleş, impresionantul castel în stil neogotic, care domina frumoasa Vale a Prahovei*"[22]. După înmânarea scrisorilor de acreditare, noul ministru bulgar îi declara regelui Carol I: „*Sentimentele de vie simpatie pe care guvernul Maiestăţii Voastre şi întreaga Românie le-au arătat patriei mele în timpul ultimelor evenimente, care au luminat o nouă eră în dezvoltarea sa istorică, sunt o nouă garanţie a apropierii, sper că tot mai strânse în viitor, între cele două popoare prietene*"[23].

Studiul nostru s-a dorit a fi o confirmare a speranţelor diplomatului bulgar de acum mai bine de un veac.

Cuvinte-cheie: *Imperiul Otoman, Chestiunea Orientală, proiecte balcanice, independența Bulgariei, regele Carol I, Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha.*

[1] Pentru detalii privind politica Marilor Puteri în Balcani, vezi: Pierre Renouvin, *La crise européenne et la Première Guerre Mondiale (1904-1918).* Cinquième édition revue et augmentée, Paris, 1969, p. 131 şi urm.; A.J.P. Taylor, *Monarhia habsburgică, 1809-1918. O istorie a Imperiului austriac şi a Austro-Ungariei.* Traducere de Cornelia Bucur, Bucureşti, 2000, p. 183 şi urm.

[2] Al. Em. Lahovary, *Amintiri diplomatice. Viena 1906-1908*, Bucureşti, 1936, p. 38.

[3] René Pinon, *L'Europe et la Jeune Turquie*, Paris, 1913, p. 197.

[4] Apud Constantin Paraschiv, *Diplomația României în Balcani în timpul crizei bosniace*, în *Românii în istoria universală*, vol. 1, Iaşi, 1986, p. 386.

[5] Ioan D. Filitti, *Politica externă a României şi atitudinea ei în conflictul european*, Bucureşti, 1915, p. 9.

[6] Constantin Nuțu, *România în anii neutralității, 1914-1916,* Bucureşti, 1972, p. 43.

[7] Mihail Valerianu, *Pentru România Mare*, Bucureşti, 1919, p.12-13.

[8] Sorin Cristescu, *Carol I. Corespondența personală (1878-1912)*, Bucureşti, 2005, p. 453.

[9] Nicolae Iorga, *România, vecinii săi şi Chestiunea Orientului,* Vălenii de Munte, 1912, p. 182.

[10] *Desbaterile Adunării Deputaților*. Sesiunea ordinară 1908-1909, nr. 15 din 19 decembrie 1908, p. 142.

[11] Ioan D. Filitti, *op.cit.,* p. 9.

[12] Daniela Buşă, *Relațiile româno-bulgare în perioada 1878-1914*, în Florin Anghel, Mariana Cojoc, Magdalena Tiță (coordonatori), *Români şi bulgari. Provocările unei vecinătăți*, Bucureşti, 2007, p. 73.

[13] Elena Statelova, Radoslav Popov, Vasilka Tankova, *Istorija na bălgarskata diplomacija, 1879-1913 g.*, Sofia, 1994, p. 377 şi urm.

[14] Daniel Cain, *Un trimis al Majestății Sale. Nicolae Mişu*, Bucureşti, 2007, p. 91.

[15] Hristofor Hesapciev, *Amintirile unui diplomat bulgar in România*. Traducere de Daniel Cain, Bucureşti, 2003, p.193

[16] Gheorghe Zbuchea, *Relațiile României cu sud-estul european la începutul secolului al XX-lea*, Bucureşti, 1999, p. 97

[17] Sorin Cristescu, *op.cit.*, p. 460.

[18] Hristofor Hesapciev, *op. cit.*, p. 198-199.

[19] *Ibidem*, p. 201.

[20] George Fotino, *Discursurile lui Ion I. C. Bratianu*, vol. III (*1 ianuarie 1909-19 decembrie 1912)*, Bucureşti, 1939, p.129.

[21] Constantin Velichi, *Sofia,* în *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. I, Bucureşti, 1975, p. 281.

[22] Petar Neikov, *Spomeni*, Sofia, 1990, p. 145.

[23] Hristofor Hesapciev, *op.cit.*, p. 217.

ROMANIA AND THE RECOGNITION OF BULGARIA'S INDEPENDENCE

The Joung Turks revolution, initiated in July 1908, opened the door to a series of profound changes in the Ottoman Empire and resulted in significant mutations in the diplomatic area of southeast Europe. Encouraged by the temporary weakness of Russia, Austria-Hungary took the initiative in the Balkans. On the background of these events completed with Bulgaria proclaiming its independence on 22 September / 5 October 1908, Austria-Hungary announced, and the next day, the annexation of Bosnia and Herzegovina.

Romania initially delayed recognizing the independence of their neighbor to the south of the Danube, because feared not to reopen the Eastern Question and with it the outbreak of a new conflict in the Balkans. The understanding attitude of Russia towards the sovereign of Bulgaria in early 1909, influenced the position taken by Romania, which in 8 / 21 April 1909 has officially recognized the independence of Bulgaria and the title "tsar of Bulgaria" for Ferdinand of Saxa-Coburg-Gotha.

NOI CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA NEGOCIERILE ROMÂNO-IUGOSLAVE PENTRU PORȚILE DE FIER

dr. CIPRIAN BENIAMIN BENEA,
Universitatea din Oradea

Contextul internațional specific perioadei în care este inițiată şi derulată o anumită negociere între două sau mai multe state este un ingredient de o importanță vitală în privința inițierii şi evoluției tratativelor ce constituie paşi în negocierea respectivă. De multe ori, contextul internațional la nivel global este influențat de orientarea pe care o adoptă conducerea celor mai importante state pe scena internațională. Contextului în care are loc derularea unei negocieri i se acordă o mare importanță deoarece modul în care aceasta se desfăşoară este influențat în mare măsură de situația internațională; o stare tensionată sau de incertitudine la nivel internațional inhibă inițierea negocierilor sau frânează îndreptarea lor pe făgaşul ce duce la un acord între părțile implicate în negocieri. Climatul internațional favorabil este un element indispensabil ajungerii la un acord; aceasta cu atât mai mult cu cât părțile implicate în tratative pot să nu împărtăşească aceeaşi ideologie politică şi pot avea orientări diferite în politica lor externă. Se poate vedea cum contextul poate influența relațiile dintre statele care doresc să pună bazele unei colaborări într-un anumit domeniu; dar nu trebuie să se omită importanța situației raporturilor ce există între părțile ce urmează a fi angajate direct în tratative şi care nu este în mod obligatoriu influențată de contextul mondial. Dar cadrul general în care se derulează negocierile nu influențează numai cursul lor; el poate să exercite o influență covârşitoare şi asupra modului în care se pun în aplicare cele convenite în timpul tratativelor.

Sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial devenise o chestiune de timp după ce Churchill îi înmânase lui Stalin biletul ce avea să pecetluiască soarta a milioane de oameni din țările Europei Centrale şi de Est. Acceptarea de către Stalin a propunerii venite din partea lui Churchill avea drept consecință intrarea României în sfera de influență sovietică. Stalin dorea să-şi consolideze pozițiile în Europa de Răsărit şi fraudarea alegerilor în România (noiembrie 1946) devenea un semnal cu o mare forță în această privință.

Însă, în Balcani, Stalin avea să se lovească de intransigența unui lider care nu voia să se supună directivelor emanate de la Kremlin, Iosip Broz Tito. Devierea lui Tito de la linia impusă de liderul de la Kremlin avea să ducă la tensionarea relațiilor pe linia Moscova-Belgrad, şi, implicit, pe linia Bucureşti-Belgrad. Anul 1948 avea să marcheze debutul unei perioade caracterizate de tensiune în plan bilateral, la granița comună româno-sârbă începându-se construirea, pe terenurile care au fost trecute în proprietatea Ministerului Apărării Naționale, a unor instalații şi locații cu caracter militar, organizându-se demonstrații militare în marile oraşe situate în apropierea graniței şi recurgându-se la arma propagandistică.

Era, în timpul primei etape a Războiului Rece, un război purtat în special cu arme ce vizau cucerirea spiritului uman şi „convertirea" sa la „credința" emanată de cele două centre de putere: Moscova şi Washington. Desigur, în anumite situații, tensiunea era atât de mare încât amenințarea

războiului plutea în aer (ca în timpul Crizei Rachetelor din Cuba); chiar dacă în unele momente au avut loc confruntări armate în cadrul unor războaie asimetrice între centru şi sateliţi (în cazul blocului comunist) şi în diverse ţări din Asia sau Africa, care erau folosite ca paravan de către puterile majore, totuşi raţiunea a împiedicat emoţiile să furnizeze muniţia pentru declanşarea unui război nuclear. „Înţelegerea" dintre cei doi mari de a nu recurge la utilizarea armei nucleare nu i-a împiedicat însă să recurgă la un puternic război propagandistic, care se concentra asupra prezentării avantajelor aduse de sistemul pe care se baza guvernarea fiecăreia dintre ele, respectiv dezavantajele generate de tipul de organizare din blocul opus.

În 1947, Washingtonul avea să lanseze Planul Marshall, invitând Moscova să ia parte, alături de celelalte state vizate, la acel plan ce era destinat refacerii economice, în urma războiului. Moscova refuză şi, în 1949, creează Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER), cu sediul la Moscova, care se dorea o organizaţie economică prin care să se controleze politica membrilor săi; pentru protejarea intereselor sale şi ca răspuns la crearea CAER, şi ca urmare a loviturii de stat comuniste din Cehoslovacia, Washingtonul avea să creeze NATO.

Prima parte a Războiului Rece avea să se finalizeze odată cu moartea lui Stalin în 1953. În acel an începe o luptă acerbă pentru putere la Moscova. Punctul care marchează o cotitură în relaţiile bilaterale româno-iugoslave a fost marcat de venirea la putere în URSS a lui Malenkov şi mai apoi a lui Hruşciov. Hruşciov, pentru a-şi consolida poziţiile pe plan intern şi extern a căutat să dea o nouă orientare politicii sovietice. Odată cu „Noua Direcţie" a lui Malenkov, Bucureştiul a încercat să scoată trupele Uniunii Sovietice din Republica Populară Română, căutând ca pe această cale să reducă influenţa Moscovei asupra Bucureştilor[1], iar ascensiunea lui Hruşciov şi promovarea de către acesta a „coexistenţei paşnice" au avut ca efect relaxarea tensiunii între SUA şi URSS. De această relaxare Hruşciov avea nevoie pentru a-şi putea consolida poziţia în funcţiile de conducere din URSS, iar condamnarea lui Stalin nu numai că a asigurat o nouă direcţie în politica externă a Moscovei, ci în acelaşi timp a însemnat şi o îmblânzire a comunismului, folosind-o ca armă împotriva foştilor asociaţi ai lui Stalin, care reprezentau principala sa opoziţie în vederea obţinerii controlului asupra Partidului Comunist al Uniunii Sovietice[2].

Anul 1955 este plin de evenimente importante, care aveau să influenţeze puternic contextul internaţional, făcându-l facil iniţierii negocierilor româno-iugoslave: este anul în care avea loc întâlnirea de la Geneva a celor mari, punct de pornire a discuţiilor despre coexistenţa paşnică, vizita lui Hruşciov la Belgrad, ocazie cu care s-au stabilit relaţiile pe linie de stat între URSS şi Republica Populară Federativă Iugoslavia (RPFI), eveniment care avea o importanţă capitală pentru crearea condiţiilor necesare apropierii între Bucureşti şi Belgrad, fiind în acelaşi timp anul în care Republica Federală Germania accedea în structurile NATO. Ca răspuns la această acţiune, Hruşciov procedează la constituirea Pactului de la Varşovia.

Erau însă anumite state care nu priveau cu ochi liniştiţi constituirea celor două blocuri politico-militare. Ca răspuns la politica celor două superputeri, ele au iniţiat la Bandung mişcarea de nealiniere, un important pilon al acestei mişcării fiind Tito.

Mai apoi, luna februarie a anului 1956 avea să aducă surprize multor lideri politici din întreaga lume: în discursul său, Hruşciov denunţa crimele lui Stalin şi expunea dorinţa sa de a pune pe noi baze relaţiile între lumea capitalistă şi cea comunistă. El a anunţat şi a promovat o schimbare în politica externă a URSS; cele trei principii fundamentale ale revizionismului ideologic promovat de Hruşciov vizau:

- coexistenţa paşnică cu capitalismul, care urma să fie „linia generală a politicii externe"[3] a URSS;

- tolerarea şi chiar încurajarea de către URSS a diferitelor forme de tranziţie spre socialism în ţările din cadrul blocului sovietic;

- recunoaşterea statelor nealiniate ca o parte a „zonei de pace".

Pe scurt, contextul internaţional specific perioadei anterioare începerii şi derulării negocierilor româno-iugoslave în vederea realizării barajului de la Porţile de Fier se prezenta astfel:

- politica mondială era guvernată de principiile curentului realist, lumea fiind împărţită în Est şi Vest.

- mişcarea de nealiniere iniţiată în 1955 avea să atragă ţările care se doreau a fi neutre, în principal fostele colonii, şi se dorea a fi un scut pentru membri, spre a-i păstra în afara interferenţelor venite din partea marilor puteri.

În acest context, apropierea lui Gheorghiu-Dej de Tito avea implicaţii de natură politică atât la nivel intern, cât şi extern. Promovarea prin-

cipiilor coexistenței pașnice de către Moscova avea să fie utilizată de către Dej pentru a-și consolida poziția politică atât internă, cât și internațională. Dacă Hrușciov căuta să se debaraseze de stalinişti, Gheorghiu-Dej, urmărind îndeaproape metoda de la Moscova, dar schimbându-i conținutul, a început să se debaraseze de hruşcioviști. Prin această acțiune, el căuta să-și consolideze poziția în cadrul structurilor centrale de decizie ale țării, dar și să diversifice relațiile Bucureştilor pe plan internațional. Prin apropierea de Belgrad, Dej, nu numai că putea exploata potențialul hidroenergetic și de navigație oferit de Dunăre, ci dădea naștere și unei colaborări bilaterale care putea servi ca model altor state. Dar apropierea de Belgrad era și un semnal ce putea fi înțeles în capitalele occidentale ca o dorință a Bucureştilor de a urma o politică independentă în relația cu Kremlinul.

Pentru Tito, care s-a născut într-un sat din Croația, realizarea proiectului de la Porțile de Fier contribuia la consolidarea imaginii sale ca lider al întregii Iugoslavii. Chiar dacă rădăcinile sale erau croate, el a promovat realizarea proiectului ce urma a fi construit pe teritoriul Serbiei, cu contribuția tuturor republicilor aparținând R.P.F. Iugoslavia. Era o demonstrație a lui Tito că poate ralia încă o dată în jurul său forțele din toate părțile componente ale R.P.F. Iugoslavia în direcția unui scop unic. Pe plan extern, apropierea de Dej îi aducea lui Tito un important capital politic la nivel internațional, în contextul în care poziția Chinei și a Albaniei erau vădit împotriva orientării de la Belgrad. Tito se putea apropia de o țară comunistă, în momentul în care importanți actori comunişti îi condamnau acțiunile.

Dar impactul mesajului dat de deschiderea negocierilor bilaterale avea să fie înțeles la Moscova tot mai clar în momentul în care Bulgariei i se refuza în mod constant participarea la proiect. România, ca țară comunistă, membră a Pactului de la Varşovia și a CAER, susținea cererea Bulgariei – care era, de fapt, un pion al Moscovei –, prin care aceasta căuta să controleze evoluția negocierilor și realizarea proiectului, deși dorința ei reală era de a evita cu orice preț prezența unui control venit din partea Kremlinului, fie direct, fie prin intermediul unui satelit. Deși Maurer i-a adresat lui Tito o scrisoare prin care îi solicita să examineze cu bunăvoință cererea Sofiei de a fi parte la negocieri și la proiect, el știa că Bulgaria nu avea cum să fie implicată în discuțiile de natură tehnică, din cauza refuzului ferm venit de la Belgrad, de la cel mai înalt nivel politic, care excludea din principiu participarea la proiect a oricărei alte țări.

Schimbarea de atitudine a celor doi mari în relațiile dintre ei (la Geneva în 1955) avea să aducă modificări în contextul internațional. Dovadă a acestei schimbări este vizita făcută de către Hrușciov la Belgrad, prin care dorea să arate iugoslavilor și lumii întregi (desigur în scop propagandistic) că îi pare rău de situația creată de Stalin și că dorește să abordeze relațiile bilaterale de pe o nouă poziție. Însăși deschiderea lui Hrușciov i-a dat lui Dej libertate de mișcare în direcția apropierii sale de Tito și de alte țări din Occident.

Existența Pactului de la Varşovia și a CAER permitea Moscovei să exercite un control eficient asupra mișcărilor țărilor-satelit. În cadrul CAER, toate liniile de cooperare aveau un traseu vertical, spre Moscova, și nu orizontal, între statele din regiune[4]. Cooperarea economică bilaterală era descurajată[5] în favoarea dezvoltării autarhice a economiei naționale, aceasta din urmă fiind limitată doar de politica de promovare a dependenței economice față de Uniunea Sovietică[6]. Mai mult, prin faptul că URSS avea la dispoziția sa o rețea mondială de partide – de exemplu la întâlnirea de la Moscova din 1960 au participat delegații din partea a 81 de partide[7] – aceasta putea să-și susțină pretențiile de universalitate. Această țesătură de partide putea fi folosită ca instrument de lansare și control ideologic, constituind o bază pentru amestecul în afacerile interne ale diverselor state (în special cele din Pactul de la Varşovia), amenințându-le acestora structura internă[8].

Faptul că în 1955 Moscova a decis să accepte conviețuirea cu naționalismul est-european, atât timp cât conducerea din țările respective rămânea neabătut comunistă, optând pentru reconcilierea cu Tito, ca fiind cel mai potrivit simbol al noii lor orientări, s-a soldat cu „deschiderea ecluzelor”[9]. Iar după ce Hrușciov a dezvăluit crimele lui Stalin, comunismul a fost tot mai discreditat, cu excepția Iugoslaviei, unde comunismul se altoise pe o cauză naționalistă; aceasta va avea urmări în țările-satelit deoarece liderii acestora, pentru a obține orice fel de aprobare publică, trebuiau să obțină mai întâi un credit naționalist[10]. Aceştia se străduiau să se prezinte drept comunişti naționaliști și nu marionete ale Moscovei. Tocmai aceste motive au îndemnat Moscova să exercite o presiune crescândă asupra regimurilor satelit din Europa răsăriteană[11].

▪ Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Iosip Broz Tito, protagoniştii negocierilor româno-iugoslave

Oportunitatea apropierii României de Iugoslavia s-a ivit după normalizarea relațiilor pe linie de partid între Belgrad şi Moscova şi a fost exploatată imediat de RPR; cu ocazia vizitei lui Tito la Bucureşti, la întoarcerea de la Moscova, s-a susținut de către ambele țări o poziție ce atesta dorința de a pune bazele unei bune colaborări viitoare, amintindu-se printre altele de existența intereselor comune ce le au RPFI şi RPR în sectorul Porților de Fier. Dar aceasta a avut loc după ce deja fusese creat contextul care favoriza acțiunea lui Dej de a se apropia de Iugoslavia lui Tito, atât pe linie de stat, cât şi pe linie de partid.

Cursul evenimentelor a fost influențat şi de o schimbare a percepției asupra țărilor comuniste din partea Washingtonului, SUA începând să privească Europa de Est ca pe o entitate alcătuită din mai multe părți, fiecare din ele meritând o atenție deosebită[12], avându-se în vedere şi România. Bucureştiul se dovedea a fi „extraordinar de receptiv la intensificarea contactelor cu Occidentul”[13], Gheorghiu-Dej dorind să se desprindă de Moscova[14]; în acest sens, sesizând eliminarea din PCUS a staliniştilor, Dej a decis să îndepărteze pe hruşcioviști din Partidul Muncitoresc Român[15] şi să renunțe la obligativitatea învățării limbii ruse în şcoli; acestea erau în interesul comunismului național din România.

Pe lângă tensiunea ce caracteriza relațiile între cele două blocuri şi pe lângă că o țară aliniată se afla în tratative cu o țară nealiniată, în timpul negocierilor bilaterale româno-iugoslave (1956-1963), în diferite locuri pe glob aveau loc adevărate confruntări armate:

- conflictul arabo-israelian (1956);
- conflictul indo-chinez (1959-1962);
- intervenția trupelor franceze în Suez (1956), Mauritania (1961) şi Biserta (1961);
- intervenția trupelor britanice în Suez (1956);
- înăbuşirea revoluției ungare de către trupele sovietice (1956);
- intrarea trupelor americane în Liban (1958).

De asemenea, în Cuba (1956-1959) şi în Laos (1960-1975) au fost războaie civile. Este de menționat faptul că cel mai răvăşit continent în secolul trecut a fost Asia (176 conflicte), urmat de Africa (77 conflicte).

Aşa cum se poate observa, nici RPR şi nici RPFI nu au fost implicate în aceste conflicte militare şi aceste tulburări au avut loc în zone îndepărtate din punct de vedere geografic față de aceste două state.

În ceea ce priveşte perioada în care s-a realizat construcția Sistemului hidroenergetic de la Porțile de Fier (1964-1971), cu toate că şi aceasta a fost caracterizată de izbucnirea unor conflicte violente, niciunul din aceste două state nu s-a implicat în aceste conflicte. Ne referim la confruntările dintre Israel şi statele arabe (1967); India şi Pakistan (1965 şi 1971); cele din Vietnam (1973-1975); Salvador şi Honduras (1969); ca şi la intervențiile trupelor trupe franceze în Gabon (1964), engleze în Kenya (1964) şi a celor sovietice în Praga (1968).

Pe plan economic, contextul care contura direcția de acțiune a Bucureştilor era determinat de două aspecte: a) pe de o parte, RPR era membră CAER, ceea ce direcționa într-un anumit mod deciziile privind prioritățile de dezvoltare şi de specializare a economiilor țărilor membre ale acestui bloc economic; RDG şi Cehoslovacia, având obligăduirea Moscovei, susțineau specializarea RPR în direcția agriculturii; b) pe de altă parte, direcția principală şi prioritară de acțiune a lui Gheorghiu-Dej era să scoată țara din stadiul agricol şi să pună bazele dezvoltării unei industrii grele. Marea dilemă în fața căreia se afla Dej era cum să dezvolte o asemenea industrie în lipsa unei baze energetice naționale.

Începutul anilor ’60 marchează o accelerare a ritmului de luare a deciziilor privind dezvoltarea

unei baze naționale de furnizare a energiei atât de necesare îndreptării economiei naționale a RPR în direcția industrializării. Dacă până în această perioadă economia RPR era dependentă de energia furnizată de URSS, realizarea unei baze energetice naționale avea să reducă dependența RPR față de URSS în atât de sensibilul domeniu energetic, ceea ce va permite ulterior Bucureştilor să promoveze o politică de independență politică vizavi de Moscova. Realizarea proiectului de la Porțile de Fier devenea astfel o piesă de o mare importanță în această privință.

Dar pe lângă faptul că realizarea Sistemului hidroenergetic urma să furnizeze o parte din energia atât de necesară dezvoltării industriale a țării, fiind un element cu puternice caracteristici tehnico-economice, înfăptuirea sa depăşea cu mult sfera economică înlăturându-se odată pentru totdeauna toate piedicile în calea navigației prin cel mai periculos sector al Dunării – sectorul Cataractelor. Înlăturarea piedicilor din calea navigației avea să reducă costurile transporturilor pe Dunăre, facilitându-se astfel dezvoltarea schimburilor economice între țările din bazinul dunărean, asigurându-se totodată facilitarea deplasării spre Occident a mărfurilor produse de viitoarea industrie românească, în momentul în care Moscova căuta să elimine relațiile bilaterale orizontale, promovând relațiile bilaterale pe verticală, între URSS şi fiecare din sateliții săi. Această politică îi permitea să exercite un control mai eficient asupra economiei şi politicii țărilor din lagărul comunist. Pe de altă parte, diversificarea relațiilor economice era privită de Kremlin ca un element care putea fi folosit împotriva sa, permițându-le sateliților creşterea flexibilității acțiunii lor în plan politic, prin reducerea dependenței lor economice față de Moscova.

Aceasta era direcția spre care Dej voia să împingă România, lucru care ridica anumite semne de întrebare la Moscova cu privire la posibila evoluție a legăturilor bilaterale şi îi făcea pe liderii sovietici să privească cu suspiciune aceste tendințe. Ei judecau după raționamentul că „dacă voi o să mergeți cu ritmul acesta mai departe, cu economia aceasta a voastră echilibrată şi o să veniți cu tot mai puține probleme şi neajunsuri de ajutor, într-o zi probabil că nici nu o să ne mai ascultați, nici nu o să mai ascultați ceea ce spunem noi [sovieticii, *n.a.*]”[16].

Această suspiciune a Moscovei nu era neîntemeiată: Gheorghiu-Dej şi-a concentrat toate eforturile pentru obținerea unei mai mari independențe economice a României față de Uniunea Sovietică. Întrunirea de la Moscova din noiembrie-decembrie 1960 – ca o completare a celei din 1957 – i-a oferit lui Dej oportunitatea de a fi susținut de URSS în construirea Combinatului de oțel de la Galați, precum şi un cadru teoretic pentru făurirea unui comunism național. Dej s-a folosit de Declarația de la Moscova ca de un argument în susținerea independenței față de Uniunea Sovietică[17]. Dar este de menționat că şi RPR a făcut un compromis pentru a primi sprijinul URSS în 1960, sprijinind această țară în lupta cu Beijingul pentru câştigarea hegemoniei în mişcarea comunistă internațională[18].

Hruşciov căuta să se opună pe toate căile tendințelor centrifuge ce se manifestau tot mai evident în CAER[19] şi dorea ca prin constituirea unui organ unic de coordonare şi planificare, să se aprobe planurile naționale ale fiecărui stat aflat sub influența sa. Acest plan unic, alături de organismul suprastatal, uniunea pe ramuri care se prevedea, precum şi specializarea pe care toate țările – cu excepția RPR – o susțineau, aveau ca urmare ştirbirea suveranității naționale a României. De aceea, prin vocea lui Alexandru Bârlădeanu, care a fost delegat la şedința Comitetului Executiv al CAER, a fost expusă poziția susținută de Dej cu ocazia Consfătuirii din iunie 1962 a primilor secretari şi anume că „poziția fundamentală pe care noi o avem este aceea a respectării suveranității şi a neamestecului în treburile interne”[20]. Această poziție adoptată de Bucureşti se dorea a fi o barieră în calea încercării Moscovei de a dispune o altă repartiție resurselor economice şi forțelor de producție ale României şi a pune pe români sub control, nelăsându-le posibilitatea să-i depăşească pe alții[21].

În august 1962, Hruşciov a scos în relief adevăratul scop al constituirii organismului suprastatal de planificare: obiectivul principal era acela de a reuni economiile lagărului socialist într-o „singură entitate”[22], uniunile şi întreprinderile comune fiind „un mijloc prin care se urmăreşte crearea bazei economice pentru a trece la desființarea suveranității naționale”[23]. „Tendința aceasta de contopire înseamnă a crea o legătură economică care după aceea să impună şi celelalte condiții... pentru a putea pe urmă pune problema renunțării la suveranitate”[24].

Se poate observa că de o mare importanță pentru obținerea acordului româno-iugoslav era

▪ **Sistemul hidroenergetic şi de navigaţie de la Porţile de Fier**

starea ce caracteriza relaţiile ce existau în cadrul CAER, precum şi între Bucureşti şi Moscova; acestea îşi vor pune amprenta asupra modului în care aceste negocieri au evoluat. Este de menţionat faptul că cele două state vecine au meritul istoric de a nu fi luptat niciodată unul împotriva celuilalt; mai mult, între România şi Regatul sârbo-croato-sloven, în perioada interbelică, au existat relaţii de bună vecinătate, dovada acestui fapt fiind Protocolul din 4 noiembrie 1923, în baza căruia s-a făcut un schimb de localităţi şi a avut loc o rectificare de frontieră. Bulversarea adusă în lume de cel de-al Doilea Război Mondial şi mai apoi dorinţa lui Stalin de a controla Iugoslavia au fost lucruri care au influenţat în mod direct relaţia dintre RPR şi RPFI. „Noi am pierdut Iugoslavia datorită pornirilor lui Stalin”[25] spunea Gheorghiu-Dej într-o şedinţă a Biroului Politic. Moartea lui Stalin, intrarea Războiului Rece în cea de-a doua sa fază, determinată de adoptarea unei noi politici externe de către Moscova, prin promovarea coexistenţei paşnice, precum şi restabilirea relaţiilor pe linie de stat între URSS şi RPFI au fost momente în care s-au creat premisele normalizării relaţiilor dintre RPR şi RPFI; în 1956, cu ocazia vizitei lui Tito la Bucureşti s-a afirmat că s-a constatat „o îmbunătăţire a relaţiilor dintre cele două state după Declaraţia guvernelor RPFI şi URSS”, luându-se hotărârea „de a înlătura prin eforturi comune urmările acestei tulburări”.

Evoluţia negocierilor derulate cu scopul realizării Sistemului hidroenergetic de la Porţile de Fier a fost astfel direct influenţată de contextul mondial. Acestea au început numai în momentul în care pe plan internaţional a apărut ocazia prielnică, fiind tergiversate în momentul în care între părţi s-au ivit anumite probleme cu puternic conţinut politico-ideologic (mişcarea iniţiată de UCI în anul 1958).

În orice caz, în situaţia specifică anilor ’50 şi ’60, iniţierea şi derularea negocierilor bilaterale între RPR şi RPFI dovedeau lumii întregi că două ţări care împărtăşeau diferite orientări privind politica şi organizarea lor internă şi erau membre în alianţe create cu scopuri şi având orientări diferite, puteau conlucra în vederea obţinerii de beneficii în comun. Deşi ideologia care dădea contur atitudinii liderilor de la Belgrad şi Bucureşti era atât de diferită – acest aspect de natură *culturală* creând o linie de separaţie între orientarea lor – beneficiul ce era aşteptat de pe urma realizării în comun a unui proiect pe graniţa comună româno-iugoslavă şi care îi făcea să-l privească ca pe o realizare din domeniul *civilizaţiei*, i-a determinat să coopereze şi să lase istoricilor sarcina de a cerceta asperităţile ce au existat în trecut în relaţiile bilaterale.

Deşi o negociere este necesară pentru a se crea o nouă relaţie care este bazată pe un acord explicit, acest acord reprezintă de cele mai multe ori numai o parte a ceea ce rezultă din negocieri. Rezultatul negocierii poate include o reorientare a obiectivelor naţionale, noi angajamente către terţe părţi sau poate avea efecte propagandistice[26]. Multe din aceste rezultate colaterale pot depăşi în importanţă acordul la care s-a ajuns[27].

Se poate menţiona faptul că semnarea acordului privind realizarea Sistemului hidroenergetic de la Porţile de Fier era şi un act cu încărcătură politică[28]; pe lângă întâlnirea lui Tito şi Dej la Belgrad, semnarea acordului dovedea lumii întregi că între România şi Iugoslavia existau relaţii de bună vecinătate, că se înfăptuia un act ce indica

exercitarea dreptului de suveranitate şi independenţă al Bucureştilor faţă de Moscova prin apropierea evidentă de o ţară nealiniată din punct de vedere militar şi rebelă din punct de vedere politic, în raport cu ţările comuniste. Uniunea Sovietică a căutat să se opună prin toate mijloacele de care dispunea realizării Sistemului hidroenergetic, prin construirea căruia România avea să-şi furnizeze energia electrică atât de necesară dezvoltării sale industriale, crescând prin aceasta independenţa sa economică şi politică.

Este un exemplu de negociere integrativă concentrată pe realizarea în comun a unui proiect tehnic, ce urma să producă beneficii în planul civilizaţiei, şi construirea sa, pe lângă că dovedea lumii existenţa unor capabilităţi tehnice remarcabile, era un semn al existenţei unei politici de bună vecinătate şi colaborare între două ţări ce împărtăşeau ideologii atât de diferite. E un exemplu al modului în care civilizaţia poate face ca ţări separate de cultură să se apropie una de cealaltă prin negocieri cu un pronunţat caracter tehnic, aceasta aducându-le beneficii pe toate planurile.

Cuvinte-cheie: *Războiul Rece, Stalin, negocieri româno-iugoslave, Hruşciov, Iosip Broz Tito, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Pactul de la Varşovia, CAER, sistem hidroenergetic.*

---

[1] Joseph F. Harrington şi Bruce J. Courtney, *Relaţii româno-americane: 1940-1990*, Iaşi, Institutul European, 2002, p. 159.

[2] Henry A. Kissinger, *Diplomaţia*, Bucureşti, Editura Bic All, 2002, p. 454.

[3] Peter Zwick, *Soviet Foreign Relations: Process and Policy*, New Jersey, Prentice-Hall, 1990, p. 86.

[4] Zbigniew K. Brzezinski, *Europa Centrală şi de Est în ciclonul tranziţiei*, Bucureşti, Editura Diogene, 1995, p. 94

[5] Mihai Retegan, *Război politic în blocul comunist. Relaţii româno-sovietice în anii şaizeci*, Bucureşti, Editura RAO, 2002, p. 99.

[6] Zbigniew K. Brzezinski, *op. cit.*, p. 94.

[7] Joseph F. Harrington şi Bruce J. Courtney, *op. cit.*, p. 203.

[8] Henry A. Kissinger, *Are nevoie America de o politică externă? Către diplomaţia secolului XXI*, Bucureşti, Editura Incitatus, 2002, p. 123.

[9] Idem, *Diplomaţia*, p. 482.

[10] *Ibidem.*

[11] *Ibidem.*

[12] Joseph F. Harrington şi Bruce J. Courtney, *op. cit.*, p. 193.

[13] *Ibidem*, p. 193, citat din Raportul *Politica SUA faţă de naţiunile est-europene dominate de sovietici*, 9 mai 1958, pp. 4-5, 7, dosarul CSN 5811, RG 5835 W1, documente politice, CSN, Arhivele Naţionale.

[14] *Ibidem*, p. 194.

[15] *Ibidem*, p. 195.

[16] Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 141.

[17] Joseph F. Harrington şi Bruce J. Courtney, *op. cit.*, p. 213.

[18] *Ibidem*, p. 203.

[19] *Ibidem*, p. 213.

[20] *Ibidem*, p. 60.

[21] *Ibidem*, p. 97.

[22] *Ibidem*, p. 216.

[23] Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 112.

[24] *Ibidem*, p. 113.

[25] *Ibidem*, p. 80.

[26] Fred Charles Iklé, *How Nations Negotiate*, New York, Harper & Row, Publishers, 1964, p. 6.

[27] *Ibidem.*

[28] Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 268.

NEW CONSIDERATIONS REGARDING THE ROMANIAN-YUGOSLAV NEGOTIATIONS FOR THE IRON GATES

Romanian-Yugoslav negotiations became favorable because of the international climate created at the half of the sixth decade of the former century by relaxing the tensions between the US and the USSR. Opportunity for Romania and Yugoslavia to get closer came along after the normalization of party relations between Belgrade and Moscow. This was realized by the visit of Iosip Broz Tito in Bucharest, in June 1956.

Signing the agreement for the energy system of the Iron Gates brought with it a certain political meaning. With this gesture Romania proved to the whole world its good neighborly relations with Yugoslavia and that this action was an action of demonstrating its sovereignty and independence towards Moscow, by having close relations with a country which proved nonalignment and politically rebellion the fellow communist countries. The Soviet Union sought to oppose by all means available the achievement of this System which would have as consequence an increased energy independence of Romania.

PROFESIONALISM, ONOARE ŞI UMANITARISM PE TEATRUL DE OPERAȚII DIN BULGARIA, ÎN CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI BALCANIC

lector univ. dr. ION GR. IONESCU,
Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir”

Dreptul internațional şi relațiile internaționale se condiționează reciproc. Fiind un produs al relațiilor statale, el participă, la rândul său, la reglementarea raporturilor dintre state.

„Dreptul internațional clasic recunoştea războiul ca mijloc legitim de reglementare a diferendelor, astfel că dreptul la pace a devenit astfel un principiu fundamental al relațiilor dintre state, consacrat prin cel mai important document juridic clasic, de drept internațional, intitulat Carta Organizației Națiunilor Unite”[1]. Conferința de la Haga, din anul 1907, a avut o mare însemnătate în istoria relațiilor internaționale şi a dreptului internațional, deoarece „a promovat şi a precizat mai clar normele reglementării paşnice a diferendelor internaționale, a codificat unele reguli aflate în uz, până atunci şi a creat mijloace noi care au cunoscut o dezvoltare amplă ulterior”[2]. Cu toate că, la angajarea României în al Doilea Război Balcanic din 1913, reglementările internaționale referitoare la comportamentul combatanților pe timpul desfăşurării acțiunilor de luptă erau destul de sumare, trupele române aflate pe teritoriul Bulgariei au manifestat demnitate, onoare, respect şi umanitarism în situațiile speciale create pe teatrele de operații.

După mobilizarea armatei, la 23 iunie 1913, comandantul de căpetenie, Principele Ferdinand, se afla, cu regularitate, în mijlocul evenimentelor, efectuând inspecții de rutină pentru informare, menținerea contactului direct cu comandanții, cunoaşterea stării de fapt din teren şi a moralului trupelor. Pentru aceasta, Comandamentul Marinei i-a pus la dispoziție vedeta „Mărăcineanu” cu care s-a deplasat de mai multe ori, între Corabia şi Rahova. Situația s-a repetat şi în următoarele zile, când s-a întors la sediul Marelui Cartier General, însoțit de Principele Carol (viitorul Rege Carol al II-lea) şi de şeful Marelui Stat Major, generalul Alexandru Averescu. Prezența pe teatrul de operații a acestui triou se explică prin faptul că se încheiase o foarte importantă etapă din calendarul operațional şi tactic, aceea a finalizării trecerii trupelor pe malul drept al Dunării, în teritoriul inamic. Trebuia urmărită noua etapă, deja începută, la fel de importantă, cea a dezvoltării ofensivei pentru obținerea succesului final.

Încă din 5 iulie, în apropierea oraşului Ferdinandovo, „o brigadă bulgară, comandată de generalul Siracoff, s-a predat cavaleriei române, inferioară numeric, acolo. Aceasta s-a datorat, în principal, faptului că soldații bulgari nu mai doreau să lupte. O parte a ofițerilor şi-au abandonat trupa, fugind înspre Sofia, ulterior fiind prinşi de roşiorii români. Alte unități bulgare au ridicat mâinile fără cea mai mică împotrivire, predându-se românilor cu muniții, armament, şi bagaje. Ca procedură, prizonierii, după ce predau armele, erau hrăniți şi trimişi spre casele lor, fiind păstrați sub escortă doar o parte din ofițeri”[3], un fel de prizonierat reprezentativ. Tratamentul aplicat prizonierilor bulgari a fost cât se poate de uman, în conformitate cu

Convenția privitoare la legile şi la obiceiurile războiului pe uscat, adoptată la Haga, la 18 octombrie 1907[4]. Coincidența a făcut ca în ziua de 7 iulie, în jurul orelor 21.00, să sosească la Rahova, odată cu Principii Ferdinand şi Carol şi convoiul, adus de la Ferdinandovo, cu prizonierii din Divizia a IX-a bulgară, compus din 34 ofițeri, un voluntar şi 28 soldați-ordonanțe.

A.S.R. Principele Ferdinand a chemat pe comandantul monitorului „Kogălniceanu", locotenent-comandorul Mihail Gavrilescu, căruia i-a ordonat să-i primească pe prizonieri, să-i ambarce şi să le ofere cazare şi hrană[5].

Iată numele şi funcțiile ofițerilor prizonieri:

General de brigadă Siracoff, comandantul Diviziei a IX-a;

Colonel Popoff, comandantul Brigăzii a II-a;

Colonel Cadonoff, comandantul Regimentului 9 artilerie;

Colonel Stoicoff, şeful de stat major al Diviziei a IX-a;

Colonel Kiriacoff, comandantul Brigăzii I;

Locotenent-colonel dr. Mihailovschi, medic şef Divizia a IX-a;

Locotenent-colonel Ivanoff, comandant de divizion de artilerie;

Maior Zenoff, comandant de divizion de artilerie de munte;

Maior Raceff, şef de stat major al Diviziei I;

Maior Mincoff, şef de stat major al Brigăzii a II-a;

Maior Minceff, inginer al Diviziei I;

Căpitan Ivanceff, ofițer de ordonanță al Diviziei I;

Căpitan Arabadgieff, şef de baterie în Regimentul 9;

Căpitan Iconomoff, farmacistul garnizoanei Ferdinandovo;

Locotenent Maneff, farmacist de garnizoană în Ferdinandovo;

Locotenent veterinar Popoff;

Locotenent Nedewsky, şef de baterie, Regimentul 9;

Sublocotenent Marcoff, adjutant al Regimentului 9 artilerie;

Sublocotenent Kodoff, ofițer de ordonanță la Divizie;

Sublocotenent Stefanoff, şef de companie în Regimentul 5;

Sublocotenent Raynoff, şef de companie în Regimentul 1;

Sublocotenent Petroff, şef de pluton în Regimentul 5;

Sublocotenent Naikoff, şef de pluton în Regimentul 5;

Sublocotenent Trifanoff, şef de pluton în Regimentul 5;

Sublocotenent Vlaicoff, şef de baterie în Regimentul 9;

Sublocotenent Kotceff, şef de pluton în Regimentul 5;

Sublocotenent Lotceff, şef de pluton în Regimentul 5;

Sublocotenent doctor Kuneff;

Sublocotenent Kapitaneff, şef de pluton în Regimentul 33;

Sublocotenent Zwetcoff, şef de pluton în Regimentul 4;

Sublocotenent Iaranoff, şef de pluton în Regimentul 34[6];

Sublocotenent Waseff, şef de companie în Regimentul 34;

Sublocotenent Slavoff, şef de pluton în Regimentul 17;

Sublocotenent Benkoff, şef de pluton în Regimentul 4;

Voluntar Siracoff, la statul major al Diviziei a IX-a.

Nefiind loc la bordul monitorului pentru a caza un număr atât de mare de ofițeri, remorcherul „Brâncoveanu", care se găsea în portul Rahova, a devenit navă complementară. La bordul ei au fost cazați, inițial, toți prizonierii, loc în care li s-a pregătit şi masa, pentru 35 de persoane, cu ceea ce s-a putut găsi în cambuză[7].

Navele noastre au acționat în această situație, în conformitate cu art. 7 al Convenției de la Haga din 1907, care stipula că „Guvernul în puterea căruia se găsesc prizonierii de război este îndatorat la întreținerea lor. În lipsă de înțelegere specială între beligeranți, prizonierii de război vor fi tratați, în ceea ce priveşte hrana, adăpostul şi îmbrăcămintea, pe acelaşi picior cu trupele guvernului care-i va fi capturat"[8]. Astfel, generalului Siracoff i s-a pus la dispoziție apartamentul comandantului monitorului, ofițerilor superiori bulgari, cabinele ofițerilor bordului, iar ofițerii inferiori au fost duşi la remorcherul „Brâncoveanu". Pe figurile slăbite şi palide ale ofițerilor bulgari se citea mâhnirea. Erau prost echipați, cizmele, în special, cam grosolane şi rupte emanau un miros foarte greu, lucru ce nu părea deloc curios, gândind la campania ce o duseseră de aproape

▪ Regele Carol I a dispus oprirea generală a înaintării armatei române către Sofia

un an, în condiții atât de grele. Foarte tăcuți şi rezervați, au fost invitați la masă, o parte pe punte, iar ceilalți la careul ofițerilor. Fiind obosiți, majoritatea au plecat, imediat, să se odihnească.

Au fost luate toate măsurile de pază şi siguranță prin santinelele de la bord.

Puțini dintre ofițerii bulgari ştiau să converseze în limbile franceză sau limba germană, însă defectuos. În miez de noapte, au rămas în careu trei ofițeri bulgari, împreună cu statul major al monitorului. Prizonierii istoriseau foarte multe episoade din timpul războiului cu turcii şi din cel cu sârbii. În special din ultimul, relatau lucruri oribile; adevărate carnagii îngrozitoare, regimente întregi distruse până la ultimul soldat, în luptele cu baioneta. Toți „erau scârbiți de acest război cu frații lor slavi, de acelaşi sânge şi nutreau o ură teribilă împotriva guvernului”[9] şi cu deosebire contra fostului prim ministru Daneff.

Ofițerii de rezervă se plângeau că în toate luptele ei au fost trimişi cei dintâi. Nu le părea deloc rău că au fost luați prizonieri la noi în țară, mai ales când au văzut ce primire bună li s-a făcut.

La orele 8.00, în ziua de 8 iulie, nava mare a pus motoarele pe drum, la vale, spre a acosta, mai apoi la pontonul austriac de la Corabia, în apropierea Marelui Cartier General, unde era aşteptată de mulți ofițeri ai acestui mare comandament şi de alte persoane marcante, precum ministrul Dissescu, contraamiralul Bălescu etc.

Generalul Alexandru Averescu, şeful Marelui Stat Major, a sosit la bord, la orele 11.30, pentru a lămuri definitiv lucrurile, aşa cum A.S.R. Principele Ferdinand promisese în ajun generalului Siracoff, la Rahova. După o discuție care a durat mai bine de o oră, în cabina de odihnă a comandantului, generalul Averescu a părăsit nava. Generalul Siracoff se găsea într-o extraordinară stare de deprimare morală şi avea lacrimi în ochi; s-a despărțit de generalul Averescu cu cuvintele: „«Je suis dans un état...», la care acesta a răspuns cu câteva vorbe încurajatoare”[10]. La plecare, şeful Marelui Stat Major a ordonat ca a doua zi, la deschiderea podului, nava cu prizonieri să plece la Giurgiu, pentru a fi trimişi la Bucureşti, primind şi permisiunea să iasă în Corabia şi să ia, apoi, dejunul şi masa de seară la popota Cartierului.

În întrevederea dintre cei doi generali se discutase împrejurarea în care ofițerii de stat major ai Diviziei a IX-a bulgară fuseseră făcuți prizonieri, deoarece toți aceştia, în frunte cu generalul Siracoff, tăgăduiau că ar fi prizonieri de război, susținând că numai printr-o înțelegere fuseseră luați şi, ca atare, ei nu erau decât parlamentari.

Solicitarea făcută Marelui Cartier General de a aproba ofițerilor prizonieri să trimită câte o telegramă familiilor în Bulgaria a primit răspuns favorabil, facilitându-li-se trimiterea[11] fără nicio plată.

După prânz, generalul Siracoff a predat Marelui Cartier General, prin comandantul monitorului, o copie a ordinului telegrafic pe care îl primise şi din care se vedea că se ordonase a nu se trage asupra trupelor române; în acelaşi timp, a predat comandantului navei un foarte lung raport telegrafic, către Sofia. Odată cu acestea, generalul bulgar l-a rugat pe comandantul navei să comunice generalului Averescu că face apel la toate sentimentele sale şi bunătatea sa şi că nu-i mai rămânea decât să aştepte hotărârea Marelui Cartier General, dacă ofițerii de stat major vor fi sau nu eliberați, lăsându-i să se întoarcă în țara lor, fără a fi considerați prizonieri. Seara li s-au pus la dispoziție cabinele ofițerilor şi trei vagoane de dormit, aduse în fața monitorului, anunțându-li-se plecarea spre Bucureşti, pentru ziua următoare, la orele 6.00. Generalul Berlescu, de la Marele Cartier General, a transmis navei cu prizonieri să nu plece în zona sa de responsabilități şi să aştepte noi ordine.

În urma analizei situației, s-a hotărât ca numai „generalul Siracoff, împreună cu statul său major, format din 13 ofițeri şi fiul său – voluntar, atașat statului major –, să fie lăsați liberi să se întoarcă în

patrie. Ceilalți rămaşi, 20 de ofițeri, după ce au predat săbiile, în număr de 16, au fost trimişi cu vedeta «Mărăcineanu» şi predați autorităților române, la Corabia. La fel şi cei 15 soldați, ordonanțele lor, au fost duşi şi ei pe malul românesc, la Giurgiu, acostarea efectuându-se la pontonul rusesc, în prova iahtului regal «Ştefan cel Mare», ce venise să ia un grup de ataşați militari străini”[12].

La debarcarea prizonierilor, tot statul major al navei se afla la schelă, iar unul din ofițerii bulgari care ştia mai bine franțuzeşte, delegat de către camarazii lui, a mulțumit mult în termeni foarte măgulitori, pentru primirea amicală ce le-a fost rezervată. De altfel şi generalul Siracoff, cu întregul stat major, a mulțumit înainte de plecare în termeni cât se poate de călduroşi pentru modul cum fuseseră tratați la bord, adăugând că nu vor uita niciodată aceasta şi că vor păstra recunoştință românilor.

Imediat după acostare, prizonierii au fost debarcați. Dar cum trenul special, ce se formase pentru ei ca să-i ducă la gara din oraş, trebuia să mai aştepte ca să prindă legătura cu trenul de persoane Giurgiu-Bucureşti, prizonierii au vizitat iahtul regal şi, apoi, au fost invitați la bufetul din Giurgiu-port, unde căpitanul portului, locotenent-comandorul Geneveanu, le-a oferit o gustare. Multă lume curioasă din oraş a venit să-i vadă. La ora 17.00 trenul a plecat. Despărțirea prizonierilor de ofițerii monitorului „Kogălniceanu” a fost foarte cordială; „toți şi-au manifestat recunoştința pentru modul cum au fost tratați la bord”[13].

Acest episod este un exemplu profund elocvent al gradului de conştiință profesională, de cultură, educație, camaraderie, onoare şi profund umanitarism al ofițerilor români, fără alterarea simțului datoriei. Episodul reprezintă un tablou petrecut pe teatrul de operații şi poate fi considerat de referință. E adevărat că sunt şi aspecte care par de neînțeles, în care umanitarismul depăşeşte cu mult cadrul legal stipulat în Convențiile de la Haga. Cu toate că vecinii noştri ştiau de contribuția românească de pe câmpul de luptă din anii 1877 şi 1878, evenimente care au grăbit nu numai obținerea independenței României, dar şi obținerea autonomiei Bulgariei, au alimentat un curent potrivnic românilor, care a perpetuat propaganda antiromânească a unor cercuri de la sud de Dunăre, care au reuşit, în mod constant, să creeze stări de spirit pline de tensiune. Prima condiție fără de care nu putea exista o sinceră apropiere româno-bulgară, o strânsă prietenie chiar, era ca ei să înțeleagă bine, dar bine şi definitiv, că „a aspira la Dobrogea

▪ Generalul Alexandru Averescu, şeful Marelui Stat Major al armatei române

noastră, însemna a se atenta la viața noastră. Dobrogea care, din 1878, deschidea drumul către marea liberă, a rămas pentru români, şi atunci ca şi acum, o chestiune de viață şi de moarte, o chestiune fundamental existențială”[14].

În ziua de 10 iulie, pe Dunăre se desfăşurau activități febrile şi diverse. Alți prizonieri bulgari, ambarcați pe remorcherul „Basarab”, erau transportați spre malul românesc, la Giurgiu. Construcția podului pe şlepuri şi pontoane, începută cu patru zile înainte sub conducerea comandorului Ion Spiropol, era pe sfârşite, iar iahtul regal „Ştefan cel Mare”, cu ataşații militari, s-a oprit la Samovit pentru a se întâlni cu corespondenții de presă ai diferitelor ziare, semn al faptului că guvernul român îşi manifesta disponibilitatea să sprijine pe corespondenții de război pentru informarea opiniei publice. Abia „în ziua următoare s-a deschis podul de la Siliştioara-Corabia, pentru a facilita trecerea navelor dintr-o parte în cealaltă. Primele nave care au trecut au fost un monitor care naviga spre Corabia pentru refacerea plinurilor şi apoi yahtul regal”[15].

La pontonul din apropierea Marelui Cartier General, vedeta „Mărăcineanu”, care fusese lăsată la dispoziția A.S.R. Principele Ferdinand, a primit însărcinarea să ducă la Lom-Palanca pe generalul

Siracoff cu statul său major. Ajungând la Lom-Palanca, vedeta a fost primită cu multă bucurie de populația bulgară care credea că a venit să ocupe orașul. Generalul n-a vrut să debarce, rugându-l în termeni foarte politicoși pe comandant, locotenent Gheorghe Koslinski, să-l ducă la Rahova; îi era frică să nu se întâlnească cu armata bulgară și să fie cu toții măcelăriți.

Siracoff se mira de ce românii n-au ocupat și Lom-Palanca; le era foarte ușor, afirma el, un monitor și o companie ar fi fost suficiente.

Remorcherul românesc „Brâncoveanu", având puntea plină cu prizonieri bulgari, soldați de artilerie, venea și el, dinspre Rahova, cu destinația Giurgiu.

În ziua de 11 iulie 1913, s-a generalizat intrarea în vigoare a ordinului Regelui Carol I din ziua precedentă, de oprire generală a înaintării armatei române, unele unități trebuind chiar să se întoarcă din pozițiile avansate, apropiate de capitala Bulgariei, pe care le ocupaseră. De altfel, încă din 8 iulie, ca urmare a telegramelor primite de la Sofia, suveranul român luase în considerație varianta opririi acțiunii militare și mai cu seamă neocuparea Sofiei[16].

În ziua de 12 iulie, cavaleria noastră se afla în fața Sofiei, însă Regele Carol I, dintr-un sentiment de cavalerism față de Regele Ferdinand al Bulgariei, nu permisese ca armata română să intre în capitală. Educat și „înțelept și în toate cele, el știa că un adversar trebuie scutit de unele umiliri, din pricina nesfârșitei învrăjbiri ce se putea isca în urma lor"[17].

Cuvinte-cheie: *drept internațional, prizonieri bulgari, generalul Alexandru Averescu, generalul Siracoff, camaraderie, onoare.*

[1] *România și tratatele internaționale*, Editura Militară, București, 1972, p. VII.

[2] *Ibidem*, p. XVII.

[3] Arhivele Militare Române, fond Marele Cartier General, dosar 134/1913, f. 12-22.

[4] *România și tratatele...*, p. 6-9. România a devenit parte prin ratificare, la 1 martie 1912. Această convenție a înlocuit-o pe cea din 29 iulie 1899, cu același obiect.

[5] Biblioteca Ion Ionescu B.B. (se va cita B.I.I.B.B.), fond Marina de Război, dosar *Războaiele balcanice*, f. 29.

[6] *Ibidem*, f. 30.

[7] Cambuză = Cămară pentru alimente la bord, ferită de umezeală și cu temperatura constantă. Este amenajată astfel încât să asigure condiții pentru a se depozita și a se conserva alimente pe o perioadă determinată. Cf. Ilie Manole, Gheorghe Ionescu, *Dicționar marinăresc*, București, Editura Albatros, 1982, p. 83.

[8] *România și tratatele...*, p. 9.

[9] B.I.I.B.B., fond Marina de Război, dosar *Războaiele balcanice*, Locotenent-comandor M. Gavrilescu, *Campania din 1913, Jurnal de operațiuni 31 mai-1 septembrie*, f. 31, Mss.

[10] *Ibidem*, f. 31

[11] *Ibidem*, f. 32.

[12] *Ibidem*, f. 33.

[13] *Ibidem*, f. 34.

[14] „Centrul Dobrogei", an I, nr. 3, 15 iunie 1898; „Cuvântul", an III, nr. 10, 2 martie 1908; „Viitorul Dobrogei", an II, nr. 36, 11 ianuarie 1909; „Lupta", an I, nr. 36, 21 septembrie 1909, p. 1.

[15] B.I.I.B.B., fond Marina de Război, dosar *Războaiele balcanice*, f. 34; vezi și Stoica Lascu, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei*, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța, 1999, passim.

[16] *Ibidem*, f. 35.

[17] Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. II, București, Editura Eminescu, 1991, p. 355.

PROFESSIONALISM, HONOUR AND HUMANITARIANISM ON OPERATION THEATERS IN BULGARIA IN THE SECOND BALKAN WAR

During military operations conducted by the Romanian army in the territory of Bulgaria in the summer of 1913, one Bulgarian brigade commanded by General Siracoff surrendered to the Romanian cavalry. Treatment of enemy prisoners was most human, in accordance with the Convention on the laws and customs of war on land, adopted at The Hague on 18 October 1907. The Bulgarian military personnel – 34 officers, one volunteer and 28 soldiers – were embarked on the "Kogălniceanu" monitor and the "Brâncoveanu" tug where they were offered food and accommodation. All the security and safety measures have been taken. Officers were facilitated to freely send one telegram to their families.

Bulgarian prisoners were landed at Giurgiu, were they were offered with a snack. These prisoners took the opportunity to express their gratitude for how they were treated on board of the two vessels that transported them.

This episode represents a profound example of the level of awareness and training, culture and education, comradeship, honour and humanitarianism of Romanian officers.

OPERAȚIILE NAVALE DIN MAREA BALTICĂ ÎN TIMPUL PRIMEI CONFLAGRAȚII MONDIALE

căpitan comandor dr. OLIMPIU MANUEL GLODARENCO,
directorul Muzeului Marinei Române

Intrarea Marii Britanii în Primul Război Mondial a obligat Germania să-şi concentreze toate forţele navale pe frontul Mării Nordului. În Marea Baltică nu au rămas decât flotila din Kiel şi un divizion de apărare a coastelor, în total opt crucişătoare mici şi bătrâne, sub comanda prinţului Henri de Prusia. Conform ordinelor împăratului, obiectivul principal al acestor forţe era acela de a perturba, atât cât era posibil, eventuala ofensivă rusească, apoi de a apăra oraşul Kiel împotriva ruşilor şi englezilor. Acţiunile de minare a coastelor urmau să fie declanşate, pe cât posibil, după începerea ostilităţilor. Transportul ulterior al unei părţi a forţelor navale principale pentru a lovi şi fragmenta flota rusă era subordonată evenimentelor militare.

Rusia era prea departe pentru a se gândi la o acţiune ofensivă. Marina rusă se străduia, din greu, să vindece rănile dezastrului din Extremul Orient, iar flota din Baltica, sub comanda amiralului Nikolai Ottovich von Essen, nu era formată decât din patru cuirasate, patru crucişătoare, două flotile de torpiloare şi cinci puitoare de mine. Rolul care i-a fost atribuit în planul general de operaţii era acela de a interzice navelor germane apropierea de Sankt-Petersburg şi accesul în Golful Finic, al cărui litoral se preta, cel mai bine, unei debarcări. Coastele golfurilor Riga şi Botnic fuseseră evacuate, iar forţele navale au fost concentrate la Helsingfors şi la Reval, în spatele unui complex sistem de obstrucţii de unde, în caz de atac, puteau manevra.

Flota rusă nu intenţiona să desfăşoare lupta decât dintr-o poziţie bine aleasă şi pregătită din timp; ideea războiului de poziţie a fost aceea care a caracterizat, cel mai bine, planul rusesc, folosindu-se în luptă baraje, baterii de coastă la extremităţile acestora, navele fiind menţinute în interiorul perimetrului astfel descris, care purta denumirea de poziţie centrală. Acest sistem defensiv a fost completat şi ameliorat pe toată durata războiului, aşteptându-se terminarea lui definitivă în 1917.

Pentru ruşi, ca şi pentru germani sau englezi, nu era niciun fel de îndoială că inamicul ar fi atacat flotele lor prin surprindere, înainte de declaraţia de război, modificându-se, în acest spirit, noţiunile de drept internaţional, lucru privit ca un fapt împlinit. Comandantul rus a insistat, încă de la sfârşitul lunii iulie 1914, pentru instalarea barajului poziţiei centrale, astfel că, la 30 iulie, cinci puitoare au lansat 2 200 de mine între Porkala şi Insula Nargon. La extremitatea cealaltă, germanii au barat cu mine Marele Belt, între Laaland şi Langeland, şi Micul Belt. Danemarca a stabilit, pe coastele sale, baraje între Marele şi Micul Belt, la nord de barajele germane, şi la sud, pentru a acoperi accesul spre Copenhaga, trecerea prin acestea făcându-se cu ajutorul unui serviciu de pilotaj care dirija navele comerciale.

Micile operaţii, executate încă din luna august 1914 de către câteva nave uşoare germane, au avut drept scop prezentarea pavilionului în apele ruseşti şi suedeze, pentru afirmarea supremaţiei Germaniei. Crucişătoarele uşoare germane AUGSBURG şi MAGDEBURG, împreună cu câteva torpiloare, au bombardat, între 9 şi 13 august, farurile şi posturile ruseşti aflate pe coastele Curlandei şi Finlandei, între 15 şi 20 au lansat un baraj de mine în faţa radei Reval, iar între 25 şi 28 au tras cu tunurile asupra torpiloarelor ruseşti aflate în gardă la barajele de mine, dar MAGDEBURG a eşuat şi a explodat. Rusia a ripostat printr-un raid executat de crucişătoare şi torpiloare împotriva navelor germane de supraveghere din rada de la

▪ Harta zonei de operaţii a Mării Baltice (Sursa: Gordon Smith, *Baltic Sea, Gulf of Riga Area, World War I Period,* în http://www.naval-history.net/Map00Index.htm.)

Danzig. Ciocnirea din noaptea de 1 spre 2 septembrie nu a avut alte rezultate decât lansarea infructuoasă a patru torpile de către crucişătorul rusesc NOVIK spre AUGSBURG.

Pe 3 septembrie, prinţul Henri, care a obţinut o sporire a forţelor sale prin câteva crucişătoare şi trei nave spărgătoare de baraje, a întreprins o importantă operaţie având ca obiectiv principal atragerea forţelor ruse în faţa barajelor de mine şi interzicerea retragerii acestora; obiectivul secundar a fost distrugerea farurilor şi semafoarelor şi crearea impresiei că Germania poseda, în Marea Baltică, forţe importante. Escadra germană a fost prezentă, la 6 septembrie, în faţa Golfului Finic, navele ruseşti au ieşit din golf, dar au reintrat imediat, trăgând de la mare distanţă. Demonstraţia s-a terminat cu distrugerea unui vapor rusesc în Golful Botnic. În ziua de 8 septembrie, la întoarcerea sa, prinţul Henri a acceptat să trimită, de urgenţă, în Marea Nordului, toate navele aparţinând *Flotei de Mare Largă* detaşate în Baltica.

La cererea şefului Statului Major al armatei germane, pe 20 septembrie s-a pregătit un simulacru de debarcare a unei brigăzi în faţa localităţii Windau, iar execuţia a fost realizată trei zile mai târziu. La 24 septembrie, prinţul Henri a primit informaţia că submarine engleze traversau Marele Belt şi Micul Belt, a abandonat imediat operaţia şi s-a întors, cu toată viteza, în apele Pomeraniei. În ziua următoare, el a realizat că informaţia a fost falsă; dar a fost mulţumit că toate barajele de mine au fost consolidate, iar reperele de coastă inamice suprimate.

Pe 20 septembrie, primele două submarine engleze, E-1 şi E-9, au pătruns în Marea Baltică, trimise de amiralul Jellicoe pentru a ataca navele germane care executau antrenamente. Amiralitatea germană, crezând că navele ruseşti urmau să acţioneze împreună cu submarinele britanice, a ordonat amiralului Behring să le surprindă pe primele, dar o demonstraţie desfăşurată între 24 şi 30 octombrie nu a dus la niciun rezultat. Când Behring a fost informat că submarinele au intrat în Libau, a barat intrarea în port prin scufundarea a trei vapoare, în timp ce navele de război bombardau oraşul. În cursul acestei acţiuni, crucişătorul FRIEDRICH KARL a lovit o mină rusească.

Până la sfârşitul anului 1914, rarele acţiuni navale, atât din partea germană, cât şi din cea rusească, au constat din lansări de mine, într-o mare care se preta acestei metode de ducere a războiului. Bătălia de pe Marna a făcut caduc planul de război iniţial, elaborat de generalul von Schliffen, anume victoria fulgerătoare asupra armatei franceze şi întoarcerea rapidă a forţelor principale împotriva Rusiei. După cinci luni de război, von Schliffen a recunoscut că Franţa nu putea fi înfrântă decât în condiţiile în care ar fi fost concentrate toate forţele germane, de aceea a apreciat că trebuia, mai întâi, să se termine cu Rusia printr-o victorie decisivă.

Acest nou plan al Marelui Stat Major german a avut influenţă asupra operaţiilor navale, Baltica urmând să devină un teatru important de operaţii. Ofensiva germană a debutat în februarie 1915, iar,

în aprilie, ruşii fuseseră respinşi din Prusia Orientală. Până în acest moment, gheţurile au împiedicat desfăşurarea acţiunilor navale în Marea Baltică. După 1 mai, forţele navale uşoare germane au intrat în Golful Finlandei şi au distrus două faruri. Ruşii au trecut la apărare prin procedeul lor obişnuit, lansând 200 de mine în Strâmtoarea Irben, şi 120 de mine în faţa portului Libau, din care se contura atacul terestru.

Pe 8 mai, două cuirasate, patru crucişătoare şi 27 de torpiloare germane s-au prezentat în faţa portului Libau; un torpilor a fost distrus de explozia unei mine, dar garnizoana din Libau s-a predat fără să tragă niciun foc. Armamentul de la poziţii era inexistent, iar tunurile bateriilor de coastă erau simulate. Flota rusă nu a ripostat în nicio formă. Pe 25 mai, viceamiralul Viktor Kanin a fost numit comandantul forţelor navale ruse.

La 2 iulie, divizionul de crucişătoare comandat de amiralul rus Bakhireff a primit ordin să bombardeze Memel, ocupat de către germani. Fiind anunţat de prezenţa crucişătoarelor germane în faţa localităţii Dagerort, amiralul rus a renunţat la bombardament şi a trecut la căutarea grupării germane. Contactul a fost stabilit la orele 8.30, prin surprindere. Germanii au reuşit să derobeze, dar puitorul de mine ALBATROS, lovit grav de tirul navelor ruseşti, a fost forţat să eşueze la Gotland. O contraacţiune ofensivă a două crucişătoare germane a obligat escadra rusă să rupă contactul cu inamicul, din lipsă de muniţii.

În iulie, armata germană a pătruns în Peninsula Curlanda, ocupând Windau şi ameninţând Riga. Apărarea Golfului Riga era asigurată, până în acel moment, de crucişătorul rusesc NOVIK şi de 26 de torpiloare vechi, întărite de un cuirasat la fel de vechi, dar ruşii au lansat încă 400 de mine în Strâmtoarea Irben. Pe 8 august, 50 de nave germane şi-au făcut apariţia în faţa acestei strâmtori, dragoarele executând pase în câmpurile de mine. După bombardamentul localităţii Zerel şi câteva angajamente între torpiloarele germane şi cele ruse, forţele navale ţariste, incapabile să reziste un timp îndelungat, au evacuat Golful Riga, pe 17 august, şi s-au refugiat la Moonsund.

A doua zi, armata germană a sosit de-a lungul Dvinei, în faţa lucrărilor de apărare de la Riga. Dar, capacitatea sa ofensivă era, în totalitate, epuizată, fiind obligată să se oprească. Flota germană, care a intrat în Golful Riga pe 18 august, a evacuat zona peste două zile, neputând sprijini armata imobilizată. Ruşii au revenit în golf şi au perseverat în lansarea de mine în Strâmtoarea Irben, completând barajul de 260 de mine printr-o obstrucţie din corpuri de beton, dar, care a fost lansată pe funduri prea adânci, făcând-o inutilă. În noiembrie şi decembrie, aceştia au lansat încă un câmp mare de mine între Gotland şi Curlanda, şi un altul în faţa portului Windau, care au cauzat pierderea crucişătorului BREMEN şi a unui torpilor german.

Câteva submarine britanice au reuşit, în august şi septembrie, să treacă prin Sund. Submarinul E-13 a eşuat şi a fost distrus de un torpilor german, dar E-8, E-18 şi E-19 au trecut în Baltica unde au scufundat aproximativ 20 de nave comerciale germane şi două crucişătoare, PRINZ ADALBERT şi UNDINE. În aceste condiţii, germanii au lansat, la rândul lor, un mare câmp de mine în partea de sud a Strâmtorii Sund, în apele internaţionale, determinând guvernul suedez să interzică navigaţia submarinelor în apele teritoriale.

Anul 1916 a reprezentat, pentru forţele beligerante din Marea Baltică, o perioadă de calm relativ. Armata germană a renunţat să urmărească şi să exploateze succesul obţinut în 1915 asupra armatei ruse, dirijându-şi întregul efort contra armatei franceze, având drept obiectiv cucerirea Verdunului. Flota rusă a profitat de ocazie pentru a repara unităţile navale şi a se întări, primind câteva bastimente noi, şi pentru a-şi ameliora sistemul

▪ **Amiralul Nikolai Ottovich von Essen**

defensiv, lansând câmpuri de mine. Golful Finlandei era protejat la nord de Insula Dago printr-un baraj exterior format din 5 200 de mine şi o plasă cu mine, şi printr-un baraj interior de 4 200 de mine, între Nargon şi Kalbodar-Grund. Golful Riga era apărat prin folosirea aceluiaşi procedeu: 6 200 de mine barau Strâmtoarea Irben, iar baterii de coastă au fost instalate la Moon, Dago şi Osel.

Pentru a putea trimite submarine în Golful Riga, germanii au întreprins acţiuni de distrugere a acestor baraje, astfel că, pe toată durata lunii septembrie 1916 au menţinut în zonă 20 de dragoare, din care numeroase au fost scufundate de canonierele ruseşti. În contrapondere, în timp ce era practicată, de către germani, o pasă prin baraje, flota rusească lansa noi câmpuri de mine, înaintea sau după această pasă.

Forţele navale ţariste au executat câteva atacuri asupra convoaielor cu minereu care plecau din Suedia către Germania într-un ritm neîntrerupt, cu o oarecare eficacitate. Pe 9 noiembrie, o flotilă germană a penetrat în Golful Finlandei pentru a distruge navele inamice de patrulare dar, din cele 11 torpiloare, două dintre ele au fost distruse de explozia minelor la intrare şi cinci la ieşire.

Marina ţaristă, care a făcut, încă de la începutul războiului, eforturi considerabile pentru a-şi restabili situaţia, a atins apogeul puterii sale în primăvara anului 1917. A fost organizată apărarea pe mare a coastelor Mării Baltice, iar intrările în golfurile Riga şi Finlanda au fost blocate cu baraje de mine.

Revoluţia din martie a spulberat toate aceste eforturi. În ziua de 16 martie, după citirea actului de abdicare a ţarului, a început acţiunea de asasinare a ofiţerilor de către echipaje. La descoperirea listelor cu persoanele care urmau a fi ucise, toţi comandanţii şi principalii ofiţeri, cu artileria sau cu navigaţia, au dorit să se predea în mâinile inamicului. Părerea amiralului Graf von Spee a fost aceea că toate excesele au fost comise sub influenţa unei propagande exterioare, nefiind inspirate de o anumită explozie de indignare în ceea ce priveşte conduita ofiţerilor faţă de subordonaţi.

Din acest moment, anarhia a devenit o stare normală în flota rusă, niciun act de rebeliune nefiind sancţionat. Propaganda bolşevică a întreţinut, constant, prin persuasiune sau prin teroare, atitudinea de neascultare de ordine. Când navele germane s-au prezentat în faţa oraşului Riga, materialmente inexpugnabile, ele s-au găsit înaintea unei flote în descompunere care a evacuat golful pentru a le ceda locul. La 15 decembrie 1917 bolşevicii au semnat un armistiţiu cu Germania.

Cuvinte-cheie: *Primul Război Mondial, flota rusă, crucişătoare germane, submarine engleze, amiralul von Essen, convoaie, baraje.*

BIBLIOGRAFIE

1. Belleroche Pierre, *Histoire de la guerre aeronavale*, Sagittaire, Cours de Vieux-Port, Marseille, 1943.

2. Chickering R., *Imperial Germany and the Great War, 1914-1918*, CUP, Cambridge, 1998.

3. Fischer F., *War of Illusion*, Chatto & Windus, London, 1975.

4. Graf H., *La marine ruse dans la guerre et dans la révolution, 1914-1918*, Payot, Paris, 1928.

5. Halpern P., *A Naval History of World War I*, Naval Institute Press, Annapolis, 1994.

6. Herwig H. H. , *Luxury Fleet, The Imperial German Navy, 1888-1918*, George Allen & Unwin, London, 1980.

7. Hough R. , *The Great War at Sea 1914-1918*, Oxford University Press, Oxford, 1983.

BALTIC SEA NAVAL OPERATIONS, DURING WORLD WAR I

Once the Great Britain has joined the war on Allies side, Germany has been forced to redirect her forces on the North Sea front. In the Baltic Sea had remained only the Kiel flotilla and a coast-defense squadron, counting eight old and small cruisers, commanded by Prince Henry of Prussia. Following the Emperor orders, those forces main objective were to crumple up, as much as possible, the potential Russian offensive, than, to defend the Kiel port against Russians and English forces.

Russia was too far to consider an proper offensive. The Russian Navy was hardly trying to heal the wounds of the Far East disaster, and the Baltic Flotilla commanded by Admiral Nikolai Ottovich von Essen, counted only four dreadnoughts, four cruisers, two torpedo-boats flotilla and five mine-layers. His role in the battle-order was to fight the German ships off St. Petersburg, and the Finnish golf, which shore was most suitable for a landing onslaught. Botnic and Riga Golf shores had been cleared out, and the remaining naval forces grouped to Helsingfors and Reval, behind an advanced debris system, where from they could maneuver, if attacked.

DESTINE DE MARINARI MIHAIL ŞI FERDINAND DRĂGHICESCU – TATĂ ŞI FIU

dr. MARIANA PĂVĂLOIU
comandor (r) dr. MARIAN SÂRBU
Muzeul Academiei Navale „Mircea cel Bătrân”

În demersurile noastre arhivistice, începute în urmă cu mai bine de trei decenii, am fost fascinaţi de destinul unor familii de marinari, care şi-au dedicat întreaga viaţă şi activitate slujirii acestei arme nobile reprezentată de *Marina Militară*. Ne-am gândit să oferim cititorilor crâmpeie din viaţa şi activitatea marinarilor Mihail Drăghicescu, tatăl (1848-1896) şi Ferdinand Drăghicescu, fiul (1889-?).

În *Cuvântul înainte* la monumentala lucrare a lui Mihail Drăghicescu, *Istoricul principalelor puncte pe Dunăre de la gura Tisei până la Mare şi pe Coastele Mării de la Varna la Odesa*, viceamiralul Mihail Gavrilescu, ne oferă un punct de pornire în demersul nostru, „*Mai târziu, acum vreo 20 de ani* (scria amiralul în septembrie 1942, n.a.) *când nu se mai ştia nimic de părţile rămase nepublicate, am amintit de această lucrare comandorului de marină Ferdinand Drăghicescu – fiul autorului – şi l-am sfătuit să facă cercetări. El, punând foarte multă muncă şi stăruinţă a găsit notele aproape întregii lucrări, a coordonat-o şi a transcris-o, pregătind-o de tipărit*”[1].

Memoriile personale ale ofiţerilor conţin informaţii seci, cu puţine amănunte în ceea ce priveşte viaţa lor personală. Dar, despre cel ce se odihneşte de mai bine de un veac în Cimitirul ortodox de la Sulina, se vorbeşte astăzi cu un deosebit respect în Marina Militară, mai ales de veterani, care au trecut şi ei în vremea senectuţii. Un exemplu concludent îl reprezintă comandorul de marină prof. Mihai Chiriţă (n. 1914, promoţie 1937 a Şcolii Navale *Mircea*) care la venerabila vârstă de 95 de ani îşi aduce aminte cu pioşenie de Mihail Drăghicescu şi îl preţuieşte pe fiul acestuia, care i-a fost şef în anii ’40 în unităţile de la Dunăre. Mihail Drăghicescu, al cărui nume a rămas în istoria Marinei Române, atât ca ofiţer de marină, dar şi ca istoric, s-a născut la Brăila la 1 septembrie 1848, fiul lui Dan şi al Anei Drăghicescu. A îmbrăţişat cariera militară la vârsta de 15 ani, fiind înscris în Şcoala Militară de Geniu şi Marină, ale cărei cursuri le va urma până în anul 1867, ca elev, iar de la această dată cu gradul de *sergent furier*[2].

Absolvind şcoala militară cu gradul de sublocotenent, a fost repartizat în Corpul Flotilei, unde a ocupat funcţia de ofiţer de bord pe nava *Ştefan cel Mare*[3]. În anul 1873, guvernul român a comandat şantierelor navale din Toulon o canonieră, locotenentul Drăghicescu făcând parte din echipajul însărcinat cu recepţionarea şi aducerea navei în ţară, în calitate de secund al căpitanului Ion Murgescu, navă care va primi numele *Fulgerul*[4]. Canoniera a fost adusă la Giurgiu, unde la 15 iunie a avut loc botezul, în prezenţa A.S. Domnitorul Carol, A.S Principele Leopold, fratele domnitorului, a primului ministru, a miniştrilor de Război şi de Externe, a comandantului Flotilei, a autorităţilor civile şi religioase. Prin Înaltul Decret nr. 893 din 15 iunie, locotenentul Drăghicescu a fost numit în funcţia de comandant pe canoniera *Fulgerul*, iar cu ocazia lansării navei la apă, este dat un Ordin de Zi pe armată prin care ofiţerului i se aduceau mulţumiri[5].

În vara anului 1874, locotenentul Drăghicescu a fost avansat la gradul de căpitan, iar în anul

următor, aflat la comanda canonierei *Fulgerul*, a participat la primul marş de instrucţie executat pe Dunărea de Jos şi Marea Neagră, împreună cu navele Flotilei, *România* şi *Ştefan cel Mare*. În Darea de seamă către Ministerul de Război, comandantul Flotilei din acea vreme, maiorul Ion Murgescu, sublinia importanţa acestui voiaj pentru *familiarizarea cu diferite cunoştinţe utile marinăriei*[6].

Mihail Drăghicescu a participat la epopeea cuceririi Independenţei în mai multe funcţii importante. Astfel, ca urmare a Hotărârii Marelui Stat Major, căpitanul Drăghicescu a fost numit comandant de pompieri la Ploieşti, ulterior, la 15 mai 1877, comandând o baterie de coastă la Calafat şi Compania Pontoanelor de Marină, în această calitate a supravegheat şi condus lucrările de montare a celor două poduri: Turnu Măgurele-Nicopole şi Siliştioara-Măgura[7]. În ultima parte a Războiului de Independenţă, după ce a îndeplinit funcţia de comandant militar al porturilor Bechet şi Rahova, a revenit la bateriile de coastă de la Calafat, comandând bateria *Elisabeta*, care a contribuit, alături de celelalte baterii, prin sprijin cu foc, la asaltul victorios asupra Vidinului. Pentru faptele de arme, căpitanul Drăghicescu a fost recompensat, în octombrie 1877, cu Medalia *Virtutea Militară de aur*, iar în 1878 cu *Crucea „Trecerea Dunării"*, Medalia *„Apărătorilor independenţei"* şi *Medalia comemorativă rusă*[8].

După război, în anul 1879, căpitanul Drăghicescu a îndeplinit funcţia de comandant al Depozitului Flotilei, pentru ca în anul următor să fie numit comandant pe canoniera *Grivița*[9], cu care a efectuat un voiaj în Marea Neagră. Nava era destinată a executa serviciul staționar la Sulina, în virtutea articolului 19 al Tratatului de pace de la Paris şi a articolului 2 din Regulamentul de navigaţie şi poliţie a Dunării, care prevedeau faptul că pentru a asigura executarea regulamentului de navigaţie şi poliţie, fiecare dintre puterile contractante aveau dreptul să staţioneze oricând două bastimente uşoare la gurile Dunării[10].

Ţinându-se cont de experienţa acumulată pe timpul Războiului de Independenţă, dar şi de faptul că, în perioada 1874-1875, predase cursul de artilerie navală în Şcoala de ofiţeri, prin Înaltul Ordin de zi cu nr. 130 din 1878, căpitanul Drăghicescu este numit comandant de tir al navelor Flotilei[11]. După înaintarea la gradul de maior, la 8 aprilie 1879, Mihail Drăghicescu va fi numit comandant pe iahtul regal *Ştefan cel Mare*, participând în anul 1882 la operaţiunea de schimbare a trupelor din Dobrogea. În vara aceluiaşi an, ofiţerul execută cu nava *Ştefan cel Mare* sondajul Dunării de la Galaţi la Corabia, în vederea întocmirii planurilor porturilor, apoi a făcut parte din Comisia Cheurilor Porturilor, aflată sub preşedinţia inginerului Charles Hartley, care, la bordul aceleiaşi nave, a inspectat, în octombrie 1882, lucrările efectuate în porturi, făcând propuneri de îmbunătăţire a acestora[12].

A fost numit, provizoriu, în anul 1882, director al Arsenalului Flotilei, iar în anul 1883 a devenit director şi profesor al Şcolii copiilor de marină din Galaţi[13]. În cadrul acestei instituţii de învăţământ, maiorul Drăghicescu a fost titularul disciplinelor *Geografie maritimă, Cosmografie, Calcule nautice şi Desen maritim*. Respectat şi iubit de elevi pentru inteligenţa sa remarcabilă şi erudiţia demonstrate de volumul de cunoştinţe deţinut, maiorul Drăghicescu a făcut din meseria de marinar un apostolat, dragostea sa faţă de marină fiind transmisă generaţiilor de elevi, multora dintre ei reuşind să le canalizeze aspiraţiile spre arma căreia îi dedicase peste 20 de ani din viaţă. Bricul *Mircea*, la bordul căruia elevii Şcolii de marină din Galaţi efectuau campaniile de instrucţie în Marea Neagră sau Mediterană, era considerat de profesorul Drăghicescu *„cel mai mare ambasador al nostru peste mări"*, iar pe elevii îmbarcaţi pe navă, drept *„cei mai buni propagandişti ai ţării noastre peste graniţe"*[14].

Mulţi dintre discipolii săi i-au păstrat, peste ani, o amintire plină de respect şi recunoştinţă, pe care unii le-au consemnat ulterior în scrierile lor. Astfel, de pildă, viitorul comandor Nicolae Ionescu-Johnson, în lucrarea sa cu un pronunţat caracter autobiografic intitulată *Însemnările unui marinar*, scria despre profesorul Drăghicescu ca despre un om cu o vastă cultură generală, pe care îl urmărea întotdeauna cu mare plăcere: orele lui de curs erau cele mai atractive. *„Era un erudit şi uneori ne vorbea despre ultimele lui lucrări. Scrisese o istorie şi o geografie a Dunării şi a coastelor Mării Negre, care fusese apreciată în vremea aceea, fiind una dintre primele scrieri româneşti în acest domeniu"*[15]. Referindu-se la calităţile de educator, formator al tinerei generaţii, acelaşi autor consemna: *„Sfaturile lui Drăghicescu mi-au fost o bază în practica de navigator şi mi-au servit în toată activitatea mea de marinar"*[16].

În lucrările lui Mihail Drăghicescu întâlnim şi elemente de geopolitică şi geostrategie, care sunt şi astăzi de actualitate, când specialiştii vorbesc despre o geopolitică a Dunării şi a Mării Negre. Pornind de la ideea exprimată de Talleyrand şi expusă în motto-ul lucrării sale potrivit căreia *„Centrul de greutate al lumii nu este nici Elba, nici pe Adige, ci pe Dunărea de Jos"*[17], Mihail Drăghicescu a adunat o vastă documentaţie referitoare la istoricul tuturor localităţilor de pe Dunăre şi de la Marea Neagră. Cunoscător al mai multor limbi străine, ofiţerul a studiat operele anticilor şi medievişţilor, care în lucrările lor amintesc de evenimente petrecute la Dunărea de Jos. Dintre autorii antici enumeră pe: Pliniu cel Bătrân, Herodot, Sofocle, Ovidiu, Virgiliu, Cezar, iar din literatura medievală a citat operele unor italieni, francezi, germani precum: Formaleoni, Marsigli, Thierry, Lamartine, Kanitz etc. Studierea lucrărilor amintite dovedeşte din plin erudiţia ofiţerului de marină Mihail Drăghicescu, dar şi efortul de a da o operă cu un caracter profund ştiinţific. Alături de sursele străine, a folosit şi surse documentare româneşti: cronici, letopiseţe, lucrări ale istoricilor români: Dimitrie Cantemir, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Ion Heliade Rădulescu, Alexandru Odobescu, A. D. Xenopol, Nicolae Bălcescu şi alţii.

Din bogata bibliografie studiată, a extras date relevante referitoare la trecutul istorico-militar al localităţilor aflate între gura Tisei şi Mare, la strădaniile locuitorilor de a avea pe Dunăre ambarcaţiuni cu care au făcut comerţ, comunicând între regiunile ţării şi s-au apărat la nevoie. În volumul *Istoricul principalelor puncte pe Dunăre de la Gura Tisei până la Mare şi pe Coastele Mării de la Varna la Odesa*, Mihail Drăghicescu prezintă istoricul a 150 de localităţi de la Dunăre şi de la Marea Neagră, aducând argumente şi mărturii de ordin istoric şi etimologic referitoare la originea şi proveniența lor. Preocupat în continuare de completarea lucrării, după câţiva ani, va da spre publicare o nouă ediţie în două volume. Apoi, spre sfârşitul vieţii, o va revizui şi completa, ultima şi cea mai completă ediţie fiind cea apărută în anul 1943, sub îngrijirea fiului său, Ferdinand Drăghicescu.

În afară de lucrarea menţionată, Mihail Drăghicescu a mai scris cărţi de hidrografie şi navigaţie, în centrul preocupărilor sale fiind Dunărea, dar acestea au rămas nepublicate. În domeniul istoriei marinei, cercetările sale au avut

▪ Locotenent-colonelul Mihail Drăghicescu

ca rezultat un studiu, ce va fi publicat ulterior, în revista *Marea Noastră* sub titlul *Istoricul Flotilei Române*. Locotenent-colonelul Drăghicescu şi-a adus o contribuţie însemnată şi în domeniul marinăriei româneşti, unde, împreună cu generalul N.D Maican şi colonelul Vasile Urseanu, a stabilit nomenclatura pentru navele româneşti, care a apărut în *Manualul gabierului*. În perioada în care şi-a desfăşurat activitatea în funcţia de director şi profesor al *Şcolii copiilor de marină*, maiorul Drăghicescu a participat la campaniile de instrucţie anuale executate pe fluviu, dintre acestea cele mai importante fiind cea din iarna anilor 1882-1883, când a comandat o reuniune de bastimente pe Prut şi aceea din 1885, când s-au executat pentru prima dată exerciţii cu mai multe nave reunite şi cu Compania de instrucţie, aceasta jucând rolul unei trupe de debarcare[18].

Maiorul Drăghicescu a fost numit, în anul 1886, director al Arsenalului Flotilei. Sub conducerea sa, în cadrul unităţii s-au construit numeroase ambarcaţiuni mici de tipul luntrilor şi bărcilor cu cârmă, pentru pichete[19]. Ataşamentul său faţă de marină, seriozitatea şi rezultatele obţinute au fost recompensate prin conferirea în anul 1886 a ordinului *Coroana României* în grad de cavaler, dar şi prin înaintarea la 24 aprilie 1887 în grad de locotenent-colonel[20].

În anul 1889, a ocupat funcţia de ajutor al comandantului Depozitului Flotilei echipajelor, anul

următor fiind numit şef al Statului Major al Flotilei. În anul 1890, pentru serviciul îndelungat în cadrul Corpului Flotilei, locotenent-colonelul Mihail Drăghicescu a fost decorat cu *Semnul onorific de aur pentru 25 de ani*.

În anul 1894 este numit comisar maritim la Sulina, unde s-a stins din viaţă la 13 martie 1896. A fost înmormântat în cimitirul Sulina, în zona în care Dunărea se îngemănează cu marea, ape pe care le-a iubit, preţuit şi slujit cu devotament întreaga viaţă de marinar şi om de ştiinţă. Ca un ultim şi pios omagiu, ofiţerii de marină i-au ridicat în anul 1902 un monument care aminteşte posterităţii de ofiţerul de marină Mihail Drăghicescu, monument care, prin grija primăriei oraşului Sulina, este îngrijit, devenind simbol al locuitorilor acestui oraş port.

Fiul lui Mihail Drăghicescu, Ferdinand Drăghicescu, s-a născut la 14 aprilie 1889, la Galaţi, fiind încredinţat de tatăl natural Mihail, fratelui său, Alexandru, şi cumnatei Ana spre adopţie. Tatăl adoptiv, funcţionar vamal, l-a îndrumat, după absolvirea celor patru clase primare către Liceul comercial *Alexandru Ioan Cuza* din Galaţi, ale cărui cursuri le-a urmat timp de opt ani (1901-1909). Simţindu-se atras de marină precum tatăl său, în anul 1906, Ferdinand s-a înscris la Şcoala de Marină din Constanţa, pe care a absolvit-o după trei ani cu gradul de submaistru militar clasa a II-a, pentru ultimele clase superioare de liceu susţinând examen *ca pregătit în particular*[21].

Repartiţia a primit-o în oraşul natal, Galaţi, la Divizia de Dunăre. După ce a susţinut examenul de absolvire la Şcoala de Artilerie, Geniu şi Marină din Bucureşti, devenind ofiţer la 1 iulie 1912, cu gradul de sublocotenent de marină, prin Înaltul Decret cu nr. 3535 a fost repartizat tot la Divizia de Dunăre, la Grupul Vaselor port-mine[22]. Comandantul său, căpitan-comandorul Constantin Niculescu-Rizea, a văzut de la început în tânărul absolvent „*un ofiţer în adevăratul sens al cuvântului, cu educaţie militară bună, cu aptitudini militare*". Comandorul Ion Spiropol supranota evaluarea cu aprecierea „*Promite a deveni un bun ofiţer*"[23].

La 1 octombrie 1913, a fost mutat la Arsenalul Marinei în funcţia de ofiţer cu aprovizionarea, atribuţiile fiind achitate în mod conştiincios, fiind îmbarcat, ulterior, pentru practică, pe vaporul *Dobrogea* al Serviciului Maritim Român cu care a efectuat un voiaj la Rotterdam. Comandantul Arsenalului, comandorul Paul Rădulescu, îi consemna în notare: „*Ofiţer excelent din toate punctele de vedere. Merită a înainta*"[24]. Avansarea în grad s-a făcut în august 1915, răstimp în care ofiţerul a fost mutat la bordul monitorului *Lascăr Catargiu*[25], având-l comandant pe comandorul Alfons Sion. Acesta i-a remarcat „*buna pregătire în specialităţile marinei, având o ascendenţă faţă de ceilalţi colegi de aceeaşi vechime. (...) Temperament liniştit, sârguincios la lucru, se ocupă aproape de orice serviciu ce i se încredinţează. (...) S-a achitat de toate în mod mulţumitor, având rezultate apreciabile*"[26]. Comandantul Diviziei de Dunăre, comandorul Dem. Poenaru, consemna faptul că „*ofiţerul este înzestrat cu o inteligenţă deosebită şi posedă aptitudini militare alese*"[27]. În luna iunie 1915, acelaşi comandant aprecia faptul că locotenentul Ferdinand Drăghicescu a meritat a fi înaintat în grad: „*ofiţerul a fost înaintat la gradul de locotenent pe 1 august 1915. Menţin aprecierile, deoarece ofiţerul a continuat a fi un element sârguincios şi cu multă conştiinciozitate în serviciu*"[28].

După campania din 1916 a Primului Război Mondial, la care ofiţerul a participat în funcţia de şef al turelei nr. 3, la bordul monitorului *Lascăr Catargiu*, comandantul navei, comandor Alfons Sion, îl aprecia ca fiind „*inteligent, înzestrat cu calm ceea ce îi permite a judeca în adevărata valoare împrejurările şi situaţiunile*". Pe aceeaşi filă a notării, comandantul Escadrei de Dunăre, comandorul Nicolae Negru, consemna: „*judecă foarte bine, lucrează fără a fi controlat. Citeşte şi se instruieşte, făcând progrese. Îl consider ca pe un eminent ofiţer, din toate punctele de vedere.(...) Merită avansarea excepţională*"[29]. Din foaia calificativă de campanie, reţinem faptul că în perioada 15 august 1916-19 decembrie 1917, ofiţerul (avansat la gradul de căpitan la 1 aprilie 1917, conform Înaltei Decizii cu nr. 673/1917) „*a fost foarte conştiincios, fiind tot timpul însărcinat administrativ cu aprovizionarea, serviciu pe care l-a îndeplinit cum nu se poate mai bine. În timpul acţiunilor militare a fost şeful turelei nr. 3 şi apoi ajutor al ofiţerului cu artileria, în care funcţie s-a comportat foarte bine*"[30]. Foaia poartă semnătura comandantului unităţii *Lascăr Catargiu*, căpitan-comandorul Isbăşescu.

La finele anului 1917, căpitanul Ferdinand Drăghicescu a fost detaşat la Batalionul de recruţi Huşi, încredinţându-i-se comanda Companiei I şi Şcoala de mitraliere, aceste subunităţi fiind apreciate ca fiind cele mai bune pe batalion. De

asemenea, s-a dovedit a fi „*demn şi calculat în toate acţiunile, iubit de soldaţi*”. Această *notă de carnet* poartă semnătura comandantului batalionului, maiorul Constantinescu[31]. La începutul anului 1918, ofiţerul este detaşat ca adjutant la comenduirea Pieţei Galaţi, funcţie de care s-a achitat „*procedând cu mult tact şi imparţialitate la diferitele cercetări*”[32]. Se consemna în continuare faptul că „*pentru calităţile sale merită a înainta. Semnează fost comandant al Pieţei Galaţi, maior în rezervă M. Rosetti*”[33].

În luna august 1918, căpitanului Ferdinand Drăghicescu i se încredinţează comanda Companiei de Depozit din cadrul Arsenalului Marinei, funcţie în care s-a dovedit a fi inteligent, capabil şi foarte muncitor. Redăm câteva din aprecierile înscrise în notările ofiţerului făcute de subdirectorul Arsenalului, comandorul Mihăilescu, şi directorul, comandorul Niculescu Rizea: „*posedă educaţie şi aptitudini militare desăvârşite, achitându-se în mod lăudabil de sarcini. Este devotat, demn moral şi integru. Activ cu multă putere de muncă*”[34]. În vara anului următor, ofiţerul se îmbarcă din nou la bordul monitorului *Lascăr Catargiu* în calitate de comandant secund şi ofiţer cu artileria. În ambele funcţii deţinute la bord, comandantul navei aprecia că „*ofiţerul s-a achitat în modul cel mai lăudabil. A executat tragerile de artilerie cu care împrejurare a dovedit că are cunoştinţele necesare pentru serviciul de ofiţer cu artileria. Calm, cumpătat în toate acţiunile sale. Modest. Trebuie cunoscut îndeaproape pentru a se putea constata că este un caracter şi un ofiţer foarte bun. Merită să avanseze la gradul de locotenent-comandor*”.

Acestea sunt câteva din calităţile căpitanului Ferdinand Drăghicescu, pe care le-am găsit consemnate în foile calificative făcute de şefii săi. Având în vedere aceste calităţi, însuşi comandantul Marinei, contraamiralul Constantin Bălescu, îi recomanda „*să-şi afirme calităţile excepţionale într-un serviciu la bord*”, în condiţiile în care căpitanul Drăghicescu fusese mutat la Depozitele Generale ale Marinei, comandant al companiei de recruţi. Drept urmare, la 1 august 1920 a fost ambarcat pe monitorul *Lascăr Catargiu* în calitate de secund, iar la 7 august numit comandant. În această funcţie, ofiţerul a depus mult efort şi a reuşit în scurt timp să formeze echipajul a cărui instrucţie fusese neglijată de fostul comandant. Comandanţii Escadrei de Dunăre şi Diviziei de Dunăre, comandorul Angelo Frunzianescu şi comandorul Niculescu Rizea, apreciau în foaia calificativă eforturile depuse de Ferdinand Drăghicescu şi erau convinşi că „*se va prezenta în foarte bune condiţii la examenul de înaintare în gradul de locotenent comandor*”[35].

În anul 1921, al doilea de existenţă al Şcolilor Marinei la Constanţa, îl găsim pe căpitanul Ferdinand Drăghicescu în calitate de ofiţer-elev, urmând cursul de informaţii[36]. Comandantul şcolii, comandorul Corneliu Buchholtzer îl aprecia la absolvire ca fiind „*un ofiţer muncitor, corect şi neobosit*”[37]. Studiile temeinice, dar şi experienţa câştigată la bordul navelor au fost factorii determinanţi în avansarea lui la gradul de locotenent-comandor în iunie 1922, cu vechimea de la 1 aprilie 1920, conform I.D. nr. 2453/1922.

La revenirea sa la Dunăre, după absolvirea cursului de informaţii, ofiţerul a primit comanda monitorului *Alexandru Lahovary*, unde s-a integrat rapid în viaţa echipajului. În călătoria efectuată la Belgrad, cu ocazia conducerii prinţesei Mărioara în Iugoslavia, unde aceasta s-a căsătorit cu regele Alexandru, comandantul monitorului a primit laudele binemeritate ale şefilor săi pentru modul în care a guvernat vasul[38].

Revenit în ţară s-a implicat cu mult suflet în organizarea şi executarea tragerilor de artilerie, obţinând rezultate foarte bune. Comandantul Forţei Fluviale, căpitanul-comandor Urban Passera şi comandantul Diviziei de Dunăre contraamiralul Mihai Gavrilescu, îl propun la avansarea la excepţional, considerându-l un „*ofiţer foarte bun din toate punctele de vedere*”.

Odată cu sosirea sezonului rece, locotenent-comandorul Drăghicescu a fost numit în funcţia de *comandant al Grupului vaselor la iernat din docurile Galaţi*, achitându-se foarte bine de sarcinile primite. În plus, ofiţerul a lucrat la întocmirea unui nou *Regulament al serviciului la bord,* reuşind să finalizeze 2/3 din acesta. Şefii săi ierarhici, comandantul Apărărilor Fluviale, căpitan-comandorul A. Focşa şi cel al Diviziei de Dunăre, îl propun din nou la avansare la excepţional, dar, Inspectorul Marinei, contraamiralul C. Niculescu Rizea şi Comitetul Consultativ al Marinei consemnează într-una din şedinţele sale „*Merită a înainta la anuar*”[39].

Este interesant de amintit faptul că Marina Militară nu parcurgea o perioadă fastă, instaurată după prima campanie a Războiului Mondial din 1916-1918, când din cauza neînţelegerilor dintre

comandanții de mari unități și conducerea Marinei, regele Ferdinand a decis să rezolve această problemă prin numirea în fruntea Marinei a principelui Carol[40].

La 1 noiembrie, ofițerul a fost numit director al Școlii de mecanici și electricieni, ce funcționa la Galați în cadrul Arsenalului Marinei, condus la acea dată de fostul său comandant de pe monitorul *Lascăr Catargiu*, comandorul Alfons Sion. Acesta îi întocmește după primul an de comandă o notare elogioasă, întărind propunerea de avansare: *„Excelent marinar atât în practică cât și cunoștințe teoretice, la curent cu toate progresele armei cu care se menține prin studiu (...) În scurt timp a reușit să pună ordine în această școală care a fost de la început îndrumată în mod neglijent de predecesorii săi.(...) Prin Ordinul nr. 18566 al Diviziei de Dunăre, provocat de un ordin al Inspectoratului Marinei se aduc mulțumiri ofițerului pentru munca și inițiativa arătate cu ocazia punerii la punct și în starea de funcționare cu mijloacele bordului a vechiului torpilor N"*[41]. De pe aceeași foaie calificativă am cules câteva aprecieri efectuate de contraamiralul Mihail Gavrilescu: *„Locotenent-comandorul Drăghicescu a făcut sub formă definitivă, lucrări rămase sub formă de proiect de la fostul locotenent- colonel Drăghicescu și care vor fi de un mare folos marinei și oștirii românești"*[42]. Peste câțiva ani, o parte din aceste materiale au fost publicate în serial de către revista Ligii Navale Române, „Marea Noastră", iar în anul 1943, tot la îndemnul contraamiralului Gavrilescu au fost adunate într-un volum.

În anul 1925, ofițerul și-a desfășurat activitatea ca director al Școlii de Mecanici și Electricieni, bucurându-se de aprecieri remarcabile din partea șefilor ierarhici. Noul comandant al Diviziei de Dunăre, comandor Vasile Pantazi, îl percepea astfel: *„Întreaga sa carieră este de muncă continuă pentru propășirea instituției. Unanimitatea elogiilor aduse de șefii săi constituie dovada cea mai elocventă. Însușirile sale morale și intelectuale, cunoștințele generale, profesionale și aptitudinile sale de comandă mă obligă să îl caracterizez că merită a înainta la alegere"*[43]. Inspectorul general al Marinei, viceamiralul Vasile Școdrea, este de acord cu această caracterizare, dar nu și cu înaintarea la alegere, ci *„la rândul vechimii"*[44].

Începând cu data de 1 aprilie 1927, locotenent-comandorul Ferdinand Drăghicescu a fost numit în funcția de ajutor al șefului Corpului Depozitelor, unde s-a ocupat, în special, de lucrările de construcții. În notarea făcută de comandantul Diviziei de Dunăre, comandorul Vasile Pantazi, se subliniază faptul că *„ofițerul a lucrat la întocmirea Regulamentului Serviciului la bordul bastimentelor și la codul de semnale al Marinei, două lucrări de cea mai mare importanță pentru marina noastră, pe care le-a dus la bun sfârșit. A ținut o Conferință asupra războiului submarin, din care a reieșit că este înzestrat cu un spirit pătrunzător și că este la curent cu toate chestiunile ce interesează arma lui. Este pregătit pentru o comandă superioară, are tact, inițiativă, putere de muncă și un dezvoltat spirit de discernământ"*[45].

Datorită cunoștințelor sale și a experienței acumulate de-a lungul anilor, ofițerul a fost mutat la 1 noiembrie 1928, la Direcția Marinei, la Serviciul Artilerie, Torpile și TFS, unde a fost apreciat de Directorul Marinei, care a propus *„să i se încredințeze comanda unui grup de nave"*. La 1 mai 1930, prin Înaltul Decret nr. 1602, publicat în Monitorul Oficial nr. 103/1930, ofițerul este avansat la gradul de căpitan-comandor, fiind repartizat la Secția Personal din Direcția Marinei. Prin modul de comportare, conștiinciozitate în îndeplinirea atribuțiilor, prin calitatea lucrărilor de personal efectuate, căpitan-comandorul Ferdinand Drăghicescu și-a atras elogiile șefilor direcți, fiind numit în anul 1932, în funcția de șef al Serviciului Personal din Direcția Marinei. Calitățile de bun organizator al activităților a fost remarcată de comandorul ing. Eugeniu Roșca, șeful de stat major al Direcției Marinei, care considera, în anul 1933, că *„prin cultura sa marinărească și prin aptitudinile sale de marinar este pregătit pentru comanda unui distrugător sau grup de monitoare"*[46].

La 1 mai 1934, Ferdinand Drăghicescu a preluat comanda *N.M.S. Constanța*, în funcția deținută dovedind, la fel ca și tatăl său, calități de educator pentru ofițerii și elevii Școlii Navale, care desfășurau la bordul acestei nave perioada de practică. Deși s-a aflat pentru prima dată la comanda unei nave maritime, ofițerul a dat dovadă de pricepere și destoinicie, lăsând o impresie excelentă comandantului Inspectoratului General al Marinei, contraamiralul Ioan Bălănescu. Pentru ca ofițerul să-și completeze stagiul la mare, în anul următor, i-a fost încredințată comanda distrugătorului *Regele Ferdinand*, navă modernă, care îndeplinea misiuni complexe.

Pentru o perioadă de un an, caracterizările primite în foaia calificativă nu mai sunt atât de

elogioase, comandantul Diviziunii de Distrugătoare, comandorul Alexandru Gheorghiu şi comandantul Diviziei de Mare, contraamiralul Isbăşescu, apreciind calităţile de ofiţer, dar mai puţin calităţile de comandă pentru o navă de mare. În opinia noastră, aceste aprecieri au fost făcute sub impulsul primei impresii, deoarece, în anul următor, datorită efortului depus, ofiţerul a reuşit să schimbe percepţia comandanţilor săi direcţi asupra calităţilor lui de comandant, aceştia având cuvinte de laudă asupra activităţii sale. Astfel, acelaşi comandant al Diviziunii de Distrugătoare consemna: „*Ofiţerul se resimte că fără voia sa a fost ambarcat decât scurt timp la mare, ceea ce a făcut ca în calitate de comandant de distrugător, să arate spirit de prevedere exagerat în manevra navei. Este adevărat că graţie acestui fel de a fi, a realizat ca, timp de 14 luni, cât a comandat distrugătorul, să nu-i pricinuiască nici cea mai mică avarie (...) În comanda unităţii sale a urmărit instrucţia cu punctualitate, dar, mai ales, a depus o muncă personală toată ziua, de maximă perseverenţă pentru buna îngrijire şi buna administrare a echipajului navei. Pentru aceste calităţi, pentru punctualitatea şi perseverenţa sa şi pentru cinstea sa recunoscută, îl propun la înaintare la alegere*”[47].

La 1 iulie 1936, ofiţerul s-a prezentat la Baza Navală, mutat pe funcţia de ajutor Şef de Corp. Din această perioadă, comandantul Diviziei de Mare, comandorul Isbăşescu, îl aprecia pentru modul în care administrează şi gospodăreşte unitatea. În anul 1938, la 20 aprilie, căpitan-comandorul Drăghicescu a devenit şef de stat major al Comandamentului Litoralului Maritim şi avansat în grad de comandor. La conducerea acestui comandament, ofiţerul a avut o conduită ireproşabilă, îndrumând activitatea de întocmire a *Manualului motoarelor, maşinilor auxiliare şi ateliere a N.M.S Constanţa* şi *Manualului căldărilor Tornycrof ale distrugătoarelor tip R.*

Corectitudinea, comportamentul ireproşabil şi calităţile de bun organizator au stat la baza deciziei comandantului Marinei Regale, viceamiralul Petre Bărbuneanu, de a-l numi pe comandorul Drăghicescu la comanda Arsenalului Marinei, unitate care cunoştea în acea perioadă importante modernizări şi extinderi, în condiţiile în care pe plan mondial statele duceau o politică de înarmare, declanşarea războiului mondial fiind inevitabilă. Bun gospodar şi meticulos în acţiunile întreprinse, comandorul Drăghicescu s-a dovedit în această funcţie un bun administrator al bunurilor Marinei.

La 1 aprilie 1940, ofiţerul este numit la comanda Detaşamentului 1 Marină, funcţie cu o mare încărcătură politică şi militară[48]. Pentru perioada noiembrie 1940-aprilie 1941, în nota de carnet completată de comandantul Diviziei 9 infanterie, se fac aprecieri pozitive asupra calităţilor comandorului Drăghicescu în ceea ce priveşte modul de instruire, înzestrare şi comandă a unităţilor: „*prin seriozitatea sa, prin priceperea şi prezenţa permanentă la postul de comandă a reuşit să schimbe faţa acestor batalioane, să le îndrume la instrucţie, să le dea un nou spirit de luptă, să le înzestreze cu tot ceea ce trebuia pentru a răspunde misiunii încredinţate. Este înzestrat cu calităţi de şef, cu autoritate şi cu sânge rece, s-a impus şi a reuşit să stimuleze toate energiile pentru a ridica valoarea combativă a acestor batalioane. În concluzie, comandorul Drăghicescu s-a dovedit un foarte bun comandant de detaşament, bine pregătit sub toate raporturile pentru această comandă. S-a afirmat a fi un comandant cu sânge rece şi prevedere. Este foarte bine pregătit pentru a trece examenul de general. Merită a fi admis la examen*”[49].

Următoarea perioadă, cuprinsă între 31 octombrie 1940 şi 27 martie 1941, care este consemnată în *Foaia calificativă* a ofiţerului s-a caracterizat prin dificila conjunctură în care au acţionat marinarii Detaşamentului Maritim nr. 1, alături de jandarmi şi grăniceri, având de îndeplinit misiuni de luptă în Delta Dunării şi la malul mării, pentru stoparea infiltraţiilor vecinului de la Răsărit, ocupant al malului stâng al braţului Chilia. Comandorul Drăghicescu şi-a condus detaşamentul cu energie şi autoritate, dovedind calităţi de bun organizator.

Revenit la comanda serviciului personal al Comandamentului Marinei Militare, în perioada 1941-1943, comandorul Ferdinand Drăghicescu s-a dovedit acelaşi ofiţer serios, cu putere de muncă, conştiinciozitate şi devotament în îndeplinirea atribuţiilor funcţionale.

În urma decretului cu nr. 1986 din 16.07.1943, comandorul Ferdinand Drăghicescu a fost detaşat *afară din cadrele active ale armatei.* Ulterior, prin Decretul nr. 2450 din 10 mai 1945, ofiţerul a fost înaintat la gradul de contraamiral.

Am redat câteva fragmente din viaţa şi activitatea unei familii de ofiţeri de marină, Mihail Drăghicescu, tatăl, şi Ferdinand Drăghicescu, fiul,

care s-au distins în cele mai importante momente ale istoriei noastre naționale, Războiul de Independență, Primul Război Mondial şi al Doilea Război Mondial. Considerăm că evoluțiile lor se constituie în modele de sârguință, devotament şi pasiune, demne de urmat pentru tinerele generații de ofițeri de marină.

Cuvinte-cheie: *Mihail şi Ferdinand Drăghicescu, şcoală militară, cucerirea independenței, Arsenalul Flotilei, monitorul Lascăr Catargiu, Divizia de Dunăre, Direcția Marinei, Comandamentul Litoralului Maritim.*

---

[1] Lt. col. de marină Mihail Drăghicescu, *Istoricul principalelor puncte pe Dunăre de la Gura Tisei până la Mare şi pe Coastele Mării de la Varna la Odesa*, 1943, p. 4.

[2] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, (în continuare, CSPAMI), Fond Direcția cadre şi învățământ, Registrul control 61, fila 48.

[3] Prin Decretul nr. 982 din 3 iulie 1865, generalul Manuc, ministru de Război, a fost împuternicit să comande, la fabrici din străinătate, un vapor şi patru şlepuri pentru flotila de război. În luna martie 1867, a sosit în țară vaporul şi cele patru şlepuri contractate în Austria pe timpul domnitorului Al. I. Cuza. Vaporul a fost încadrat în flotilă cu denumirea provizorie de *Vaporul cel nou*. Cu ocazia unui marş oficial pe drum spre Cernavodă, la 7 martie 1867, nava se ciocneşte cu vaporul austriac *Szecheny* şi se scufundă 5 mile aval de port, pe malul românesc. Scos prin grija societății austriece de navigație, vaporul este reparat provizoriu la Turnu Severin, şi dus de locotenentul Dumitrescu Maican la Pesta, unde este reparat radical. Se întoarce în țară în anul 1868 şi este botezat în anul 1869 prin Decretul nr. 342 cu numele *Ştefan cel Mare* (n.a).

[4] Actul încheiat este confirmat ulterior prin Decretul nr. 894. *Fulgerul* trebuia să fie dotat cu un tun de 90 de mm într-o turelă. Cum nava avea doar 90 de tone deplasament, turela era mare şi nemanevrabilă, astfel încât s-a renunțat la el, fiind înlocuit mai târziu cu două tunuri *Noderfeld* de 57 de mm cu tragere rapidă.(n.a).

[5] „Monitorul Oastei", nr. 13, din 24 iunie 1874, p. 542.

[6] Ibidem, nr. 30 din 13 octombrie 1875, p. 801.

[7] CSPAMI, Fond Direcția cadre şi învățământ, Registrul control 61, fila 88; lt.-cdor C. Ciuchi, *Istoria marinei române în decurs de 18 secole,* Constanța, 1906, p. 192.

[8] CSPAMI, Fond Direcția cadre şi învățământ, Registrul control 61, fila 48.

[9] Canoniera *Griviţa* era un vas din fier cu punte de lemn, două catarge simple (cel din prova având o vergă trincă) şi un bombpres. L = 30 M, l = 5,15 m, Pescaj = 1,80 m, Deplasament 10 tone, viteză 9 noduri. La început, a fost armată cu două tunuri de 87 de mm, Krupp, aşezate în ax, unul la prova şi celălalt la pupa, pe afete, care se mişcau pe şine fixate în punte. Ulterior, în 1882, au fost adăugate două tunuri revolver *Hotchkiss* de 37 de mm, iar în 1888 s-a înlocuit tot materialul de artilerie; Negrescu Nicolae, *Istoria Marinei Militare, manuscris*, fondul Muzeului Academiei Navale „Mircea cel Bătrân", p. 127.

[10] Articolul 2 din Regulamentul de navigație şi poliție a Dunării între Galați şi gurile ei, întocmit de Comisia Europeană a Dunării în 1875 prevedea: *Executarea regulamentelor aplicabile Dunării de jos mai este asigurată prin acțiunea bastimentelor de război staționate şi guri, în conformitate cu articolul 19 al Tratatului de la Paris. În lipsa unui bastiment de război cu calitatea de a interveni, autoritățile poliției fluviului pot recurge la bastimentele de război ale puterii teritoriale*; I.G. Munteanu, *Comisia Europeană a Dunării*, Galați, 1937, p. 123.

[11] CSPAMI, Fond Direcția cadre şi învățământ, Registrul control 61, fila 48.

[12] Lt. col. Mihail Drăghicescu, *Istoricul Flotilei române*, în revista „Marea Noastră", nr. 4/1938, p. 172.

[13] CSPAMI, Fond Direcția cadre şi învățământ, Registrul control 61, fila 50.

[14] Ibidem.

[15] Nicolae Ionescu-Johnson, *Însemnările unui marinar*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1956, vol. I, p. 52.

[16] *Ibidem*, p. 54.

[17] Marian Sârbu, Leonida Moise, *Geopolitică şi geostrategie*, Editura Academiei Navale „Mircea cel Bătrân", Constanța, 2006, p. 129.

[18] CSPAMI, Fond Direcția cadre şi învățământ, Registrul control 61, fila 51.

[19] Ibidem, fila 52.

[20] Ibidem, fila 48.

[21] CSPAMI, Fond Direcția Cadre şi Învățământ, 1974, dosar nr. 4804, Memoriul personal al contraamiralului Ferdinand Drăghicescu, fila 47.

[22] Ibidem, fila 6.

[23] Idem.

[24] Ibidem, fila 7, 7 V.

[25] Monitorul *Lascăr Catargiu* a fost unul dintre cele patru monitoare comandate în anul 1905 de statul român în Austria, lansate la apă la 17 septembrie 1907, în prezența familiei regale, a membrilor guvernului a reprezentanților oraşului Galați. Monitoarele au primit numele: *Alexandru Lahovary, Lascăr Catargiu, Mihail*

Kogălniceanu, I.C. Brătianu, cu următoarele caracteristici tehnico-tactice: deplasament – 680 tone; L = 63,5 m; l = 10 m; pescaj = 1,6 m; mijloc de propulsie 2 maşini alternative cu 1800 CP; v = 13 Nd; echipaj – 113 oameni; armament: 3 tunuri de 120 mm model 1907 *Skoda*, 3 turele chiurasate în borduri şi la pupa, 1 obuzier de 120 mm L/10 model 1907 *Skoda*. Pe puntea de comandă 4 tunuri de 47 mm, model 1907 *Skoda*, 2 mitraliere de 6,5 mm *Maxim*, româneşti; Apud Marian Sârbu, *Marina Română în primul război mondial, 1914-1918,* Editura Academiei Navale „Mircea cel Bătrân", Constanţa, 2002, p. 142, Anexele nr. 4 şi 5.

[26] CSPAMI, Fond Direcţia Cadre şi Învăţământ, 1974, dosar nr. 4804, Memoriul personal al contra-amiralului Ferdinand Drăghicescu, fila 8.

[27] Ibidem, fila 9.

[28] Idem.

[29] Ibidem, fila 10.

[30] Ibidem, fila 11V.

[31] Ibidem, fila 12.

[32] La 23 decembrie, prin Înaltul Decret nr. 2975, se promulgă legea cunoscută sub denumirea *Codul de justiţie special pentru Corpul Marinei.* În conformitate cu această lege, justiţia se asigura în flotilă de *Consiliile de război* ale circumscripţiilor militare teritoriale pe care se afla reşedinţa Comandantului Flotilei şi prin Consilii de justiţie pe nave. Ultimul articol al legii autoriza chiar lovirea gradelor inferioare în împrejurări grave de care ar depinde siguranţa navei; Apud, Nicolae Negrescu, *op. cit.* p. 546. Viaţa marinarului la bordul navei, în luptă neîncetată cu elementele care-l ţin necontenit în faţa spectacolelor măreţe ale naturii şi îl pun în legătură directă cu alte obiceiuri ale altor naţii, îi îmblânzeşte personalitatea, făcându-l mai îngăduitor faţă de semenii săi; tocmai de aceea, lovirea în marină a fost o excepţie (n.a);

[33] CSPAMI, Fond Direcţia Cadre şi Învăţământ, 1974, dosar nr. 4804, Memoriul personal al contra-amiralului Ferdinand Drăghicescu, fila 13, 13 V.

[34] Ibidem, fila 15-16.

[35] Ibidem, fila 20-21.

[36] Acest curs era urmat de căpitanii de marină în vederea accederii lor la gradul de locotenent-comandor (n.a).

[37] CSPAMI, Fond Direcţia Cadre şi Învăţământ, 1974, dosar nr. 4804, Memoriul personal al contra-amiralului Ferdinand Drăghicescu, fila 22.

[38] Ibidem, fila 4.

[39] Ibidem, fila 25.

[40] *Scrisoarea olografă a Inspectorului Şef al Marinei, principele Carol, către contraamiralul C. Niculescu-Rizea, inspector tehnic al Marinei*; fondul de documentare al Muzeului Academiei Navale „Mircea cel Bătrân" Constanţa. Această stare de neînţelegeri s-a iscat în urma măsurilor luate împotriva unor ofiţeri participanţi la Campania din 1916, care au dus chiar până la degradarea lor şi îndepărtarea din armată şi a modului în care s-a făcut reorganizarea Marinei în anul 1917. Este cazul contraamiralului Nicolae Negrescu, fost comandant al Flotei de Operaţiuni, care a fost degradat la gradul de soldat, ulterior fiind reabilitat. La începutul anilor '20, contra-amiralul Negrescu scrie trei lucrări, care analizează din punct de vedere militar modul de desfăşurare a acţiunilor navale din campania anului 1916, aducând unele critici asupra acţiunilor militare desfăşurate după ce i s-a preluat comanda Flotei de Operaţiuni; cf. Marian, Sârbu, *Marina română în primul război mondial, op. cit.*, cap.2.

[41] CSPAMI, Memoriul personal al contraamiralului Ferdinand Drăghicescu, fila 26.

[42] Ibidem, fila 26 V.

[43] Ibidem, fila 28.

[44] Ibidem, fila 29.

[45] Ibidem, fila 30.

[46] Ibidem, fila 35.

[47] *Ibidem,* fila 39.

[48] Acest detaşament s-a constituit în condiţii speciale, create de cererea şi apoi de raptul teritorial al fostei URSS, ce a condus la pierderea Basarabiei (n.a).

[49] CSPAMI, Memoriul personal al contra-amiralului Ferdinand Drăghicescu, fila 138.

DESTINIES OF SAILORS. MICHAEL AND FERDINAND DRĂGHICESCU, FATHER AND SON

The family of Marine officers - Michael Drăghicescu, the father, and Ferdinand Drăghicescu, the son – has distinguished itself in the most important moments of our national history, The War of Independence, The First World War and Second World War. Captain Michael Drăghicescu ordered a battery of an coastal artillery, providing so the safe construction of the bridges Turnu Măgurele-Nicopole and Siliştioara-Măgura, and an artillery battery – "Elizabeth" – that contributed to the successful assault on Vidin. His son, lieutenant and then captain Ferdinand Drăghicescu, was on board the monitor "Lascăr Catargiu" as a gunner in the early campaigns in 1916 and 1917. In the years of the Second World War commander Drăghicescu Ferdinand was in command of the Personnel Service of the Navy Headquarters.

JOHN EPPLER, SPIONUL ABWEHR-ULUI, PETROLUL ROMÂNESC ŞI PLANURILE DE ANEXARE A BASARABIEI DE CĂTRE SOVIETICI ÎN ANII 1939-1940

dr. EMANUEL CONSTANTIN ANTOCHE
dr. MATEI CAZACU, Franța

În memoriile sale, *Destinul unui soldat*, publicate în 2004 la editura bucureşteană „Ares", generalul de flotilă aeriană Octav Neculai Cernescu, care a activat în perioada interbelică ca ofițer în cadrul Serviciului Secret de Informații al Armatei Române (SSI), povesteşte cum în primele zile ale lunii iulie 1939 a reuşit să deschidă pe ascuns seiful colonelului SS Heinrich Gärtner, unul dintre şefii Gestapoului din Berlin[1]. Dintre informațiile culese citățm : *„...La 20 ian. 1939, întâlnire în Suedia între Molotov şi Ribbentrop. La 2 februarie 1939, întâlnire a lui Hess cu reprezentanții guvernului englez. Cu această ocazie, s-a întâlnit şi o delegație a evreilor cu Hess, căruia i-au promis mare sprijin politic şi financiar, dacă politica lui Hitler întoarce sensul. Hess nu a avut şansă în aceste mari demersuri, căci Hitler este de părere că alianța politică şi militară cu Rusia, țară de mare putere umană şi economică, este drumul cel bun. În 15 februarie a avut loc o nouă întâlnire secretă între Hitler, Mussolini şi Ciano, la care au luat parte Horthy, precum şi ministrul de externe al Bulgariei[2]. La 10 martie a avut loc o întâlnire de definitivare a alianței cu Rusia, Molotov, Casianov, doi alți demnitari şi doi mareşali ai Rusiei. S-a încheiat pactul militar. La 18 aprilie 1939, s-au întocmit de delegațiile secrete hărți. Harta 1939 şi harta 1940. Harta 1939 prevede o linie roşie care împarte Polonia în două părți, linia mergând mai departe în regiunea subcarpatică Bucovina, Prutul şi marea (Menționate pentru 1940). Era, de asemenea, notat că între timp au fost mai multe întâlniri cu partea rusă. Un anume Mihailov era trimisul special al lui Stalin pe lângă cancelaria lui Hitler (...). La 15 mai 1939, a avut loc o largă şedință între Germania şi Rusia. Atunci s-a stabilit ca în august 1939 să se facă cunoscută public alianța cu Rusia, la 26 august serbări mari germano-ruse în Berlin şi Moscova, şi pe 1 septembrie 1939 să fie declanşată invazia Poloniei din ambele părți. Alte notițe n-am mai putut lua, desigur de importanță mai minoră..."*[3].

Încă din luna iulie 1939, autoritățile române erau deci bine informate asupra intențiilor agresive ale Uniunii Sovietice care vizau anexarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord. E de ajuns să parcurgem jurnalul regelui Carol al II-lea[4] sau cel al lui Grigore Gafencu pentru a ne da seama de acest fapt[5]. Deosebit de importante sunt şi memoriile lui George Jurgea-Negrileşti, în care este menționată o discuție între Mihail Manoilescu şi rege, cu ocazia paradei militare din 10 mai 1940, discuție care confirmă din plin afirmațiile lui Cernescu: *„Prin meseria mea – a continuat regele – trebuie să fiu bine informat. Nu e uşor şi costă multe parale. Ai văzut cât de lamentabili au fost diplomații britanici şi francezi la Moscova. N-au fost în stare să afle de pactul dintre Stalin şi Hitler. Eu ştiam! Dar ce folos! Nu m-au crezut nici ministrul Marii Britanii şi nici cel*

al Franței. Amândoi mi-au mulțumit cu un surâs respectuos, dar sceptic. Ştii tu. Acel surâs tâmp, atât de apreciat de lumea diplomatică... Pe urmă toți au venit să se minuneze : «Vai, Majestate, cum, ați ştiut?» etc., etc. Îmi venea să râd. Doar n-aveam să le spun adevărul, cruda realitate: înlăturând bridgiştii, snobii, adică miezul diplomației, am găsit omul cel mai potrivit... Majestatea Sa zâmbeşte amar: «Şi plătit cel mai scump. Prin acest om providențial (n. a. – credem că e Moruzov[6]) *cunosc nu numai prezentul, dar poate şi viitorul ... Atât la Berlin, cât şi la Moscova există un dosar ultrasecret. Cu harta țării noastre, după împărțirea ei între Uniune, Ungaria şi Bulgaria. Şi soarta mea e prevăzută dacă ... Trebuie avut în vedere că aici, în această parte a Europei, România e ultima beneficiară a victoriei din 1918. Ne pândesc «perdanții» ... Dacă umbrela franco-britanică dispare, România ar putea avea soarta Poloniei ... de altfel, de la drama din toamna trecută, mă întreb cât ajută «umbrela»?"*[7].

Problema anexării Basarabiei în 1940 trebuie studiată şi din perspectiva importanței pe care zăcămintele de petrol româneşti o aveau pentru maşina de război germană, pentru sovietici, dar şi pentru anglo-francezi. Pentru Raymond Cartier, membru al delegației franceze la procesul de la Nürnberg, ocuparea Basarabiei de către Stalin avea să constituie unul din momentele de tensiune ale raporturilor diplomatice germano-sovietice în cursul anului 1940. Victorios pe frontul de Vest, la o săptamână după ce francezii semnaseră armistițiul (20 iunie), Hitler declara lui Ribbentrop în momentul cedării Basarabiei de către români: *„Nu mă voi lăsa învăluit de ruşi. Pactul meu cu ei era făcut în previziunea unui război de lungă durată: deoarece acest război este scurt, nu mai am nevoie de el"*[8].

Primele contacte între Serviciul Secret de Informații al Armatei Române şi Abwehr[9], vizând o eventuală colaborare între cele două servicii de spionaj, s-au desfăşurat în februarie 1937, în urma vizitei la Berlin a maiorului Constantin Gh. Ionescu Micandru şi a lui Nicolae Ştefănescu (şef de secție în Corpul detectivilor şi în SSI)[10]. Unul dintre obiectivele acestei colaborări îl constituia accesul la informații cât mai fiabile asupra planurilor expansioniste ale Uniunii Sovietice în Europa Orientală şi, bineînțeles, asupra potențialului militar de care dispunea această putere. Raporturile dintre Abwehr şi SSI au devenit mult mai strânse după semnarea acordului economic româno-german în martie 1939 şi mai ales după izbucnirea războiului la începutul lunii septembrie[11], autoritățile de la Berlin fiind tot mai preocupate de protejarea rafinăriilor de pe Valea Prahovei[12].

În acest context, spre sfârşitul lunii noiembrie, se desfăşoară misiunea lui John Eppler, unul dintre cei mai renumiți agenți ai Abwehr-ului din al Doilea Război Mondial. El trebuia să obțină informații precise de ordin militar asupra unei eventuale ofensive sovietice în Basarabia şi să împiedice comandourile engleze de a bloca traficul fluvial pe brațul Sfântul Gheorghe, una din rutele principale ale petrolierelor care se angajau din Marea Neagră pe Dunăre[13].

Născut în 1914 la Alexandria, în Egipt[14], Eppler este recrutat de Abwehr în 1937 şi participă la numeroase misiuni secrete în Turcia, Iran, Irak, Afganistan, Egipt etc., devenind unul din agenții preferați ai serviciilor secrete germane pentru țările din Orientul Apropiat, unde prin contactele sale încearcă să declanşeze *djihad*-ul împotriva dominației britanice. În vara anului 1941 îl însoțeşte la Berlin pe Marele Muftiu al Ierusalimului, Hadj Amin al-Husseini (1895-1974), participând ca interpret de limbă arabă la prima întrevedere a acestuia cu Hitler (31 august)[15]. Printre alte numeroase personalități contactate de Eppler se numără şi cei doi viitori preşedinți ai Egiptului, Gamal Abdel Nasser (1918-1970) şi Anwar el-Sadat (1918-1981), membri ai *Mişcării ofițerilor liberi* din armata egipteană. Această organizație, care milita în secret pentru înlăturarea protectoratului britanic, era pregătită de a provoca o revoltă în spatele liniilor Armatei a 8-a (general Sir Claude John Eyre Auchinleck)[16], concomitent cu ofensiva mareşalului Erwin Rommel din iunie-septembrie 1942, al cărei principal obiectiv era cucerirea Alexandriei[17].

Despre această ultimă misiune a lui Eppler, cea mai palpitantă dintre toate, şi care purta numele de cod *Salaam*, s-au scris cărți şi s-au realizat filme[18]. Se pare că însuşi Rommel a cerut personal ca ofensiva trupelor din *Afrika Korps* să fie însoțită de un grup de spioni care odată infiltrați pe teritoriul egiptean să transmită informații de ordin militar atât asupra planurilor defensive ale englezilor, cât şi asupra efectivelor şi armamentului de care dispuneau aceştia pentru apărarea deltei Nilului[19]. Însoțiți de un grup de soldați de elită din comandourile Brandenburg[20] sub comanda contelui explorator László Ede Almásy (*Sonderkommando Almasy*), maior în forțele aeriene ungare, agent al Abwehr-ului şi unul din rarii cunoscători ai Saharei orientale[21], *Kondor* (numele de cod al lui Eppler) şi

Amiralul Wilhelm Canaris, patron al Abwehr-ului (1935-1944)

colegul său Peter Monkaster (*alias* Peter Stanstede)[22] străbat între 11 şi 24 mai, la bordul unui convoi de vehicule militare capturate de la englezi[23] – circa 2 000 km în plin deşert –, sudul Tunisiei, Libiei şi Egiptului. Această escapadă extrem de periculoasă, în urma căreia ei au reuşit să evite liniile frontului inamic, reprezenta unica modalitate de a pătrunde fără să fie reperaţi pe teritoriul britanic. Ajunşi la Cairo, cei doi spioni intră în contact cu celebra dansatoare orientală Hekmeth Fahmy, membră a *Fraternităţii musulmane*, organizaţie religioasă şi naţionalistă care, în alianţă cu *Mişcarea ofiţerilor liberi*, lupta pentru alungarea englezilor din Egipt. Un alt personaj important era chiar fostul şef de stat major al armatei egiptene, generalul Aziz-el-Masri, înlăturat din această înaltă funcţie pentru atitudinea sa profund antibritanică. Hekmeth Fahmy obţinea informaţii esenţiale de la numeroşii săi clienţi, în cea mai mare parte ofiţeri ai Marelui Cartier General englez, instalat în hotelul *Semiramis* din Cairo. În timp ce frumoasa dansatoare îi încânta cu farmecele ei, Kondor le fotografia documentele din servietă. Deghizat în uniforma de locotenent din *Rifle Brigade*, el reuşeşte să pătrundă chiar în incinta hotelului unde asistă personal la una din conferinţele ofiţerilor din Statul Major al lui Auchinleck. Cu această ocazie s-a discutat despre evoluţiile tactice ale blindatelor germane în condiţiile luptelor din deşert şi despre celebrele capcane defensive ale lui Rommel (*grădinile diavolului*), care protejau poziţiile Axei pe frontul de la El Alamein[24].

Capturaţi la începutul lunii august 1942 de oamenii maiorului A.W. Sansom, şeful Securităţii militare britanice din Cairo, cei doi spioni ai Abwehr-ului sunt condamnaţi la moarte, dar refuză cu încăpăţânare să dezvăluie cheia codului prin care ei comunicau cu transmisioniştii companiei Horch, serviciul de spionaj radio al mareşalului Rommel: la baza acestui cod stătea o ediţie engleză din *Rebecca*, roman al scriitoarei Daphné du Maurier (1907-1989). Bazându-se pe memoriile preşedintelui Anwar el-Sadat, Anthony Cave Brown afirmă în paginile dedicate operaţiunii *Salaam* că Winston Churchill i-a întâlnit şi i-a interogat personal pe spioni în timpul uneia dintre numeroasele sale vizite la Cairo. Kondor şi colegul său Monkaster au fost în cele din urmă graţiaţi. Aceasta era, în general, soarta rezervată spionilor importanţi ai inamicului. Serviciile secrete britanice au recuperat în cele din urmă transmisiunile radio ale lui Kondor, intoxicând statul major inamic cu informaţii false asupra dispozitivului defensiv al Armatei a 8-a. Aceasta a fost una din cauzele principale ale eşecului trupelor din Afrika Korps în bătălia de la Alam el Halfa (30 august-5 septembrie), preludiu al contraofensivei generalului Bernard Law Montgomery de la El Alamein (operaţiunea *Lightfoot*, 23 octombrie-9 noiembrie 1942)[25].

Misiunea lui Eppler care s-a desfăşurat pe teritoriul României începe la Viena, la data de 24 noiembrie 1939 : *„...Ajuns în cabinetul meu de lucru, am deschis plicul cu ordinul de misiune şi l-am citit. Precis şi confuz în acelaşi timp, «mirosea a petrol» şi mă trimitea în România. Nu cu mult timp în urmă, Abwehr-ul fusese informat că un inginer francez Léon Wenger, care organizase distrugerea rafinăriilor de la Ploieşti în timpul primului război mondial*[26]*, se afla în drum spre Bucureşti în compania unui ofiţer din Biroul 2, căpitanul Pierre Angot. După părerea şefilor mei, ei încercau să reediteze operaţiunea care le reuşise în precedentul conflict. Abwehr-ul nu ştia nimic mai mult şi mă însărcina să culeg informaţii suplimentare pentru a împiedica la faţa locului orice act de sabotaj care ar fi privat al III-lea Reich de petrolul românesc. De asemenea, trebuia să obţin detalii precise asupra situaţiei prezente la frontiera orientală a României, să aflu mai ales dacă URSS se pregăteşte să invadeze Basarabia pentru a o anexa. În fine, trecând prin Turcia, urma să studiez mijloacele de implantare cât mai aproape de Caucaz a unui contingent de specialişti din Batalionul 800*[27]*, care în caz de război trebuia să-i împiedice pe ruşi să-şi saboteze instalaţiile petroliere de la Baku, Tuapse etc ... Pentru a facilita îndeplinirea acestor misiuni,*

Abwehr-ul îmi interzicea să utilizez alte contacte în afara propriei sale rețele existente la fața locului ...

...Mi se lăsa în schimb libera alegere a mijloacelor şi mi se ofereau puteri depline alături de un comando de contra-sabotori din Batalionul 800, trei germani din exterior care se aflau deja la fața locului ca angajați civili la un depozit de cărbune de pe Dunăre. Am încercat să nu mă las flatat de această promovare şi mai ales încrederea pe care Abwehr-ul o manifesta dintr-o dată față de mine, şi care se pare că provenea în mod direct din partea amiralului Canaris, datorită importanței acestei misiuni.

Canaris se întorsese tocmai dintr-un voiaj la Bucureşti, unde luase contact cu Moruzov, şeful poliției secrete române[28]*. El l-a întâlnit de asemenea pe maiorul Ourliziano, şeful serviciului secret militar*[29]*, dar eu trebuia să obțin de la acest ofițer mult mai multe informații decât reuşise să-şi procure însuşi patronul Abwehr-ului ...* ".

De la Viena, Eppler călătoreşte cu Orient-Expresul spre Sofia, unde ajunge în ziua de 2 decembrie în compania lui Isidor Klatt, un evreu askenaz care dirija o importantă rețea de spionaj pentru Abwehr în Europa de Est şi în Balcani[30]. A doua zi, cei doi iau trenul spre Varna pentru a se îmbarca pe o navă de pescuit cu destinația brațul Sfântul Gheorghe din Deltă, unde Klatt trebuia să-l întâlnească pe Oulian (Ulean, Ulian) Stanka, unul dintre agenții săi care opera pe teritoriul Ucrainei. Klatt îi explică lui Eppler maniera în care îşi remunera colaboratorii : „*...Controlul transmisiunilor radio clandestine de către GRU este atât de minuțios, ascultarea mesajelor atât de bine asigurată pe teritoriul rusesc, încât este de-a dreptul imposibil să transmiți un mesaj sau chiar un cod fară să fi arestat douăzeci şi patru de ore mai târziu. Ar trebui oare să finanțez echipa lui Ulean Stanka oferindu-le ruble ? Ineficace, pentru că nimic nu se poate cumpăra acolo cu ruble. Dolari? Este posibil la Moscova, dar extrem de periculos în sud pentru că dolarii care circulă în sate de pescari săraci reprezintă calea cea mai sigură către Siberia! Eu am găsit unica soluție: plata în mărfuri. Trocul funcționează din plin în Rusia... Mărfuri în schimbul informațiilor. Astăzi de exemplu îi ofer lui Stanka un motor nou şi mult mai puternic pentru şlepul său. Va naviga mai repede şi vom profita din aceasta cu toții...*

...Ulean Stanka urcă la bordul navei noastre. Spionul care venea din Est avea o excelentă memorie, începând să dicteze fără oprire, în ucraineană, nume şi cifre pe care Isidor Klatt le nota meticulos în tăcerea acompaniată de imensitatea apelor şi de ceață. Punându-şi carnețelul în buzunar, prietenul meu evreu îmi spuse:

– Ai mare noroc pentru că problema Basarabiei este reglată, iar misiunea ta a luat sfârşit. Dispun acum de toate detaliile de invazie de la Biljajewka la Tiraspol şi până la Kamenka, numerele regimentelor, armamentul, până şi numele comandanților de unități! Am să-ți ofer esențialul pentru Abwehr şi le voi vinde şi lui Ourliziano când îl voi întâlni.

Maiorul Ourliziano dirijează secția Balcanilor a serviciului de spionaj român – Siguranța, dar lucrează şi pentru Abwehr, fără a mai enumera Biroul 2 francez, Intelligence Service şi italienii... ".

Odată ajunşi la Bucureşti, cei doi spioni rețin camere la hotelul Athénée Palace. „*... Se ridica într-o piață care semăna cu Piccadilly*[31] *şi avea la subsol un night-club unde nimic nu lipsea, mai ales fete şi whisky. Douăzeci şi patru de ore după instalarea noastră, Isidore Klatt mă anunță :*

– Avem întâlnire la ora unsprezece cu maiorul Ourliziano. Ai mulți bani la tine ?

▪ Contele László Almásy, exploratorul Saharei orientale

▪ Membri ai comandoului Almásy în timpul operaţiunii Salaam

– Cred că da.

– La Bucureşti informaţia costă scump, dar unicul mijloc de a avansa în afacerea sabotajului de pe Dunăre e să-i plăteşti preţul. Reţine însă că Ourliziano i-a vândut ceva lui Canaris când acesta a venit la el, dar din moment ce te-au trimis la Bucureşti înseamnă că Abwehr-ul n-a obţinut ceva important.

– Nu înţeleg prea bine; este totuşi vorba despre Canaris ...

– Foarte simplu. Ourliziano cunoaşte întregul plan de sabotaj anglo-francez pentru că acest plan este în curs de defăşurare pe teritoriul ţării sale. Când prietenul său Canaris îşi face apariţia, el nu-i oferă decât câteva informaţii, suficiente dealtfel pentru a-i atrage interesul, dar nu îndeajuns pentru a-i permite să acţioneze. La început nu îi ia decât puţini bani pentru a-l face să urmeze pista. Amiralul se angajează desemnându-l pe Eppler. Acum, Ourliziano îl aşteaptă pe Eppler şi va şti dacă acesta plăteşte suma de bani pe care n-a îndrăznit să i-o ceară prietenului său, amiralul ! ...

...Părăsesc hotelul pentru a mă întâlni cu Ourliziano. Locuieşte la numărul 3, Aleea Vulpache[32] într-un cartier rezidenţial, pe care-l va abandona mai târziu pentru a-i acompania în Elveţia pe regele Carol şi pe Lupeasca, alungaţi de fascistul Codreanu[33], care-i lăsă să iasă din ţară cu averea regală încărcată în zece vagoane de marfă. Vile cochete. Arbori. Grădini meticulos îngrijite. Ajung la vila maiorului pe o scară de marmură roz. Un hol vast. O lustră în cristal de Veneţia planează deasupra capetelor noastre. Tablouri pe pereţi. Sunt întâmpinat de un superb câine dalmaţian, iar un servitor mă salută mieros, dispărând pentru a mă anunţa stăpânului său. Maiorul Ourliziano se îndreaptă spre mine. Din primul moment am avut impresia că soseşte direct de la Buckingham Palace. Poartă un pantalon de flanelă discret, vesta admirabil tăiată, cămaşa pare ieşită din mâinile unui spălător de rufe chinez, guler deschis cu o eşarfă de mătase fin înnodată, dar poartă o pereche de pantofi culoarea sângelui de bivol care trădează originile sale balcanice. Începe să vorbească şi din prima clipă simt că mă aflu în prezenţa unei persoane extrem de cultivate.

Pledez cauza unuia din agenţii lui Klatt, arestat de către poliţia lui Moruzov. Un clovn de circ pe care-l folosea împreună cu alţi ucraineni la sabotarea căii ferate Cernăuţi-Kolomeea în contul Abwehr-ului, în timpul campaniei contra Poloniei, trenurile circulând pe această axă transportând petrol românesc polonezilor. Agentul va fi eliberat în aceeaşi seară. Îi cer lui Ourliziano să completeze informaţiile pe care le oferise deja lui Canaris. Primesc de îndată răspunsul pe care amiralul nu-l obţinuse.

– Vedeţi dumneavoastră, îmi spuse maiorul pe un ton care nuanţa o falsă indiferenţă, navele care vin din Anglia şi care pătrund pe Dunăre depăşesc rareori lacul Razelm[34]. În şalupele pe care englezii le-au închiriat şi ancorat pe braţul Sfântul Gheorghe[35], aceste nave descarcă tot felul de lucruri, dar mai ales explozibil şi ciment, mult ciment, foarte mult ciment...

Tresar, pentru că am înţeles. Nu mai pomenim nimic de afacere, discutăm despre bani.

– Costă şase mii de lei...

...Maiorul mă mai reţine un timp după ce dispăruse câteva minute, revenind cu un dosar pe care mi-l dădu spunându-mi:

– Din toate aceste rapoarte care provin din serviciile mele şi ale lui Moruzov veţi mai afla fără îndoială şi altele.

Mă încrunt, întrebându-mă cât va mai cere pentru această livrare suplimentară. Nu-mi mai rămân decât două mii de lei, fără să pun la socoteală dolarii, aurul şi diamantele pe care le port într-o centură de piele strânsă la şolduri. Dar nu întinde mâna şi primesc aceste dosare ca un fel de primă! Afacerea se încheie spre mulţumirea ambelor părţi ...

...Întors la hotel, îi povestesc lui Klatt întâlnirea cu maiorul şi îi pun fără întârziere întrebarea care mă frământa:

– Nu ți se pare curios faptul că traversând lacul Razelm şi urcând canalul noi n-am zărit aceste şlepuri afretate de englezi şi pe care ei încarcă tone de ciment?

O undă de îndoială îmi traversează spiritul privind valoarea informațiilor primite. Klatt îmi explică:

– Nu te consuma degeaba! Din moment ce ai plătit o sumă aşa de mare, informația este exactă. În România, Dumnezeu nu iubeşte pe săraci, ci numai pe bogați. Nu aveam cum să reperăm acele şlepuri din cauza ceții...

...Douăzeci şi patru de ore mai târziu, Kleinwitz, şeful comandoului de sabotori din Batalionul 800 Brandenburg trimis în România, mă contactează la Bucureşti confirmând existența şalupelor şi precizându-mi locul de ancorare în fața unui mic port pescăresc nu departe de Sfântul Gheorghe[36]*. Sunt încărcate cu saci de ciment. Am aflat din studiul dosarului oferit de Ourliziano – care el singur valora mai mult de şase mii de lei, deci făcusem o excelentă afacere – că şalupele trebuiau scufundate într-un cot al fluviului pentru a interzice petrolierelor navigația în amonte. Datorită cimentului care se va solidifica în calele lor, vor trebui luni de zile poate chiar ani pentru a le ridica la suprafață. Acum nu sunt păzite decât de câțiva marinari români distrați, care ignoră scopul misiunii lor, Intelligence Service neavând obişnuința de a oferi informații oamenilor de rând pe care-i utilizează. Dau cât se poate de repede instrucțiuni şefului de comando şi fixez operațiunea pentru a doua zi la orele două de dimineață.*

Îmi procur un automobil şi părăsesc Bucureştii spre sfârşitul zilei, trec prin Galați şi mă opresc la cinci sute de metri de depozitul firmei «Deutsch Kohlen»[37]*. Doi sabotori din batalionul Brandenburg apar la semnalul convenit, cel de-al treilea aflându-se deja în contact cu marinarii români. Încă de la ora cinci după amiază, el se afla cu ei la băut într-o bodegă mizerabilă din Sfântul Gheorghe. Cei doi colaboratori ai mei transportă explozibilul într-o barcă care aparține depozitului. Ne dirijăm pe apă spre obiectiv, gândindu-ne încrezători la faptul că peste două sau câteva ore, planul de sabotaj anglo-francez va fi dejucat. Barca se clatină împinsă de curenții care împânzesc malurile fluviului. Brandenburghezii vâslesc în tăcere, lăsând barca să alunece singură până când zăresc siluetele masive ale şlepurilor scufundate până la linia de plutire în apa întunecată. Decid să le scufund la*

▪ John Eppler, alias Kondor, spionul Abwehr-ului

fața locului. Chiar dacă vor jena traficul micului port pescăresc, ele nu vor împiedica însă pasajul petrolierelor pe Dunăre! De români, dealtfel, puțin ne pasă ! Germania vrea petrolul lor, aşteptându-l pe cel al ruşilor, aceştia vor Basarabia românească, englezii încearcă să curme toate aceste pretenții, iar minusculul Eppler se află ca un fir de nisip în mijlocul acestui imens mecanism pe cale de a se pune în mişcare ...”

Două zile după reuşita completă a operațiunii de sabotaj, Eppler revine la fața locului pentru a verifica încă o dată efectele destructive ale minelor magnetice care au fost fixate de pereții navelor deasupra liniei de plutire. În aceeaşi seară *„...l-am contactat pe Kleinwitz, şeful comandourilor mele pentru a studia împreună până la o oră târzie parada prevăzută de Abwehr în cazul unei ofensive care ar viza direct rafinăriile de petrol. Kleinwitz se născuse aproape de Ploieşti şi cunoştea bine marele complex românesc de care Germania depindea în ciuda activității uzinelor sale de benzină sintetică şi din care Europa şi-ar fi acoperit ulterior necesitățile energetice dacă ele n-ar fi dispărut în timpul războiului. Fixăm bazele unei adevărate invazii de comandouri Brandenburg la Ploieşti care se va realiza mai târziu. De altfel, ele vor neutraliza comandourile engleze care, instalate în rafinării*

cu complicitatea unor români, se pregăteau de a trece la acțiune... "[38].

Încheiem această incursiune în lumea spionajului cu revelațiile locotenent-colonelului Wilhelm Höttl (pseudonim Walter Hagen, 1915-1999) care a activat ca ofițer în rangurile RSHA-ului (*Reichssicherheitshauptamt*)[39] fiind promovat în cursul anului 1944 şef de operații al Serviciului de Informații şi de Contraspionaj pe Europa Centrală şi de Sud-Est – una din branşele sensibile ale SD-ului (*Sicherheitsdienst*)[40] – şi delegat personal al lui Himmler în Ungaria. Doctor în istorie al Universității din Viena încă dinainte de război, el publică, în 1950, volumul *Die Geheime Front* (*Frontul secret*), una din lucrările esențiale consacrate spionajului german între 1937 şi 1945. Iată ce scria el, referitor la anexarea Basarabiei în 1940 de către Uniunea Sovietică: „*... Încă din primăvara lui 1940, activitatea agenților secreți sovietici în România s-a intensificat. Ei se răspândiră numeroşi în toată țara, iar personalul legației sovietice la Bucureşti primi întăriri mai mult decât suspecte. Sume mari de bani au fost alocate pentru a se cumpăra contacte indispensabile şi rezultate importante au fost obținute prin aceste metode. Astfel, Serviciul secret politic german a aflat că un birou de ascultare al comunicațiilor telefonice a fost instalat în incinta legației sovietice. Ruşii au mituit funcționari ai Poştei române pentru ca acest tip de instalații să fie amenajat în clădirea legației*[41]*. Această activitate a continuat şi după cedarea Basarabiei şi Bucovinei, când noul ambasador al Rusiei, Gheorghi Lavrentiev, sosi la București*[42]*. El introduse câteva sute de noi agenți care începură să pregătească în plan propagandistic şi organizatoric preluarea puterii de către comuniști. Imense subsidii financiare au fost utilizate în acest scop. «Siguranța», adică poliția secretă română confiscă într-o singură lună a anului 1941 circa o sută de mii de dolari în bancnote false, bani găsiți în posesia câtorva agenți ruşi. Numai din acele momente putem vorbi în România despre o mişcare comunistă ilegală, care nu a fost capabilă să supraviețuiască decât cu sprijinul străinătății şi care sub raport numeric nu reprezenta aproape nimic*"[43].

Cuvinte-cheie: *Serviciul Secret de Informații, spioni, contra-sabotori, agenți, explozibil, birou de ascultare*

▪ Wilhelm Höttl, unul din şefii spionajului german în 1944-1945

[1] Heinrich Gärtner (născut la 27 februarie 1897 – ?), SS-Brigadeführer şi Generalmajor der Waffen-SS (30 ianuarie 1944) ; SS-Oberführer (9 noiembrie 1935); SS-Obersturmbannführer (9 septembrie 1934) ; SS-Sturmbannführer (6 februarie 1934).

[2] Gheorghi Kioseivanov, ministru de externe al Bulgariei şi premier în mai multe guverne succesive (21 aprilie 1935-15 februarie 1940).

[3] General de flotilă aeriană (r) dr. ing. Neculai Octav Cernescu, *Destinul unui soldat*, Bucureşti, Edit. Ares, 2004, pp. 237-238.

[4] Regele Carol II-lea al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, vol. III (15 decembrie 1939-7 septembrie 1940) (caietele 11-11A), ed. Nicolae Rauş, Ioan Scurtu, Bucureşti, Edit. Scripta, 1998, pp. 25, 27, 42-43, 113, 117, 129, 183.

[5] Grigore Gafencu, *Jurnal (iunie 1940-iulie 1942)*, (ed. Ion Ardelelanu, Vasile Arimia), Bucureşti, Editura Globus, 1994, pp. 18-25. *Cf.*, de asemenea Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a doua (noiembrie 1933-septembrie 1940), Bucureşti, Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, 1988, pp. 1096-1109 şi lucrarea lui Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov şi Serviciul Secret de Informații al Armatei Române*, cap. IX, „Coordonate ale strategiei revizioniste sovietice contra României dezvăluite de

serviciul secret", Bucureşti, Evenimentul Românesc, 1997, pp. 160-199. Pentru o viziune mai generală: Mircea Ioaniţoiu, *The Tragic Plight of a Border Area: Bessarabia and Bucovina*, Humboldt California Univ. Press, 1983; George Ciorănescu, *Basarabia, Disputed Land between East and West*, München, Ion D. Verlag, 1985; Nicholas Dima, *From Moldavia to Moldova: the Soviet-Romanian territorial dispute*, New York, Boulder, „East European Monographs", 1991.

[6] Mihail Moruzov, şeful Serviciului de Informaţii al Armatei Române (1924-1940).

[7] Gheorghe Jurgea-Negrileşti, *Troica amintirilor. Sub patru regi*, Bucureşti, Edit. Cartea Românească, 2002, pp. 285-286. A se vedea şi documentul publicat de Troncotă, *op. cit.*, nr. 92, p. 480: „Raport întocmit de Mihail Moruzov despre vizita întreprinsă în Anglia şi contactele cu reprezentanţii Serviciului Secret britanic" (aprilie 1940): „*...De la primul contact cu Intelligence Service, am fost informat că o comunicare a Serviciului nostru – de acum doi ani – şi alte informaţii ce au mai urmat, au constituit baza referatului Intelligence Service-ului pentru a arăta guvernului englez, în luna septembrie 1939, că tratativele secrete duse între Germania şi URSS şi care s-au terminat cu acordul între cele două ţări la sfârşitul lunii august 1939, au fost la timp comunicate, dar nu li s-a acordat importanţa necesară* ".

[8] Jacques Cartier, *Hitler et ses généraux. (Les secrètes de la guerre)*, Paris, Edit. „J'ai lu", 1969, p. 232.

[9] *Abwehr* (cuvânt care în germană semnifică *ad litteram* , *„apărare"*), serviciu de informaţii al Marelui Stat Major al armatei germane între 1925-1944 aflat din 1935 sub direcţia amiralului Wilhelm Canaris (1887-1944).

[10] Cristian Troncotă, *op.cit.*, pp. 82-85.

[11] *Ibid.*, pp. 85-94. Vezi şi Horia Brestoiu, *Acţiuni secrete în România*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1973, pp. 195-197.

[12] „*...Une menace possible sur les pétroles roumains obsédait le Führer. Elle fut tout au long de la guerre, son souci constant* ", Edit. Cartier, p. 189. Lucrarea clasică rămâne însă James Dugan, Carroll Stewart, *Opération «raz de marée» sur les pétroles de Ploieşti*, Edit. „J'ai lu", Paris, 1964, care necesită imperativ o traducere în limba română. În 1942, aviatorii aliaţi îşi puneau deseori întrebarea: „*Unde se află Ploieşti?De ce Ploieşti? Şefii lor cunoşteau bine acest nume: capturarea sau distrugerea Ploieştilor constituiau de mai multă vreme, una din temele clasice de studiu în şcolile militare. Numele său era deseori pronunţat în birourile ermetice din Washington, Londra, Berlin, Moscova sau Cairo...*", *Ibid.*, p. 15.

[13] John Eppler, *Condor, l'espion de Rommel*, Paris, Robert Laffont, 1974, cap. IX, „Guerre du pétrole sur le Danube", (Războiul petrolului pe Dunăre), pp. 173-200.

[14] Eppler s-a născut la 7 aprilie 1914. Mama sa era nemţoaică originară din Suabia, iar tatăl său libanez. După decesul acestuia, doamna Eppler se va recăsători cu un tânăr jurist dintr-o familie nobilă egipteană, Saleh Gaafar bey, care va deveni ministru de justiţie al Egiptului în perioada interbelică. Numele egiptean de familie al lui John Eppler era deci Gaafar, *Ibid.*, pp. 13-14.

[15] *Ibid.*, chap. X, „Le Grand Mufti de la sainte farce", pp. 201-242. În ce priveşte a doua întâlnire dintre Hitler şi Hadj Amin al-Husseini (28 noiembrie 1941), vezi Gerald Fleming, *Hitler and the Final Solution*, Berkeley Univ. Press, 1984, pp.101-105. Pentru acest personaj, vezi mai recent Zvi Elpeleg, *The Grand Mufti: Haj Amin Al-Hussaini, Founder of the Palestinian National Movement*, Frank Cass Publishers, 1993; Moshe Perlman, *Mufti of Jerusalem: Hadj Amin el Hussein. A Father of Jihad*, Londra, Edit. Pavilion Press, 2006 ; David G. Dalin, John Rothmann, *Icon of Evil; Hitler's Mufti and the Rise of Radical Islam*, Edit. Random House, 2008.

[16] Memoriile lui Anwar el-Sadat, *Revolt on the Nile*, Stratford, Edit. Wingate Press, 1957 şi lucrarea lui Artemis Cooper, *Cairo in the War, 1939-45*, Londra, Edit. Hamish Hamilton Ltd, 1989.

[17] Din enorma bibliografie consacrată acestei ofensive marcată de bătăliile de la Marsa Matruh (26-29 iunie), prima bătălie de la El Alamein (1-31 iulie) şi bătălia de la trecătoarea Alam el Halfa (30 august-5 septembrie) vezi mai ales: Erwin Rommel, *The Rommel Papers* (ed. B. H. Liddell Hart; trad. Paul Findlay), New York, Edit. Harcourt, 1953; *The Memoirs of Field Marshal Lord Montgomery*, Cleveland, Edit. World, 1958; General Desmond Young, *Rommel*, Paris, Edit. „J'ai Lu", 1966, pp. 186-188 şi cap. 9, „La fin en Afrique", pp. 235-251; Paul Carell, *Afrika Korps*, Paris, Cercle Européen du Livre, 1966, pp. 217-271; Peter *Bates, Dance of war: the story of the Battle of Egypt,* Londra, Edit. L. Cooper, 1992; Niall Barr, *Pendulum of war: the three battles of El Alamein*, Londra, Edit. Pimlico, 2005; Samuel W. Mitcham Jr., Samuel W. Mitcham, *Rommel's Desert Wa: The Life and Death of the Afrika Korps,* Mechanicsburg, Edit. Stackpole Books, 2007.

[18] Vezi romanul scriitorului Ken Follett, *The Key to Rebecca* (1980), ecranizat în 1985 sub acelaşi titlu în regia lui David Hemmings, actorul David Soul interpretând rolul spionului german Wolf (John Eppler), iar Cliff Robertson pe cel al maiorului William Vandam (maiorul A.W. Sansom). Mult mai important, filmul german *Rommel Ruft Kairo* (*Rommel cheamă Cairo*) de regizorul Wolfgang Schleif (1958), după romanul cu acelaşi titlu de John W. Eppler, Edit. Mit, 1959, în interpretarea actorilor Adrian Hoven, Elisabeth Müller, Peter van Eyck şi Paul Klinger.

[19] Pentru întâlnirea dintre Rommel şi Eppler dinaintea expediţiei, *cf.*, *Id.*, *Condor, l'espion de Rommel*, pp. 264-265.

[20] *Brandenburg-Lehr-Bataillon zbV (zur besonderen Verwendung) 800*, unitate de comandouri de elită din armata germană, creată în iarna anului 1939, a cărei specializare era infiltrarea în teritoriul inamic, operațiunile speciale şi sabotajul. Aflată sub comanda directă a OKH-ului şi al Abwehr-ului. În mai-iunie 1940, unitatea este tranformată în regiment (*Brandenburg-Lehr-Regiment zbV 800*) având ca întărire şi o companie de paraşutişti, iar mai târziu (aprilie 1943) într-o divizie autonomă, *Brandenburg Division zbV 800*. Vezi pe larg, Franz Kurowski, *The Brandenburgers Global Mission,* Winnipeg, Edit. J. J. Fedorowicz Publishing, 1997 şi Eric Lefevre, *La division Brandenbourg. Les Commandos du Reich,* „Histoire et collections", Bayeux, Edit. Heimdal, 1998.

[21] Contele László Almásy (1895-1951) participă la Primul Război Mondial în aviația austro-ungară, fiind pilotul cel mai decorat din forțele aeriene maghiare. Între anii 1926-1933 explorează în compania lui Ralph Bagnold (fondatorul comandourilor *Long Range Desert Group* din armata britanică) şi a lui Patrick Andrew Clayton, adjunctul acestuia, zone complet necunoscute din deşertul libian şi egiptean. A scris numeroase lucrări ştiințifice dintre care cea mai cunoscută rămâne *Az Ismeretlen Szahara* (*Sahara necunoscută*), Budapesta, Edit. Magyar Földrajzi Társaság, 1934 (ediția franceză, *Recentes Explorations dans le Desert Libyque*, Royal Geographical Society of Egypt, Cairo, 1936), sinteză a cercetărilor sale sahariene. Descoperitor al siturilor de artă preistorică de la Uweinat (regiunea Gilf Kebir) şi ghid al celebrului etnograf german Leo Frobenius. Recrutat de Abwehr, participă în cadrul trupelor din *Afrika Korps* la campania din Africa de Nord. Întors în Ungaria după război, a fost închis şi torturat în perioada terorii staliniste. Părăseşte Ungaria cu ajutorul serviciilor secrete britanice. Numit director tehnic al prestigiosului *Desert Institute of Cairo*, moare în 1951 de dezinterie la spitalul din Salzburg. *Cf.* John Bierman, *The Secret Life of Laszlo Almasy: The Real English Patient*, Penguin Books, 2005 şi articolul lui Zsolt Török, „László Almásy: The Hungarian explorer of the unknown Sahara", *Földrajzi Közlemények*, t. CXXI., nr. 1-2, Budapesta, 1997, pp. 77-86.

[22] În cartea lui Eppler, p. 255 apare sub numele de Peter Sandberg. American de origine germană, a lucrat mult timp ca mecanic în Kenya. Membru al comandourilor Brandenburg. Peter Monkaster era poate falsa identitate dată de Abwehr pe parcursul misiunii. Vezi detalii importante despre operațiunea *Salaam* şi în lucrarea lui Anthony Cave Brown, *La Guerre secrète. Le rempart des mensonges,* t. I „Origine des moyens spéciaux et premières victoires alliées" Paris, Edit. Pygmalion / Gérard Watelet, 1981 (titlul ediției engleze, *Bodyguard of Lies*), pp. 118-129.

[23] Păstrându-şi propriile uniforme, membrii expediției s-au deplasat în schimb în vehicule arborând însemnele britanice pentru a nu fi reperați de patrulele din *Long Range Desert Group*, comandouri care operau pe distanțe mari în spatele liniilor italo-germane, vezi W. B. Kennedy Shaw, *Long Range Desert Group*, Greenhill Books, 2000.

[24] John Eppler, *op.cit.*, pp. 320-321.

[25] Memoriile lui Eppler se opresc în momentul arestării sale de către poliția britanică. Ce a urmat mai apoi, aflăm din cartea lui Anthony Cave Brown, pp. 127-130 cu textul mesajului radio transmis de agenții MI-6 la cartierul general al mareşalului Rommel, citat după Leonard Mosley, *The Cat and the Mice*, New York, Edit. Harper and Bros., 1959, p. 167: *„Aici Kondor. Mesaj confirmat de cele mai bune surse. Planul Armatei a 8-a pentru lupta de la Alma Halfa din bătălia finală pentru Egipt. Ei aşteaptă în continuare întăriri şi nu sunt pregătiți decât pentru un simulacru de rezistență".* În seara zilei de 24 august, Rommel telegrafia la Berlin că atacul său va fi declanşat în noaptea de 30 spre 31 august spre bucuria comandamentului englez, care-l anunță pe Churchill că *Afrika Korps* a căzut în capcana întinsă de generalii Harold Alexander şi Montgomery.

[26] Vezi biografia lui Wenger la Michel Dumoulin, *Petrofina, Un groupe pétrolier international et la gestion de l'incertitude*, t. I, „1920-1979", Louvain, Éditions Peeters, 1997, p. 42. Lucrarea sa memorialistică, Léon Wenger, *55 ans de pétrole, 1904-1959: Souvenirs de Léon Wenger*, Paris, 1968 şi articolul lui William A. Hoisington, Jr., *The Struggle for Economic Influence in Southeastern Europe: The French Failure in Romania, 1940*, *„The Journal of Modern History"*, vol. 43, nr. 3, septembrie 1971, Univ. of Chicago Press, pp. 468-482.

[27] Batalionul 800 Brandenburg. Vezi mai sus, nota 20.

[28] Prima vizită a lui Canaris la Bucureşti a avut loc la 10 decembrie 1939 în urma unor explozii care s-au produs la rafinăriile de pe Valea Prahovei şi a ciocnirii unor trenuri cu petrol destinat Germaniei! În acelaşi timp, nu putem crede că Eppler se înşală asupra perioadei în care s-a desfăşurat propria sa misiune. Probabil că el se referă la vizita dr. maior Hans Wagner, colaborator apropiat al lui Canaris şi unul din cadrele de conducere ale Abwehr-ului. Aceasta s-a derulat între 8 şi 12 noiembrie, când Wagner l-a întâlnit de altfel şi pe Mihail Moruzov, *cf.*, Cristian Troncotă, *op.cit.,* p. 92.

[29] Cum vom vedea mai departe, acest *Orlițeanu* sau *Urlițeanu* nu era altul decât Ernest Urdăreanu (1897-1985), mareşal al Palatului (1937) şi ministru al Casei Regale (27 martie 1938-4 septembrie 1940). Din motive lesne de înțeles, Eppler nu a vrut să-i dezvăluiască adevărata identitate. Despre relațiile lui Urdăreanu cu Abwehr-ul şi mai ales cu amiralul Canaris, vezi lucrarea lui Cristian Troncotă, *op.cit.*, pp. 75, 87, 127-128. În raportul maiorului Constantin Ionescu

Micandru, doc. nr. 49, pp. 370-372, maiorul Wagner ar fi întrebat pe ofiţerii SSI dacă atitudinea lui Urdăreanu faţă de Germania era cu adevărat loială.

[30] Klatt a reuşit să se refugieze în Elveţia înainte de sfârşitul războiului, John Eppler, *op.cit.*, p. 197, nota 1.

[31] Piaţa Piccadilly Circus din centrul Londrei.

[32] Elena Lupescu locuia şi ea pe aceeaşi stradă la nr. 2 (azi, strada Venezuela). Vezi şi Joachim von Kürenberg, *Carol II und Madame Lupescu*, Bonn, Athenäum –Verlag, 1952, pp. 135-136, 143: „*...Urdăreanu este de statură mică, cu pielea mată a levantinului, totdeauna îmbrăcat elegant ... Întrucât casa lui este vecină cu vila doamnei Lupescu, el poate s-o viziteze în mod discret trecând prin grădină ... De frica legionarilor o vizitează doar la miezul nopţii intrând printr-o portiţă secretă ...*". Pentru istoria celor două case, vezi detaliile savuroase consemnate de Constantin Argetoianu în *Memorii*, ed. Stelian Neagoe, vol. IX, Bucureşti, Ediutura Machiavelli, 1997, p. 400-401 şi vol X, p. 282. Casa doamnei Lupescu fusese cumpărată de Max Ausnit şi banca Blank prin intermediarul generalului Dumitrescu (tatăl lui Puiu Dumitrescu), iar casa lui Urdăreanu era un cadou al lui Nicolae Malaxa şi transformată în „imobil regal".

[33] Horia Sima şi nu Corneliu Zelea Codreanu care era mort la acea dată.

[34] În text : « ... *le lac Radzel* ».

[35] În text : « ... *sur le Sfintu Gheorgh* ».

[36] În text : « ... non loin de *Gheorgh* ». Probabil localitatea Sfântul Gheorghe la vărsarea braţului cu acelaşi nume în Marea Neagră.

[37] Depozitul de cărbune menţionat de Eppler, vezi mai sus, al doilea paragraf al relaţiei sale.

[38] John Eppler, *op.cit.,* pp. 176-196. Despre operaţiunile comandourilor britanice pe teritoriul României în cursul anului 1940, vezi mai ales Ivor Porter, *Operation Autonomous*, Londra, Edit. Chatto and Windus, 1989, pp. 42-44; Paul D. Quinlan, *Ciocnire deasupra României. Politica anglo-americană faţă de România, 1938-1947*, „Centrul de Studii Româneşti. Fundaţia Culturală Română", Iaşi, 1995, pp. 56-58 cu bibliogr., p. 167; Sorin Arhire, *Situaţia cetăţenilor britanici în timpul statului naţional-legionar din România*, „Annales Universitatis Apulensis", seria „Historica", t. 11/I, 2007, pp. 352-353 cu bibliogr.

[39] *Marele Birou al Securităţii Reichului* creat la 22 septembrie 1939 de Heinrich Himmler pentru a ameliora colaborarea între serviciile de informaţii şi poliţieneşti ale Ministerului de Interne: *SD* (vezi nota următoare), *Gestapo* şi *Kriminalpolizei.*

[40] Serviciu de informaţii al partidului nazist fondat în 1931 de către Reinhard Heydrich, aflat în permanentă rivalitate cu Abwehr-ul lui Canaris. După asasinarea lui Heydrich în 1942, SD-ul a fost dirijat de Walter Schellenberg (1910-1952).

[41] S-a speculat mult pe seama locuinţei lui Moruzov de la Şosea, gard în gard cu legaţia sovietică, şi numeroşi autori mai ales de extremă dreaptă chiar l-au acuzat pe acesta de a fi un spion vândut Rusiei sovietice, *cf.* Cristian Troncotă, *op.cit.,* pp. 37, 76, 149-153.

[42] Anatoli Iosifovici Lavrentiev (şeful legaţiei sovietice între iunie 1940 şi iunie 1941) prezintă scrisorile sale de acreditare regelui Carol al II-lea la data de 7 iunie 1940. Vezi Memoriile regelui, p. 240 şi Grigore Gafencu, p. 35.

[43] Volum publicat în mai multe ediţii în Austria, Elveţia, Germania, Anglia, Franţa, SUA. Am utilizat ediţia franceză, *Le front secret* (trad. din germană de Albert Thumann), Edit. „Les Iles d'Or", Paris, 1952, p. 249. Această lucrare clasică necesită imperativ o traducere în limba română. Nu numai capitolul despre România, pp. 230-265, conţine informaţii interesante, dar şi celelalte, referitoare la situaţia din Cehoslovacia, Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria, Italia etc.

JOHN EPPLER, THE ABWEHR'S SPY, ROMANIAN OIL AND THE PLANS FOR ANNEXATION OF BESSARABIA BY THE SOVIETS IN THE YEARS 1939-1940

The study represents a foray behind the scenes of the Romanian and German intelligence before the triggering of the Second World War. Since July 1939, the Romanian Army's Secret Service was able to get information from documents of the Gestapo about the preparation of the Soviet-German agreement, signed on 23 August 1939. In conclusion, King Carol II knew about the aggressive Soviet intentions to annex Bessarabia and Northern Bukovina.

Also disclosed are the first contacts between the Secret Service of Information of the Romanian Army and the Abwehr to cooperate in order to obtain information on the expansionist plans of the Soviet Union in Eastern Europe.

The thrilling spy missions of the Germans John Eppler and Isidor Klatt in Romania – in Bucharest and then in a special operation on the Danubian arm Saint George – in November and December of 1939, to prevent acts of sabotage organized by the Anglo-French services were thought to protect Germany's interest to ensure safe inland waterway traffic of Romanian oil. The main part of this study is based on the memories of John Eppler, published in Paris in 1974, and an impressive bibliography.

NOI DEZVĂLUIRI PRIVIND GUVERNUL ŞI ARMATA CONSTITUITE DE LEGIONARI ÎN EXIL LA VIENA

dr. TIBERIU TĂNASE,
Academia Naţională de Informaţii

Istoria poporului român ca şi a celorlalte popoare nu este plină doar de fapte eroice şi de bravură, ci şi de greşeli sau chiar opţiuni potrivnice cursului general, motivate ideologic şi adoptate în numele unui ideal.

Orientările şi curentele de extremă dreaptă au fost o constantă a perioadei interbelice, în multe state europene, fascismul, naţional-socialismul, legionarismul impunându-se prin programe doctrinare specifice, speculând fenomenele de criză cu care se confruntau statele respective. Doctrinarii legionari au atacat vehement statul democrat sau democrat-liberal, considerându-l o expresie juridică a voinţei unor cercuri internaţionale.

Dar obsesia renaşterii pericolului legionar nu poate constitui un motiv de renunţare la o analiză pertinentă a istoriei acestei mişcări[1]. De aceea, considerăm că este necesară abordarea istoriei fenomenului legionar pe baza adevărului istoric[2].

Orientându-ne în această direcţie, apreciem că studierea şi scrierea adevăratei istorii a mişcării legionare – în primul rând pe baza documentelor din arhive interne şi externe, accesibile după 1990, şi în al doilea rând, din perspectivă românească şi europeană – reprezintă un obiectiv necesar la care subscriem necondiţionat. În această direcţie se îndreaptă şi demersul nostru privind Guvernul Naţional Român de la Viena (legionar) şi despre aşa-zisa Armată Naţională de Eliberare (constituită şi condusă de adepţii mişcării legionare).

A doua zi după 23 august 1944, Horia Sima, aflat în Austria, a anunţat formarea la Viena a unui „guvern naţional-român", proclamaţia sa fiind urmată de un apel adresat la 28 august „către ţară şi armată", prin care cerea respingerea încheierii armistiţiului şi „organizarea rezistenţei alături de trupele germane". Guvernul menţionat în comunicat s-a constituit abia la 10 decembrie 1944, dată confirmată şi de Mihail Sturdza, fost ministru de Externe în primul guvern condus de generalul Ion Antonescu[3]. Dar, pentru coordonarea acţiunilor legionarilor din ţară şi străinătate, la 24 august 1944, se înfiinţase la Viena un comandament special, afiliat Serviciului German de Informaţii pentru sud-estul Europei, compus din: delegaţi ai S.S.-ului german, sub conducerea căpitanului Piff şi reprezentanţi ai lui Horia Sima[4]. Ulterior, a fost inclus în acest comandament şi generalul Platon Chirnoagă[5], după căderea sa în prizonieratul german, în vederea constituirii unei mişcări naţionale de rezistenţă structurată pe centre de rezistenţă în anumite regiuni strategice ale ţării.

Cu ocazia unei întruniri organizate la Viena la 2 septembrie 1944, Horia Sima i-a îndrumat pe legionarii prezenţi să se întoarcă în România „cu misiuni, care vor trebui să fie executate chiar cu preţul vieţii lor". Apoi, a anunţat înfiinţarea Armatei Naţionale Române de Eliberare, acţiune popularizată intens prin emisiunile posturilor de radio „Donau" şi „Ilse"[6].

Prima manifestare a „guvernului", deşi neconstituit, a fost Proclamaţia către Ţară adresată de Horia Sima, de la Radio „Donau", în data de 26 august 1944, un mesaj către „forţele vii ale

neamului, legionari şi nelegionari, de a acționa într-o nouă cruciadă anticomunistă”[7].

Unii reprezentanți ai mişcării legionare au considerat Guvernul Național Român de la Viena o formă instituționalizată a reacțiilor antisovietice şi anticomuniste şi s-a dorit, încă din faza premergătoare constituirii, să fie „expresia globală românească a reacției antibolşevice, şi nu doar o replică singulară a Mişcării Legionare”. „În logica legionară – scria Faust Brădescu – problema acestui guvern depăşea cadrul mişcării. Ea interesa întreaga națiune”[8].

Deşi, *de facto,* exista din 26 august, constituirea *de jure* a guvernului s-a produs la 10 decembrie 1944, când miniştrii au depus jurământul în fața capelanului Bisericii Ortodoxe Române din Viena. În prima sa structură, Guvernul Horia Sima avea următoarea componență: preşedintele Consiliului de Miniştri – Horia Sima[9]; ministrul de Război – generalul Platon Chirnoagă[10]; ministrul Afacerilor Externe – Mihal Studrza[11] (fost ministru de Externe în primul guvern Antonescu); ministrul Propagandei – Grigore Manoilescu[12] (fratele fostului ministru de Externe român); ministrul Sănătății – Vasile Iaşinschi[13] (vice-comandant al mişcării legionare); ministrul Economiei Naționale – Corneliu Georgescu[14] (fost membru al cabinetului legionar).

La 14 decembrie 1944, postul de radio „Donau” anunța că Guvernul Național Român a fost definitivat în următoarea formă: Vasile Iaşinschi, devine şi ministru de Interne; Mihail Sturdza – ministrul Afacerilor Externe şi al Instrucțiunii; Corneliu Georgescu – ministrul Finanțelor şi al Economiei Naționale, iar Sergiu Vladimir Cristi – ministrul Culturii[15]. Mitropolitul Bucovinei, Visarion Puiu[16], era la dispoziția Guvernului Național Român pentru problemele bisericeşti. Cu acest organism, Horia Sima credea că se va impune în fața forurilor conducătoare germane[17].

Guvernul Reich-ului reuşise prin aplicarea clasicului procedeu de şantaj să-i dezbine pe legionarii refugiați în Germania, unde s-au format două tabere: cea oficială recunoscută de Reich, condusă de Horia Sima, din care făceau parte: C. Georgescu, V. Iaşinschi, M. Sturdza, Gr. Manoilescu şi cea disidentă – grupul Papanace-Lefter – susținută din umbră de guvernul german şi care constituia o rezervă amenințătoare pe care conducătorii germani o agitau ori de câte ori tabăra Sima încerca vreo rezistență[18].

În fruntea mişcării disidente se aflau: Constantin Papanace[19], Ilie Gârneață[20], Mille Lefter[21], V. Trifa[22], Arnăutu Nicolae[23].

Guvernul legionar îşi propusese: culegerea de informații cu caracter politic, economic şi social din România; identificarea autorilor loviturii de stat de la 23 august 1944 aflați în România şi înregistrarea lor pe liste negre; identificarea tuturor persoanelor care au aderat la noua orientarea politică a României, precum şi a celor care dețineau funcții în stat; evidența şi jurisdicția tuturor cetățenilor români aflați în Germania.

În plan militar, guvernul din exil intenționa: constituirea unei Armate de Eliberare Națională, iar legat de aceasta controlul şi supravegherea elementelor ce intrau în armată; cercetarea activității anterioare a prizonierilor de război, a studenților şi tuturor cetățenilor aflați în Germania la 23 august 1944 şi care nu erau membri ai mişcării legionare; întocmirea actelor şi predarea celor suspecți Gestapoului; culegerea de informații cu caracter militar din România[24].

Dacă ideea creării „Armatei Naționale” aparținuse Comandamentului German, punerea ei în practică a revenit guvernului legionar, dar sub „asistența de specialitate a Reichswehr-ului”.

Un ajutor prețios a venit prin adeziunea generalului Platon Chirnoagă şi a şefului său de stat major (lt. col. Ciobanu C.) la demersurile lui Horia Sima. Generalul Platon Chirnoagă fusese comandat al Diviziei a IV-a infanterie şi luat prizonier împreună cu trupele sale la 20 octombrie 1944. De aceea, membrii „Armatei de Eliberare” au fost recrutați în mare parte din ostaşi ai Diviziei a IV-a infanterie. Cadrele inferioare şi ofițerii subalterni au fost recrutați dintre elevii şi ofițerii aflați la şcoli în Germania, care au fost mai uşor cooptați pentru „Armata națională”. Completările s-au făcut cu ofițeri prizonieri şi în mare măsură cu elemente legionare, care se ocupau cu pregătirea politică, propaganda, justiția militară, legătura cu comandamentul german, culegerea de informații despre starea de spirit a ofițerilor şi trupei, nemulțumirile sau atitudinile antigermane.

Inițial s-a dorit organizarea unei divizii de tip românesc, dar, ulterior, s-au constituit două regimente de infanterie[25]. Comanda supremă a fost încredințată lui Horia Sima, şef al armatei era generalul Chirnoagă, iar şeful Statului Major era locotenent-colonelul Ciobanu, ajutați de câte un ofițer superior german. Aceştia au fost în ordinea

numirii lor: colonelul Ernst (Alfred) Ludwing[26], maiorul SS Gustav Wegner[27] şi apoi colonelul SS Wilhelm Fortenbacher[28].

Divizia astfel constituită purta numele de „Divizia română eliberatoare". Rezolvarea problemelor de administraţie şi recrutările intrau în atribuţiile colonelului Ludwing, iar legătura între comandamentul german şi conducerea legionară era asigurată de ostf. S.S. Mittelhauve. Pe lângă „Divizie" funcţiona şi o Curte Marţială, al cărei şef era Mihail Orleanu (membru al Mişcării legionare).

Bazele acestei divizii au fost puse în localitatea Zwettl (Austria), iar centrul de instrucţie a fost Dollersheim (la circa 12 km de Zwettl şi 90 km nord-vest de Viena). Tabăra era un complex întins care cuprindea numeroase barăci de lemn care datau din timpul armatei austro-ungare[29]. Dotarea a fost asigurată cu echipament, materiale şi armament german însă insuficient. Instrucţia era asigurată de către instructori români supravegheaţi de germani şi legionari.

Între legionari şi *elementele* provenite din armată au existat permanente fricţiuni şi o totală lipsă de coeziune. Legionarii reprezentau *elementul* „politic", care în concepţia lor, ca şi în cea naţional-socialistă, trebuia să domine armata. Această concepţie nu era privită cu ochi buni de către cei proveniţi din armată şi a constituit o cauză principală în toate conflictele şi neînţelegerile ce au avut loc între legionari şi armată. De asemenea, în timp ce legionarii ştiau ce urmăresc, *elementele* din armată nu erau animate de un ideal similar celui legionar şi existau chiar *elemente* potrivnice lor.

Neînţelegeri existau şi între etnicii germani din România şi legionari, rezultate din lupta pentru conducere şi din tendinţa de a se afirma a fiecărei grupări. Saşii doreau să facă din unităţile respective o divizie cu caracter săsesc, nu românesc. Colonelul Ludwing (sas din România) nu dorea să se subordoneze guvernului român condus de Horia Sima, considerând că şefii săi sunt numai cei de la Berlin. Conflictul a luat o formă acută prin cererea lui Sima, la Berlin, de a se numi la comanda Diviziei un ofiţer german, cerere aprobată prin numirea colonelului german Fortenbacher[30].

Disensiuni au existat chiar între legionari şi conducerea politică germană; în acest context este de remarcat faptul că din ianuarie 1941 şi până la sfârşitul războiului, Horia Sima nu a fost convocat niciodată la Hitler, deci Berlinul nu acorda o încredere prea mare „guvernului Sima" .

Unii dintre prizonierii care se înscriseseră în „armata naţională", apreciaţi ca „elemente de încredere", au fost recrutaţi de organele speciale ale Reichswehr-ului şi instruiţi pentru anumite misiuni de propagandă şi culegere de informaţii. Elementele recrutate aveau următoarele misiuni: culegerea de informaţii de la prizonieri; culegerea de informaţii prin observare directă; lansări cu paraşuta în interiorul ţării pentru a lua contact cu anumite persoane (în special membri ai mişcării legionare). Pregătirea „elementelor de încredere" se făcea în şcoli speciale situate în apropierea Vienei sau în jurul Berlinului. Cursurile durau de regulă 5-6 săptămâni şi erau predate de ofiţeri germani care cunoşteau limba română. „Pregătirea politică" era asigurată de legionari, special desemnaţi de Comandamentul Legionar de la Viena, condus de Horia Sima.

După încheierea cursurilor, elementele respective erau organizate în grupe de 6-8 persoane şi pregătite pentru a fi paraşutate în România. Legionarii aveau şi misiunea de a lua legătura cu fruntaşii legionari rămaşi în ţară în vederea regrupării şi reorganizării mişcării legionare.

Conform celor stabilite de Horia Sima la 2 septembrie 1944, în noaptea de 6/7 noiembrie 1944 au revenit în România pe calea aerului şapte legionari, în frunte cu Nicolae Pătraşcu şi Andreas Schmidt, fostul conducător al Grupului Etnic German. Următorul grup a fost paraşutat la Vinţ, lângă Alba Iulia, în noaptea de 8/9 noiembrie 1944; apoi, în noaptea de 21/22 decembrie, au fost lansate în diferite zone muntoase din România alte şapte echipe de paraşutişti, alcătuite din legionarii refugiaţi în Germania, care aveau misiunea de a organiza centre de rezistenţă în spatele dispozitivelor de luptă ale armatelor română şi sovietică. Potrivit datelor rezultate din anchetele efectuate de Poliţia de Siguranţă, fiecare echipă era formată din opt membri: un şef, doi radiotelegrafişti şi cinci luptători special instruiţi pentru lupta de rezistenţă. Ca dotare tehnică, echipele dispuneau de un aparat de radio-emisie, armament uşor şi explozivi, echipament militar specific armatei române, haine civile, acte militare şi de stare civilă în alb sau falsificate, cifruri, hărţi, scheme şi fotografii necesare identificării depozitelor de armament, muniţii şi alimente îngropate de trupele germane în diferite regiuni muntoase ale României, înainte de 23 august 1944.

Conform instructajului, după trei zile de la lansare, radiotelegrafiştii grupurilor trebuiau să

anunțe comandamentul mixt din Viena despre sosirea lor la locul de destinație. În cazul în care aparatul de radio-emisie se defecta, în fiecare vineri şi sâmbătă seara, între orele 20-23, trebuiau aprinse focuri dispuse în formă de triunghi, care semnalau avioanelor germane locul unde urmau să lanseze noi aparate de transmisie, armament, muniții, alimente etc.

Echipele de rezistență paraşutate urmau să ia legătura prin curieri cu comandamentul legionar din țară, care coordona mişcarea de rezistență anticomunistă din România, spre a se pune de acord asupra următoarelor obiective: dezorganizarea dispozitivelor trupelor sovietice încartiruite în România, prin „distrugerea podurilor, dinamitarea căilor ferate, alte acte de terorism şi sabotaje"; „dezlănțuirea unor acte de violență împotriva armatelor sovietice şi a fruntaşilor democrației româneşti"; „transmiterea în Germania a informațiunilor de ordin militar care interesau operațiunile de război" şi „răsturnarea formei de guvernământ din România, în ipoteza că trupele germane ar fi reuşit să se apropie de granițele țării"[31].

Organizarea centrelor nu a putut fi desăvârşită din cauza măsurilor operative şi eficace ale organelor de siguranță (Direcția Generală a Siguranței Statului), cât şi a faptului că acțiunea trebuia să înceapă la ordinele Germaniei şi în ipoteza unei contraofensive a armatei hitleriste. Totuşi, centrele de rezistență şi-au îndeplinit misiunea imediată – culegerea şi transmiterea de informații, ținând permanent legătura prin radio, până la îndepărtarea frontului. De menționat că centrul politic al acțiunii dirijată în țară de Nicolae Pătraşcu a fost capitala, iar nodul principal de legătură cu centrele de rezistență erau la Sibiu, de unde se dirijau transmisiunile către organizațiile din Ardealul de sud, şi Banat, majoritatea rămase credincioase lui Horia Sima[32].

Aşa-zisa „Armată de Eliberare Națională" a fost constituită din cele două regimente de infanterie, lipsite de artilerie, fiind angajate succesiv în luptele de pe Frontul de Est. Incomplet înarmate şi echipate, lipsite de logistica necesară, cele două regimente au fost distruse în cea mai mare parte până la sfârşitul războiului.

În ianuarie 1945, armata sovietică a lansat marea ofensivă de iarnă în partea de nord a Frontului de Răsărit. Cu această ocazie, forțele germane au fost alungate din Polonia. Forțele germane au ales Oderul ca ultimă linie de rezistență. Toate formațiunile militare operaționale, inclusiv Regimentul 1 român s-au deplasat spre sectorul Oder[33].

Primul regiment a fost angajat în luptă la Kustrin, în marele cot al Oderului, la data de 20 ianuarie 1945, unde a suferit pierderi considerabile. După 16 aprilie 1945 a început ofensiva finală sovietică vizând ocuparea Berlinului. Au fost făcute numeroase breşe de-a lungul frontului de pe Oder, subunitățile Regimentului român fiind împrăştiate[34].

Al doilea regiment a primit ordin pe 20 aprilie 1945 să se transforme într-un regiment distrugător de tancuri, dar multe din efectivele sale au fost incluse în batalioane de construcții militare din subordinea Armatei a 6-a germane; efectivele rămase au fost internate în lagărele de prizonieri de război[35].

Înfrângerea şi capitularea necondiționată a Germaniei, la 9 mai 1945, au lipsit de orice suport material şi moral activitatea guvernului Sima şi elementele rămase la dispoziția sa, astfel că „Guvernul Național de la Viena" şi-a încetat existența.

Cuvinte-cheie: *pericol legionar, mişcare națională de rezistență, Guvernul Național Român, Horia Sima, informații.*

---

[1] A se vedea studiile publicate de C. Petculescu şi Zigu Ornea în revista „Societate şi Cultură", precum lucrările Zigu Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, Editura Fundația Culturală Română, Bucureşti, 1996; Constantin Petculescu, *Mişcarea legionară – mit şi realitate*, Editura Noua Alternativă, Bucureşti, 1997.

[2] Menționăm în acest sens lucrările lui Gh. Buzatu şi colab., *Radiografia Dreptei Româneşti (1927-1941)*; Nicolas-Nagy Talavera, *O istorie a fascismului în Ungaria şi România*; Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier 1919-1941*; *Mistica ultranaționalismului*; Dragoş Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelului Mihail de la mit la realitate*; Armin Heinen, *Legiunea Arhanghelul Mihail. Mişcare socială şi organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional,* Editura Humanitas, 1999; vezi şi volumele de documente *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane şi române* (vol.1), Editura Majadahonda, 1991, vol.1 şi 2; *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, ediție critică, repere cronologice şi note: Dana Beldiman; studiu introductiv, Gheorghe Buzatu, Editura Evenimentul Românesc, Bucureşti, 2000, pp. 274-285.

[3] Vezi Mihail Sturdza, *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută*, Paris, 1994, Editura Fronde-Alba Iulia, p. 260.

[4] *Cartea Albă a Securităţii 23 august 1944-30 august 1948*, vol. 1, 1997, volum coordonat de Mihai Pelin, p. 24.

[5] Platon Chirnoagă, *Istoria politică şi militară a războiului contra Rusiei Sovietice*, 22 iunie 1941-23 august 1944, p. 330.

[6] Vezi *Cartea Albă a Securităţii 23 august 1944-30 august 1948*, vol.1, p. 426.

[7] *Ibidem*, p. 45.

[8] Gh. Buzatu şi colab., *Radiografia Dreptei Româneşti (1927-1941,)* Iaşi, 1996, p. 269-275.

[9] *Ibidem*, pp.134-138.

[10] *Ibidem*, p.152.

[11] *Ibidem*, p.142.

[12] *Ibidem*, p. 111.

[13] *Ibidem*, p.108.

[14] *Ibidem*, p.103.

[15] *Cartea Albă a Securităţii. 23 august 1944-30 august 1948*, vol.1, p. 145.

[16] Gh. Buzatu şi colab., *op.cit.*, p.131.

[17] „Universul" (Satu-Mare) nr. 268, din 21.08.2000, p. 7.

[18] *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, ediţie critică, repere cronologice şi note: Dana Beldiman, studiu introductiv, Gheorghe Buzatu, Editura Evenimentul Românesc Bucureşti, 2000, p. 275; vezi şi *Studiu asupra activităţii legionare în Germania* în ASRI, Fond D, Dosar 1/1940-1946.

[19] Gh. Buzatu şi colab., *op.cit.*, p.125.

[20] Gh. Buzatu şi colab., *op.cit.*, p.103.

[21] Gh. Buzatu şi colab., *op.cit.*, p.110-111.

[22] Gh. Buzatu şi colab., *op.cit.*, p.145.

[23] Gh. Buzatu şi colab., *op.cit.*, p. 68; despre fricţiunile manifestate în rândurile Mişcării Legionare din exil după formarea Guvernului de la Viena vezi şi Nota informativă a SSI din 6 noiembrie 1946 publicată în *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, pp. 306-313.

[24] *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, p. 276.

[25] După alte surse s-ar fi constituit şi un al treilea „Regiment 331 Grenadieri", format din două batalioane, precum şi unui regiment de artilerie, dar informaţiile referitoare la constituirea Regimentului 331 nu s-au confirmat – pentru confirmare vezi şi Richard Landwehr, *Voluntari în Waffen-SS, 1944-45*, Casa de Editură Sedan, Cluj-Napoca, 1997, p. 32-57. Despre generalul Chirnoagă vezi şi Gh. Buzatu şi colab., *op.cit.*, p. 152.

[26] Ernst Ludwing (sas de origine, fost în armata română, apoi trecut în trupele S.S.); pentru detalii vezi Richard Landwehr, *op.cit.*, p. 36.

[27] Gustav Wegner (născut la 16 ianuarie 1905/SS nr. 314183) era ofiţer în trupele SS. Este posibil ca Horia Sima să-l fi cunoscut în lagărul de la Sachshausen şi să fi recomandat numirea lui la comanda diviziei române, vezi Richard Landwehr, *op.cit.*, p. 37.

[28] Willy Fortenbacher fusese mult timp ofiţer în cadrul regimentului SS „Panzergrenadier" Germania al celei de-a II-a divizii SS Panzerbidem; Richard Landwehr, *op.cit.*, p. 38.

[29] *Ibidem*, p. 34.

[30] *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, p. 285.

[31] *Cartea Albă a Securităţii. 23 august 1944-30 august 1948*, vol. 1, p. 52.

[32] *Cartea Albă a Securităţii. 23 august 1944-30 august 1948*, vol. 1, p. 429 .

[33] Richard Landwehr, *op.cit.*, p. 46.

[34] *Ibidem*, p. 47.

[35] *Ibidem*, p. 53.

NEW DISCOVERIES CONCERNING THE GOVERNMENT AND THE ARMY FORMED BY EXILED LEGIONAIRES IN VIENNA

After August 23 1944, Horia Sima, who lived in Austria, announced the founding, in Vienna, of a "Romanian national government", which aims to militate against concluding an armistice agreement with the United Nations and to organize resistance among the German troops. The Legionary Government acted out of a political point as well as a military one, trying to constitute an "army of national liberation", which had the size of a division structured into two infantry regiments and commanded by General Platon Chirnoagă.

The exiled Legionaire Resistance movement was grounded by permanent frictions, proving to be lacking in cohesion. After the defeat and capitulation of Germany, "the national government" from Vienna remained without material and moral support and has ceased to exist.

TERORISMUL ŞI CAPCANELE MARTIRAJULUI FEMININ. IMPLICAȚII PSIHOLOGICE ŞI STRATEGICE

maior SIMONA ȚUȚUIANU,
Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară

„A permite unei femei să devină martir constituie o etapă decisivă către egalitatea sexelor în lumea arabă".
Wafa Idriss, prima femeie palestiniană-kamikaze

În lumea islamică, unde distincția dintre bărbați şi femei este semnificativă, actul săvârşit în numele cauzei teroriste poate fi privit ca un gest de eliberare, prin raport cu o viață predestinată şi condiționată de valori tradiționale. Într-o societate în care emanciparea femeilor reprezintă o sintagmă fără acoperire şi un „rău al civilizației occidentale", egalitatea dintre sexe poate totuşi să fie afirmată pe calea egalității în moarte. Astfel, în mod paradoxal, actul sinucigaş al femeii, făptuit în numele conservatorismului şi al tradiției pe care le apără, se transformă în vectorul modernității şi afirmării sale cu drepturi depline într-o lume patriarhală.

Demersul nostru are drept obiectiv o sondare a resorturilor motivaționale ce fundamentează comportamentul femeilor implicate în atentate teroriste, uneori suicidare, femei ce devin „bombe umane" în numele idealurilor supreme ale organizațiilor din care fac parte. Ne propunem, totodată, şi o analiză a contextului în care actul suicidar al unora dintre aceste femei devine modul prin care acestea înțeleg să-şi „promoveze" genul, misiunea sinucigaşă devenind astfel apanajul unui act de feminism.

Implicațiile de natură strategică ale angrenării femeilor în acțiuni de tip terorist derivă din următoarele două considerente:

1) Grupările teroriste caută să identifice şi să exploateze vulnerabilități noi, pe fondul intensificării măsurilor de securitate internaționale;

2) Considerate inofensive, femeile atrag într-o măsură redusă atenția forțelor de securitate, astfel că modelul femeii blânde şi non-violente este exploatat negativ de formațiunile teroriste pentru a-şi promova idealurile ideologice sau religioase.

Dincolo de aceste aprecieri introductive şi înainte de a purcede la desfăşurarea analizei propriu-zise, considerăm că se impun câteva considerații preliminare menite a explicita şi încadra demersul de față.

Terorismul reprezintă o formă specifică de promovare a unor scopuri politice, religioase, economice ori militare, prezentă din cele mai vechi timpuri în societatea umană[1]. Având cauze complexe, manifestări şi motivații multiple,

▪ Urmare a creşterii numărului de femei teroriste sinucigaşe, poliţiştii irakieni controlează adesea genţile femeilor în timpul procesiunilor religioase şiite

terorismul nu este o invenţie a timpurilor noastre şi nu credem că actualul „război" purtat de Statele Unite şi aliaţii lor împotriva lui şi a organizaţiilor care îl practică va avea mai mult succes decât precedentele încercări de extirpare a sa din societatea umană. Deopotrivă, participarea femeilor la lupta armată, în organizaţii de toate felurile, inclusiv teroriste, nu reprezintă un apanaj al vremurilor moderne. Prezenţa lor în organizaţii teroriste reprezintă un fapt istoric incontestabil. De la mişcarea anarhistă rusă de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi până la organizaţii teroriste active în secolul trecut (precum banda Baader-Meinhoft din Germania anilor 1970), femeile sunt atestate documentar ca membri activi cu drepturi depline ai unor astfel de grupări. În fine, terorismul sinucigaş, la rândul său, nu reprezintă nicio invenţie şi niciun apanaj (în sensul de armă favorită de luptă) al grupărilor teroriste religioase, în special islamiste[2]. Dimpotrivă, întâietatea, atât din punct de vedere al preferinţei pentru utilizarea acestui mijloc specific de luptă teroristă care este atentatul sinucigaş, cât şi din punct de vedere al datei la care acesta a fost adoptat şi utilizat pentru promovarea scopurilor unei organizaţii teroriste date, nu aparţine teroriştilor fundamentalişti islamici[3].

Terorismul şi conduita suicidară

Atacurile teroriste sinucigaşe constituie forma cea mai letală a terorismului contemporan. Frecvenţa acestor atacuri a crescut de la numai aproximativ trei/an, în 1980, la aproape 50/an în 2005. Mai mult, după cum arătau Scott Atran[4] şi alţii, 75% din atacurile sinucigaşe cu bombe înregistrate până în prezent în întreaga lume s-au produs după atacurile teroriste împotriva Statelor Unite din 11 septembrie.

Dimensiunea planetară a ameninţării teroriste a fost evidenţiată, în mod dramatic, de evenimentele produse la 11 septembrie 2001 în S.U.A., prin îmbinarea a două procedee teroriste clasice: deturnarea unor avioane de pasageri şi atentatul sinucigaş. Dacă, până la această dată, atentatele sinucigaşe se înregistrau aproape exclusiv în câteva regiuni ale planetei (Sri Lanka şi Orientul Mijlociu), ulterior fenomenul a cunoscut o recrudescenţă îngrijorătoare. Participarea masculină predomină, însă nu trebuie neglijat fenomenul accederii tot mai vizibile a femeilor combatante pe scena terorismului contemporan.

Ce anume le determină pe aceste femei să recurgă la acte violente extreme, soldate cu suprimarea propriilor vieţi, iată întrebarea la care încearcă să găsească răspuns studiile îndreptate către înţelegerea comportamentului sinucigaş al teroriştilor, prin prisma tipurilor de suicid descrise de sociologul francez Emile Durkheim în lucrarea intitulată „*Despre sinucidere*"[5].

Astfel, tipurile **altruist** şi **fatalist** de sinucidere, postulate de autor, au relevanţă pentru studiul de faţă, fiind interpretate drept rezultante ale unui deficit de personalitate sau ale unei integrări sociale excesive. Pe scurt, compor-

tamentul autodistructiv al teroriştilor ar fi o rezultantă a celor două tipuri. Statusul psihologic al acestor persoane poate oscila între convingere (altruism), frică şi disperare extreme (fatalism). Motivaţia de bază în cazul sinuciderii altruiste este dorinţa de a face bine semenilor, prin acte de eroism şi sacrificiu. Organizaţiile teroriste oferă membrilor lor o contracultură centrată în jurul unor norme şi valori menite să conducă la o adevărată îndoctrinare. Personalitatea individului este minimalizată, iar viitorul este perceput exclusiv în cadrul grupării teroriste-mamă şi depinzând de modul în care sunt apărate ideile politice şi/sau religioase ale acesteia. Se pare că acest tip de suicid i-a fost sugerat lui Durkheim de actele sinucigaşe din societăţile primitive sau din mediul militar, în special din trupele de elită. Suicidul de tip eroic, gen kamikaze[6] poate fi o ilustrare a acestui tip.

Tema martirajului este una amplu dezbătută, întrucât în toate religiile martirul este cel care suportă violenţa supliciului, fără a fi el însuşi sursa acestei violenţe. În cazul Islamului, pe de o parte, Coranul interzice sinuciderea, iar pe de altă parte cei care îşi dau viaţa în numele religiei sunt celebraţi, rezultanta acestei dihotomii fiind aceea că acţiunile sinucigaşe capătă interpretarea pozitivă a unor operaţiuni de martiraj. Bineînţeles, reinterpretarea Coranului, cel puţin bizară pentru lumea creştină, este posibilă numai în contextul în care actele sinucigaşe de natură teroristă sunt săvârşite pentru cauza nobilă a *Jihadului*, numai atunci sunt acceptate şi justificate prin lupta împotriva opresiunii. Martiriul (*shahid*) reprezintă pentru teroriştii islamişti calea de acces spre paradis, iar expresia consacrată „*Bassamat al – farah*" sau „surâsul bucuriei" desemnează extazul ce se citeşte pe faţa martirilor în momentul comiterii atentatului.

Nici femeile nu sunt excluse de la această abordare. Şeicul Ahmed Yassin, fostul lider spiritual al Hamas, asasinat de serviciile israeliene, în 2004, a emis o *fatwa* (decret religios) în ceea ce le priveşte: „*Femeile care comit un atentat sinucigaş şi ucid evrei sunt recompensate în paradis, devenind şi mai frumoase decât cele 72 de fecioare promise martirilor*". Dacă luăm în considerare credinţa potrivit căreia numai în paradis nu există competiţie între bărbaţi şi femei, vom înţelege mai profund statutul femeii într-un atentat terorist sinucigaş şi cuvintele Wafei Idriss din motto-ul lucrării. Înţelegerea perspectivei islamice asupra vieţii de după moarte, ca certitudine, realitate promisă şi anunţată de profeţi, este de asemenea foarte importantă în context. Restricţiile tradiţionale islamice legate de femei pălesc în faţa *Jihadului*, participarea în acest război considerat sfânt cântărind mai mult decât orice, paradoxal chiar mai mult decât permisiunea soţului, fiului sau a părinţilor persoanei implicate. În spaţiul islamic, actele extreme ale femeilor pot fi considerate o expresie a feminismului egalităţii. În context, o posibilă interpretare este aceea că egalitatea în moarte clădeşte posibilitatea egalităţii în viaţă şi deschide calea spre răsturnarea cadrului rigid impus femeilor în societatea islamică tradiţionalistă. Autoasumarea, pe de o parte a condiţiei impuse, iar pe de alta a sacrificiului vieţii, în condiţiile unei interpretări marginale a Coranului, deschide întrebarea fundamentală asupra moralităţii şi motivării acţiunii. Şi aceasta în condiţiile în care actul terorist săvârşit de o femeie pune în discuţie înseşi bazele societăţii care are printre determinările principale inegalitatea între bărbat şi femeie şi statutul subordonat al celei din urmă.

Din această dezbatere rezultă şi posibilele diferenţe dintre motivaţiile bărbaţilor şi cele ale femeilor care aleg calea terorismului sinucigaş. Dincolo de trunchiul comun al motivaţiilor religioase şi politice, al propagandei şi presiunii sociale, putem afirma că singura diferenţă majoră este aceea a semnificaţiei actului sinucigaş pe care acesta o capătă în societate. Ordinea islamică este pusă sub semnul întrebării, iar textele religioase sunt reinterpretate, de la interzicerea suicidului până la transformarea actului, contextual, în martiraj. În cazul femeilor kamikaze, atentatele capătă o conotaţie suplimentară, contestând însăşi bazele ordinii sociale şi afirmând, chiar dacă nu aceasta a fost motivaţia iniţială a celei care a comis actul în discuţie, egalitatea dintre bărbat şi femeie. Potenţial distructivă pentru ordinea socială preconizată a fi instalată în statele ce se confruntă cu acest fenomen, această interpretare poate da o explicaţie pentru care, deşi strategic util şi cu potenţial distructiv chiar într-o măsură mai mare decât actele teroriste sinucigaşe ale bărbaţilor, terorismul sinucigaş având drept subiecţi femeile este relativ puţin răspândit.

Pe de altă parte, problematica martirajului nu are numai conotaţii musulmane şi de natură religioasă, atentatul sinucigaş ca atare fiind o armă folosită de o manieră extensivă şi în lupta naţio-

Samira Ahmed Jassim, femeia irakiană autointitulată „Mama credincioşilor", care a antrenat 28 teroriste – kamikaze, a fost arestată de forţele de securitate irakiene la 21 ianuarie 2009

nalistă (de exemplu, *Tigrii Tamili* şi *Partidul Muncitorilor din Kurdistan*). Devoţiunea poate fi secondată de sentimente de frustrare izvorâte din constrângeri politice sau economice diverse. Indiferent de motivaţii, trupul uman apare întotdeauna ca modalitate de accedere la autonomie şi restaurare a liberului arbitru, prin moarte teroristul sinucigaş realizând ceea ce i-a fost inaccesibil în timpul vieţii.

Multicauzalitatea terorismului sinucigaş

Cercetările privind cauzele terorismului sinucigaş sunt în fază incipientă şi pot fi împărţite în patru categorii:

1. Abordarea psihologică/individuală, care pune accent pe tulburări de personalitate, disperare, umilinţă şi probleme identitare;

2. Abordarea strategică/organizaţională, conform căreia terorismul sinucigaş a apărut deoarece s-a dovedit o strategie eficientă militară şi/sau politică;

3. Abordarea contextuală, în care explicaţiile se axează pe religie, naţionalism sau factori sociologici diverşi;

4. Abordarea multi-cauzală, care subliniază existenţa mai multor factori ce conduc la apariţia fenomenului.

Kenneth Waltz a fost primul analist care a utilizat nivelurile de analiză individual, organizaţional şi contextual, când a descris cauzele unui război. Acestea vizau comportamentul uman, structura internă a statelor, precum şi natura sistemului internaţional. Prin analogie, în cazul terorismului sinucigaş, putem asimila cel de-al doilea nivel (analiza statului) cu analiza organizaţiei militante, iar cel de-al treilea plan (sistemul internaţional) cu analiza cauzelor contextuale.

Deoarece ne ocupăm de analiza terorismului sinucigaş feminin, vom aminti, pe scurt, motivele bombelor umane: răzbunare, recompense pe care cred că le vor primi după moarte, răsplată materială pentru familie, motive religioase, lupta pentru eliberare naţională, dar şi existenţa unei culturi a martirajului în societate. În plus, se adaugă şi problemele de socializare, în cazul persoanelor frustrate de propriile condiţii de viaţă. Umilinţa, sărăcia şi lipsa de speranţă conduc cel mai adesea la disperare, iar martirajul, în opinia lor, furnizează scăparea din angoasele vieţii.

Gruparea teroristă oferă beneficii emoţionale, sociale şi economice, iar cei care sunt profund nesiguri în legătură cu viitorul lor pot găsi aici un sens al propriei identităţi. Noţiunea de identitate este centrală în analiza comportamentului teroristului sinucigaş. Persoana care participă la o misiune sinucigaşă îşi îndeplineşte datoria faţă de propriile valori – familie, prieteni, comunitate, religie –, iar eşecul este echivalent cu o trădare a idealurilor, inclusiv a propriei existenţe.

Deosebit de important, urmare a cercetărilor prin intervievarea persoanelor implicate în grupurile militante pentru cauza palestiniană, a rezultat faptul că nicio potenţială bombă umană nu prezenta profilul tipic al personalităţii sinucigaşe. Nu erau indivizi fără bani, fără studii, retardaţi mintal sau depresivi. În schimb, foarte religioşi şi

bine informați despre politica israeliană şi cea din lumea arabă, evitau cel mai adesea termenul de „sinucigaş", interzis în Islam, folosindu-l pe cel de „explozii sacre". Deşi există tendința ca în urma unui atac sinucigaş să dăm interpretări negative de comportament, din punct de vedere al psihologiei conflictului, terorismul sinucigaş rămâne o problemă de cunoaştere dificilă şi controversată. Foarte mulți teroriști sinucigaşi se descriu ca fiind soldați în război, cărora nu le place să ucidă civili, dar misiunea lor se încadrează în lupta pentru cauză – lupta împotriva practicilor economice şi politice injuste, împotriva guvernelor şi a violenței structurale. Curajul acestor persoane este pus în slujba terorismului, perceput în termeni de risc, frică şi anxietate, iar acest lucru face ca, din perspectivă psihologică, să nu poată fi recunoscut şi aprobat.

Motivele pentru care femeile participă la misiuni sinucigaşe nu pot fi generalizate. Singura caracteristică generală, vizând atât femeile, cât şi bărbații teroriști, se referă la vârsta medie, care variază între 21 şi 23 ani. Asemănător bărbaților teroriști sinucigaşi, unele femei au membri ai familiei sau prieteni apropiați uciși. Un motiv frecvent este şi abuzul sexual şi, corespunzător, stigmatizarea socială ce derivă de aici în societățile patriarhale. Pe scurt, explicațiile oferite terorismului sinucigaş feminin ezită între manipulare, spălare de creiere şi fanatism, pe de o parte, şi voluntariat, răzbunare şi suferință, pe de altă parte. O motivație aparte este cea legată de dorința de afirmare ca ființe umane, după ce au eşuat sau li s-a negat posibilitatea de a se afirma ca femei. Resortul în acest caz este dat de rolul femeii în societățile musulmane şi de reticențele sociale şi religioase privind prezența femeilor în spațiul public.

Selecția femeilor şi metodele de convingere sunt asemănătoare cu cele utilizate pentru bărbați, în schimb misiunea recrutorilor este uneori mai uşoară în cazul femeilor datorită inocenței, entuziasmului şi dorinței profunde de răzbunare.

În afara convingerilor religioase şi patriotice, nu trebuie neglijată nici perspectiva statusului social al familiei teroristului sinucigaş, care se poate îmbunătăți subit prin recompense financiare substanțiale şi prestigiu aparte.

În fine, un sumar al motivațiilor şi cauzalității implicate de participarea femeilor la terorismul sinucigaş fundamentalist islamic este oferit de către Mary Anne Franks[7] în revista „Hypatia". Potrivit acesteia, politicile oficiale radicale ale statelor islamice privind femeile şi rolul acestora în societate reprezintă fundamente ale unei cauze de eliberare şi emancipare, care justifică adesea acțiunile teroriste sinucigaşe întreprinse de femei. Restricțiile severe impuse sub motivația onoarei şi a demnității, în privința comportamentului, mobilității şi vestimentației femeilor sunt factorii cauzali principali invocați.

Abordarea strategică/organizațională a terorismului sinucigaş

Acest tip de abordare este foarte important pentru înțelegerea cauzelor terorismului sinucigaş, deorece organizațiile au motive şi scopuri diferite de cele ale indivizilor. Ele privesc, în primul rând, nevoia de supraviețuire a grupării. Pentru a rămâne relevantă, lupta organizației este legată direct de dorința obținerii puterii politice, iar tactica misiunilor sinucigaşe conduce la o puternică susținere din partea populației. Acest tip de strategie este valabil în cazul palestinienilor, în Sri Lanka, unde *Mişcarea de Eliberare a Tigrilor Eelamului Tamil* luptă să se diferențieze de alte grupări militante tamile, şi în Liban, unde două grupări şiite, *Hezbollah* şi *Amal* se luptă între ele folosind atacurile sinucigaşe.

Un alt motiv priveşte beneficiile aduse de tactica atacurilor sinucigaşe. În primul rând, un atac terorist sinucigaş atrage atenția mass-media într-o măsură mai mare decât un atac terorist obişnuit. Din acest punct de vedere, atacurile sinucigaşe pot fi văzute ca „forme de semnalizare strategică"[8], în sensul că transmit mesaje privind caracterul şi obiectivele grupării. Mai mult, atacurile sinucigaşe susțin eforturile organizației de a induce frica şi panica în rândul populației-țintă, trăsătură cheie a terorismului. Se doreşte în multe cazuri şi obținerea unui suport internațional. În mod ironic, organizațiile teroriste vorbesc despre bombele umane ca fiind nişte pierderi necesare ce ar conduce la obținerea sprijinului populației şi la atragerea de noi recruți.

În plus, aceste tipuri de misiuni presupun costuri mai mici, tehnologie scăzută şi arme nu foarte complicate. Obiectivele de bază sunt maximizarea distrugerilor şi, aşa cum am amintit, instalarea fricii.

Nu trebuie pierdute din vedere nici avantajele tactice oferite de utilizarea atentatorilor sinucigaşi. În primul rând, planul de acțiune nu este unul foarte

elaborat, întrucât nu se pune problema fixării unor modalităţi de scăpare pentru autori. În al doilea rând, bombele umane pot ajunge foarte aproape de ţintă, deţinând în acelaşi timp controlul asupra dispozitivului exploziv până în ultimul moment, ceea ce oferă posibilităţi sporite de reuşită. În al treilea rând, şi poate cel mai important, nu există riscul scurgerii de informaţii post-operaţionale, siguranţa organizaţiei fiind asigurată.

Utilizarea femeilor ca bombe umane a dat naştere unor conflicte între credinţele religioase şi necesitatea tactică a acestor „arme" deosebit de eficace în accepţiunea grupărilor teroriste. Dacă vom urmări declaraţiile fostului lider spiritual al mişcării *Hamas*, Sheikh Ahmed Yassin, vom vedea că, la începutul anului 2002, respingea categoric această practică, pentru ca ulterior, pe parcursul a doi ani de zile, până la încetarea sa din viaţă, să ajungă să o încurajeze. A oferit explicaţii pentru schimbarea sa de poziţie, prin ceea ce numea el evoluţia semnificativă a luptei – bărbaţii se confruntă cu din ce în ce mai multe obstacole, iar femeile pot ajunge mult mai uşor la ţintă. Tot el a comparat femeile cu militarii în rezervă, fiind folosite la locul şi momentele necesare.

Motivele pentru care organizaţiile teroriste fac apel la femei sunt explicate de Debra D. Zedalis, în lucrarea intitulată „Bombele sinucigaşe feminine"[9], după cum urmează:

- prezintă avantaje tactice: elemente ale surprizei, ezitare în a percheziţiona femei, stereotipul universal feminin;
- determină creşterea numărului de combatanţi;
- au impact mediatic deosebit, iar o mai mare publicitate înseamnă un număr mai mare de recruţi;
- au efecte psihologice devastatoare şi de lungă durată.

Magnus Ranstorp, directorul Centrului pentru Studierea Ameninţărilor Asimetrice din cadrul Colegiului Naţional de Apărare din Suedia şi fost director al Centrului de Studiu al Terorismului şi Violenţei Politice la Universitatea St. Andrews din Scoţia, a afirmat despre femeile teroriste sinucigaşe că reprezintă ultima armă asimetrică, ultima ameninţare asimetrică[10]. Iată, aşadar, cum femeile apar într-un soi de „avantaj" în viziunea grupărilor teroriste de care aparţin, pe fundalul diversificării modalităţilor de luptă pentru a face faţă noilor schimbări.

Concluzii

Conştientizarea amplitudinilor şi a gravităţii fenomenului terorist în cazul aşa-numitelor femei kamikaze este extrem de importantă.

Aceste femei există şi statutul lor special este consecinţa unui şir perpetuu de conflicte armate nerezolvate. Perspectivele şi speranţele lor au fost zdrobite de realităţi crude, astfel că ura şi setea de răzbunare apar în spatele motivaţiei lor de a accede în lumea cealaltă. În al doilea rând, utilitatea acestor femei este uriaşă. Datorită faptului că muniţiile sunt reduse considerabil, tradiţiile referitoare la sexe sunt considerate depăşite şi, uneori, chiar mofturi. În plus, se remarcă avantajele tactice amintite, cel mai la îndemână fiind acela că femeile pot pătrunde mai uşor decât bărbaţii în locuri păzite, pentru că încă mai sunt considerate inofensive. Probabil nu pentru multă vreme.

În sfârşit, o ultimă explicaţie ar fi legată de dezbaterile cinice şi crude pe marginea egalităţii dintre sexe. Dacă în alte zone sociale emanciparea femeilor rămâne un simplu deziderat (mai ales în aceste regiuni ale lumii), în mod stupid, ea tinde să devină realitate pe front: tot mai mult, femeile şi bărbaţii au drept egal la moarte.

▪ **Potenţială bombă umană**

Folosirea sinucigaşilor, femei sau bărbaţi, în acţiuni teroriste este condamnată în întreaga lume, deopotrivă de liderii societăţilor civile sau religioase. Japonezii, care au inventat termenul de kamikaze, nu sunt de acord cu folosirea lui în cazul teroriştilor sinucigaşi, susţinând că acţiunea trebuie executată doar în timp de război, asupra militarilor şi nu asupra ţintelor civile. Biserica creştină condamnă invocarea divinităţii în asemenea acţiuni, afirmând că adevăraţii martiri sunt cei care au preferat să moară decât să-şi renege credinţa. ONG-urile şi mişcările feministe nu sunt nici ele de acord cu gesturile absurde ale tinerelor ce se aruncă în aer şi, mai ales, cu folosirea virginităţii (multiplicată cu 72) ca recompensă pentru cei care recurg la asemenea gesturi, oricare ar fi motivaţia lor.

Arătam în preambulul studiului de „emanciparea" femeilor oferită în mod grotesc şi paradoxal de fenomenul terorist. Ei bine, implicarea lor a avut şi are consecinţe majore asupra normelor societăţilor musulmane şi a regulilor culturale care descriau rolul de *gender*, rezervându-le în general un rol limitat la spaţiul privat al casei. Aflate în prima linie de luptă, în public, alături de bărbaţi cu care nu au nici cea mai mică legătură, aceste femei încearcă să convingă societatea de contribuţiile lor valide şi, astfel, să reconstruiască valori normative. Iată ce afirma reporterа Samiya Sa'ad Al Din pentru ziarul egiptean Al-Akhbar: „*Femeile palestiniene au redefinit clasificările de gender de pe certificatele lor de naştere, demonstrând că sacrificiul pentru pământul palestinian nu este numai pentru bărbaţi*". Faţă de motivaţiile masculine, unele dintre femeile implicate în activităţi teroriste prezintă o motivaţie suplimentară: devenind bombe umane, mai presus de criterii precum ţara, religia sau liderul, femeile îşi „promovează" genul, misiunea sinucigaşă devenind sinonimă cu un act de feminism. În pofida faptului că fac parte dintr-o societate de tip patriarhal, aceste femei ajung să participe într-o sferă exclusiv masculină, iar acest lucru reprezintă o mare victorie pentru ele. Din punctul lor de vedere, asumarea misiunii sinucigaşe reprezintă o modalitate de egalizare a sexelor.

Insistând totuşi asupra dezideratului emancipării femeilor în societăţile lor de origine, oare acesta este unul real, palpabil, sau doar o iluzie a celor implicate în atentatele teroriste? Realităţile din Cecenia, Sri Lanka, Turcia sau Palestina conduc către a doua variantă. Şi asta pentru că trebuie avut în vedere contextul implicării femeilor în atentatele teroriste, în timp de război şi în limitele admise de organizaţiile teroriste. Analiştii fenomenului afirmă cu tărie că bombele umane feminine reprezintă una dintre cele mai extreme forme de exploatare a femeilor. Clara Beyler, spre exemplu, spune că „*prin acceptul lor de a participa la misiunea sinucigaşă, femeile devin arme în mâinile bărbaţilor lideri sau membri ai organizaţiilor teroriste*"[11].

Sistemele opresive de gen, fie ele sociale, religioase sau culturale, rămân active, iar inferioritatea femeilor în ierarhia socială se permanentizează într-o situaţie fără sorţi de izbândă („no-win situation"[12]). Atunci când femeile îşi întorc faţa către terorism, jocul de-a emanciparea este pierdut înainte de a începe, întrucât senzaţia de libertate dobândită parţial prin contactul direct cu sexul opus este doar temporară, iar relaţia dintre sexe – cea dintre bărbatul conducător şi femeia supusă –, se transpune şi în zona terorismului, după modelul arab al societăţii de apartenenţă.

Capcanele martirajului feminin sunt incomensurabile, din cel puţin două considerente. În primul rând, pentru generaţiile viitoare, apariţia bombelor umane feminine se va constitui într-o mare problemă, în condiţiile în care copiii vor avea un nou model de urmat. Acest fapt devine cu atât mai îngrijorător în spaţii precum Sri Lanka, Palestina şi Cecenia, unde copiii reprezintă jumătate din populaţie. În al doilea rând, cultura martirajului este susţinută de mass-media, iar odată ce aceste femei au devenit simboluri naţionale ale luptei pentru pace, întipărite în mentalul colectiv, orice încercare de a le demitiza pare sortită eşecului.

Terorismul a devenit o componentă insidioasă a luptei pentru putere la nivel global, contracarea sa necesitând un complex de măsuri: sancţiuni diplomatice şi economice, sporirea costurilor interne ale terorismului (susţinerea de către statele democrate a grupurilor opozante regimului existent în statele sponsor ale terorismului internaţional), ameninţarea cu folosirea forţei armate şi chiar utilizarea represaliilor militare. Desigur, ideal ar fi să se evite, pe cât posibil, intervenţia militară preemptivă sau preventivă care în genere produce victime nevinovate colaterale.

Dacă ne gândim la femeia kamikaze irakiană care a ucis 35 persoane la data de 4 ianuarie 2009, putem lesne conştientiza potenţialitatea permanentă a atacurilor teroriste sinucigaşe, îndeosebi

fiind vorba de o zonă în care o superputere mondială a acționat la granița dintre preempție şi prevenție, fără însă a fi câştigat războiul împotriva terorii. Diplomația tinde să capete valențe universale, însuşi pragmatismul american cedând progresiv în fața noilor amenințări asimetrice nonclasice la adresa securității internaționale. Preemția rămâne un element strategic principal în strategia S.U.A. din 2006, însă, comparativ cu strategia din 2002, acest concept este precedat, în ordinea importanței, de soluțiile de natură diplomatică. Iată un pas important în uniformizarea abordării transatlantice în legătură cu noile amenințări. Este incontestabil că forța militară, mai ales când vine vorba de radicali sau teroriști, nu trebuie exclusă din panoplia de instrumente, în înțelegerea faptului că ea poate câştiga războiul, dar nu pacea.

Cuvinte-cheie: *terorism, conduită suicidară, atentat, Jihad, femei kamikaze, martiraj feminin.*

---

[1] Vezi David C. Rapoport, *Fear and Trembling: Terrorism în Three Religious Traditions*, în "The American Political Science Review", vol. 78, No. 3, September 1984, p. 658-677.

[2] Numeric, cei mai importanți utilizatori ai practicii atentatului sinucigaş sunt *Tigrii Tamili*, organizație teroristă cu motivații politice activând în Sri Lanka. De asemenea, în lumea islamică, o proporție deloc neglijabilă a atentatelor teroriste sinucigaşe aparține unor organizații teroriste laice de diferite orientări politice. Cf. Robert A. Pape, *The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, în "The American Political Science Review", vol. 97, no. 3, August 2003, p. 343-361.

[3] Avem în vedere excelenta analiză a lui Robert Pape care demonstrează cu argumente istorice şi statistice această aserțiune în demersul său destinat încadrării teoretice a fenomenului terorist suicidar actual. După el, terorismul suicidar fundamentalist islamic reprezintă doar o formă din multe altele ale fenomenului terorist suicidar şi, departe de a fi cea mai răspândită, este doar cea mai notorie formă de manifestare a fenomenului în discuție în lumea contemporană. *Ibidem.*

[4] Scott Atran, *The Moral Logic and Growth of Suicide Terrorism*, în "The Washington Quarterly" Spring 2006, p. 127-147.

[5] Emile Durkheim, *Despre sinucidere*, Institutul European, Iaşi, 1993.

[6] Kamikaze sau „vântul divin" este denumirea dată piloților japonezi sinucigaşi, reprezentanți ai unui popor ce a ridicat jertfa de sine la rang de doctrină. Kamikaze a fost o aplicare modernă a codului Bushido al samurailor. În toamna anului 1944, amiralul Takijro Onishi a trecut la punerea în practică a proiectului Ooka sau „Floare de cireş", care a reprezentat cea mai mare mobilizare de piloți kamikaze din istoria omenirii.

[7] Mary Anne Franks, *Obscene Undersides: Women and Evil between the taliban and the U.S.*, în "Hypatia", Indiana University Press, vol. 18, no.1, Winter 2003.

[8] Maria Cristina Chiru, Irena Chiru, *Femei Kamikaze. Terorism la genul feminin*, Editura Top Form, Bucureşti 2006, p. 70.

[9] Debra Zedalis, *Female suicide bombers.* Disponibil la http://www.mipt.org/pdf/Female-Suicide - Bombers.pdf .

[10] În *Suicide bombing as a problem in asymmetric warfare*. Disponibil la http: // www. theestimate.com / public/ 041902.html.

[11] Clara Beyler, *Messangers of Death. Female suicide bombers*, International Institute for Counter-Terrorism, February, 2003; www.ict.org. il/articles/ staffarticles.

[12] Dr. Anat Berko, Prof. Edna Erez, *Women in terrorism: A Palestinian feminist revolution or gender oppression*?, International Institute for Counter-Terrorism, Interdisciplinary Center (IDC), Herzliya, Israel, December 2006, http://www.ict.org. il/apage/ 9102.php.

BIBLIOGRAFIE

Allen, Lori, *There are Many Reasons Why: Suicide Bombers and Martyrs în Palestine*, în "Middle East Report", no. 223, Summer 2002, p. 34-37.

Atran, Scott, *The Moral Logic and Growth of Suicide Terrorism*, în "The Washington Quarterly", Spring 2006, p. 127-147.

Balaban, Constantin Gheorghe, *Problema terorismului în dreptul internațional*, în „Impact Strategic", Nr. 2/2004.

Bar On, Bat-Ami, *Terrorism, Evil and Everyday Depravity*, în "Hypatia", Indiana University Press, vol. 18, no.1, Winter 2003.

Barna, Cristian, *Terorismul, ultima soluție*, Colecția GeoPolitica, Editura Top Form, Bucureşti, 2005.

Card, Claudia, *Questions regarding a War on Terrorism*, în "Hypatia", Indiana University Press, vol. 18, no.1, Winter 2003.

Caiazza, Amy, *Why Gender Matters,* în *Understanding September 11: Women, Militarism and Vio-*

lence, Institute for Women's Policy Research, November 2001.

Chiru, Maria Cristina, Chiru, Irena, *Femei kamikaze - Terorism la genul feminin*, Editura Top Form, Bucureşti, 2006.

Durkheim, Emile, *Despre sinucidere*, Institutul European, Iaşi, 1993.

Franks, Mary Anne, *Obscene Undersides: Women and Evil between the taliban and the U.S.*, în "Hypatia", Indiana University Press, vol. 18, no.1, Winter 2003.

Haddad, Simon, Khashan, Hilal, *Islam and Terrorism: Lebanese Muslim Views on September 11*, în "The Journal of Conflict Resolution", vol. 46, nr. 6, December 2002, p. 812-828.

Kurz, Anat, *Non-Conventional Terrorism: Availability and Motivation*, în "Strategic Assessment", Volume 7, No. 4, Jaffee Center for Strategic Studies, TelAviv University, March 2005.

Marret, Jean-Luc, *Tehnicile Terorismului*, Editura Corint, Bucureşti, 2002.

Pape, Robert A., *The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, în "The American Political Science Review", vol. 97, no. 3, August 2003, p. 343-361.

Rapoport, David C., *Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions*, în "The American Political Science Review", vol. 78, nr. 3, September 1984, p. 658-677.

Razi, G. Hossein, *Legitimacy, Religion and Nationalism in the Middle East*, în "The American Political Science Review", vol. 84, nr. 1, March 1990, p. 69-91.

Stănescu, Anda-Elena, *Psihopatologie în mediul militar: Altruism şi fatalism în acţiuni teroriste suicidare*, în Mr. psih. Adrian Prisăcaru, Lt. col. psih. Emil Robu, Mr. psih. drd. Ioan-Sorin Robu, Mr. psih. drd. Gheorghe Chifu, eds., *Psihologie aplicată în mediul militar*, Editura Universităţii Naţionale de Apărare, Bucureşti, 2005.

Steinhäusler, Friedrich, *Ameninţările teroriste la adresa ţărilor NATO: O culegere de povestiri alegorice*, Revista NATO, Primăvara 2007.

Waltz, Kenneth, *Omul, statul şi războiul, O analiză teoretică*, Institutul European, Iaşi, 2001.

Zedalis, Debra, *Female suicide bombers*, în "Carlisle Papers in Security Strategy", The Strategic Studies Institute of the US Army War College, June, 2004.

Publicaţii electronice

Berko, Anat, Erez, Edna, *Women in terrorism: A Palestinian feminist revolution or gender oppression?*, International Institute for Counter-Terrorism, Interdisciplinary Center (IDC), Herzliya, Israel, December 2006, http://www.ict. org.il/ apage/ 9102.php

Beyler, Clara, *Messangers of Death. Female suicide bombers*, International Institute for Counter-Terrorism, February, 2003; www.ict.org.il/articles/staffarticles

Ganor, Boaz, *The Rationality of the Islamic Radical Suicide Attack Phenomenon*, International Institute for Counter-Terrorism, Interdisciplinary Center (IDC), Herzliya, Israel, March 2007, www.ict.org.il/articles

TERRORISM AND THE TRAPS OF FEMALE MARTYRDOM. STRATEGIC AND PSYCHOLOGICAL IMPLICATIONS

This Paper addresses the women's "emancipation" delivered in a grotesque manner by the terrorist phenomenon. By accepting to become human bombings these women "promotes" their gender besides criteria such as country, religion or leader. The suicide act becomes this way a synonym of a feminist movement and also a modality to equalize genders.

Conclusions indicate that the female suicide bombers are one of the most extreme exploitation forms. The emancipation game is lost in a "no-win situation", even before its beginning. The liberty illusion through direct contact with the other gender is only temporary and the gender relations – between the leading man and the obedient woman – are undoubtely transposed into the terrorism zone, according to the classic pattern of the patriarchal society.

AMINTIRI DIN CARIERA UNUI DIPLOMAT

ambasador ELIEZER PALMOR, Israel

Din străfundurile memoriei am cules un mănunchi de episoade care, în afara celor două momente inițiale, nu au între ele legături de substanță, ci numai afinități de structură, în sensul că ele toate sunt derivate din istoria activității profesionale a diplomatului care-şi deapănă amintirile.

Primele două episoade rememorează situații provenite din festele pe care ți le poate juca vârsta înaintată, capabile să provoace rezultate penibile.

1. În ultima săptămână a lunii mai 1967 a sosit în vizită oficială în Israel biologul acad. prof. Edmond Nicolau, invitat nu ca om de știință, ci în calitatea sa de vicepreşedinte al Marii Adunări Naționale, aşa cum se numea atunci Parlamentul României, însoțit de soția lui. Vizita, o premieră semnificativă pe plan politic în acel timp de ostilitate fățişă a blocului comunist, s-a dovedit a fi fost de fapt prima rândunică prevestitoare a unei primăveri interesante în relațiile dintre România comunistă şi statul Israel.

Eram atunci tânăr diplomat, însărcinat în cadrul Departamentului Europei de Răsărit din Ministerul de Externe cu monitorizarea relațiilor noastre cu țările din blocul comunist, inclusiv cu România, şi am fost desemnat să primesc oaspeții pe aeroportul din Lod şi să-i însoțesc pe toată perioada vizitei. Aveam să mă îngrijesc de realizarea întocmai a programului plănuit în aşa fel încât să satisfacă aşteptările unei personalități de rang înalt, despre care, mai ales privind calitățile sale umane, aveam să aflu doar pe parcursul zilelor petrecute împreună. Nu mai vorbesc de surpriza pe care mi-a rezervat-o soția academicianului, Raya Nicolau, care, după ce s-a convins că poate avea încredere în mine, m-a rugat să intermediez o întâlnire cu rude ale sale care trăiau la Givataiim. Doamna Nicolau, aşa cum prevedeau consemnele de conduită în România, nu putea întreține legături cu rude din străinătate şi nu ştia adresa lor exactă, dar, până la urmă, am reuşit să le localizăm şi să organizăm o întâlnire încărcată de emoții intense.

În program era prevăzută, între altele, o vizită protocolară la preşedintele statului, Zalman Shazar. Pe atunci nu exista încă somptuoasa reşedință preşedințială de astăzi situată în cartierul Talbie din Ierusalim şi preşedintele Shazar trăia, ca şi predecesorul său, în ceea ce se numea „cabana" (tzrif, în ebraică) preşedintelui Ben Zwi. Aceasta era, de fapt, o construcție din cărămidă, ridicată pe locul unde fusese ani de zile cabana soților Ben Zwi, construită în acelaşi stil.

Întâlnirea cu preşedintele Shazar a avut loc în salonul cabanei la care au participat directorul Cabinetului preşedințial, directorul Departamentului Europa de Răsărit din Ministerul de Externe, Arie Ilan, şi ministrul României în Israel, Valeriu Georgescu. Funcția de interpret în convorbire am luat-o asupra mea.

Convorbirea ca atare era lipsită de importanță, dincolo de însuşi faptul de a fi fost ținută. Însă partea interesantă a discuțiilor a început atunci când, răspunzând cuvintelor de salut ținute de academicianul Nicolau şi mesajului politic stereotip prescris musafirului de mandatarii săi, preşedintele Shazar s-a aventurat total debusolat în direcții politice delicate, evocând idei şi propuneri cu totul nelalocul lor.

În timp ce Shazar vorbea, directorul Departamentului meu din minister mă privea îngrijorat, trimițându-mi semne vădite de disperare. Sesizând dificultățile în discursul lui Shazar, am hotărât pe loc să nu traduc spusele sale, ci să spun în schimb ceea ce am fi dorit să exprime preşedintele nostru.

Cum nimeni din israelienii prezenți la convorbire nu aveau habar de ceea ce făceam, Arie Ilan continua să-mi trimită semnale de disperare, dar eu l-am privit zâmbind, în timp ce, chipurile, traduceam şi îmi vedeam liniştit de treabă.

Când convorbirea a luat în cele din urmă sfârşit, Ilan s-a repezit la mine şi m-a întrebat îngrijorat: „Cum ieşim din această încurcătură? Ce vor spune românii când vor auzi cele ce a spus Shazar?" Când i-am explicat lui Ilan cum am ocolit obstacolele presărate de Shazar, s-a luminat la față şi, cucerit de un surâs enorm, mi-a strâns mâna cu căldură, încântat.

Zalman Shazar avea atunci 78 de ani, dar arăta mult mai în vârstă. Se vede că îmbătrânim în ritmuri diferite şi acumulăm deficiențe de natură şi dimensiuni variate.

2. După cinci ani am nimerit fără să fi fost prevenit în prealabil într-o situație asemănătoare. În 1972 a avut loc la Bruxelles un eveniment de mare răsunet internațional – primul Congres mondial pentru drepturile evreilor din Uniunea Sovietică. În acel timp eram secretar I însărcinat cu probleme de presă, cultură şi informare la ambasada noastră din Belgia şi Luxemburg. În echipa restrânsă care s-a ocupat de organizarea congresului, la care au participat zeci de personalități eminente din lumea liberă, eu am reprezentat autoritatea israeliană care a programat evenimentul. David Ben Gurion urma să deschidă dezbaterile cu un discurs programatic rostit în şedința inaugurală. Dar, după cum pretinde un vechi proverb est-european: „planuri face omul, dar cine dispune realizarea lor este Dumnezeu în persoană".

Ben Gurion sosise bolnav la Bruxelles – suferea de o gripă virotică – şi medicii au hotărât să rămână câteva zile în pat, la hotel. Restabilit în bună parte, în urma tratamentului primit, Ben Gurion a fost adus să asiste la şedința de deschidere a congresului şi, urcat la tribună, prezența lui a electrizat asistența care l-a salutat prin ovații furtunoase. Dar, în loc de mesajul mobilizator plănuit, Ben Gurion, slăbit de boală, a părăsit locul de la prezidiu după ce a rostit câteva propoziții de salut convențional.

Ambasadorul la Bruxelles, Moshe Alon, a hotărât să convocăm o conferință de presă cu Ben Gurion, care, aşa cum ne aşteptasem, a trezit un larg interes în redacțiile din capitala belgiană.

Nu m-am aşezat la tribună, lângă vorbitor, ci am preferat să ocup un loc în sală lângă Kurt Grunebaum, un gazetar prieten la cotidianul socialist „Le Peuple". Nu trecuseră trei minute de când Ben Gurion a început să vorbească că am fost copleşit de un sentiment de îngrijorare crescândă. După cuvinte rostite în engleză, au urmat frânturi de fraze în ebraică, apoi în idiş şi după aceea în rusă, totul transformându-se într-un amalgam incoerent de idei disparate. Când Ben Gurion s-a pierdut într-o critică, în limba rusă, a capitolului din „Marea Enciclopedie Sovietică" dedicată statului Israel, pe fața lui Moshe Alon au apărut semnele unei jene crescânde, întrebându-se, probabil, cum ieşim din această situație neplăcută? Între timp, vecinul meu din sală, Grunebaum, sesizase şi el penibilul situației şi începu să-mi şoptească: „Eliezer, trebuie făcut ceva, nu se poate continua în felul acesta!" Şi când mi-am dat seama că nu ne aflam numai în fața unei dezorientări momentane, m-am dus la tribună, i-am şoptit ambasadorului la ureche că de-acum înainte eu voi traduce spusele lui Ben Gurion, el a înțeles pe loc ce aveam de gând să fac, mi-a făcut semn cu ochiul că este de acord şi din acel moment am aplicat cazului Ben Gurion procedeul experimentat la întâlnirea Shazar-Nicolau.

Ascultându-mă traducând, Moshe Alon zâmbea încântat, dar şi prietenul meu Kurt Grunebaum s-a liniştit şi părea mulțumit, deşi el nu putea să sesizeze „corecturile" pe care le-am aplicat spuselor lui Ben Gurion. Kurt Grunebaum nu înțelegea rusa şi ebraica...

În 1973 David Ben Gurion avea 86 de ani...

3. Spre sfârşitul lunii mai 1967, când criza care a dezlănțuit Războiul de şase zile s-a agravat în mod amenințător, ministrul de externe, ca şi primul ministru de altfel, s-au instalat în birourile care stăteau la dispoziția lor în cartierul „Hakirya" din Tel Aviv (de la independența statului, sediul Ministerului Apărării se afla în acelaşi cartier). Mutarea şefului diplomației israeliene la Tel Aviv a condus la transferarea activității politice internaționale a statului la nivel ministerial, din Ierusalim la Tel Aviv. Ambasadorii marilor puteri aspirau în mod firesc – şi au şi obținut acordul – să comunice direct, fără eşaloane intermediare, fie cu ministrul de externe sau chiar cu primul ministru la Tel Aviv. Presa a publicat la timpul său, de exemplu, audiența acordată de premierul Levi Eshkol, trezit din somn în miez de noapte, îmbrăcat în halat şi pijama, ambasadorului sovietic Dimitri Ciuvahin. Instruit de ai săi, diplomatul era grăbit să ne acuze că am urzi declanşarea războiului împotriva Siriei şi ca dovadă a invocat minciuna cum că trupele noastre

s-ar afla concentrate în dispozitiv de luptă, la graniţa ţării vecine. Dezmințind acuzarea, primul ministru a propus ambasadorului sovietic să se deplaseze împreună, imediat, în inspecţie la graniţa siriană, dar acesta a refuzat, ştiind că acuzaţia guvernului său era o minciună.

Un diplomat sovietic acţiona pe bază de instrucţiuni extrem de riguroase. Acesta nu dispunea de libertatea improvizărilor şi a iniţiativelor personale. Şi totuşi...

Am asistat la audienţa dramatică acordată de ministrul de externe Abba Even, ambasadorului Ciuvahin, venit să anunţe hotărârea guvernului sovietic de a rupe relaţiile diplomatice cu Israelul. Ştiam că acesta era motivul solicitării audienţei, întrucât primisem cu puţin timp înainte telegrama ambasadorului nostru la Moscova, Katriel Katz, care ne informa despre convocarea lui, în acelaşi scop, la unul din adjuncţii ministrului de externe, unde a fost informat de hotărârea luată şi că are la dispoziţia lui, el şi personalul ambasadei, 48 de ore ca să părăsească Uniunea Sovietică.

Atmosfera în biroul ministrului Even era încărcată şi electrizantă. Ciuvahin, însoţit de unul din colaboratorii săi, a procedat fără nicio introducere, pe un ton grav şi o expresie încordată a feţei, să citească textul oficial al hotărârii de rupere a relaţiilor diplomatice, acuzând guvernul nostru că după ce a promovat o politică agresivă, a declanşat un război aservit intereselor imperialiste ş.a.m.d.

Abba Even, eminent om de stat şi diplomat de mare anvergură, a răspuns în esenţă că relaţiile diplomatice constituie instrumentul *par excellence* menit să permită statelor care au divergenţe de păreri să discute aceste divergenţe căutând să le găsească soluţii. Însă Ciuvahin, diplomat sovietic, nu avea mandat să susţină un dialog raţional, ci doar să declame textul prescris şi nimic altceva.

Am însoţit pe Ciuvahin şi colaboratorul său până la maşină. Pe drum, uitându-se la mine m-a fixat cu o privire tristă care parcă voia să-mi spună: „Ei, ce crezi tinere, parcă eu nu ştiu că aveţi dreptate? Dar misiunea mea nu era să caut unde se află dreptatea, ci să vă recit minciunile din textul ce mi s-a impus...”

Sosit la maşină, ne-am strâns mâna şi ne-am despărţit cu salutul stereotip: „Do svidanie”. În acelaşi timp mă întrebam însă în sinea mea: oare, destinul ne va îndruma să ne mai revedem cândva, undeva? A trecut mult timp de atunci şi între timp am fost de două ori în Uniunea Sovietică şi de mai multe ori pe alte meridiane ale globului, dar cărările destinelor noastre nu s-au mai încrucişat niciodată.

4. Abba Even se bucura de un prestigiu enorm pe plan internaţional, mai puţin însă pe plan naţional, căci poziţia lui în interiorul ţării, în ceea ce se numeşte opinia publică israeliană şi în partidul său politic, era mai degrabă şubredă şi anemică. S-ar putea spune că el a fost un om politic lucid şi vizionar, dar nepriceput în ce priveşte manipulările politicieneşti; era capabil să sugereze soluţii unor probleme politice de mare anvergură, dar incapabil să mobilizeze (şi eventual să capitalizeze) suportul maselor populare exprimat în voturi. Pe lângă aceasta, uneori se purta de parcă ar fi fost un „astronaut”, adică cineva care dădea impresia că plutea la nivelul norilor şi se mai şi întâmpla să nu recunoască oameni cunoscuţi aflaţi în preajma lui.

Iată un episod comico-bizar ilustrând cele afirmate anterior: Legaţia română din Tel Aviv se aflase la un moment dat, în luna iulie 1967, din cauza unei absenţe temporare a ministrului Valeriu Georgescu, sub conducerea lui Neagu Ionescu numit din această pricină însărcinat cu afaceri ad interim. Ionescu m-a contactat spunând că este purtător al unui mesaj important care nu poate fi transmis decât lui Abba Even personal. Toate încercările mele de a-i propune un alt interlocutor sau măcar să dezvăluie care este obiectul „mesajului important” nu au reuşit să spulbere încăpăţânarea lui Ionescu. Neavând încotro şi luând în seamă sensibilitatea română după ce Legaţia lor a rămas unica misiune diplomatică comunistă în Israel, am recomandat să i se acorde audienţa solicitată. Audienţa a avut loc în ziua de 31 iulie 1967.

L-am însoţit pe Ionescu la cabinetul ministrului, care ne-a primit după câteva minute petrecute în sala de aşteptare, întâmpinându-ne la intrarea în biroul său. Mare mi-a fost surpriza când Even mi-a strâns mâna mie, dar nu şi cea a lui Ionescu, începând să converseze încă înainte de a ne fi aşezat pe canapeaua instalată în faţa fotoliului său. De ce a procedat astfel ministrul, mă întrebasem? Şi n-am găsit altă explicaţie decât aceea că Even a greşit crezând că eu sunt diplomatul român şi Ionescu, omul casei. În relaţii de familie se obişnuia ca să se renunţe la anumite gesturi formale şi de aceea Even a găsit că omul casei poate fi neglijat. În schimb, Ionescu a fost recompensat la plecare, când Even de astă dată a strâns mâna lui, dar şi nu a mea.

De altfel, obiectul întâlnirii – remiterea unui document privind cooperarea tehnico-ştiinţifică

între țările noastre – nu a justificat o audiență la ministru. Ionescu a solicitat audiența ca să poată raporta ministerului său că a avut o întrevedere cu Abba Even, ca apoi succesul său să-i fortifice prestigiul în ochii superiorilor de la București. De altfel, raportul trimis de Ionescu la București a fost inclus în volumul „România-Israel. Documente diplomatice 1948-1969", editat de Ministerul Afacerilor Externe român în anul 2000.

5. În toamna anului 1968, în perioada marilor speranțe de umanizare a socialismului produse de revoluția non-violentă consacrată de istorie sub denumirea de „primăvara de la Praga" au apărut câteva schimbări promițătoare în perimetrul raporturilor între Cehoslovacia şi Israel. Printre alte manifestări de destindere a relațiilor tensionate la maximum în anii trecuți, am salutat cu satisfacție vizita unui reputat gazetar şi scriitor slovac, B. Mniacko, venit să se informeze despre situația politică din țara noastră. Mniacko a solicitat şi i s-a acordat o întrevedere cu premierul Levi Eshkol.

L-am însoțit pe oaspete la Eshkol, care a insistat să converseze cu gazetarul slovac în limba rusă. Dar rusa lui Eshkol, după câteva decenii de când a încetat să se folosească de ea în permanență, era destul de ruginită şi din când în când mi se adresa întrebând, de exemplu: cum se spune cutare cuvânt în limba rusă, de exemplu „mitralieră", „artilerie" şi alți termeni militari şi politici de care nu-şi mai aducea aminte. Mniacko aştepta cu răbdare ca primul ministru să iasă din încurcăturile lingvistice apărute şi lua notițe fără să zâmbească într-o situație cu conotații câteodată comice.

Interviul care s-a desfăşurat într-un mod care a satisfăcut aspirațiile gazetarului a durat mai mult de o oră.

Când am ieşit din biroul premierului, seara se lăsa pe colinele Ierusalimului. L-am expediat pe Mniacko la hotel cu maşina oficială ce ne aştepta în curte, iar eu am comandat un taxi să mă ducă acasă. În timp ce aşteptam în holul de intrare la Preşedinția Consiliului de Miniştri, l-am zărit pe Eshkol coborând încet scara, se vedea ca era obosit bine. Ajuns lângă mine m-a privit zâmbind – avea un zâmbet de o mare bunătate – şi mi-a spus, după un suspin reținut, făcând aluzie la dificultățile întâmpinate în căutarea de expresii ruseşti: „Asta este tinere, n-ai ce-i face, aşa este când eşti bătrân" şi a continuat să coboare ultimele trei trepte, mergând spre maşina de serviciu care-l aştepta.

6. Ambasada noastră din Buenos Aires, care a fost distrusă în 1992 de o maşină încărcată cu exploziv, condusă de un terorist Hezbollah sinucigaş, se afla în vecinătatea Ambasadei României. Numai o singură casă separa cele două clădiri de pe strada Aroyo, una din arterele elegante din centrul oraşului. Clădirea ambasadei noastre a fost construită după modelul unui mic „hotel" parizian şi când intrai prin holul de la parter te găseai în fața treptelor largi de marmură alb-cenuşie ce duceau spre salonul enorm de la primul etaj. Odată ajuns la acest nivel, copleşit de splendoarea vitraliilor şi a înfloriturilor dispuse de-a lungul pereților, aveai impresia că ai pătruns într-o lume de mult apusă. Din nefericire, ceea ce nu mai există astăzi nu este iluzia unei lumi ce nu mai este, ci clădirea care a fost distrusă în urma directivelor primite din Teheran de către grupul terorist Hezbollah.

Deşi vecini, nu prea am cultivat legături cu colegii din ambasada din apropiere. Din când în când ne întrebam, mai în glumă mai în serios, oare unde au reuşit românii să implanteze în pereții noştri microfoanele destinate culegerii de informații? Am fost ministru în Argentina în perioada 1980-1982, când țara mai era stăpânită de generali, iar România se afla încă încătuşată de teroarea comunistă.

La vreo trei luni dupa sosirea mea la Buenos Aires, în mulțimea care participa la o recepție diplomatică am surprins figura unui om cunoscut. Nu a durat mai mult de câteva secunde până ce am identificat persoana respectivă. Ani de-a rândul îi văzusem fotografia, afişată în birourile organizațiilor administrative şi de stat în România şi purtată pe străzi cu ocazia manifestărilor de masă prilejuite de sărbători de importanță națională. A fost un timp membru în Biroul Politic al Partidului Muncitoresc Român, prim ministru şi apoi secretar general al Sindicatelor, iar acum pe Gheorghe Apostol – căci de el este vorba – l-am descoperit spre surprinderea mea ambasador în Argentina. Înlăturat de Ceauşescu din conducerea partidului şi a statului, Apostol a fost trimis cât se poate de departe de casă şi de treburile țării.

L-am observat un timp cum stătea singur şi privea mulțimea angajată, perechi-perechi, în conversații, după cum se obişnuieşte la recepții diplomatice. Când m-am convins că Apostol este în acest loc un necunoscut fără şanse ca cineva să-l scoată din izolarea penibilă în care se afla, m-am apropiat de el şi m-am prezentat vorbind româneşte.

Dintr-odată, Apostol s-a luminat la față de un zâmbet care trăda uimirea şi m-a întrebat: „Dar cum se face că vorbiți limba română? Ați fost la post în România?" Cum nu vroiam să întind vorba cu detalii de biografie, chiar la prima noastră întâlnire, m-am mulțumit să spun că: „N-am fost în post în România, însă – precum ştiți – cunoaşterea mai multor limbi este un privilegiu al diplomaților". Apoi, Apostol a continuat să vorbească înflăcărat de prietenii săi evrei care au plecat în Israel, ca, în cele din urmă să mă întrebe: „Prietenul meu cel mai bun, Abramovits, era tovarăşul meu în mişcarea sindicală. Cred că trăieşte la Tel Aviv. Îl cunoaşteți, cumva?" Bineînțeles că nu-l cunoşteam şi i-am răspuns: „Țara noastră este mică, dar totuşi destul de mare ca să nu ne cunoaştem cu toții. În afară de aceasta, eu locuiesc la Ierusalim".

Ne-am despărțit exprimându-ne dorința de a ne revedea curând, dar nu ne-am revăzut decât în mod sporadic la alte recepții, unde am schimbat întotdeauna câteva fraze de prietenie şi simpatie. Însă, în timp ce conversam cu colegi, gazetari şi oameni politici, de multe ori l-am observat pe Gheorghe Apostol la recepții, care ca şi prima dată, îmbrăcat în acelaşi costum gri, stătea singur, singur de tot la periferia salonului, privind mulțimea din jur cu aceeaşi privire meditativă, dar tristă, de parcă se fixase pe un gând îndepărtat.

7. Scurt timp după sosirea mea la Paris în 1984 am reprezentat Israelul la mesa celebrată în memoria „eroului de la Bir Hakeim", generalul Pierre Koenig. Invitația noastră la ceremonie s-a datorat faptului bine cunoscut că generalul a nutrit sentimente de profundă prietenie pentru țara noastră şi a militat până la sfârşitul vieții sale, ca ofițer de rezervă, în favoarea intensificării colaborării între Franța şi Israel.

Nu cunoşteam pe nimeni din cei prezenți la mesa celebrată în Catedrala din incinta Complexului Invalizilor din Paris, care a fost pentru mine prima ceremonie religioasă catolică la care asistam în Franța. Am urmărit de aceea cu interes textele recitate – pe lângă acelea din Evanghelie, două capitole din profetul Isaia – şi bineînțeles psalmii psalmodiați melodic şi agreabil până şi urechilor obişnuite să se delecteze cu sunete muzicale de altă natură.

La un moment dat, asistența este invitată să se aşeze în genunchi, dar nefiind catolic am rămas în picioare şi, plimbându-mi privirea în jur, am văzut alte două persoane care au procedat la fel ca mine – un ofițer sovietic şi unul francez. Nu m-a surprins gestul ofițerului sovietic, dar cine să fi fost ofițerul francez?

Acesta mă fixase şi el îndelung, dar răspunsul la nedumerirea mea l-am primit doar la ieşirea din catedrală, când francezul apropiindu-se de mine s-a prezentat zâmbind: „Sunt generalul-inginer Michel Darmon şi sunt evreu cu adevărat, ceea ce explică atitudinea mea în timpul mesei". I-am strâns mâna cu căldură şi i-am spus cât de mult mă bucură să-l cunosc personal.

În anii mei în Franța am întreținut strânse legături cu generalul Darmon, care, trecut între timp în rezervă, a fost ales, la fel ca generalul Koenig, preşedinte al „Asociației de Prietenie Franța-Israel". Ceea ce nu înseamnă că am conviețuit în permanență în mod armonic, deoarece generalul Darmon a proferat poziții de dreapta intransigente, în ce priveşte politica noastră față de conflictul cu arabii, care nu lăsau spațiu flexibilităților tactice, fără de care orice negociere diplomatică rămâne un exercițiu imposibil.

8. Împreună cu directorul general al UNESCO am organizat în decembrie 1993 prima întâlnire între intelectuali israelieni şi palestinieni, care s-au reunit la Granada, în Andalusia (Spania). Pe lângă nucleul de intelectuali israelo-palestinieni au participat la întâlnire invitați din țări arabe, Europa şi Statele Unite. Întâlnirea a avut ca scop elaborarea unei fizionomii practice a păcii, aşa cum participanții propun ca aceasta să fie statornicită a doua zi după încheierea negocierilor politice.

Pe de o parte Andalusia, simbol al conviețuirii fructuoase între evrei şi musulmani în Evul Mediu şi pe de altă parte Alhambra – unde regii catolici Ferdinand şi Isabela au semnat Decretul de expulzare a evreilor din Spania în 1497 – au creat, prin încrucişarea însăşi de simboluri contradictorii o atmosferă aparte şi stimulatoare de speranțe într-un consens posibil între grupări până ieri divergente.

Despre intervențiile participanților palestinieni în dezbateri voi spune aici doar atât că speranțele noastre s-au spulberat copleşite de o dezamăgire totală. Intelectualii din Ramalla şi Gaza au dovedit că erau incapabili să se desprindă fie numai temporar de preocupări cotidiene aservite exclusiv condamnărilor obsesive ale calamităților ocupației, reale sau imaginare. În loc de a se asocia eforturilor comune în vederea elaborării unei

formule a stabilizării situației viitoare, răspunzând năzuințelor proclamate de programul întâlnirii, aceştia s-au angajat într-o campanie menită să-i determine pe colegii israelieni să militeze împotriva ocupației.

Însă, cele trei zile la Granada au generat în cugetul meu rezonanțe încărcate de emoții evreieşti. Asistând la sedința inaugurală a întâlnirii în sala tronului din Alhambra, atenția mea a fost distrasă de imagini din acel trecut îndepărtat de parcă nobilii îmbrăcați în costume de epocă se aflau lângă mine ascultând discursurile care făceau apel la reconciliere şi cooperare paşnică între israelieni şi palestinieni. Dar satisfacția maximă în „proiectul Granada" am găsit-o când, împreună cu Shimon Peres, ministrul de Externe al statului Israel, am vizitat catedrala principală din oraş unde sunt îngropați regii catolici. Ne-am oprit câteva minute în fața mormântului acoperit de statuile culcate ale lui Ferdinand şi Isabela şi fixându-mi privirea în ochii lor sculptați în marmură mi-am şoptit: „Ei bine, Maiestățile Voastre, ați crezut că alungându-ne pe drumul pribegiei veți pune capăt existenței poporului evreu. Dar uite că socoteala voastră a fost greşită, căci, noi, demnitari ai statului evreiesc suveran, ne aflăm acum în fața resturilor voastre şi nu pot să nu vă spun, că până şi numai gândul la persoana voastră stârneşte în mine un dispreț fără sfârşit".

9. În încheiere, vreau să evoc întâlnirea mea cu generalul Augusto Pinochet, la începutul guvernării sale de dictatură, dar în preajma retragerii sale din viața politică activă ca preşedinte al Republicii Chile.

În 1990, în calitatea mea de director al Direcției America Latină din ministerul israelian de Externe, am fost desemnat ca împreună cu preşedintele Knesset-ului, Dov Shilansky, să reprezentăm statul la ceremoniile transmiterii frâielor puterii („transmision del mando", în spaniolă) din mâinile preşedintelui Pinochet în cele ale preşedintelui nou ales, Aylwin. Înainte de ceremonia protocolară propriu-zisă care urma să aibă loc în Parlamentul instalat la Valparaiso, era prevăzută o vizită de rămas bun la preşedintele care se retragea de la putere, Augusto Pinochet.

L-am întâlnit pe Pinochet în amurgul ultimei sale zile ca preşedinte în biroul său din faimosul palat „La Moneda". Acesta ne-a primit cu o mână caldă şi un surâs larg pe față şi după un schimb de câteva fraze hazlii cu ambasadorul nostru la Santiago, Dani Mokadi, Pinochet ne-a spus: „Poate vă surprinde faptul ca mă bucur să fi pierdut alegerile (Pinochet nu şi-a prezentat candidatura directă, dar toată lumea ştia „secretul", că ministrul Economiei este mâna lui dreaptă, iar acesta a obținut peste patruzeci la sută din votul electoratului având ca adversari o coaliție de douăzeci de partide). Căci – continua Pinochet – dacă aş fi câştigat, Statele Unite, ca şi voi de altfel, m-ați fi acuzat că am falsificat rezultatele". Confesiunea neaşteptată a bătrânului militar convertit în om politic m-a uimit sincer, dar fraza următoare din monologul lui m-a pus direct pe gânduri. El a spus: „N-aveți nici o grijă, sau, de fapt, vă propun, da, aveți de ce să vă fie grijă, căci sunt convins că-mi veți duce dorul, adică vă veți gândi la mine – la umbra noului regim în Chile – cu nostalgie".

Recunosc că pronosticul lui Pinochet nu a fost exagerat peste măsură. După ce Pinochet a murit, toate organele de presă, la noi şi în străinătate, s-au repezit asupra biografiei sale, concentrându-se asupra păcatelor dictatorului care a reprimat cu mână forte insurgența socialist-comunistă din Chile şi a îngăduit infracțiunile comise de administrația lui în domeniul drepturilor omului. Într-adevăr, păcatele evocate au fost adevărate şi infracțiunile reproşate reale, dar moştenirea lăsată de Pinochet țării sale nu se limitează numai la contabilizarea aspectelor negative din anii lui la putere. Pinochet nu a fost numai un dictator sanguinar – un dictator care a primit peste patruzeci la sută din votul liber exprimat de electoratul chilian –, ci şi responsabilul unei politici economice care a facut din Chile (încă şi astăzi) prima putere economică din America Latina. Pare paradoxal, dar adevărul este că generatorul democrației parlamentare renăscute în Chile este nimeni altul decât acelaşi dictator Pinochet, care nu a abandonat frâiele puterii fiindcă a fost silit, ci fiindcă a permis, aşa cum promisese, alegeri libere pe care le-a pierdut şi l-au trimis, în cele din urmă, la pensie.

Rareori un adevăr poate să nu fie complex şi multilateral. Nici adevărul lui Augusto Pinochet nu poate fi altfel, adică unilateral.

Cuvinte-cheie: *vizită protocolară, discurs, audiență, mesaj, interviu, recepție diplomatică, negocieri politice.*

O EXEPȚIONALĂ MĂRTURIE DE PE FRONTUL ROMÂNESC ÎN 1917: *JURNALUL DE RĂZBOI* AL LUI MARCEL FONTAINE[1]

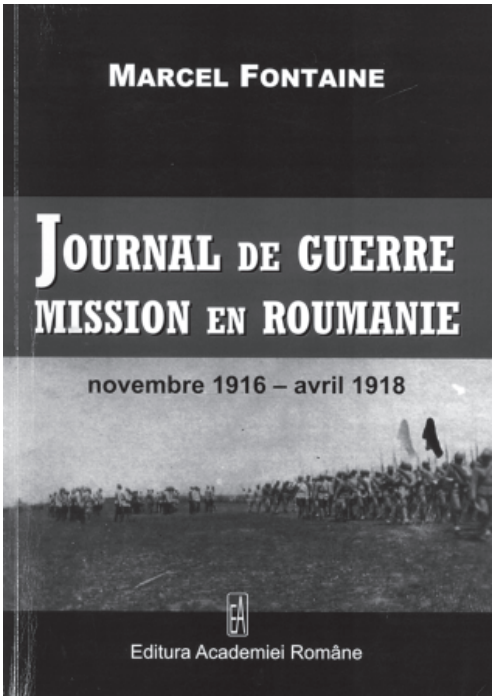

Academia Română ne face aleasa surpriză a publicării în editura sa a unui izvor francez de mare valoare despre Marele Război (1914-1918).

Cititorilor revistei noastre, Marcel Fontaine nu le este un necunoscut, participarea sa la misiunea militară franceză a generalului Berthelot fiind înfățișată într-o conferință susținută chiar de el la Universitatea din Iași în decembrie 1934 şi republicată în „Revista de Istorie Militară”[1]. Dar abia acum întâmplările din urmă cu 90 de ani şi adevărata personalitate a autorului se dezvăluie pe de-a-ntregul.

Meridional, profesor de geografie la Şcoala normală de institutori din Foix, a fost mobilizat 25 de ani, ca atâția alți ofițeri de rezervă, şi trimis în prima linie în Belgia, Champagne, Artois, la Verdun şi pe Marna. În noiembrie 1916, locotenentul Fontaine trage lozul cel mare, sau cel puțin aşa a crezut, fiind admis printre voluntarii ce urmau să facă parte din misiunea Berthelot pentru România[2]. Marcel Fontaine nu este câtuşi de puțin ipocrit, el este în culmea fericirii pentru că a scăpat după doi ani şi jumătate de înfiorătoare viață de infanterist pe frontul francez (p. 3); în plus are satisfacția geografului înaintea căruia se deschid noi orizonturi.

Dar, ceea ce deosebeşte pe fostul profesor de majoritatea celor opt milioane şi jumătate de francezi mobilizați şi de numeroşii combatanți ai marii conflagrații, este tăria, obişnuința ținerii unui jurnal zilnic, unde atenta observație a celor din jur concurează lucida introspecție. Viziunea este, se poate spune, mereu în linia întâi, a „căpitanului de front” ce-şi impune să fie alături de combatanții direct implicați, de soldații din tranşee, aproape de care şi-a construit propriul adăpost.

*

La 17 noiembrie 1916, locotenentul Marcel Fontaine porneşte din tranşeele de la Treport pe Marna spre Paris. „Vive la Roumanie” este strigătul izbăvirii sale de frontul francez. Dar pe marea pândită de submarinele germane, călătoria misiunii Berthelot se dovedeşte prea primejdioasă, aşa că a fost ales un itinerariu „clandestin”, cu grupuri de câte 6 civili prin Norvegia şi Suedia. Plecați prin Londra şi Newcastle, cei 6 ai grupului Fontaine se îmbarcă abia la 6 ianuarie 1917 şi ajung, prin Bergen, Christiania (Oslo), Stockholm şi, prin Finlanda, la 14 ianuarie, la Petrograd. În continuare civili şi, pentru rațiuni de economie republicană, înghesuiți la clasa a II-a de subofițerii ruşi, francezi noştri ating prin Kiev Nistrul, la 22 ianuarie 1917. Geograful percepe imediat schimbarea: „Dimineața aceasta peisajul s-a modificat. Desigur e tot zăpadă, dar Basarabia îmi apre ca o succesiune de coline, cu câmpii foarte înguste, cu arbuşti şi arbori, îmi aduce aminte perfect prin peisajele sale cu orişice colț al Franței” (p. 35). Abia la 23 ianuarie 1917 ajung în gara Iaşi şi dincolo de profilele bisericilor şi caselor, a cazărmii de la Copou, ceea ce-l

impresionează sunt soldații în zdrențe, dar perfect respectuoşi față de ofițerii străini şi gata să dea o mână de ajutor. Într-o notă de subsol, Marcel Fontaine adaugă: „După 40 de ani, toate amănuntele acestei mici scene au rămas la fel de clare în amintirea mea. Din spectacolul acestei mizerii şi instinctive solidarități între aceşti umili, a țâşnit de la început din mine adânca simpatie pentru poporul român care, de atunci, a rămas neştirbită" (p. 41).

Grupul de francezi debarcă într-un Iaşi al refugiului, al unei ierni de lipsuri, foamete şi mizerie. La Banca Moldovei, francul, de obicei la paritate cu leul, ajunsese deja la 1,50 lei (p. 43). Cantina rusă din gară, mai bine aprovizionată, era condusă de ofițerul Purişkievici, care nu era altul decât fostul deputat al Dumei, amestecat în asasinarea lui Rasputin şi care căuta astfel să i se piardă urma (p. 45). După calda primire la gazdele din Iaşi, circulând prin oraş constată aceeaşi discrepanță între ținuta ofițerilor cu mantale îmblănite şi soldații români în uniforme zdrențuite, adesea cu convoaie de care cu cai sau boi. Pretutindeni ruşi, coloane masive de câte 8, cântând lente melopee: „Înaintează greoi, bine îmbrăcați, purtând o raniță, o mică marmită, adesea un baston, dar nu puşti[3]; cei mai mulți tineri; când coloana se opreşte, se prăvălesc pe jos, muți" (p. 47). Marcel Fontaine îi cunoaşte din Champagne, unde o divizie rusă fusese trimisă să simbolizeze trăinicia alianței cu Franța (p. 47), dar aici datorită acestor prime imagini avea, mai mult ca pe frontul francez sentimentul nimicniciei umane. Privilegiați față de civili – care suferau privațiuni cumplite – ofițerii se puteau aproviziona de la Manutanța armatei. Porneşte de la Iaşi spre Vaslui, trenul său fiind întârziat ca urmare a cumplitului accident de la Ciurea („La război nu se moare doar pe front", p. 52) şi ajunge la Grajduri, la statul major al diviziei la care fusese repartizat. Drumul de la Vaslui la Grajduri îi prilejuieşte contactul cu căruța românească; este întovărăşit de un sublocotenent român cu revolverul pregătit contra lupilor şi ruşilor, gata şi unii şi ceilalți să atace călătorii singuratici (p. 53). La Grajduri, primirea ce i se face din partea ofițerilor români este mai mult decât cordială: „Sunt cu adevărat infinit mai bine primit în această văgăună din fundul Moldovei decât am fost la Christiania, Stockholm şi mai ales la Petrograd" (p. 57). Se obişnuieşte chiar şi cu „polenta" locală – mămăliga, nu şi cu ceapă, şi usturoiul folosite din plin la orice mâncare, cum i se pare. Este repartizat pe lângă un regiment în refacere, (63/79 colonel Buciumeanu) al cărui comandament se afla la Frănciugi (N de Negreşti-Vaslui). Colonelul comandant, necunoscător al limbii franceze, rezervat, îl cazează în aceeaşi casă cu familia sa, obligându-l să ia şi masa împreună cu aceasta, ceea ce nu i se pare lipsit de inconveniente pentru misiunea sa.

Printr-o întâmplare fericită, locotenentul român Ion Buricescu, fost profesor de franceză la liceul din Călăraşi, desemnat să fie translatorul căpitanului francez, a lăsat el însuşi memorii care ne oferă şansa de a cunoaşte, din partea cealaltă, efectul prezenței şi acțiunii lui Marcel Fontaine: „Dacă n-ar fi uniforma, aş crede mai degrabă că am înainte un arab, subțire, nervos cu figura bronzată, cu ochii verzi scânteitori, cu barbă neagră /.../. Felul cum soldații execută mişcările nu îl mulțumeşte: sunt prea moi şi lucrează prea mecanic. Spune că orice exercițiu trebuie făcut ca şi cum te-ai afla într-o situație reală, în fața inamicului. Pentru asta chiar intervine în fața unui pluton şi pentru că aproape nimeni nu îl înțelege, se aruncă la pământ ca să arate ce vrea să spună, se târăşte ca o pisică; soldații îl privesc cu ochii mari de uimire".

În cumplita iarnă a Moldovei anului 1917, tânărul ofițer francez, avansat temporar căpitan, nu ezită să meargă din zori la instrucții, ceea ce uimeşte, şi să se intereseze cum trăiesc soldații. Rația reală – 300 g de os cu rămăşițe de piele, 500 g pâine, 250 g zahăr şi niciodată vin – i se pare cu totul insuficientă (p. 68). Prin îndărătnice rapoarte către Divizie şi Misiune va reuşi mărirea ei (p. 88). Intră până şi-n cele mai umile locuințe țărăneşti cu acoperişuri de stuf, cu podele de pământ bătut, totdeauna bine măturate, dar unde se înghesuie familiile țăranilor cu mulți copii şi soldații, mulți neavând loc nici să se întindă. Bolnavii sau răniții încă nerestabiliți sunt amestecați cu soldații sănătoşi, iar medicamentele lipsesc: „Am strunit repulsia mirosului meu şi oroarea pe care o simțeam înaintea acestui spectacol şi m-am aplecat peste toată această viermuială, m-am băgat în toată această mizerie, din păcate neputincios să le aduc o uşurare materială şi, din cauza necunoaşterii limbii, fără să fiu în stare de vreun cuvânt de compătimire" (p. 68).

După ce vede, instrucția nu pregetă să le vorbească îndelung ofițerilor regimentului său despre experiența sa în domeniu şi modificările pe care trebuie să le aibă în vedere. Colonelul şi familia sa nu înțeleg ce-l mână să plece dimineața în fiecare zi pe drumuri ninse şi ger, cu calul înotând în nămeți, spre cantonamentele companiilor pentru a lua parte la instrucție şi exercițiu. Socoate aceasta o „îndeplinire firească a datoriei cotidiene" şi atât de uşoară față de cele îndurate doi ani şi jumătate pe frontul francez.

Vizitează din ce în ce mai îngrozit infirmeriile din sate – cu săli împuțite, unde sunt îngrămădiți pe paie bolnavii, cu chipuri pământii, slăbite, unii gemând sau tuşind fără încetare. Indignarea sa nu mai

cunoaşte margini când, la 21 februarie 1917 la prânz, găseşte întinşi într-o curte, în zăpadă şi ninsoare 80 de noi bolnavi din regiment, aşteptând de dimineaţă vizita medicului. Acesta, aflat în casa de peste drum, după un chefuleţ la Iaşi în noaptea precedentă, ceruse să nu fie deranjat, continuând petrecerea cu două „dame" aduse de la Iaşi. Face o adevărată scenă francezul nostru şi nu se lasă până ce nu-i vede puşi la adăpost pe sărmanii oameni care, deşi nu înţeleg nimic din peroraţia sa, îl privesc recunoscător (p. 82-84). Din păcate, întâmplarea nu impresionează deloc pe colonelul comandant. Efectul acţiunii sale nu întârzie să se producă; datorită rapoartelor sale, prin ordine de zi, ofiţerii erau ţinuţi să se ocupe de condiţiile de igienă ale soldaţilor (p. 74).

Duşman instinctiv al unei instrucţii de paradă, cu pasul de defilare şi alura de păpuşi mecanice, după un tipic germanic atribuit regelui Carol I, el caută, din răsputeri, să pregătească ofiţeri şi soldaţi pentru tipul de război cu care se obişnuise pe frontul din Belgia şi Franţa. Constată starea aproape generală de descurajare şi opinia că rezistenţa nu va mai fi posibilă, ţara fiind prea mică pentru acest război şi dorinţa secretă de a ieşi din luptă. Lipsurile armatei, ca şi situaţia Rusiei, pe care a străbătut-o, nu-i dau nici căpitanului Fontaine o perspectivă prea roză (p. 92-93). A mai aflat de actele de trădare ale colonelului Alexandru Sturdza şi complicilor săi, de comportamentul condamnabil al unora dintre comandanţi în campania din 1916.

Reuşeşte să facă şi pe colonelul regimentului său şi pe adjuncţii săi să facă inspecţii: „şi când ei nu sunt mulţumiţi, colonel, maior şi căpitan, cu toţii îşi vărsau năduful asupra sergenţilor, caporalilor şi soldaţilor, lovindu-i în faţă cu bastonul. Dacă aşa ceva s-ar fi petrecut la noi, soldaţii i-ar fi făcut fărâme" (p. 93). Cauza deficienţelor o află în lipsa de control permanent a ofiţerilor, care preferă să-şi piardă nopţile cu jocul de cărţi şi petrecerile, iar ziua cu somnul. Fire retrasă, contemplativă, Marcel Fontaine preferă lectura şi călăritul pe meleaguri care-l câştigă din ce în ce mai mult, cu toate cadavrele de cai şi vite presărate pe margine, mâncate de păsări, câini şi fiare. Descoperă precum un etnograf satele Moldovei centrale şi ataşamentul său pentru cei simpli este tot mai puternic. Desigur este un republican din sudul Franţei, crescut în vremurile lui Combes, a celei de-a Treia Republici franceze tot mai roşii, masonice şi violent anticlericale, dar sentimentele sale sunt cu mult mai adânci.

La 7 martie 1917 observă primul aeroplan pe cerul românesc şi-şi aduce aminte de numeroasele avioane văzute în Rusia, uitate pe platformele vagoanelor de pe căile ferate de garaj (p. 95).

La 13 martie, la Negreşti, are prilejul să-l vadă pentru prima dată pe generalul Berthelot: „Este un bărbat înalt şi foarte corpolent, chiar burtos, un mic elefant. Are capul mare cu trăsături aspre, fruntea înaltă, ţeasta pleşuvă. La bărbie o bărbuţă roşcată. În pofida înălţimii nu-i câtuşi de puţin impozant. Are mai degrabă aerul lipsit de fineţă şi greoi /.../ Ne vorbeşte foarte simplu despre situaţie, despre ce lipseşte şi ce putem spera, fără entuziasm de comandă şi nici optimism oficial, într-un chip foarte înţelept /.../. Pe scurt, acest prim contact cu marele nostru şef de aici este dintre cele mai reconfortante" (p. 101). Nu acelaşi lucru îl spune despre alţi membri ai misiunii, colonelul de Roincé, nepunctual, distant şi cu ai săi şi cu ofiţerii români (pp. 109, 110).

La sfârşitul „iernii agoniei", 1916/1917, Marcel Fontaine este doborât de tifosul exantematic: patru păduchi luaţi din inspecţiile sale l-au molipsit cu cumplita boală. Impresionant este tonul său de justificare şi părerea de rău pentru că fiind grav bolnav a lipsit de la datoria sa. Pledează pentru nevinovăţia sa în condiţiile în care frecventând infirmeriile s-a contaminat; dar socotea că avea obligaţia morală şi chiar militară să vegheze la sănătatea soldatului român: „Aveam conştiinţa de a înlocui cumva medicul şi preotul – pe care, dealtminteri nu i-am întâlnit niciodată la căpătâiul lor în răstimpul drumurilor mele" (p. 112).

Între 23 martie şi 8 aprilie 1917, un gol se produce în jurnalul căpitanului Fontaine. În cursul bolii, când i-a fost alături cu devotament medicul Wexler de la divizie, printre dovezile de caldă prietenie a fost aceea a ofiţerului poet Naum – căzut peste câteva luni la datorie – şi a soldatului Stoian, ordonanţa sa, care-l urmează pretutindeni, „devotat precum un căţel şi muncitor ca boul de plug" (p. 154). Convalescenţa îi aduce, odată cu primăvara, şi veşti bune, dintre care una, provocată chiar de el – înlocuirea locotenent-colonelului Buciumeanu de la comanda regimentului.

Având prilejul să ajungă la sediul diviziei, căpitanul francez reproduce mărturia generalului Paul Anghelescu despre negocierile ruso-române de la Petrograd şi Marele Cartier rus la care luase parte. Generalismul rus Alexeev nu numai că arătase necesitatea scurtării frontului de apărat, ci şi indicase pe hartă cu creionul roşu configuraţia optimă, spunând: „Linia de apărare română trebuie să fie Babadag, Galaţi, Focşani", preconizând evacuarea întregii populaţii valide, a proviziilor, mutarea capitalei la Iaşi, a Cartierului General la Bârlad. La 3 octombrie, telegrafiase din nou în acest sens Cartierului general

român, având în vedere marea ameninţare ce se conturase pe frontul rus în zona Kovel şi Minsk, unde mutase toate rezervele din necesitatea de a salva mai întâi Rusia (p. 127). Nu i se răspunsese, şi astfel aceste grave neînţelegeri de comandament ar explica înfrângerea campaniei române din 1916.

Pe de altă parte, la 1 mai 1917, luând cunoştinţă de manifestările ruse, libere acum după prăbuşirea ţarismului – şi tocmai în preziua lansării unei mari ofensive serios pregătite – căpitanul Fontaine se temea deja că ruşii vor ceda (p. 135). În acelaşi timp aflase că, de Paşti, generalul rus Sirelius, care cedase terenul inamicului la Brăila şi Măcin, se înţelesese cu germanii să le predea şi Galaţii, dar că intervenţia unor unităţi de artilerie engleze ar fi oprit acţiunea, Sirelius fiind condamnat la moarte (p. 135).

De la 5 mai, căpitanul francez îşi stabileşte „cartierul" la Rediu în conacul locuit de familia feminină a arendaşului evreu, a cărei purtare cu totul amicală îl va câştiga. Se va consacra din nou cu abnegaţie instrucţiei soldaţilor şi ofiţerilor, învăţându-i „arta tranşeelor": „este vorba de a-i face pe români să profite de experienţa noastră, chiar dacă, asemeni infanteriştilor noştri din vara lui '14, aceasta nu-i entuziasmează" (p. 145). Are oroare de „muştra" cazonă, de pierderea timpului în defilări şi marşuri, cu înfăţişarea de marionetă mecanică a pasului de paradă german, introdus în armata română de regele Carol I (p. 192).

Stă pe capul unui pluton cu orele ca să-i înveţe manevrele, deşi ştie că-l bombăne pentru stăruinţă: „Da, dar poate că mişcările pe care le pretind, îndeplinite mai târziu pe câmpul de luptă, vor salva vieţile unora care, acum, după obiceiul românesc, mă trimit la dracu!" (p. 147). Ajunge la convingerea că mare parte a timpului comandantul regimentului (acum colonelul Haralambie Milcu) se pierde în hârţogărie şi este de părere că mai mult chiar decât ordinele limpezi şi executabile, ceea ce este cu adevărat important e controlul la faţa locului şi cu ochii proprii a îndeplinirii lor. Socoate totodată că reuşita misiunii franceze depinde, „în foarte mare măsură de climatul de cordialitate între români şi francezi" (p. 150). Suferă pentru condiţiile mizere ale soldaţilor săi şi de aceea este un exemplu mereu: „mi-este peste poate să mă gândesc că dacă mă văd întârziind ar fi îndreptăţiţi să mă taxeze de leneş; or sunt aici tocmai ca să alung lenea" (p. 155). De altfel cu amicul său, căpitanul Blanc, cunoscător al limbii române, era socotit de generalul Anghelescu printre cei mai serioşi ofiţeri ai misiunii franceze, ceea ce nu-i pare însă suficient pentru a merita decoraţia română la care fusese propus, întrucât nu luptase încă pe frontul românesc (p. 156). Coşmarul zilelor de pe frontul francez nu îi îngăduia nici în Moldova liberă vreo abatere de la stricta datorie. Mai cu seamă când veştile din Franţa sunt groaznice: colonelul regimentului său a fost rănit, tot statul său major ucis, iar fosta sa companie a înaintat, cu grele pierderi, abia 3 km (p. 170).

Prezenţa ofiţerului francez, solemn şi scrupulos la datorie, nu a convenit excesiv. Se poate spune că doar la nivelul comandantului de divizie, a ofiţerilor inferiori, a subofiţerilor şi trupei strădania sa a fost privită cu simpatie şi interes. Pentru comandanţii săi de regiment şi alţii de la divizie ea a fost stânjenitoare, socotită ca un control şi un exemplu de stăruinţă, nedorit.

Căpitanul Fontaine nu este mai puţin critic faţă de ofiţerii misiunii franceze, ale căror opinii defavorabile privind armata română nu le vede deloc justificate prin activitatea depusă spre a o instrui (p. 172). Îi par excesive inspecţiile transformate în picnicuri sau banchete, chiar dacă menite să ridice moralul, după campania din 1916 şi să stimuleze frăţia de arme (p. 179). Pentru ieşirea din „amorţire", vizitele regelui sunt binevenite; dar la regimentul său doar principele Carol soseşte în două rânduri şi căpitanul francez nu se poate abţine să nu remarce adulaţia slugarnică a unora faţă de acesta (p. 186, 311-312).

În sfârşit, la 10 august 1917, regimentul său porneşte pentru „proba focului". Gazdele sale îi adaugă în căruţa care-i poartă bagajele şi un coteţ cu găini, care îi vor da plăcerea unui ou proaspăt pe front. Din păcate, pentru orientare, tot regimentul nu dispune decât de o hartă (p. 218). Îi învaţă pe soldaţi trucurile construirii unor adăposturi individuale aşa cum a deprins şi el în rămăşiţele pădurilor din Champagne şi de pe Meusa. Ajung pe podurile de pontoane pe malul drept al Siretului, bivuacând la sud de Călimăneşti-Putna: „Traversăm Călimăneştii, unde casele, magaziile, curţile sunt înţesate de refugiaţi care şi-au îngrămădit în preajmă calabalâcul, cu covoarele în multe culori, prăbuşiţi în mijlocul lucrurilor, muţi, gânditori, melancolici, cu ochii de animale hăituite" (p. 223). Totuşi tânăr, căpitanul francez remarcă frumuseţea unor chipuri feminine chiar şi în aceste vremuri de restrişte.

Captivat de jurnalul lui Marcel Fontaine nu pot să nu mă gândesc la bunicul meu, căpitan de pontonieri atunci şi unul dintre cei ce se remarcaseră tocmai la instalarea, sub focul inamicului, a podurilor de vase pe care trecuse Siretul, ca şi la familia bunicii mele paterne, aflată printre refugiaţi de la Diocheţii, pe care tocmai îi descria.

La Diocheți, căpitanul Fontaine află de primele victime franceze ale bătăliei, între care căpitanul Vernet, dispărut în apele Siretului la Cozmeşti (p. 225). Surprins de bombardamentul german la 19 august, în absența colonelului român, regimentul este imediat dispersat şi adăpostit după ordinele căpitanului Fontaine. Socotind totuşi tirul german nu foarte susținut „nu fac un efort de bravură ca să rămân în picioare; de altfel, chiar dacă, după expresia lui Turenne «îmi tremură carcasa», e vorba că aceasta nu trebuia să se vadă; aici, ca şi la instrucție, înțeleg să dau exemplu, camarazii mei francezi şi eu de aceea am fost trimişi aici; nu că asta ni s-ar fi spus; am fost expediați în România ca instructori şi nu ca să luptăm personal; dar, în fața clădirii se vede zidarul; şi adevărata instrucție se face în realitate; simt şi mărturisesc o oarecare mândrie să rămân singur în picioare, fără a clipi sau mişca, atunci când ceilalți în jur sunt chirciți pe burtă sau în tranşee (p. 226). Din păcate, majoritatea ofițerilor nu au dat acelaşi exemplu, iar medicul regimentului a dispărut cu totul. Între excepțiile onorabile, francezul pomeneşte pe colonelul Toma Dumitrescu, şeful statului major al diviziei, maiorul Luca şi locotenentul Buricescu. Ofițerii de rezervă, precum acesta din urmă, i se par chiar mai conştiincioşi (p. 249).

Prin Rateşul lui Haret şi fostele zone împădurite, tăiate în iarna 1916/1917 fără cruțare de ruşi, regimentul a ocupat tranşeele din preajma vestitei păduri Răzoare. Căpitanul francez se minunează cum au putut opri românii înaintarea germană în acest sector, care i se pare asemănător cu cel de pe frontul occidental de lângă Perthes-les-Hurlus în septembrie-octombrie 1914 (p. 237).

De acum va începe misiunea sa, zi de zi la toate pozițiile regimentului, până în linia I şi chiar dincolo de ea. La 31 august dimineața, profitând de tufişurile înalte merge la 2-3 sute de metri de linia I, aducând puştile sau ranițele unor ostaşi germani, austro-ungari sau români căzuți şi revenind în tranşee spre uimirea soldaților noştri.

Față de pericolul unor astfel de escapade pe frontul francez, aceste incursiuni în fața liniilor de aici îi fac plăcere: „îmi pare că-mi iau revanşa pentru atâtea luni petrecute sub pământ" (p. 252). Un ofițer român din tranşee îi mărturiseşte: „Soldații se minunează de vitejia dumneavoastră de a pleca singur în fața liniilor noastre, cu mâinile în buzunare, ca la plimbare"; ceea ce îl face să se explice în jurnal: „mi-am făcut calculul probabilităților, şi apoi, în final, nu-s aici ca să dau exemplu? Am o existență cu mult preferabilă celei din tranşeele franceze; aceasta impune să plătesc, într-un fel sau altul, avantajele prezente" (p. 55). Un ordin de zi evoca de altfel „legendara sa bravură", dar el însuşi mai constată că a început să încărunțească. Ținut oarecum de rău de comandantul regimentului pentru tenacitatea sa, căpitanul Fontaine are surpriza, la 23 octombrie 1917, să se trezească la uşa adăpostului său cu generalul Eremia Grigorescu – „încă destul de tânăr, fizionomie atrăgătoare şi simpatică, arătându-se foarte amabil față de mine" – şi, spre deosebire de alți ofițeri superiori, nedându-se în lături să meargă şi în prima linie, spre exasperarea unora dintre însoțitorii săi (pp. 296-298).

Atent la nevoile soldaților, uitați în posturi înaintate, căpitanul francez ajunge să cunoască cel mai bine situația frontului şi chiar să fie ghidul colonelului comandant al regimentului (Haralambie Milcu), niciodată tentat însă să-l însoțească în prima linie (pp. 240-247). Se preocupă de perfecționarea tranşeelor şi a adăposturilor, de aprovizionarea şi hrana soldaților; „gradații şi soldații mă primesc adesea cu un zâmbet; le face plăcere să vadă unul venit din spate care se ocupă de ei. În salutul lor mi se pare că este deopotrivă uimirea, o nuanță de adevărat respect şi chiar o oarecare familiaritate, încă timidă" (p. 247). Cu toate dificultățile lingvistice, reuşesc să se înțeleagă şi le asculte cu atenție nevoile. Din corespondența găsită în ranițele inamice constată situația internă tot mai dificilă din Germania, mai cu seamă sub aspect alimentar (p. 252-254).

Judecă aspru metoda ofensivă a generalului Averescu, similară celei a generalilor francezi la începutul războiului, soldată şi aici şi acolo cu pierderi groaznice (p. 365).

De la sfârşitul lui septembrie 1917, jurnalul căpitanului Fontaine începe să semnaleze cazurile de dezertare – 50 de soldați din regimentul 74/80, 30 din 73/78, 3 declarați dintr-al său, adesea dintre cei mai buni (p. 272, 276). Socoate că, mai ales în aceste condiții, este „o obligație morală a noastră, ofițerii francezi, să păstrăm contactul cu «poilus» (soldații) români, care se simt oarecum uitați în scorburile lor, iar uitarea este un sfetnic rău, mai ales când propaganda demoralizatoare a inamicului nu încetează să se manifeste" (p. 295). În octombrie are prilejul să interogheze prizonieri alsacieni din Mulhouse, Strasbourg, Colmar, Sélestat. Ei povestesc despre hrana nu chiar insuficientă de pe acest front românesc – cafea de două ori pe zi, puțin unt sau grăsime sau marmeladă; o masă cu carne de porc sau peşte cu fasole, pateuri sau mazăre; uneori un sfert de vin înlocuind cafeaua[4]. Cauza trecerii la inamic era dorința

de a supraviețui războiului; şi germanii ar fi dezertat dacă ar şti că românii nu-i vor trata rău şi... ar avea cu ce să-i hrănească. Dezertorii înfăţişau extraordinara diminuare a forţelor germane ca urmare a ofensivei din iulie: au mai putut fi găsiți soldați doar pentru două linii de tranşee, discontinui; sunt câte 6 mitraliere la companiile de mitraliere; companiile, care avuseseră 150-125 soldați scăzuseră la 40-50 de oameni şi abia acum efectivele lor au 50-60 soldați şi cel mult doi ofițeri (p. 288).

Într-un drum la Tecuci pentru vaccinare, în a doua jumătate a lui octombrie 1917, află de situația dificilă făcută ofițerilor francezi de generalul Averescu: „Raporturile nu sunt satisfăcătoare decât cu acei dintre noi care nu se amestecă deloc şi lasă să se continue vechile mici obiceiuri care sunt, în parte, responsabile de dezastrul din anul precedent" (p. 291).

La sfârşitul lui noiembrie, molipsit de gălbenare, este evacuat în spitalul „Beldiman" din Bârlad. Află despre înfiorătoarea situație alimentară din oraş – 20 de verze pe lună de familie distribuite de primărie; lipsesc lemnele, petrolul, lumânările – dar oamenii nu prea se îndeasă să facă ceva pentru a-şi ameliora traiul şi se mai face, pe sub mână şi un comerț ruşinos cu provizii şi nu numai... (p. 321, 324). Profită ca de obicei de orice răgaz pentru a citi şi a-şi pune la punct... gramatica română, căci se simte din ce în ce mai înrădăcinat în această parte a României.

Se întoarce la regimentul său în preajma Crăciunului spre a asista cu inima strânsă, la negocierile păcii „în mijlocul debandandei ruse", cum îşi intitulează capitolul. Regimentul său este dislocat în județul Bacău, el însuşi avându-şi cantonamentul la Luizi-Călugăra, sat de ceangăi. Misiunea regimentului este acum mai ales de menținere a ordinii în spatele frontului amenințat de trupele ruse în disoluție. În vreme ce generalul Scerbacev a ordonat trupelor ruse să nu părăsească frontul, ceea ce i se pare inutil, află că aliații au pus României condiția să lupte până la capăt, indiferent dacă ar avea aceeaşi soartă cu a Serbiei, ceea ce-i provoacă remarca ironică: „rejouissant" („îmbucurător", p. 354).

Un nou capitol este consacrat pentru ceea ce numeşte „Diversiunea sărbătorilor româneşti", din iarna 1917/1918. De acum se consideră transformat din soldat în misionar, propagator al ideii continuării luptei şi a prieteniei pentru Franța. La 9 ianuarie 1918 află că a fost citat prin ordin de zi al generalului Berthelot: „ofițer de o vitejie legendară în Divizia 15 română, în vremea atacului de la 2 septembrie a străbătut, sub un bombardament din cele mai puternice, tranşeele regimentului său din prima linie, exaltând prin prezența sa curajul tuturor" (p. 356).

Şi în a doua sa iarnă românească, 1917/1918, Marcel Fontaine este în admirația peisajului, a gustului şi sensibilității poporului nostru, dar nu omite să citeze autoevaluarea generată: „la noi treaba se face doar când nevoia te strânge de gât" (p. 376). Totul îi pare scoborât din veacurile trecute şi aceasta contribuie la farmecul țării.

Regimentul său este cuprins între trupele Diviziilor 9, 7 şi 15, formând Corpul 1 (general Petala) spre a înlocui trupele ruse pe frontul care merge până la Ocna.

În mediile pe care le frecventează, formarea guvernului Averescu este pusă pe seama discursului preşedintelui Wilson, care nu a menționat revendicările româneşti încuviințate de ceilalți aliați. S-ar fi şi cerut explicații la Washington în acest sens (p. 379). Recunoaşte *in petto* justețea reproşului românesc privind inactivitatea lui Sarrail şi completa izolare a țării, dar nu acestea sunt tezele pe care trebuiesc să le susțină public (p. 381).

Cariera sa pe front se încheie mai sus de Hangu, pe valea Bistricioarei, în prima linie în fața avanposturilor trupelor austro-ungare. Constată relativa bună stare şi disciplina ungurilor, față de aceea a ruşilor (p. 393). Este impresionat de distrugerea unor sate româneşti de munte, cu case de lemn, ale căror urme s-au şters cu totul (p. 401).

De pe acest ultim front, unde ploaia de decorații din capitala vremelnică nu a ajuns, căpitanul Fontaine este chemat la Iaşi ca să se repatrieze cu misiunea franceză (5 martie 1918). Stăruie. Cu toate peripețiile transporturilor pe drumurile cvasiinexistente, să-şi viziteze o ultimă dată gazdele de la Rediu. La 9 martie, când pregătirile de plecare erau aproape gata, se află cu stupoare că prin acordul tacit al generalului Averescu două batalioane austriece, susținute de o baterie de artilerie, au trecut frontul la Galați îndreptându-se spre Tighina şi Razdelnaia spre a intercepta retragerea misiunii Berthelot. Urmează intervenția generalului francez la regina Maria, demersul la rege şi plecarea precipitată a misiunii (p. 415). Stoian, ordonanța sa, este ultimul care îl salută când trenul porneşte, îndreptându-se prin „Noua Românie-Basarabia", spre Rusia (p. 416). La Tighina, plecarea se face în ultimele strigăte româneşti: „Trăiască Franța".

Drumul prin Rusia, tot mai spre est pentru a depăşi înaintarea germană, îi poartă pe la Harkov, Orel, Moscova, Vologda, Zvanka, până la Murmansk. Simte cu acuitate ce înseamnă revenirea în Franţa, pe front,, drept „carne de tun", aşa că trăieşte toate avatarurile drumului cu satisfacţia calmantă geografică şi etnografică.

Consemnează opinia lui Miliukov şi Gucikov privind hotărârea *cadeţilor* şi *eserilor* de a începe revoluţia profitând de război: la începutul lui 1917, iminenţa ofensivei ruse generale, pregătită serios de ţarul Nicolae al II-lea şi Stavka, ofensivă probabil victorioasă care ar fi consolidat ţarismul pe un secol, a contribuit la imediata declanşare a revoluţiei, prin dezorganizarea servicilor şi pretextându-se o presupusă diminuare a raţiilor, ceea ce a şi provocat răsturnarea regimului (p. 443)[5].

La 1 aprilie 1918, după trei săptămâni de drum prin „Bolşevia", cei ce mai rămăseseră din misiunea Berthelot s-au îmbarcat cu destinaţia Anglia şi apoi Le Hâvre. Ajunge la Paris, gara St. Lazaire, tocmai când unul dintre uriaşele obuze germane cade asupra oraşului (p. 462).

Finalul nu este însă acesta, ci în România. În ianuarie, în ţinutul Bacăului, uitându-se la un număr din „L'Illustration" dinainte de război, simte, instinctiv, că o lume a începuturilor vieţii sale s-a sfârşit.

Din experienţa frontului românesc, a Moldovei libere, se va naşte marele devotament al lui Marcel Fontaine pentru poporul român. A revenit ca profesor, s-a căsătorit cu o româncă – Alexandra Zaharia – , şi a urmat o carieră în învăţământ la Turnu-Severin, Craiova, Bucureşti, aici la Institutul francez. După aproape 30 de ani va fi expulzat din noua Românie sovieto-comunistă. Devine atunci şeful Secţiunii Române la Radio-France – un susţinător al prieteniei franco-române, al poporului român captiv. În 1962 publică volumul *La république populaire roumaine contre la culture française*. Colaborează cu 600 cronici la Radio Europa Liberă. „Această voce a libertăţii şi a credinţei" – cum îl caracteriza Alain Legoux – s-a stins la 16 iulie 1970.

După jurnalul şi corespondenţa generalului Berthelot [6], reminiscenţele spiritualului Robert Pellevé de la Motte-Ango, marchiz de Flers, a colonelului Petin[7], ce ofereau o imagine la nivelul comandamentului Misiunii militare franceze din 1916-1918, însemnările zilnice ale căpitanului francez scoboară spre cotidianul, crud, impresionant, pilduitor, al frontului românesc. Pentru aceasta, pentru cei treizeci de ani în slujba învăţământului românesc şi ataşamentul său nestrămutat pentru noi, este o datorie să cinstim memoria lui Marcel Fontaine care a bine meritat de la poporul român.

SERGIU IOSIPESCU

---

[1] Marcel Fontaine,*Journal de Guerre. Mission en Roumanie. Novembre 1916- avril 1918*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2009 (467 /469 pagini cu ilustraţii şi hărţi ale autorului, *Avant-propos* de Alain Legoux, *Introduction* de acad. Dan Berindei).

[2] Marcel Fontaine, *Am făcut parte din misiunea generalului Berthelot*, prezentare de Andrei Căpuşan, în RIM, 3-4 (1997), pp. 23-24, 5-6(1997), pp.11-14, 7-8(1997), pp. 19-20.

[3] În ultimii trei zeci de ani, istoriografia referitoare la misiunea, sau mai curând misiunile Berthelot în România au fost marcate de apariţia monumentalei lucrări a lui Jean-Noël Grandhomme, *Le général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie méridionale, 1916-1919*, Service Historique de l'Armée de terre, Vincennes, 1999 şi Glenn E. Torrey, *Henri-Mathias Berthelot. Soldier of France, Defender of Romania*, Center for Romanian Studies, 2000. Cea mai serioasă analiză românească a activităţii misiunii Berthelot în România se datorează regretatului General Eugen Bantea, *Misiunea militară franceză în România*, I, în *Românii în istoria universală*, ed. Gh.Buzatu, Iaşi ,1986 şi II, în AIIAI, XXIV, 1987.

[4] Pentru cumplita penurie a armamentului în armata rusă vezi şi notaţiile lui Maurice Paléologue, *La Russie des tsars pendant la Grande Guerre*, vol. I-III, Paris, 1921-1922.

[5] Relativa abundenţă se va fi datorând funcţionării perfecte a sistemului de exploatare a teritoriilor ocupate ale regatului României, prin vestita Grosse Kriegsbeute Kommission.

[6] Chestiunea de o deosebită gravitate şi care nu a fost cercetată mai amănunţit, pare confirmată în ceea ce priveşte iminenţa unei mari ofensive, bine pregătite a armatei Rusiei ţarului şi de citatele memorii ale ambasadorului Franţei la Petrograd, Maurice Paléologue.

[7] Vezi Glenn E. Torrey, *General Henri-Mathias Berthelot and Romania. Memoires et Correspondence. 1916-1919*, Columbia University Press, 1987*; La Roumanie dans la Grande Guerre et l'effondrement de l'armée russe, édition critique des rapports du général Berthelot chef de la mission française en Roumanie, 1916-1918*, ed. Jean-Noël Grandhomme, Michel Roucaud, Thierry Sarmant,Paris.

[8] Robert de Flers, *Sur les chemins de la guerre. (France-Roumanie-Russie)*, Paris, 1921 ; Général Victor, Pétin, *Le drame roumain 1916-1918,* Paris, 1932

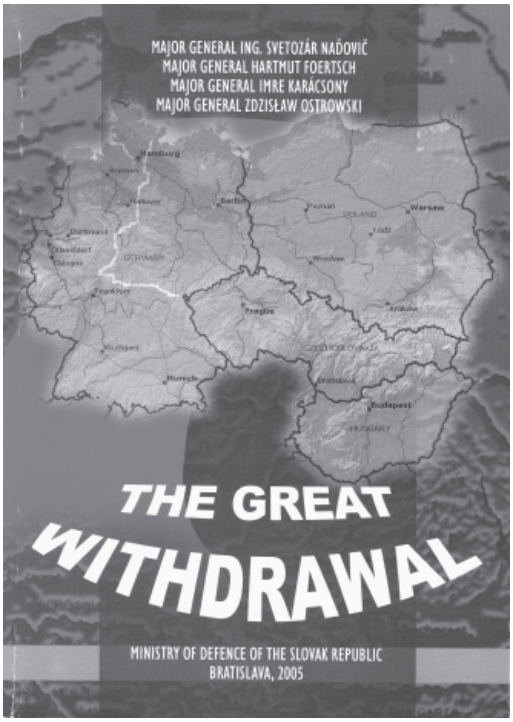

Major General Ing. Svetozár Nadovič, Major General Hartmut Foertsch, Major General Imre Karácsony, Major General Zdzisław Ostrowski, **The Great Withdrawal (Withdrawal of the Soviet – Russian Army from Central Europe 1990-1994),** Ministry of Defence of the Slovak Republic, Bratislava, 2005

Apărută sub egida Ministerului Apărării din Republica Slovacă, în 2005, lucrarea are ca autori un colectiv de excepție format din patru generali care au activat în cadrul fostelor forțe armate cehoslovace, est-germane, ungare şi poloneze, şi au fost martori ai retragerii trupelor ruso-sovietice, în perioada 1990-1994. „Marea retragere" tratează pe parcursul celor 300 de pagini destinul celor patru țări din Europa Centrală – Cehoslovacia, Polonia, Ungaria şi RDG – care au „beneficiat" de prezența trupelor de ocupație sovietice pe teritoriul lor în perioada Războiului Rece, ca factor de coerciție şi dominație, precum şi procesul de retragere al acestor unități din anii 1990-1994, după disoluția URSS şi a Tratatului de la Varşovia, costurile sociale şi financiare implicate în fiecare situație.

Cartea este structurată pe patru părți principale, corespunzătoare fiecărei țări, fiecare parte incluzând mai multe capitole, însoțite de surse documentare diverse şi un bogat aparat critic. Stilul de abordare al problematicii este într-o manieră occidentală, la obiect, dar rezumativă, extrăgând doar esența evenimentelor. În acest mod, lecturarea este plăcută, accesibilă, dar cu un pronunțat caracter de popularizare, mai puțin ştiințific, în care se urmăreşte cronologic, cu minuțiozitate, întreaga traiectorie a procesului de ocupație, de la terminarea celui de-al Doilea Război Mondial şi desfăşurarea trupelor sovietice, până la reversul procesului, de retragere a acestora, după anii 1990. Nu în ultimul rând, calitatea grafică a cărții este remarcabilă.

Împărțirea sferelor de influență s-a făcut, după cum se cunoaşte, conform înțelegerii dintre liderii marilor puteri în cadrul conferințelor de la Moscova, Teheran sau Ialta. A urmat presiunea, însoțită deseori de violențe, exercitată de Moscova asupra forțelor politice democratice. În statele din Europa Centrală, aflate sub ocupația sovietică, puterea a fost acordată unor oameni obedienți față de Moscova, care au impus prin forță modelul stalinist şi ideologia comunist-bolşevică, creând aşa-zisele regimuri de „democrație populară". Unul din elementele de dominație în statele-satelit ale URSS, după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, a fost prezența masivă a trupelor de ocupație sovietice, mai puțin în Cehoslovacia, considerată un stat „satelit" fidel, care va fi ocupată de trupe străine după evenimentele din august 1968. Menținerea acestor forțe de ocupație care au susținut şi chiar s-au implicat în politica intervenționistă dictată de la

Kremlin, instaurând un regim de teroare şi dominaţie, capabil să intervină în forţă dacă situaţia politică şi militară ar fi cerut-o, a impus ţărilor-gazdă eforturi financiare deosebit de mari.

În Cehoslovacia, trupele sovietice au ocupat pentru prima dată ţara pentru a reprima mişcarea reformistă „Primăvara de la Praga" în 1968 şi au părăsit-o abia la începutul anilor '90, după căderea regimului comunist. Momentul istoric nefericit al ocupării ţării este detaliat de generalul-maior ing. Svetozár Nadovič pe parcursul primelor două capitole, corelat cu amintiri şi impresii personale ale acestuia, dar şi cu detalii tehnice şi financiare legate de mişcarea trupelor, cazarea lor, armamentul aflat în dotare, starea de spirit a militarilor cehoslovaci şi a societăţii civile. Următoarele trei capitole prezintă cele trei etape ale retragerii trupelor sovietice, începând cu anul 1990, şi finalizată până în iunie 1991, ca rod al unor îndelungate negocieri între partea cehoslovacă şi cea sovietică. Capitolul al şaselea este dedicat rundelor de negocieri privitoare la retragerea trupelor, derulate de-a lungul timpului, începând cu anul 1968, inclusiv cele din perioada de *perestroika* a lui Gorbaciov şi continuate după 1990 cu aspectele lor juridice şi financiare.

Partea a II-a lucrării este consacrată retragerii trupelor sovietice din **RDG.** Apelul la memoria istorică din perioada ocupării şi staţionării trupelor sovietice în Berlin şi divizarea Germaniei este valorificat mai puţin, autorul fiind preocupat în special de retragere, care a durat din 1990 până în 1994. Stilul mult mai pragmatic şi mai concis al generalului-maior Hartmut Foertsch reconstituie prin date şi cifre exacte toate etapele de natură juridică, militară şi economică, care au dus în final la eliberarea Germaniei de Est. Demn de interes este capitolul al patrulea privitor la programul de construcţie de locuinţe şi de reintegrare a militarilor ruşi în societatea rusă, finanţat de partea germană, dar şi la starea de spirit a soldaţilor şi ofiţerilor ruşi, nemulţumiţi că părăseau Germania, prin relatări de genul: „Rusia este căminul meu, deci trebuie să mă întorc, dar Germania este şi va rămâne paradisul meu", sau „ Aş prefera să fiu un colonel bogat în Germania decât un general sărac la Moscova".

În partea a III-a, dedicată **Ungariei**, generalul-maior Imre Karácsony relatează la început condiţiile în care a avut loc ocupaţia sovietică după 1945 şi intervenţia brutală a armatei sovietice în timpul revoluţiei din 1956, apoi prezintă pe larg preliminariile şi conţinutul negocierilor de retragere, crearea condiţiilor legale şi constituţionale în vederea negocierilor, probleme legate de aspectele militare şi economice ale folosirii bunurilor imobile ale trupelor ruseşti după retragere, aspecte legate de prejudiciile aduse mediului etc.

Situaţia **Poloniei**, mai vitregă decât a celorlate state central-europene, a fost larg dezbătută în cadrul unor conferinţe internaţionale, Teheran, Ialta sau Potsdam, deciziile luate de liderii marilor puteri fiind decisive pentru ocuparea teritoriului Poloniei de către trupele sovietice ca mijloc coercitiv de instalare şi menţinere a regimului comunist-bolşevic. Autorul părţii a IV-a a lucrării – generalul-maior Zdzisław Ostrowski – analizează condiţiile în care a avut loc ocupaţia ţării sale, rolul jucat de serviciile secrete sovietice, poloneze şi de trupele de ocupaţie în menţinerea ideologiei şi sistemului comunist, continuând investigaţia asupra evoluţiei materiale şi militare a trupelor sovietice şi în anii '50-'60. Interesante sunt relatările legate de abuzurile şi ilegalităţile înfăptuite de militarii sovietici în timpul ocupării Poloniei, în special în perioada de început. Succesul politic al mişcării „Solidaritatea" a permis începerea de discuţii în vederea retragerii încă din 1988, eveniment relatat de autor în ultimul capitol, consacrat procesului de retragere. Deşi începute sub auspicii favorabile, negocierile au trenat până în noiembrie 1990. Acestea au fost foarte dificile, ajungându-se în runda 15 de negociere la o înţelegere viabilă, pe 22 mai 1992, când s-a semnat şi tratatul bilateral privitor la retragere, care s-a încheiat în septembrie 1993.

CERASELA MOLDOVEANU

Istoria Diviziei 2 Infanterie, vol. I-II, autori: general dr. de brigadă prof. univ. dr. Ion Pâlşoiu, prof. Ionel Turcin, prof. Emilia Turcin, col. (r) Bujor Iovănel, prof. Axente Corneanu, prof. Constantin Dumitrescu, prof. dr. Adrian Năstase, prof. Mihăiță Stoica, prof. Constantin Păun, Editura Autograf MJM, Craiova, 2008, 352 p.

Împlinirea a 125 de ani de la înființarea Diviziei 2 Infanterie, a cărei tradiție de luptă este continuată de Brigada 2 Infanterie „Rovine" din Craiova, reprezintă prilejul apariției unei cuprinzătoare şi temeinice monografii ale acestei mari unități a Armatei române.

Cei trei autori şi totodată coordonatori ai lucrării, general de brigadă, prof. univ. dr. Ion Pâlşoiu, militar de carieră, prof. de istorie Ionel Turcin şi colonelul (r) Bujor Iovănel, veteran de război, şi-au reunit eforturile într-un amplu şi documentat demers istoriografic, menit să reîmprospăteze memoria generațiilor prezente cu fapte de arme ale eroilor căzuți în timpul celor două conflagrații mondiale. Lucrarea vede lumina tiparului la Craiova şi reprezintă un nou succes editorial pentru primii doi autori, care, cu doi ani înainte, reuniți într-un prestigios colectiv, au realizat volumul „Epopeea întregirii neamului, Mărăşti-Mărăşeşti-Oituz, 90 de ani".

Cele două volume din „Istoria Diviziei 2 Infanterie" redau în paginile lor cu minuțiozitate şi talent evoluția şi transformările privind organizarea şi personalul suferite de-a lungul timpului, participarea activă a unităților diviziei la confruntările armate în care România s-a implicat în secolele XIX-XX, misiunile duse cu succes la îndeplinire, de multe ori cu sacrificii umane şi materiale deosebite, evocarea faptelor de eroism ale soldaților şi ofițerilor diviziei, prin prisma supraviețuitorilor şi martorilor oculari ai respectivelor evenimente.

Volumul I este structurat pe şase capitole şi cuprinde, la început, mesaje şi ordine ale comandanților armatei cu ocazia aniversării celor 125 ani de la înființarea acestei unități de elită a armatei române. Pornind de la un scurt elogiu adus armei infanteriei, ca arma de bază a armatei române, autorii schițează în primul capitol istoricul diviziei: de la actul său de naştere, în 1866, ca divizie teritorială şi, ulterior, din 1883, ca divizie, continuând cu modificările aduse componenței acesteia, datorate măsurilor legislative privind organismul militar în perioada 1866-1944, schimbărilor de reşedință ale unităților diviziei. Sunt

evocați comandanții care s-au perindat la conducerea ei, evoluția structurii marii unități pe categorii de arme, de la regimentele de dorobanți şi infanterişti care dominau în perioada de început alcătuirea diviziei şi introducerea treptată a unităților de artilerie, obuziere, vânători etc., culminând cu misiunile de luptă din timpul celor două războaie mondiale, bazate pe fragmente din jurnalele de operații ale unităților diviziei, pe documente aflate în arhivele militare. Următoarele capitole sunt dedicate istoriei şi acțiunilor de luptă ale diverselor unități şi structuri aflate în compunerea Diviziei, precum Regimentul 1 Dorobanți „Dolj", Regimentul 31 Dorobanți „Calafat", regimentele 1, 5, 9, 14 Artilerie, Regimentul 1 Artilerie Grea Moto, dar şi preoților militari şi sanitarilor care au însoțit şi încurajat în permanență soldații şi ofițerii cuprinşi în vârtejul războiului.

Participarea, atât la Primul, cât, mai ales, la cel de-al Doilea Război Mondial a unităților combatante, a fost circumscrisă contextului general al operațiilor duse de trupele române, de eşaloanele superioare de care depindea subordonarea Diviziei. Astfel, în timpul Primului Război Mondial, unitățile diviziei au fost parte integrantă a planurilor de stat major, participând activ atât la operațiunile care au condus, într-o primă fază, la eşecul operațiunilor campaniei anului 1916-1917, în luptele de pe Dunăre, în timpul manevrei de la Flămânda, apoi la operația de apărare de la Argeş, Neajlov, cât şi la cele victorioase ale anului 1917-1918, de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz. Pentru faptele lor eroice de pe câmpurile de luptă, militari aparținând unităților Diviziei 2 Infanterie au fost decorați cu cele mai înalte ordine şi distincții româneşti, precum Ordinul „Mihai Viteazul", ordinele „Coroana României" şi „Steaua României" cu spade, în grad de cavaler etc. De asemenea, sunt evocate nume precum căpitanul Popescu Dumitru, căpitanul Dragomirescu Hariton, maiorul Lăzărescu Constantin, căpitanul sanitar Bădescu Alexandru şi mulți alții, decorați pentru faptele lor de arme, pentru reuşita misiunilor primite, reprezentând adevărate repere morale şi profesionale, pe care autorii îi evocă cu mândrie.

În economia lucrării, autorii s-au aplecat, cu precădere, asupra operațiunilor militare ale celui de-al Doilea Război Mondial, evocând, în contextul general, acțiunile de luptă ale unităților menționate, în operația ofensivă de la Odessa, pe frontul de la sud de Harkov, în operațiile din Stepa Kalmucă. Crearea unui tablou complet, veridic şi totodată plin de culoare, al epopeii acestei divizii a fost posibil prin folosirea ca izvor de documentare, pe de-o parte a relatărilor obiective şi seci cuprinse în documentele de arhivă şi jurnalele de operații, iar pe de altă parte, a evocărilor pline de forță şi dramatism ale participanților supraviețuitori, ale veteranilor de război.

Volumul II continuă derularea operațiunilor la care unitățile acestei divizii au participat, începând cu primăvara anului 1944: bătălia Moldovei, retragerea din Basarabia şi nordul Bucovinei, şi, după 23 august 1944, pe frontul de Vest, eforturile pentru eliberarea Ungariei şi Cehoslovaciei. Primele şase capitole sunt dedicate acestor evenimente, folosindu-se ca metodologie aceeaşi conexiune dintre cele două realități istorice, a documentului de arhivă şi a evocării memorialistice, utilizată şi pe parcursul volumului I. Cele trei capitole finale ale lucrării sunt consacrate: prezentării unităților şi ofițerilor care au fost decorați cu Ordinul „Mihai Viteazul" clasa a III-a în Primul şi cel de-al Doilea Război Mondial; comandanților şi eroilor unităților Diviziei 2 Infanterie şi unităților subordonate diviziei; infanterie prin prezentării biografiei dramatice a trei dintre comandanții Diviziei 2, care, după război, au împărtăşit aceeaşi soartă nedreaptă a sutelor de ofițeri superiori, supuşi procesului de epurare şi de decapitare a armatei române.

Efortul de documentare a întregii lucrări se sprijină pe un aparat critic valoros, care conține o vastă bibliografie: de la lucrări generale şi speciale, articole şi studii, la documente de arhivă şi extrase din jurnalele de operații ale unităților militare, precum şi interesante date memorialistice, la care se adaugă o varietate mare de anexe, ce cuprind tabele, ordine de zi, rapoarte şi directive operative, decrete şi legi, şi o fototecă impresionantă.

Aşa cum relatează unul dintre autori, toate aceste mărturii „nu au fost numai ordine date şi executate mai mult sau mai puțin exact. (...) Căci au fost mai ales suflete care au vibrat şi care acum şi-au deschis larg porțile pentru a-şi mărturisi crezul lor de-o viață ca o datorie, dar şi ca un mesaj; ca o confesiune dar şi ca un stimulent; ca o profesiune de credință, dar şi ca o rugăminte adresată tuturor de a sluji țara până la sacrificiul suprem".

CERASELA MOLDOVEANU

UN AUTOR REMARCABIL, O CARTE DE EXCEPȚIE

Când profesorul Ion Bulei – un prieten apropiat al istoricilor militari – spunea despre monografia *Mareşalul Constantin Prezan. Vocația datoriei* că este „chiar mai bună" decât cealaltă lucrare de gen consacrată unui alt mareşal, Alexandru Averescu, m-am gândit că distinsul profesor face o apreciere de complezență – obişnuită la o lansare de carte – față de Petre Otu, autorul celor două monografii (pe care îl putem considera „mareşalul istoriografiei militare româneşti", nu neapărat prin demnitatea de preşedinte al Comisiei Române de Istorie Militară, cât prin contribuțiile remarcabile în scrierea istoriei militare şi prin activitatea sa publică). Acest gând mi-a venit nu pentru ca m-aş îndoi, cumva, de valoarea colegului meu (care mă onorează cu prietenia lui de foarte mulți ani), ci pentru că în urmă cu trei ani am *studiat* (acesta este cuvântul) cartea pe care Petre Otu i-a consacrat-o lui Alexandru Averescu (i-am făcut o recenzie în *Analele* Universității din Craiova) şi am rămas impresionat de capacitatea autorului de a descifra trăsăturile dominante şi resorturile intime ale personalității complexe care a fost militarul şi omul politic Averescu. Mi-am închipuit atunci, că o asemenea reuşită – premiată de Academia Română – nu poate fi realizată decât dacă ai un sentiment aparte față de personaj, sentiment pe care nu-l poți avea, în aceeaşi măsură, față de nicio altă personalitate a istoriei.

Ei bine, profesorul Ion Bulei are dreptate: suntem în fața unei contribuții de excepție, o lucrare care pune cititorul în dilemă, neştiind pe cine să aprecieze mai mult: personajul, care a dat măsura talentului său de militar şi a caracterului său de Om în slujba cetății şi a idealurilor unei generații, sau autorul care a ştiut să se apropie de el, aparent cu o uşurință extraordinară, prezentând, de această dată, personalitatea mareşalului Constantin Prezan cu toate luminile şi umbrele sale, într-o frază aleasă, caldă, elegantă şi încărcată de sentimentul de prețuire pe care urmaşii îl datorează (sau ar trebui să-l datoreze) celor ce ne-au marcat istoria.

Forța demersului ştiințific al autorului stă, după părerea mea, în metodă, în recursul la metodă. Petre Otu nu face un secret din grija şi atenția specială pe care le acordă metodei în scrierea istoriei. În câteva articole (publicate în *Revista de Istorie Militară* sau în *Document*) ca şi în studiile introductive ale lucrărilor sale (inclusiv în monografia recent apărută), Petre Otu ne reține atenția asupra modului în care a înțeles să folosească o vastă bibliografie în realizarea cărții, a accentului pe care-l pune pe documentul istoric de multe ori inedit, pe memorialistică (evident, preluată critic, dar imposibil de evitat mai ales în monografiile consacrate unor personalități), pe presa timpului, pe documentele oficiale sau pe mărturiile unor contemporani din medii foarte diferite (amici, adversari, inamici etc.).

Credincios vocației şi metodei sale, autorul aduce un volum impresionant de informație nouă sau sugerează interpretări şi explicații noi, argumentate pe baza unor corelații surprinzătoare între evenimente, fapte şi relații între protagonişti ai scenei timpului, care încântă prin originalitate şi bogăție de idei.

Ca şi în monografia dedicată lui Alexandru Averescu, Petre Otu se foloseşte de prezentarea personalității şi activității mareşalului Prezan ca de un pretext pentru a aborda o problematică extrem de complexă referitoare la contextul intrării României în Primul Război Mondial, gradul de pregătire a comandamentului şi a trupei, campaniile militare propriu-zise în ceea ce au ele mai semnificativ, rolul şi comportamentul comandanților şi decidenților politici în fața greutăților frontului etc.

Cu o precauție pe care i-o recunoaştem, autorul abordează aspecte interesante din perioada de formare a viitorului mareşal, despre rolul familiei – al soției – în cariera militară a lui Prezan, despre anturaj, inclusiv atunci când s-a aflat în apropierea Regelui Ferdinand. Deşi ne aşteptam să întâlnim amănunte picante despre tânăra sa consoartă, comentate la Curte (şi nu numai), vom observa că acestea sunt amintite doar în treacăt şi numai în măsura în care Petre Otu crede că ar fi influențat, cumva, parcursul lui Prezan. În felul acesta, în economia monografiei, spațiul destinat abordărilor importante a fost salvat şi, în acelaşi timp, s-a menținut caracterul serios, ştiințific al lucrării. Altfel, pentru cei interesați de o lectură uşoară se poate scrie o carte specială despre legendele care au însoțit pe „focoasa" doamnă Prezan, dar fără pretenția ca toate să fie neapărat verificate sau conforme cu realitatea.

Aşa cum remarcă şi autorul, suntem încă atraşi de acest uriaş eveniment care a fost Primul Război Mondial pe care parcă l-am redescoperit după ce, un timp, istoriografia s-a concentrat pe tentanta istorie recentă sau pe Campania din Est a celui de-al Doilea Război Mondial. După informațiile şi interpretările noi pe care autorul ni le propune, cititorul poate să constate că suntem departe de înțelesul complet al întâmplărilor din cei patru ani de campanie, **de rolul generalului** Prezan în fiecare din funcțiile succesive pe care le-a îndeplinit în perioada războiului. Regăsim comentarii interesante despre valoarea unor generali şi ofițeri, despre motivele îndepărtării lor din post, despre raporturile cu aliații ruşi şi francezi. În context, este reluat episodul înlocuirii din funcție a generalului Christescu, în plină bătălie, în vara anului 1917, cu foarte multe detalii despre implicarea directă a lui Prezan, ca şef al Marelui Cartier General. Am scris despre acest episod şi despre calvarul prin care familia generalului a trecut după moartea acestuia, când s-a declanşat disputa cu familia generalului Eremia Grigorescu. Ca simplu cititor găsesc cu satisfacție răspunsuri la întrebări despre multe evenimente şi fapte petrecute pe front, legate, de exemplu, de generalul Socec sau de colonelul Alexandru Sturdza. Amănuntele despre faptele lor nu sunt repetări a ceea ce s-a scris, ci sunt detalii necunoscute care explică faptele, le contextualizează şi ne arată un Prezan de o tărie morală mai presus de orice bănuială.

Sunt foarte multe informații despre trimiterea efectivelor româneşti în Basarabia şi Bucovina, cunoscute, în general, şi descrise de altfel în foarte multe lucrări. Însă detalii referitoare la vizita în Pocuția a generalului Prezan, eu, personal, întâlnesc pentru prima dată într-o lucrare.

Petre Otu sesizează o foarte interesantă trăsătură de caracter a generalului Prezan – modestia.Trebuie să recunosc că mult timp am pus pe seama oboselii sau a lipsei de curaj reținerea sa în a-şi asuma integral obținerea succesului în diferite împrejurări. Gestul de a se retrage, pentru a-l lăsa pe Mărdărescu să-şi asume toată gloria unei campanii, este unul de excepție între generalii români, iar Prezan îl mai făcuse de câteva ori. Deşi autorul prețuieşte astfel de calități, totuşi constată cât de nedrepți au fost contemporanii care l-au tratat pe Prezan, adeseori ca pe un „simplu soldat întors din permisie" atunci când, de fapt, generalul se întorcea din cea mai frumoasă campanie care-l putea acoperi de glorie pe orice militar .

Sunt doar câteva referiri la această carte-document, extrem de valoroasă prin date şi interpretări, prin remarcabila selecție bibliografică pe care ne-o propune, unde alături de autori şi lucrări apărute imediat după război – multe valorificate pentru prima dată – apar nume noi, actuale ale istoriografiei militare româneşti.

Îi mulțumesc colegului şi prietenului meu pentru această nouă izbândă istoriografică şi-i urez să continue cu aceeaşi forță munca la care s-a angajat.

ALEXANDRU OŞCA

CRISTIAN TRONCOTĂ, **România şi Frontul secret, 1859-1945**, Editura Elion, Bucureşti, 2008, 416 pag.

Profesorul universitar Cristian Troncotă, după opinia mea cel mai temeinic cunoscător al istoriei serviciilor secrete româneşti, „recidivează", în sensul bun al termenului, cu o nouă carte **România şi Frontul secret 1859-1945**. Este, aşa cum mărturiseşte autorul, încununarea unor preocupări mai vechi, concretizate într-o serie de lucrări apărute în anii anteriori. De data aceasta, Cristian Troncotă realizează o sinteză prin extinderea cercetărilor şi aprofundarea reflecţiilor asupra subiectului, mult timp aflat într-o nemeritată penumbră, deşi importanţa lui, se ştie, este covârşitoare.

Lucrarea acoperă cronologic aproape un secol de evoluţie a serviciilor secrete româneşti, militare şi civile, de la Alexandru Ioan Cuza, „domnul Unirii", până la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial care a generat modificări profunde în viaţa societăţii.

Cartea este structurată în trei mari părţi numite generic de autor – *Cercetaşii*, *Fataliştii*, *Ofiţerii*. Ele se suprapun şi unor perioade distincte din istoria României. Astfel, primii au acţionat până la sfârşitul Primului Război Mondial, a doua categorie acoperă spaţiul interbelic caracterizat de autor drept o „perioadă de neutralitate", iar cea de-a treia categorie şi-a desfăşurat activitatea în anii celei de-a doua conflagraţii mondiale.

Cercetaşii sunt, după opinia distinsului istoric, oameni fără instruire specială, bine intenţionaţi, dar care, pe fondul insuficientei pregătiri, au comis erori, unele grave, ceea ce s-a repercutat asupra eficienţei activităţii informative şi contrainformative. Instructive, sunt, pe această linie, eşecurile din anii Războiului de Reîntregire, analizate cu profesionalism de către autor.

Fataliştii anilor interbelici sunt oameni mult mai şcoliţi şi unii, cum a fost Mihail Moruzov, foarte talentaţi. Ei au obţinut succese importante pe „frontul din umbră", dar acestea, coroborate cu evoluţia sinuoasă a raporturilor internaţionale le-au determinat căderea.

A treia categorie, *ofiţerii*, au fost profesionişti sută la sută, au dat prioritate sarcinilor serviciului obţinând rezultate remarcabile, dar intrarea României în sfera de influenţă sovietică le-a pecetluit soarta.

Un merit important al cărţii este larga deschidere operată de autor spre evoluţia celorlalte servicii de informaţii europene, în special ale marilor puteri. Comparaţiile permanente cu structuri îl orientează pe cititor în hăţişurile unei confruntări extrem de dure care nu cunoaşte niciun fel de pauză.

Cercetător asiduu al arhivelor, Cristian Troncotă a simţit nevoia unor consideraţii, în finalul opului său, referitoare la soarta fondului documentar al serviciilor secrete româneşti. Cu o amărăciune abia strunită, el deplânge lipsa de interes faţă de acest gen de izvoare, esenţiale din punct de vedere operativ şi mai ales istoric, concretizată, între altele, prin lipsa unui cadru legislativ de protecţie, situaţie care a permis distrugeri, furturi, scurgeri necontrolate, şi mai ales controlate, către alte servicii de informaţii etc. Concluzia autorului este bine de reţinut: arhiva serviciilor secrete româneşti a avut ca principal inamic propriul ei conţinut.

Apreciem că lucrarea lui Cristian Troncotă este una fundamentală, atât pentru evoluţia structurilor informative autohtone, cât şi pentru istoria românească. Ea (re)confirmă prestigiul ştiinţific de care se bucură autorul în rândul comunităţii istoricilor români.

PETRE OTU

MAIORESCU ÎN MARELE RĂZBOI
– exergă la Însemnările zilnice din anii 1913-1918

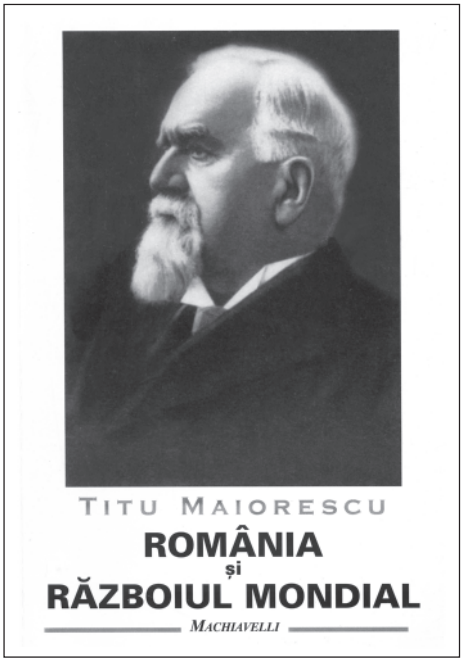

În avalanşa publicaţiilor ultimilor ani a trecut, cred, aproape neobservat volumul ***România şi războiul mondial***[1], cuprinzând o selecţie din însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu din perioada 16 august 1913-15 iunie 1917. Nu voi insista asupra anului 1913 – ocupat pentru Maiorescu, în calitatea sa de preşedinte al Consiliului de Miniştri, de aplicarea păcii de la Bucureşti, opera sa de căpetenie, de descurcarea chestiunii domniei, efemere, în Albania, a principelui de Wied –, ci a celor ce au premers declanşării Primului Război Mondial şi a reflectării desfăşurării acestuia în jurnal până la moartea sa (1 iulie 1917).

Partidul Conservator încheia printr-o mare guvernare acţiunea sa în Vechiul Regat al lui Carol I. Şefia partidului, acceptată de Maiorescu „à corps défendant", revenise, graţie şi opţiunii sale, lui Alexandru Marghiloman, alegerea acestuia provocându-i însă o temporară animozitate cu o serie de personalităţi conservatoare, între care chiar şi cu fidelul Simion Mehedinţi (p. 47).

Începutul războiului îl surprinde împreună cu soţia la Lausanne, citind Gobineau (*La Renaissance*) şi... Romain Rolland (*Jean Cristophe*) lucrând la volumul 5 al discursurilor politice (p. 48).

Declaraţia de război a Angliei îl tulbură cea dintâi, la cea japoneză contra Germaniei nu se mai poate abţine: „Dar diplomaţia germană ce a făcut de la moartea lui Bismarck în Belgia, Japonia, Italia?! Şi chiar în Anglia?" (p. 50). Sunt gânduri la care ar fi subscris, desigur, însuşi regele Carol I[2], la fel de nemulţumit de conducerea politică a lui Wilhelm al II-lea. Este firesc astfel ca Maiorescu să refuze sugestia Ministerului german de Externe de a se întoarce în ţară spre a combate influenţa rusă.

Viaţa sa interioară se prăbuşeşte prin moartea soţiei, Ana Rosetti, la 12 octombrie 1914, la două zile după regele Carol I; este şi momentul accentuării bolii sale de inimă (p. 51). Revine la Bucureşti, vinde casa şi, din nefericire, distruge o parte din corespondenţă; se stabileşte, cu chirie, în casa familiei Racottă din strada Lustrului nr. 7 (stradela General Lahovary). După ce oferă apropiaţilor cărţi preţioase şi amintiri – lui Simion Mehedinţi caietele de curs, curiozităţi literare şi note despre tatăl său – îşi donează biblioteca Fundaţiei Carol I şi-şi ordonează precis viaţa; testamentul şi-l scrisese încă de la Viena, în octombrie, unde se întâlnise cu sora sa Emilia, stabilită acolo (p. 52-54). Îşi oprise doar câteva cărţi „pentru restul vieţii" – Goethe, Schiller, Shakespeare, memoriile regelui Carol I, ale lui Bismarck şi Moltke (p. 54).

Prima manifestare oficială este audienţa la regina Elisabeta, la Curtea de Argeş în 23 noiembrie 1914, unde află de amărăciunea regelui Carol I „de a apărea drept un om care îşi calcă cuvântul" şi hotărârea sa de a abdica „la sfârşitul războiului şi să trăiască retras într-un colţ al Şviţerii («nu în Germania»), declararea lui Ferdinand că atunci şi el abdică" (p. 55). Însemnarea lui Maiorescu risipeşte mai mult zvonurile privind încercarea regelui Carol I de a-şi curma viaţa.

La 24 noiembrie 1914, consemnează moartea arhitectului restaurator al Bisericii episcopale de la Argeş, André Lecomte du Nouy, la mormântul căruia ține să depună o coroană (p. 56).

La sfatul reginei Elisabeta va da lecții regulate de literatură şi filozofie nepoatelor sale; la sfatul fiicei sale Livia Dymsza, angajează o tânără secretară „foarte inteligentă", Olga Neuman, care-i va întovărăşi anii rămaşi şi pe care o include apoi în auditoriul său. Regina Elisabeta intuise prea bine nevoia profesorului de a continua misiunea sa, ca şi aceea de a avea un anturaj feminin (p. 57). Este interesant că de la o vreme, din toamna lui 1915, studiază cu acestea cu precădere istoria europeană de la Războiul Crimeei la cel francezo-sardo-austriac pe temeiul memoriilor celor implicați – Cavour, Thouvenel, Hübner, Hohenlohe-Ingelfingen, Kossuth, Beust.

În retragerea sa voită, provocată şi de boala de inimă, continuă să aibă relații cu partizanii politici, discipoli şi cu miniştrii Germaniei şi Austro-Ungariei la Bucureşti, baronul von dem Bussche şi contele Czernin, care-l informează despre mersul operațiilor militare. Când însă Theodor Rosetti îi raportează argumentele regelui Carol I, de la Consiliul de Coroană din 1914 privind victoria rapidă a Germaniei şi cucerirea Parisului, Maiorescu notează: „Ce greşită prevedere!" (p. 71).

La 9 mai 1915, von dem Bussche îi comunică adresa Ministerului de Externe german (von Jagow) către ministrul român la Berlin, A. Beldiman, prin care „Germania la caz de victorie a lor şi de participarea noastră milităreşte folositoare «va interveni ca România să primească Basarabia în granițele Principatului Moldovei din anul 1812», precum ne-a promis şi la izbucnirea războiului" (p. 73). Încearcă să realizeze unitatea Partidului Conservator în jurul lui Alexandru Marghiloman şi susține ferm politica de neutralitate împotriva partizanilor antantişti ai lui Nicolae Filipescu. Are audiențe la regele Ferdinand pe care îl află nehotărât, timorat de Brătianu (p. 124), şi-i recomandă instituirea unei „stăpâniri mai severe", precum sub Carol I (p. 99) şi într-un rând consemnează opinia lui Carol I despre acesta: „că el [regele Carol] cunoaşte mulți oameni, dar că pe nepotul său Ferdinand nu-l cunoaşte" (p. 64).

Răspunde evaziv şi rezervat, în octombrie 1915, îndemnurilor contelui Czernin de a obține de la rege formarea guvernului, spre a se alătura „Austro-Germaniei" sub sancțiunea că „pierdem rangul de primul stat peste cele balcanice şi scădem în toată valoarea" (p. 88). Este remarcabil argumentul, similar celui fluturat de Bismarck regelui Carol la tratativele de aderarea la Triplică în 1883[3].

Față de insinuările lui Ion I.C. Brătianu pentru formarea unui guvern Marghiloman (februarie 1916) opinează pentru unul conservator-național cu miniştri marghilomanişti, fără „takişti" şi liberali, „minister de cinstită neutralitate" (p. 117).

În martie 1916, colonelul Berindei îi prezintă situația armatei: 700 000 oameni, cu rezervele un milion, fără ofițeri suficienți, cu muniție doar pe patru luni; „gardurile de sârmă ghimpată" sosite la Salonic, au fost întoarse înapoi (p. 122).

La 26 august 1916, în atmosfera de incertitudine, creată cu iscusință de I. I. C. Brătianu, Maiorescu are o decisivă audiență la regele Ferdinand, în care îi expune părerea „că țara este aşa de contrară unui război în momentele de față încât o dizolvare [a Parlamentului – *n.n. S.I.*] ar da în linişte o majoritate sigură unui Minister de moderațiune". Regele însă îi comunică decizia sa definitivă de a merge cu Antanta. Titu Maiorescu îl conjură să mai aştepte, argumentându-i că alegerea unui prinț din Casa de Hohenzollern a fost făcută de țară ca o garanție a viitorului, tocmai încrezându-se în puterea Germaniei; or hotărârea regelui, mai ales în mijlocul Marelui Război, periclitează situația României (pp. 150-151).

După Consiliul de Coroană din 27 august, regele a solicitat pe Alexandru Marghiloman să intre într-un minister „național" cu Brătianu; acesta a răspuns că numai la „nevoie", iar regele a spus „contez absolut pe dumneavoastră". Imediat, văzându-se cu Maiorescu acesta nota: „M-am explicat cu Marghiloman ca nu cumva să intre cu Brătianu, dacă armata noastră ar fi bătută, ci numai după retragerea din minister a lui Brătianu (asta e «nevoia») să vie Marghiloman, cu Partidul conservator la guvern, spre a scăpa Țara, cât se mai poate scăpa" (p. 153). Cu admirabila cunoaştere a împrejurărilor istorice, a realităților, Titu Maiorescu întrezărise viitorul apropiat. Consemnează şi reflecția lui C.C. Arion în legătură cu acesta: „Nous serions alors le Ministère du malheur. C'est un triste rôle pour un

parti" („Atunci vom fi Ministerul nenorocirii. Este un rol trist pentru partid"), Maiorescu l-a consolat cu exemplul lui Thiers în dezastrul Franței la 1870-1871 (p. 154).

După ce se aprovizionează cu hărțile recente ale teatrelor de operațiuni militare, Titu Maiorescu selectează, cu admirabilul său simț politic, informațiile a căror valoare i se confirmă pas cu pas. Astfel transcrie discuția regelui cu generalul Perticari, cu opt zile înainte de Consiliul de Coroană din 27 august: generalul, francofil convins, i-a arătat însă inoportunitatea intrării în război în acel moment, eroarea atacului în Transilvania care ar fi permis lovitura foarte puternică la Dunăre a bulgarilor şi germanilor, acolo unde apărarea noastră este prea slabă şi că la Salonic, Sarrail „e un simplu decor fără valoare". Regele respinge argumentele fiind prea „îmbrobodit" de Brătianu „şi acesta pare destul de uşurel pentru a avea absurda speranță că Germania dorește desfacerea Austriei şi că bulgarii ne vor cruța fiind comandați de Mackensen!!", conchide înțeleptul memorialist (p. 159). Tot atunci, cu ultimele puteri, Nicolae Filipescu stăruia la rege pentru îndepărtarea „necinstitului Iliescu" şi numirea lui Averescu la Statul Major (p. 158).

Întâlnindu-se întâmplător la 11 septembrie 1916 cu prințul Carol, Titu Maiorescu îi mărturiseşte că dorește „din tot sufletul ca armata română să bată pe unguri"; după-amiaza cumpără şi trimite pachete de țigări şi cărți răniților de la Turtucaia (pp. 160, 161, 162).

De la 1 octombrie 1916, retragerea precipitată din Transilvania îi aduce opinia locotenent-colonelului Marcovici – unul dintre puținii ofițeri care-şi salvase trupele în defileul Oltului – că scăparea țării nu poate veni decât printr-o pace grabnică (p. 165). Preşedintele Crucii Roşii, Alexandru Marghiloman, îi comunică la 9 octombrie că holera, tifosul şi dizenteria au apărut la trupele din Dobrogea (p. 167).

Față de tentația stăruitoare a lui Marghiloman de a intra într-un guvern Brătianu, Maiorescu impune la 10 octombrie 1916 ca să se transmită regelui oferta conservatorilor pentru un guvern prezidat de aceştia, cu elemente liberale, care ar putea „obține mai bine întărirea militară, luând cunoştință de toate angajamentele cu aliații şi de tot ajutorul imediat ce ni se poate da – ca trupe ruso-franceze (Brusilov, Sarrail), ca muniții; că în nici un caz regele şi guvernul să se refugieze în Rusia (...); că vorba pace să nu se rostească de Marghiloman, fiindcă dacă nu se dă ajutor de la aliați şi este exclusă fugirea în Rusia, necesitatea păcii rezultă de la sine" (pp. 168-169). În scurt este evocată astfel şi situația din anul 1918.

La 12 noiembrie, Alexandru Pisoski, sosit de la Copenhaga aduce oferta Reich-ului, făcută prin contele Rantzau, omul de încredere al Kaiserului Wilhelm al II-lea, şi fostul ministru la Bucureşti, baronul von dem Bussche, veniți special la Copenhaga, pentru pace separată înainte de completa nimicire, şi reintrarea în neutralitate a României, garantându-se *statu-quo*-ul cu păstrarea regelui şi doar o rectificare la frontiera cu Bulgaria. Solicitat să transmită oferta regelui, Maiorescu consemnează în *Jurnalul* său: „Aceasta nu o voi face în nici un caz aşa. Eu nu sunt şi nu vreau să fiu agentul unui stat străin în România. Şi de o rectificare de graniță în favoarea Bulgariei nu poate fi vorba. Alta e poate o audiență la rege, **fără vorbă de propunerea germană, dar ca expunere a pericolului fugirii lui şi a guvernului nostru în Rusia față de putința unei păci separate între Germania şi Rusia** (...) [*subl.n. S.I.*]" (p. 178). Poziția lui Maiorescu este de-a dreptul contrară acelei a unora dintre fruntaşii conservatori – Lupu Kostaki, Petre P. Carp – care abia aşteptau această fugă pentru înlăturarea regelui şi pacea cu Germania. Tot din aceeaşi sursă află de uriaşele pierderi româneşti ale retragerii din Transilvania.

La ocuparea de către inamic a Bucureştilor (6 decembrie 1916), cu toată agravarea bolii sale, Maiorescu merge la Marghiloman „ca să convenim cu toții de o deplină rezervă față de ocupația germană" (p. 192). Față de atacurile Lupu Kostaki-Carp la adresa dinastiei, Titu Maiorescu notează: „Am fost cu totul în contra acestor păreri, vina principală nu este a stabului Rege Ferdinand, ci a întregii decadențe reprezentată prin Brătieni, Ilieşti, Costineşti, Constantineşti şi Coteşti. Țara aşteaptă scăpare de la Partidul Conservator şi acesta trebuie să o încerce indiferent cine e Rege. Dacă îl schimbă Puterile Mari, bine, deşi nu cred. Dacă rămâne, poate şi mai bine, fiindcă acum are experiență. Ce e greu, e de a stabili cu oarecare preciziune măsurile de îndreptare" (p. 202)

Vizitat de fostul ministru baron Haymerle, acum mobilizat, care-i mărturiseşte că „impresia cea mare ce o produsese la început intrarea în acțiune a României provenea din credința că oamenii politici

români sunt abili şi că trebuie să stea rău soarta Puterilor Centrale, dacă le atacăm noi tocmai acum. Dar acum se vede nepilduita nechibzuinţă a acestui atac, care a adus Puterilor Centrale cel mai mare folos (Şi, adaug eu, a nimicit tot prestigiul României în mod ireparabil pentru generaţia de astăzi)" (p. 203).

La 3 ianuarie 1917, prin colonelul Brociner, i se transmite dorinţa feldmareşalului von Mackensen de a-l vedea, fiind printre cei ce avea încrederea regelui Carol. Episodul cunoscut şi din alte relatări este semnificativ pentru atitudinea lui Maiorescu: „I-am răspuns că eu şad [pe] strada Lustrului 7 şi mareşalul n-are decât să depuie o carte de vizită la mine şi eu mă voi crede obligat să-i răspund vizita şi atunci putem vorbi (...) Mackensen nu e hotărât şi va vedea dacă poate primi acest mod de intrare în relaţie. I-am răspuns că altfel nu primesc eu. Eu sunt supusul credincios al Regelui nostru Ferdinand, câtă vreme este rege, şi nu pot merge la altă autoritate parcă ar fi ea stăpână de drept a ţării. Mackensen trebuie să păzească cu mine regulile sociale, nu autoritative dacă vrea «o discuţie liberă». El mă poate aresta, dar nu mă poate schimba în credinţa mea de cetăţean român" (p. 207).

În februarie 1917 află despre noua optică a diriguitorilor austro-ungari pentru care România ar putea deveni un obiect de compensaţii teritoriale, acum Bulgaria fiind bariera eficientă pe drumul Rusiei spre Constantinopol (p. 218).

În martie, consemnează: „Azi sunt de-abia 3 luni de când au intrat trupele germane în Bucureşti şi parcă sunt 3 ani" (p. 224).

Refuzase constant orice raporturi cu ocupantul şi le dezaprobase pe cele ale altor conservatori; făcuse totuşi o singură excepţie, intervenind pentru eliberarea din internare a unui om la care ţinea în chip deosebit şi care merita stima sa, Paul Grecianu, fiul marelui genealogist Ştefan D. Grecianu.

Însemnările se sfârşesc brusc la 15 iunie 1917, cu două săptămâni înaintea morţii. Nu cred că se poate un mai bun epilog la ele decât concluzia lui Titu Maiorescu la *Fantezii asupra păcii viitoare* sau, în îngrijita redactare finală din februarie 1917, *România şi politica de neutralitate în conflictul european din 1914-1917*: „Dar ce foloseşte pământul, dacă oamenii, care îl cultivă, nu sunt potriviţi cu împrejurările! Schimbarea sufletelor, primenirea cugetelor în noua generaţie, după groaznica experienţă prin care a trecut: iată adevăratul element, care va hotărî despre viitorul României. Conştiinţa publică trebuie revizuită, scepticismul, înaintea căruia cinste sau necinste, adevăr sau înşelăciune, capacitate sau mediocritate erau privite şi primite cu aceeaşi indiferenţă, trebuie să dispară, judecata ageră şi nepărtinitoare trebuie să se înfiinţeze, şi odată cu înlăturarea frazeologiei, a necinstei şi a neadevărului, să se deştepte şi să se întărească *regenerarea cugetelor* în toate păturile poporului românesc.

Dacă se va întâmpla aşa, atunci nepilduita suferinţă nu va fi pătruns în zadar inimile românilor, amarul învăţământ ne va putea fi de folos, şi se va adeveri şi pentru noi vechea vorbă venită de la ţărmurile cele mai îndepărtate ale Asiei: «Lasă anii să treacă peste o nefericire şi se va schimba în binefacere»" (p. 266)

SERGIU IOSIPESCU

---

[1] Titu Maiorescu, *România şi războiul mondial. Însemnări zilnice inedite*, ed. Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1999 (274/275 p., cu o prezentare de Stelian Neagoe, 1 foto, 1 facsimil şi indici).

[2] V. aprecierile lui Serghei Sazonov, *Les années fatales, Souvenirs*, Payot, Paris, 1927, pp. 120, 172.

[3] Sergiu Iosipescu, *Reforma în armata română şi elitele politice în primul deceniu după independenţă (1877-1888)*, în *Reforma militară şi societatea în România de la Carol I la a doua conflagraţie mondială*, „Occasional Papers" an VI, 8 (2007), Bucureşti, 2007, pp. 63-64.

Cooperarea internațională a Institutului pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară cu instituții similare din Europa, Asia şi Statele Unite al Americii se materializează şi prin schimbul de publicații ştiințifice. Între lucrările şi publicațiile străine sosite cu regularitate pe adresa institutului nostru, semnalăm: **Canadian Military Journal, Rivista Militare, Militärgeschichte, Militärgeschichtliche Zeitschrift** şi altele. În continuare ne vom opri asupra câtorva studii de istorie militară şi apărare națională inserate în paginile acestor publicații.

„Revista Militară Canadiană" *(Canadian Military Journal/Revue militaire canadiene*) este publicația oficială a Departamentului Apărării Naționale Canadiene. În secțiunea istorică a numărului 2, din volumul 9 al revistei, Norman Leach aduce un elogiu militarilor canadieni care au luptat la Passchendaele, în Flandra, în timpul Primului Război Mondial.

Bătălia de la Passchendaele, desfăşurată în iulie 1917, numită uneori şi cea de-a treia Bătălie de la Ypres, a fost încercarea lui Sir Douglas Haig de a pătrunde prin Flandra. Scopul lui principal a fost crearea unei breşe până la coasta belgiană, astfel încât submarinele germane să poată fi distruse.

La 18 iulie 1917, un foc de baraj al artileriei grele, ce a durat zece zile, a fost lansat către liniile germane. Trei mii de piese de artilerie au deschis focul. Armata germană din zonă se aştepta deja la un atac din partea Aliaților (contrar aşteptărilor lui Haig), iar speranța că îi vor lua prin surprindere a fost pierdută. Atacul infanteriei a început la 31 iulie. Germanii, aşa cum s-a întâmplat la Somme, erau pe deplin pregătiți, iar atacul aliaților, lansat de-a lungul unui front de 11 mile, a avut ca rezultat doar mici victorii. În primele zile ale lunii august, din cauza vremii nefavorabile, Flandra devenise efectiv o mlaştină. Tancurile, trimise înainte pentru a ajuta infanteria, au rămas blocate, soldații infanterişti se deplasau cu dificultate, iar bombardamentul de artilerie distrusese sistemele de drenaj din regiune.

În perioada septembrie şi octombrie 1917 s-au dus o serie de mici bătălii în Flandra – bătălia de la Menin Road Bridge, bătălia de la Polygon Wood şi cea de la Broodseinde. Acestea au dat forțelor britanice un avantaj teritorial la est de Ypres. Haig era convins de faptul că moralul german era pe cale de a se prăbuşi şi a ordonat ca ofensiva să continue la Passchendaele.

Între 9 octombrie şi 12 octombrie au avut loc două lupte – Poelcappelle şi prima bătălie de la Passchendaele. Până atunci, militarii germani care au luptat pe Frontul de Est au fost mutați pe Frontul de Vest. La sfârşitul lunii octombrie, alte trei atacuri aliate au avut loc la Passchendaele. La 6 noiembrie 1917, satul Passchendaele a fost cucerit, iar Haig folosindu-se de acest succes a încetat atacul.

Mai mult decât orice altă bătălie, Passchendaele a ajuns să simbolizeze oribila natură a celor mai mari bătălii ale Primului Război Mondial, în ceea ce priveşte numărul morților: germanii au pierdut aproximativ 260 000 de oameni, în timp ce forțele Imperiului Britanic au pierdut aproape 310 000.

În nr. 2/2008 al **„Revistei Militare"** *(Rivista Militare)* editată de Ministerul Italian al Apărării, se remarcă articolul lui Ernesto Bonelli, *A douăsprezecea bătălie de la Isonzo.* Confruntarea armată de la Isonzo (cunoscută şi sub numele de Bătălia de la Caporetto sau bătălia de la Karfreit) a avut loc la 24

octombrie-9 noiembrie 1917, în apropierea oraşului Kobarid (acum în Slovenia), pe frontul austro-italian în Primul Război Mondial.

Forţele austro-ungare, întărite de unităţi germane sub comanda generalului Otto von Below, au reuşit să creeze o breşă în apărarea italiană şi au înfrânt armata, care din punct de vedere numeric era superioară numărului de atacanţi. Lupta a fost o demonstraţie a utilizării eficiente a formaţiunilor de elită – printre care şi unitatea locotenentului Erwin Rommel – şi a tacticilor de infiltrare dezvoltate parţial de Oskar von Hutier. Un factor determinant care a favorizat victoria austro-germană a fost folosirea gazului de luptă fosgen. Soldaţii italieni aveau două alternative: fie să moară prin intoxicare cu fosgen, sau să se retragă. În seara zilei de 25 octombrie, cu excepţia regiunii Muntelui Matajur, apărarea italiană era nimicită. Linia frontului va deveni Prestreljenek-Kanin-Skutnik-Uccea-Stol-Monte Mia-Prapotnizza-Globočak-Kambresko-Ronzina-Kanalski vrh-Bate, cursul superior al văii Isonzo fiind ocupat de austrieci. În zilele următoare a urmat una din cele mai mari înfrângeri suferite în istoria Italiei. Înainte de aceste bătălii, Italia intrase în război cu un efectiv de 1,3 milioane soldaţi, iar la sfârşit abia îi rămăseseră 500 000 de soldaţi combatanţi. Numărul mare de pierderi suferite de italieni s-a datorat şi panicii iscate în rândul soldaţilor. În perioada următoare, armata austriacă reuşise să ajungă până la Piave, dar a fost oprită de trupele franceze şi britanice sosite să ofere ajutor şi să reorganizeze trupele italiene demoralizate.

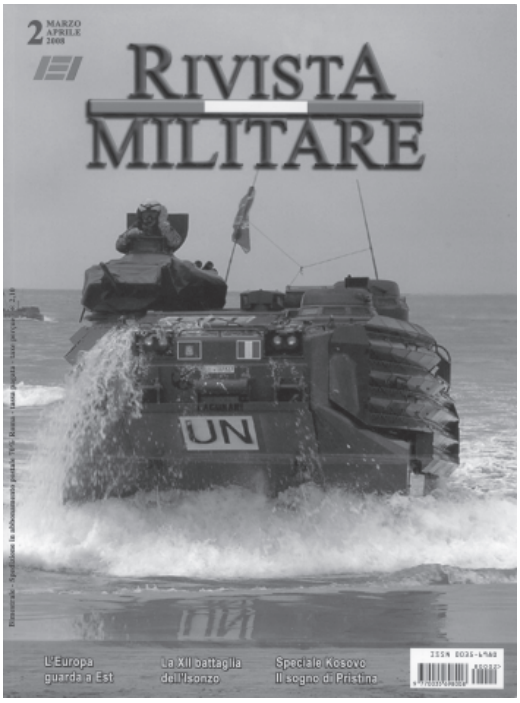

„Revista de Istorie Militară” (*Militärgeschichtliche Zeitschrift*) este editată de către Institutul de Istorie Militară din Potsdam (Germania). În paginile acestei publicaţii apar atât articole de cercetare şi informare, cât şi recenzii ale unor lucrări de specialitate. Din numărul 66 din 2007, caietul 2 al publicaţiei mai sus menţionată, merită discutat mai amănunţit studiul *S-a radicalizat Vestul? Despre relaţia dintre ideologie şi situaţii empirice pe frontul de Vest*, semnat de Andreas Jasper. Eseul încearcă să compare experienţele reale de pe front şi prezentarea argumentată, mai degrabă ideologică, din diversele opere literare sau cinematografice, referitoare la acţiunile militarilor germani şi americani în timpul invaziei din Normandia. Cercetarea analizează experimentul realizat de un grup de oameni puşi în situaţii similare, aşa cum au fost acestea relatate în cartea *Band of Brothers* şi experienţa trăită de militarii germani în timpul ostilităţilor. Ceea ce scoate în evidenţă acest demers este diferenţa dintre acţiunea motivată ideologic şi

Militärgeschichtliche Zeitschrift
ISSN 0026-3826
66 (2007) Heft 2
Daniel Kirn
»Krieg ist es nicht, was wir wollen«. Veteranen- und Kriegervereine in Württemberg im 19. Jahrhundert
Peter Tauber
Der Krieg als »welterschütternde Olympiade«. Der Sport als Allegorie für den Krieg in Briefen und Gedichten des Ersten Weltkrieges
Andreas Jasper
Radikalisierung im Westen? Zum Verhältnis von Ideologie und Handlungssituation an der Invasionsfront
Thomas Freller
Die Kavalierstour als Weichenstellung für eine militärische Karriere. Ahasverus von Lehndorff, Georg Friedrich zu Eulenburg und ihre zehnjährige »Tour d'Europe«
Herausgegeben vom Militärgeschichtlichen Forschungsamt
Oldenbourg

reacția cauzată circumstanțial. Dacă în primul caz există o componentă morală, în situația reală a frontului, militarul nu se axează decât pe dorința de supraviețuire.

Publicația **„Militärgeschichte"** editată de același Institut de Istorie Militară din Potsdam (Germania) este o revistă trimestrială de cultură istorică. Ne-am oprit, mai întâi, asupra studiului semnat de dr. Dieter Storz, *Frontul de Vest 1918*/ (*Die Westfront 1918*). Autorul s-a născut la Kempfenhausen, în 1958, iar din 1991 este cercetător științific și colaborator al Muzeului de Istorie Militară bavarez din Ingolstadt. Lucrarea pe care o comentăm este o prezentare, atât a ofensivei germane și a contraofensivei aliate, cât și a insistenței pentru negocieri a Înaltului Comandament al Armatei Germane (Die Deutsche Oberste Heeresleitung – OHL). Situația Germaniei de la începutul anului 1918 a fost puternic influențată, e adevărat în feluri diferite, de două evenimente. Primul se referă la ieșirea Rusiei din război, fapt ce a permis Germaniei să își concentreze forțele pe frontul de vest și astfel să beneficieze de un ușor avantaj în fața Antantei. Al doilea eveniment îl reprezintă intrarea SUA în război de partea Antantei, fapt ce a înclinat balanța de putere de pe front în favoarea aliaților. Având în vedere această situație, Înaltul Comandament la Armatei Germane încerca să pună în practică un plan de acțiune rapid prin care să străpungă frontul aliat înainte de sosirea trupelor americane. Problema cu care se confruntă armata germană, chiar și în cazul în care ar fi reușit străpungerea frontului înainte de sosirea trupelor americane, era inferioritatea numerică față de forțele Antantei, în oameni și vehicule blindate la care se adăuga starea deplorabilă a cailor. Astfel, chiar dacă se realiza spargerea frontului, datorită lipsei de vehicule blindate și cai, realizarea de operațiuni de succes era puțin probabilă.

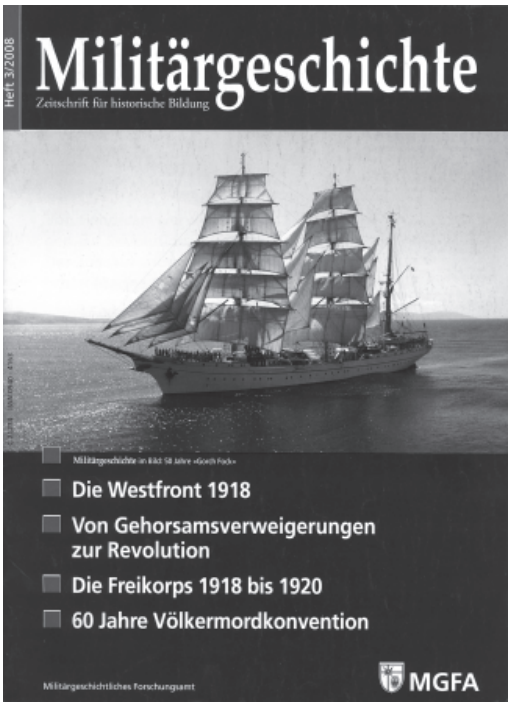

Deși la începutul lui 1918, Armata germană a obținut câteva victorii pe frontul de vest, contraofensiva Antantei a împins-o puternic înapoi. Astfel, OHL cerea pe un ton ultimativ începerea negocierilor pentru încheierea unui acord de încetare a ostilităților. Pentru ca dorința de pace să pară mai puternică, soluția găsită la momentul respectiv era cea a unui nou guvern constituit pe baza unei noi majorități parlamentare. La 2 octombrie, prințul Max von Baden avea să fie numit cancelar al Reich-ului, iar cu două zile mai târziu, Germania îi adresa Statelor Unite cererea de începere a negocierilor pentru pace.

Un alt studiu interesant este cel al lui Rüdiger Bergien și intitulat *Apărători ai republicii sau teroriști? Mișcarea Freikorps în Germania după Primul Război Mondial* (*Republikschützer oder Terroristen? Die Freikorpsbewegung in Deutschland nach dem Ersten Weltkrieg*). Când ne gândim la această mișcare și la efectele pe care ea le-a avut asupra Republicii de la Weimar între anii 1918-1920 o vedem ca pe o binecuvântare sau un blestem? Aceasta este întrebarea cu care autorul își începe argumentația. Deși, la prima vedere, cauzele apariției acestor așa-zișI apărători par a fi interne, de fapt ceea ce a mobilizat multă lume să se înroleze în cadrul Freikorps a fost amenințarea pe care Polonia o exercita asupra teritoriilor germane începând din 1918. Un alt aspect interesant expus aici de către Rüdiger Bergien este cel al creării ulterioare a mitului trupelor Freikorps prin diversele biografii și memorii ce puneau aceste trupe într-o lumină favorabilă. Prin această mitizare se urmărea slăbirea legitimității Republicii de la Weimar, aceasta din urmă fiind etichetată ca nefiind capabilă să își implementeze propriile politici.

ANAMARIA COSTACHE, PETER SZASZ

CONTENTS

• **60 Years since the set up of NATO**
- NATO and the Cold War – *Researcher Dr. MIRCEA SOREANU* 1
- Romania and the North-Atlantic Treaty Organisation – *Researcher SIMONA SOARE* 13

• **The History of the Cold War**
- The Premises of the „Prague Spring" – *Researcher CERASELA MOLDOVEANU* 17
- 1968. Prague seen from Bucharest – *Academician MIRCEA MALIȚA* 30

• **International Relations**
- Romania and the Recognition of Bulgaria's Independence – *FLORICA POPESCU* 40
- New Considerations Regarding the Romanian-Yugoslav Negotiations for the Iron Gates – *Dr. CIPRIAN BENIAMIN BENEA* 45

• **Military Operations**
- Professionalism, Honour and Humanitarianism on Operation Theaters in Bulgaria in the Second Balkan War – *Lecturer dr. ION GR. IONESCU* 52
- Baltic Sea Naval Operations, during World War I – *Commander Dr. OLIMPIU MANUEL GLODARENCO* 57

• **Their Names Remain in History**
- Destinies of Sailors. Michael and Ferdinand Drăghicescu, Father and Son – *Dr. MARIANA PĂVĂLOIU, Commander (R) Dr. MARIAN SÂRBU* 61

• **Secret Documents Leafs**
- John Eppler, the Abwehr's Spy, Romanian Oil and the Plans for Annexation of Bessarabia by the Soviets in the Years 1939-1940 – *Dr. EMANUEL CONSTANTIN ANTOCHE, Dr. MATEI CAZACU, France* 70
- New Discoveries concerning the Government and the Army formed by Exiled Legionaires in Vienna – *Dr. TIBERIU TĂNASE* 80

• **Recent History in a Political Analysis Perspective**
- Terrorism and the Traps of Female Martyrdom. Strategic and Psychological Implications – *Major SIMONA ȚUȚUIANU* 85

• **Memoirs**
- The Memories of a Diplomat – *Ambassador ELIEZER PALMOR, Israel* 94

• **News, Reviews** – *SERGIU IOSIPESCU, CERASELA MOLDOVEANU, ALEXANDRU OŞCA, PETRE OTU, ANAMARIA COSTACHE, PETER SZASZ* 100

• GHEORGHE VARTIC, redactor-şef
• LIVIA MANOLE, corector • MARIANA BĂHNĂREANU, culegere computerizată
• ADRIAN PANDEA, coperta, ELENA LEMNARU, tehnoredactare computerizată
• Responsabil de număr: dr. MIRCEA SOREANU

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, Bucureşti, sector 1, telefon: 3157827, telefax: 004021-3137955
www.ispaim.ro

Tiparul executat la Centrul Tehnic Editorial al Armatei sub comanda nr. 5270/2009
B 212/19.06.2009

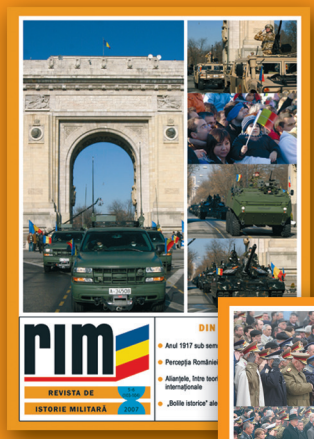
rim
REVISTA DE
ISTORIE MILITARĂ
DIN

REVIEW OF MILITARY HISTORY
SPECIAL ISSUE, 2008

rim
REVISTA DE
ISTORIE MILITARĂ
DIN SUMAR
90 de ani de la încheierea Primului Război Mondial
90 de ani de la Marea Unire a românilor
Audiatur et altera pars
Statutul viahilor de la frontiera militară austriacă

NATO
OTAN
BUCHAREST
BUCAREST
SUMMIT · RAZBOIU · SOMMET
rim
REVISTA DE
ISTORIE MILITARĂ
DIN SUMAR
Summit NATO la Bucureşti
23 august 1944 şi principalii săi actori
România şi Germania, de o parte şi de alta a Cortinei de Fier
Militari de elită, diplomaţi de prestigiu

MAREA NEAGRĂ,
ROMÂNIA
ŞI GRECIA
REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ Nr. 3-4 (107-108) 2008
rim
EDIŢIE SPECIALĂ ROMÂNO-ELENĂ